

REZERWATY PRZYRODY

WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

REZERWATY PRZYRODY

województwa zachodniopomorskiego

Szczecin 2023

Treść niniejszej publikacji opracowano w oparciu o materiały, dokumentację i opracowania, będące w zasobach Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Szczecinie

Wydawca:
Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie
ul. Teofila Firlika 20
71-637 Szczecin
tel. 91 43 05 200
e-mail: sekretariat@szczecin.rdos.gov.pl

Sfinansowano ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Szczecinie
www.wfos.szczecin.pl

Przygotowanie wydania II:
Łukasz Limarowski, Małgorzata Kwiatkowska-Pieleszek, Irena Skrzyszowska-Jaksina, Anna Sigiel-Dopierała

Fotografie na okładce i wyklejkach: Łukasz Limarowski

Redakcja techniczna:
Tomasz Stefaniak

Wydanie II uzupełnione

Nakład:
1000 egzemplarzy

Druk:
ZAPOL Sobczyk Sp.k.
al. Piastów 42
71-062 Szczecin
www.zapol.com.pl

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Charakterystyka rezerwatów przyrody województwa zachodniopomorskiego (stan na dzień 31 maja 2023 r.)

1. BUKOWE ZDROJE im. prof. Tadeusza Dominika	12
2. TRAWIASTA BUCZYNA im. prof. Stefana Kownasa	14
3. ŹRÓDLISKOWA BUCZYNA im. Jerzego Jackowskiego	16
4. KOŁOWSKIE PAROWY im. Józefa Lewandowskiego	18
5. BUCZYNOWE WĄWOZY im. prof. Floriana Celińskiego	20
6. JEZIORO LUBIATOWSKIE im. prof. Wojciecha Górskiego	22
7. BRODOGÓRY	24
8. BIELINEK	26
9. JEZIORO LIWIA ŁUŻA	28
10. ZDROJE	30
11. OZY KICZAROWSKIE	32
12. JANIEWICKIE BAGNO	34
13. ŚWIDWIE	36
14. ŁASKO	38
15. TCHÓRZYNO	40
16. KUROWSKIE BŁOTA	42
17. WIELEŃ	44
18. JEZIORO PIEKIEŁKO	46
19. TORFOWISKO NAD JEZIOREM MORZYSŁAW MAŁY	48
20. STARY ZAŁOM	50
21. REZERWAT NA RZECE GRABOWEJ	52
22. BIELICA	54
23. BRUNATNA GLEBA	56
24. ŁUNIEWO	58
25. OLSZYNA ŹRÓDLISKOWA POD LUBIECHOWEM DOLNYM	60
26. JEZIORO JASNE	62
27. UROCZYSKO ŚWIĘTA im. prof. Mieczysława Jasnowskiego	64
28. WZGÓRZE WIDOKOWE NAD MIĘDZYODRZEM	66
29. CZARNOCIN im. prof. Janiny Jasnowskiej	68
30. GOGOLEWO	70
31. STARY PRZYLEP	72
32. DĘBY WILCZKOWSKIE	74
33. JEZIORO CZARNÓWEK	76
34. JEZIORO KIEŁPINO	78
35. JEZIORO SZARE	80
36. SOŚNICA	82
37. GLINKI	84
38. MSZAR NAD JEZIOREM PIASKI	86
39. MSZAR KOŁO STAREJ DOBRZYCY	88
40. KANAŁ KWIATOWY	90
41. PARNOWO	92

42.	JEZIORO GŁĘBOKIE	94
43.	JEZIORO ŁOWATKA	96
44.	WRZOSOWISKO SOWNO	98
45.	WYSPA NA JEZIORZE BIERZWNIAK	100
46.	ŹRÓDLISKO SKRZYPOWE	102
47.	JODŁY KARNIESZEWICKIE	104
48.	CISY TYCHOWSKIE	106
49.	BUCZYNA	108
50.	WIERZCHOMIŃSKIE BAGNO	110
51.	GŁOWACZ	112
52.	KAMIENNA BUCZYNA	114
53.	DĘBY SĄDOWSKIE	116
54.	WRZOSOWISKA CEDYŃSKIE im. inż. Wiesława Czyżewskiego	118
55.	DĄBROWA KRZYMOWSKA	120
56.	BIĄŁODRZEWE KOPICKI	122
57.	CZAPLI OSTRÓW	124
58.	CISY ROKICKIE im. prof. Stanisława Króla	126
59.	OLSZYNY OSTROWSKIE	128
60.	DOLINA PIĘCIU JEZIOR	130
61.	SŁAWIEŃSKIE DĘBY	132
62.	JEZIORO PROSINO	134
63.	JEZIORA SIEGNIIEWSKIE	136
64.	MSZARY TUCZYŃSKIE	138
65.	WIELKI BYTYŃ	140
66.	ROSICZKI MIROSŁAWSKIE	142
67.	DOLINA ŚWIERGOTKI	144
68.	KARSIBORSKIE PAPROCIE	146
69.	GOLCOWE BAGNO	148
70.	DŁUGOGÓRY	150
71.	WYSPA SOŁTYSKI	152
72.	MARKOWE BŁOTA	154
73.	CISY BOLESZKOWICKIE	156
74.	SKALISTY JAR LIBBERTA	158
75.	GRĄDOWE ZBOCZE	160
76.	TORFOWISKO TOPORZYK	162
77.	ZIELONE BAGNA	164
78.	BAGNO CIEMINO	166
79.	OLSZANKA	168
80.	LEŚNE ŹRÓDŁA	170
81.	GOLCZEWSKIE UROCZYSKO	172
82.	PRZYBIERNOWSKI BÓR BAGIENNY	174
83.	BAGNO KUSOWO	176
84.	DOLINA RURZYCY	178
85.	SŁOWIŃSKIE BŁOTA	180
86.	WARNIE BAGNO	182
87.	ZALESKIE BAGNA	184

88. KRZEMIĘSKIE ŹRÓDLISKA	186
89. TORFOWISKO KONOTOP	188
90. ŁAZY	190
91. ROBY	192
92. STRAMNICZKA	194
93. BÓRBAGNO MIAŁKA	196
94. STRZALINY KOŁO TUCZNA	198
95. JEZIORO CZARNE	200
96. WIEJKOWSKI LAS im. Zbigniewa Wabiszczewicza	202
97. OSETNO	204
98. DIABELSKIE PUSTACIE	206
99. PRZEŁOM RZEKI DĘBNICY	208
100. SIECIEMIŃSKIE ROSICZKI	210
101. BUKOWSKIE BAGNO	212
102. ŹRÓDLISKOWE ZBOCZA	214
103. NAD PŁOCICZNĄ	216
104. NAD JEZIOREM LIPTOWSKIM	218
105. ŻÓŁWIA BŁOĆ	220
106. RZEKA REKOWA	222
107. BRZOWE BAGNO KOŁO CZAPLINKA	224
108. NADMORSKI BÓR STORCZYKOWY	226
109. KRZYWICKI MSZAR	228
110. WRZOSIEC	230
111. NADMORSKI BÓR BAŻYNOWY W MRZEŻYNIE	232
112. MSZAR KOŁO SIEMIDARŻNA	234
113. MOKRADŁA KOŁO LEŚNICZÓWKI ŁOWISKA	236
114. BAGNO RACZYK	238
115. SŁONECZNE WZGÓRZA	240
116. PRZEŁOM RZEKI WOŁCZENICY	242
117. BÓR SAMLIŃSKI im. Henryka Zięciaka	244
118. WIĄZY RESKIE	246
119. BAGNO IGLICKIE	248
120. KLIF W DZIWNÓWKU	250
121. KLIF W ŁUKĘCINIE	252
122. WYDMY MIĘDZY DŻWIRZYNEM A GRZYBOWEM	254
123. ŁĄKI BOBOLICKIE	256
124. WAPIENNY LAS	258
125. MECHOWISKO MANOWO	260
126. CISY SOSNOWICKIE im. Tomasza Szeszyckiego	262
127. ŹRÓDLISKA BIEGAŁY	264
128. KAMIENIECKIE WĄWOZY im. prof. Janiny Jasnowskiej	266
129. WYSOKA SKARPA RZEKI TYWY	268
Rezerваты przyrody województwa zachodniopomorskiego na tle sieci Natura 2000	270
Literatura	274

Szanowni Czytelnicy!

Pomorze Zachodnie jest szczególnym miejscem na geograficzno-przyrodniczej mapie naszego kraju. Rzeźba terenu kształtowana od tysięcy lat przez kolejne zlodowacenia i okresy interglacjału, mikroklimat przybrzeżnych wód Bałtyku, rozległe ekosystemy leśne, skomplikowana sieć wód płynących i bogaty wachlarz siedlisk wód stojących – jezior i terenów podmokłych – wszystko to stanowi fundament tutejszej bioróżnorodności.

Już dawno temu człowiek uświadomił sobie potrzebę ochrony najcenniejszych siedlisk i gatunków oraz konieczność zachowania równowagi panującej w przyrodzie, wprowadzając odpowiednie regulacje prawne, by ten cel osiągnąć. Wysiłki te wzmogły się szczególnie w ostatnich dekadach wraz z pogłębianiem wiedzy naukowej o procesach zachodzących w otaczającej nas przyrodzie oraz świadomości niekorzystnego wpływu presji człowieka na szczególnie cenne i wrażliwe ekosystemy.

Ochrona rezerwatowa to współcześnie jedno z najbardziej skutecznych narzędzi, służących zachowaniu tych najcenniejszych przyrodniczo terenów jako ostoi bioróżnorodności i dziedzictwa dla przyszłych pokoleń. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie jest organem, któremu powierzono nadzór nad tego typu obszarami na terenie województwa zachodniopomorskiego. Wydając aktualne kompendium wiedzy o zachodniopomorskich rezerwach przyrody pragniemy podzielić się z Wami, Drodzy Czytelnicy, wiedzą o ich walorach przyrodniczych.

Niniejsza publikacja stanowi uzupełnione wydanie pozycji, która ukazała się w roku 2016. Znajdziecie tu szczegółowe opisy rezerwatów, zdjęcia stanu zachowania gatunków i siedlisk oraz aktualne mapy – wszystko w nowej, odświeżonej szacie graficznej. Na szczególną uwagę zasługuje 11 nowych rezerwatów, które powołano do istnienia od momentu ukazania się pierwszego wydania.

Z prawdziwą przyjemnością oddajemy w Wasze ręce tę publikację, ufając, że wzbogaci ona wiedzę o przyrodzie naszego pięknego regionu.

Aleksandra Stodulna
Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Szczecinie

Marcin Siedlecki
p.o. Zastępcy Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska
Regionalny Konserwator Przyrody w Szczecinie

Niniejsze opracowanie jest znakomitym przewodnikiem po zachodniopomorskich rezerwach przyrody. Mnogość tych cennych obszarów chronionych na mapie województwa zachodniopomorskiego wskazuje jak cennym i unikatowym obszarem pod względem bioróżnorodności gatunkowej i ekosystemowej jest region tej części Pomorza. Autorzy sięgając do szczegółowych opisów, w tym korzystając ze źródeł literaturowych, stworzyli cenne kompendium wiedzy na temat najcenniejszych walorów przyrodniczych obszarów, które często same zlokalizowane są w większych obszarach czynnej ochrony.

Opracowanie to jest bogatym uzupełnieniem wiedzy o rezerwach, których liczba i powierzchnia ulega przecież ciągłym zmianom. To synteza wielu danych przy jednoczesnym ich podziale na zróżnicowanie rodzajów rezerwatów przyrody. Opracowanie jest bardzo jasne i czytelne, przedstawia najważniejsze informacje dotyczące każdego rezerwatu. Czytelnik dowie się jak długo istnieje dany rezerwat, gdzie się znajduje i jaką zajmuje powierzchnię, jaki jest cel jego utworzenia. Istotna jest również informacja dotycząca możliwości udostępnienia rezerwatu dla odwiedzających. Ciekawym elementem opisu jest krótka informacja o osobie, której rezerwat nosi imię. Ponadto całe opracowanie jest opatrzone licznymi, pięknymi ilustracjami, fotografiami, szczególnie przydatnymi mapami rezerwatów.

Jestem głęboko przekonany, że wielu przyrodników, naukowców, praktyków czy turystów, a także przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej może z dużym powodzeniem wykorzystać ten cenny materiał do realizacji swoich zainteresowań oraz statutowych prac, a co najważniejsze do znacznego poszerzenia stanu swojej wiedzy na temat szczególnych walorów przyrodniczych rezerwatów zachodniopomorskich.

Ta publikacja jest opracowaniem godnym polecenia nie tylko osobom związanym z regionem Pomorza Zachodniego, a może przede wszystkim osobom spoza tego obszaru, poszukującym coraz rzadziej występujących cennych terenów zasługujących na status wyjątkowych i szczególnych.

Prof. dr hab. Robert Czerniawski
Dyrektor Instytutu Biologii Uniwersytetu Szczecińskiego,
Kierownik Katedry Hydrobiologii,
Przewodniczący Regionalnej Rady Ochrony Przyrody

Wstęp

Rezerваты przyrody są wyjątkowymi miejscami na mapie każdego kraju, nie tylko w Europie, ale na całym świecie. Za rezerwat przyrody mogą zostać uznane obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, miejsca występowania roślin, zwierząt i grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi bądź walorami krajobrazowymi. Są jedną z najdłużej stosowanych form ochrony przyrody.

W Polsce rezerваты przyrody – obok parków narodowych – są najwyższą formą ochrony przyrody. Na terenie kraju przyrodę zaczęto chronić w ten sposób już w I połowie XIX w. Najstarszy rezerwat w Polsce (położony na wschodnim krańcu Borów Tucholskich rezerwat „Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego”) został utworzony w roku 1827 i był wówczas drugim rezerwatem przyrody w Europie. Celem jego powołania była ochrona najliczniejszego w Europie skupiska cisa pospolitego (*Taxus baccata*) na naturalnym stanowisku.

Obecnie w Polsce za rezerwat przyrody uznanych jest 1516 obiektów, zajmujących łącznie ponad 0,5% powierzchni administracyjnej kraju (stan na maj 2023 r.). Ich liczba stale rośnie, ponieważ na terenach podległym poszczególnym regionalnym dyrekcjom ochrony środowiska nieustannie trwają prace nad powoływaniem kolejnych tego typu obszarów. W granicach województwa zachodniopomorskiego utworzono dotychczas 129 rezerwatów przyrody (stan na 31 maja 2023 r.). Na tym jednak nie koniec, gdyż w momencie oddawania tej publikacji do druku trwały zaawansowane prace nad utworzeniem kolejnego rezerwatu przyrody na terenie województwa.

Pierwsze rezerваты przyrody na terenie województwa zachodniopomorskiego zostały utworzone po II wojnie światowej, w 1956 r. Rezerwat przyrody „Bielinek” (zlokalizowany w granicach gminy Cedynia na zboczach doliny Odry), powołany do istnienia rok później (1957), został objęty tą formą ochrony przyrody już 20 lat wcześniej (1937) przez władze Niemiec, na których terytorium się wówczas znajdował. Celem jego powołania była – i jest po dziś dzień – ochrona jedyne w Polsce stanowiska dębu omszonego (*Quercus pubescens*).

Należy w tym miejscu wspomnieć, że uznanie za rezerwat przyrody wiąże się zazwyczaj z długotrwałą procedurą, związaną z wykonaniem szczegółowej dokumentacji naukowej, uzasadniającej powołanie tej formy ochrony przyrody. Uznanie wybranego obszaru, fragmentu ekosystemu bądź tworu geologicznego za rezerwat przyrody następuje w drodze zarządzenia regionalnego dyrektora ochrony środowiska, które ma moc aktu prawa miejscowego. W zarządzeniu określa się nazwę rezerwatu, położenie lub przebieg granicy i ewentualnie otulinę (jeżeli została wyznaczona), cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także wskazuje sprawującego nadzór nad rezerwatem.

Regionalny dyrektor ochrony środowiska, w drodze zarządzenia, po zasięgnięciu opinii regionalnej rady ochrony przyrody, może zwiększyć obszar rezerwatu przyrody, zmienić cele ochrony, a w razie bezpowrotnej utraty wartości przyrodniczych, dla których rezerwat został powołany – zmniejszyć jego obszar lub całkowicie go zlikwidować. Istnieje możliwość wprowadzania przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska opłat za wstęp na obszar rezerwatów przyrody, warunkowanych potrzebą ochrony przyrody i przeznaczonych na jej rzecz.

Na terenach objętych ochroną rezerwatową obowiązują pewne ograniczenia, stosownie do celu ochrony rezerwatowej. Dlatego wszelkie projekty studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, w części dotyczącej rezerwatu przyrody i jego otuliny, wymagają uzgodnienia z RDOŚ w zakresie ustaleń tych planów, mogących mieć negatywny wpływ na cele ochrony danego rezerwatu przyrody.

W klasyfikacji rezerwatów przyrody wyróżnia się dziewięć ich rodzajów: leśne, wodne, stepowe, słonoroślowe, faunistyczne, florystyczne, torfowiskowe, przyrody nieożywionej i krajobrazowe. Poniżej krótka charakterystyka każdego z typów:

- Leśne (L) – przedmiotem ochrony są pozostałości i fragmenty dawnych puszczy o charakterze pierwotnym, typy zbiorowisk leśnych, stanowiska drzew na granicach zasięgu,
- Wodne (W) – przedmiotem ochrony są wody jezior, rzek, potoków i morza wraz ze zbiorowiskami roślin i gatunkami zwierząt,
- Stepowe (St) – przedmiotem ochrony są murawy ciepłolubne, głównie na podłożu wapiennym i gipsowym,
- Słonoroślowe (halofilne) (Sł) – przedmiotem ochrony są słonorośla nadmorskie i śródlądowe,
- Faunistyczne (Fn) – przedmiotem ochrony są populacje i siedliska ssaków, ptaków, gadów, płazów, ryb i bezkręgowców,
- Florystyczne (Fl) – przedmiotem ochrony są populacje i siedliska gatunków lub grup gatunków roślin zarodnikowych i kwiatowych oraz grzybów kapeluszowych i porostów,
- Torfowiskowe (T) – przedmiotem ochrony są zbiorowiska i gatunki torfowisk niskich, przejściowych i wysokich,
- Przyrody nieożywionej (N) – przedmiotem ochrony są odkrytki geologiczne, zjawiska krasowe, gleby, formy skalne, jaskinie, szata naciekowa, stanowiska skamieniałości, przykłady erozji i innych procesów kształtujących powierzchnię ziemi, utwory geologiczne, wydmy,
- Krajobrazowe (K) – przedmiotem ochrony są krajobrazy o cechach naturalnych, charakterystyczne dla poszczególnych regionów geograficznych, często z występującymi zabytkami.

Zależnie od typu klasyfikacyjnego danego rezerwatu, jak również celu ochrony rezerwatowej, na terenie poszczególnych rezerwatów obowiązują ograniczenia i zakazy sformułowane w oparciu o katalog zakazów zawarty w art. 15 ustawy o ochronie przyrody. Należą do nich zakazy:

- budowy lub przebudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom rezerwatu przyrody;
- chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu;
- polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody;
- pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzenia roślin oraz grzybów;
- użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzenia, zanieczyszczenia i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody;
- zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody;
- pozyskiwania skał, w tym torfu oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu;
- niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów;
- palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony;

- stosowania chemicznych i biologicznych środków ochrony roślin i nawozów;
- zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- połowu ryb i innych organizmów wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych;
- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony, psów pasterskich wprowadzanych na obszary objęte ochroną czynną, na których plan ochrony albo zadania ochronne dopuszczają wypas, a także psów asystujących w rozumieniu art. 2 pkt 11 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2021 r. poz. 573 i 1981 oraz z 2022 r. poz. 558);
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami wskazanymi przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną przyrody, udostępnianiem rezerwatu przyrody, edukacją ekologiczną, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku powszechnego;
- zakłócania ciszy;
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu;
- biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- prowadzenia badań naukowych bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska;
- wprowadzania gatunków roślin, zwierząt lub grzybów bez zgody ministra właściwego do spraw środowiska;
- wprowadzania organizmów genetycznie zmodyfikowanych;
- organizacji imprez rekreacyjno-sportowych bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Co istotne, zakazy te nie obowiązują w przypadku wykonywania zadań wynikających z planu ochrony lub zadań ochronnych, prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym, obronnością kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz innych szczególnych sytuacjach wymienionych w ustawie o ochronie przyrody.

W sytuacjach uzasadnionych potrzebą ochrony przyrody bądź realizacją inwestycji liniowych Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska może zezwolić na odstępstwa od pewnych zakazów, zasięgnąwszy uprzednio opinii regionalnego dyrektora ochrony środowiska. Może to jednak mieć miejsce jedynie w sytuacji, gdy nie istnieją rozwiązania alternatywne, a jednocześnie zapewniono odpowiednią kompensację przyrodniczą. Również regionalny dyrektor ochrony środowiska ma możliwość zezwolić na terenie rezerwatu na odstępstwa od obowiązujących w nim zakazów (w celach edukacyjnych, rekreacyjnych, kulturowych, turystycznych lub sportowych), o ile prowadzone działania nie spowodują negatywnych skutków w celach ochrony przyrody w rezerwacie.

W celu prawidłowego zarządzania zasobami przyrodniczymi na obszarze rezerwatu przyrody, regionalny dyrektor ochrony środowiska, a w niektórych sytuacjach sprawujący nadzór lub zarządzający rezerwatem – w porozumieniu z regionalnym dyrektorem ochrony środowiska (w oparciu o dokumentację specjalistyczną) sporządza plan jego ochrony.

Zarządzenie, ustanawiające plan ochrony danego rezerwatu, ma formę aktu prawa miejscowego i jest sporządzane na okres 20 lat. Plan ochrony zawiera cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji, identyfikację i określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń oraz ich skutków, wskazanie obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej ze szczegółowym określeniem działań ochronnych na tych obszarach. Wyznacza się w nim obszary i miejsca udostępniane dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych, amatorskiego połowu ryb i rybactwa oraz określa sposoby ich udostępniania. Plan ochrony może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony przyrody.

Plan ochrony dla rezerwatu przyrody w części pokrywającej się z obszarem Natura 2000 powinien uwzględniać zakres planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 albo zakres planu ochrony dla obszaru Natura 2000.

Do czasu ustanowienia planu ochrony, sprawujący nadzór sporządza projekt zadań ochronnych. Zadania ochronne dla rezerwatu przyrody ustanawia (w drodze zarządzenia) regionalny dyrektor ochrony środowiska. Uwzględniają one: identyfikację i ocenę istniejących oraz potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych, a także sposoby eliminacji lub ograniczania tych zagrożeń i ich skutków; opis sposobów ochrony czynnej ekosystemów, z podaniem rodzaju, rozmiaru i lokalizacji poszczególnych zadań; opis sposobów czynnej ochrony gatunków roślin, zwierząt lub grzybów; wskazanie obszarów objętych ochroną ścisłą, czynną oraz krajobrazową. Zadania ochronne mogą być ustanawiane na rok lub równocześnie na kolejne lata, nie dłużej jednak niż na 5 lat.

Miejsca udostępniane w rezerwatach dla celów edukacyjnych, rekreacyjnych i turystycznych wskazywane są w planach ochrony obiektów lub wyznaczane w formie szlaków w zarządzeniach wewnętrznych właściwego miejscowo regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

1. BUKOWE ZDROJE im. prof. Tadeusza Dominika

Data uznania: 28 czerwca 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 221,28 ha

Lokalizacja administracyjna: Miasto Szczecin i gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych oraz dydaktycznych cech i procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi oraz estetycznymi kompleksu buczyn, łęgów i olsów, kształtujących się w warunkach dużego urozmaicenia rzeźby terenu i warunków siedliskowych

Rezerwat położony jest w północno-zachodniej części Puszczy Bukowej, na obszarze o zróżnicowanej rzeźbie terenu, na którym malownicze wzgórza morenowe poprzedzielane są głębokimi dolinami i wąwozami. Różnica wysokości wzniesień wynosi 85 m (od 40 m n.p.m. do 125 m n.p.m.). Rezerwat wyróżnia się znacznym bogactwem gatunkowym roślin i grzybów. Stwierdzono tu 268 gatunków roślin naczyniowych. Z roślin objętych ścisłą ochroną

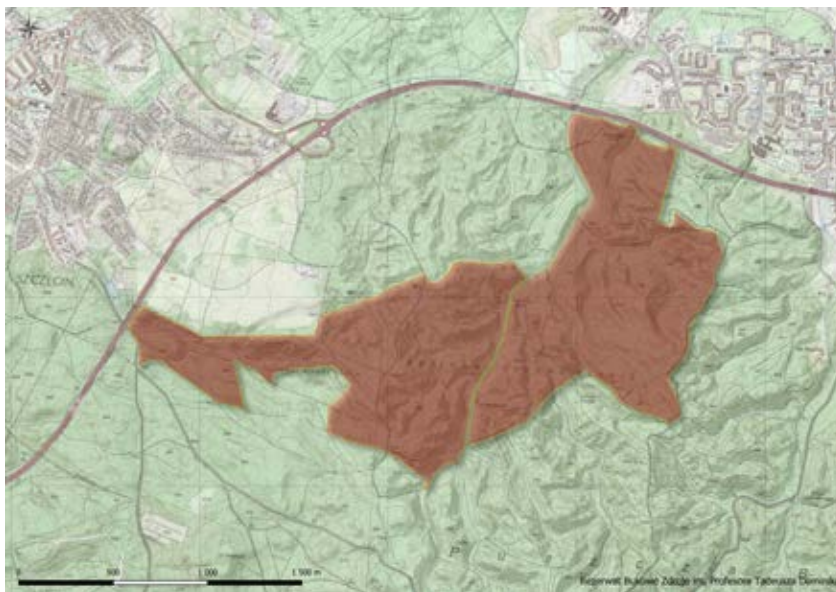
Buławnik czerwony (*Cephalanthera rubra*), fot. G. Domian

wymienić można tu m.in. gatunki zagrożone wymarciem w Polsce: jarząb brekinia (*Sorbus torminalis*), buławnik wielkokwiatowy (*Cephalanthera damasodium*) i czerwony (*C. rubra*), kruszczyk siny (*Epipactis purpurata*). Na terenie rezerwatu występują m.in.: kruszczyk szerokolistny (*E. helleborine*) oraz gnieźnik leśny (*Neottia nidus-avis*), porzeczka czarna (*Ribes nigrum*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*), konwalia majowa (*Convallaria majalis*), śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), barwinek pospolity (*Vinca minor*). Zidentyfikowano ponad 100 taksonów mszaków, w tym 15 gatunków chronionych, m.in.: gładysz paprociowaty (*Homalia trichomanoides*), miechera spłaszczona (*Neckera complanata*) i krzewik źródli-skowy (*Thamnobryum alopecurum*). W rezerwacie stwierdzono obecność 284 gatunków grzybów, z czego cztery podlegają ochronie częściowej: buławka pałeczkowata (*Clavariadelphus pistillaris*), sopłówka bukowa (*Hericium coralloides*), szyszkowiec łuskowaty (*Strobilomyces strobilaceus*), lakownica żółtawa (*Ganoderma lucidum*). Rezerwat Bukowe Zdroje charakteryzuje się wysoką różnorodnością gatunkową porostów – do chwili obecnej rozpoznanych zostało 71 gatunków, z czego trzy należą do gatunków wymierających w Polsce: kropnica różowa (*Bacidia rosella*), pismaczek pęcherzykowy (*Opegrapha vermicellifera*) i otocznica drobna (*Pyrenula nitidella*), a dwa ostatnie są jednocześnie

uważane za relikty puszczańskie. Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie 244 gatunków bezkręgowców i 72 gatunków kręgowców. Do najciekawszych reprezentantów fauny, powszechnie uważanych za wskaźnikowe gatunki puszczańskie, należą chrząszcze: *Ampedus rufipennis*, *Denticollis rubens* i *Stenagostus villosus*. W cienistych, dojrzałych lasach rezerwatu ma także swoją ostoję ślimak ostrokrawędzisty (*Helicigona lapicida*). Spośród kręgowców występuje niemal komplet gatunków typowych dla leśnych biotopów puszczy, a z załącznika I Dyrektywy Ptasiej regularnie gnieźdzą się tu: dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), dzięcioł średni (*Dendrocoptes medius*), mucholówka mała (*Ficedula parva*) i trzmielojad (*Pernis apivorus*).

Rezerwat nazwano imieniem prof. Tadeusza Dominika (1909–1980) – fitopatologa i mykologa, autora około 200 prac naukowych z zakresu mikoryzy, grzybów glebowych i fitopatologii, pracownika naukowego uniwersytetów w Poznaniu i Wrocławiu, leśnika, w latach 1957–1980 związanego z Katedrą Ochrony Roślin Wyższej Szkoły Rolniczej w Szczecinie.

Dla celów edukacyjnych wyznaczono „Przyrodniczo-histeryczną ścieżkę dydaktyczną w Dolinie Chojnówki” (pieszą) – trasa rozpoczyna się przy ul. Mącznej, biegnie brukowaną drogą Chojnowską i kończy na przełęczy Trzech Braci, będąc jednocześnie zielonym szlakiem turystycznym.

Dla celów turystycznych (pieszo-rowerowych) wyznaczono:

- szlak czerwony pomiędzy oddz. 250/251 Nadleśnictwa Gryfino łączący się ze Szwedzkim Brukiem, do granicy oddz. 249/239, pomiędzy 239g/j, 239g/d, po drodze leśnej w oddz. 239d,
- szlak niebieski po liniach oddzielających oddz. 254d/253g, 254d/253f, po drogach leśnych pomiędzy oddz. 254d/254c, w oddz. 254c, pomiędzy oddz. 254a/254b, 254c/254a, po liniach oddzielających oddz. 252d/245c, 252c/245f, po granicy rezerwatu w oddz. 245f oraz fragment szlaku po drodze leśnej w oddz. 239j w pobliżu grodziska,
- szlak turystyczny żółty po liniach oddzielających oddz. 252/253, 253c/b, 253f/d, 253f/g, po drodze leśnej w oddz. 254d, po linii oddzielającej oddz. 254a/255a, po drodze leśnej w oddz. 255a, 256a, pomiędzy oddz. 257b/256b, po granicy rezerwatu w oddz. 257a,
- szlak czarny wzdłuż wschodniej granicy rezerwatu w oddz. 249f, d, 248a, h.

Kwaśna buczyna (9110), fot. G. Domian

2. TRAWIASTA BUCZYNA im. prof. Stefana Kownasa

Data uznania: 28 czerwca 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 78,56 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych cech oraz procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi i estetycznymi kompleksu buczyn, łągów, olsów oraz torfowisk śródleśnych

Obiekt położony jest w południowo-wschodnim krańcu Puszczy Bukowej, w jęzorze leśnym sięgającym przez falistą wysoczyznę denno-morenową do doliny Krzekny. W jego granicach dominuje żyzna buczyna niżowa w różnych wariantach, spośród których wyróżniają się wyjątkowo rozległe płyty z perlówką jednokwiatową (*Melica uniflora*) oraz płyty z niecierpkim pospolitym (*Impatiens noli-tangere*). W północnej części niewielką powierzchnię zajmuje kwaśna buczyna. Lokalne zagłębienia terenu wypełnione są torfami, a na obrzeżach porośnięte łożowiskami *Salicetum pentandro-cinereae* i olsami torfowcowymi z gatunkami szuwarowymi i torfowcami (*Sphagnum* sp.) W części centralnej torfowisk wykształcają się niewielkie płyty brzezin bagiennych *Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*, mszarów i szuwarów. Flora rezerwatu liczy 232 gatunki roślin naczyniowych i 22 gatunki mszaków.

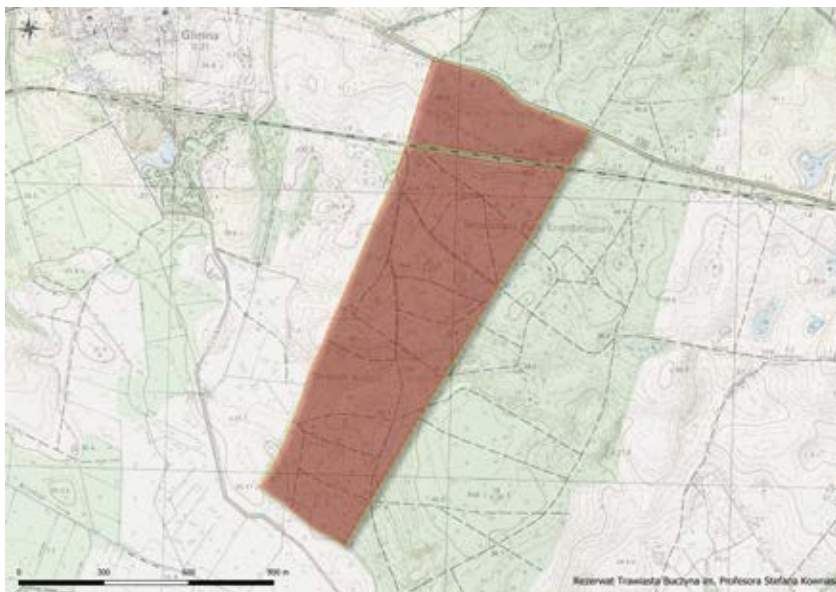

Żyzna buczyna z perlówką jednokwiatową (*Melica uniflora*), fot. Piotr Waloch

Do osobliwości rezerwatu należą: bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*), magellański (*Sphagnum magellanicum*) i błotny (*Sphagnum palustre*). W rezerwacie stwierdzonych zostało 170 gatunków grzybów. Ponadto występują tu: suchogłówka korowa (*Phleogena faginea*), płaszczek gruzełkowany (*Dacryobolus karstenii*), gołąbek pelargoniowy (*Russula pelargonica*), osiękła kępkowa (*Merismodes fasciculata*), lejkówka pachnąca (*Clitocybe subalutacea*), drobnołuszcak

żółtawy (*Pluteus leoninus*), zasłonak gajowy (*Cortinarius nemorensis*), koralówka biała (*Ramaria pallida*), czyreń modrzewiowy (*Phellinus niemelaii*). Na terenie rezerwatu rośnie 50 gatunków porostów, z czego najcenniejsze to: pawężniczka sorediowa (*Nephroma parile*), płaskotka rozlana (*Parmeliopsis ambigua*), wabnica kielichowata (*Pleurosticta acetabulum*), odnożyca opylona (*Ramalina pollinaria*). Fauna rezerwatu reprezentowana jest przez co najmniej 85 gatunków bezkręgowców, w tym: żagnicę torfowcową (*Aeshna subarctica*), borodzieja próchnika (*Ergaster faber*), ciółka matowego (*Dorcus parallelipedus*), ślimaka ostrokrawędzistego (*Helicigona lapicida*) i 86 gatunków kręgowców, w tym: traszkę grzebieniastą (*Triturus cristatus*), traszkę zwyczajną (*Triturus vulgaris*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*), ropuchę szarą (*Bufo bufo*), rzekotkę drzewną (*Hyla arborea*), jaszczurkę zwinę (*Lacerta agilis*); 50 gatunków ptaków, w tym: kanię czarną (*Milvus migrans*), kanię rudą (*Milvus milvus*), orlika krzykliwego (*Clanga pomarina*), jastrzębia (*Accipiter gentilis*), krogulca (*Accipiter nisus*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*),

dzięcioła dużego (*Dendrocopos major*), dzięcioła średniego (*Dendrocoptes medius*), muchotłwkę małą (*Ficedula parva*), wilgę (*Oriolus oriolus*), grubodzioba (*Coccothraustes coccothraustes*) oraz osiem gatunków ssaków: jeża zachodniego (*Erinaceus europaeus*), ryjówkę aksamitną (*Sorex araneus*), rzęsorka mniejszego (*Neomys anomalus*), karlika małego (*Pipistrellus pipistrellus*), borowca wielkiego (*Nyctalus noctula*), wieiórkę pospolitą (*Sciurus vulgaris*), popielicę szarą (*Glis glis*), łasicę pospolitą (*Mustela nivalis*).

Rezerwat nazwano imieniem profesora Stefana Kownasa (1898–1978) – wybitnego botanika i patriotę, który w 1955 r. zainicjował na szczecińskiej uczelni pierwsze koło naukowe, tj. Naukowe Koło Botaników, oraz był współorganizatorem Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego, Szczecińskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, Ligi Ochrony Przyrody i Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody w Szczecinie oraz organizatorem Szczecińskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Wiosenny aspekt w żywej buczynie, fot. G. Domian

3. ŹRÓDLISKOWA BUCZYNA im. Jerzego Jackowskiego

Data uznania: 28 czerwca 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 155,44 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

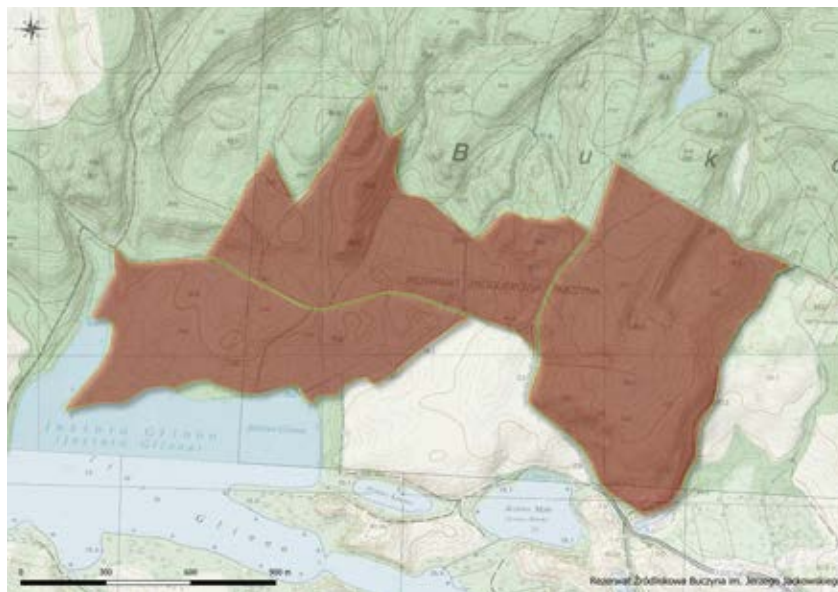
Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych oraz dydaktycznych cech i procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi oraz estetycznymi kompleksu buczyn, łągów i olsów, kształtującego się w warunkach dużego urozmaicenia rzeźby terenu i warunków siedliskowych

Rezerwat leśny zlokalizowany jest na południowym krańcu Puszczy Bukowej. Charakteryzuje się bardzo urozmaiconą rzeźbą terenu i dużym zróżnicowaniem siedlisk. Chroni lasy porastające południowe stoki Wzgórz Bukowych oraz równinne tereny nad jeziorem Glinna. W rezerwacie zachował się naturalny układ roślinności – od szuwarów, poprzez łożowiska i olsy bagienne, łągi olszowo-jesionowe, buczyny źródliskowe, po siedliska typowej żywej buczyny z płatami kwaśnych buczyn. Flora rezerwatu (łącznie z danymi historycznymi) liczy 366 taksonów. Osobliwościami tutaj są: wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), buławnik czerwony (*Cephalanthera rubra*), buławnik wielkokwiatowy (*Cephalanthera damasonium*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), gnieźnik leśny (*Neottia nidus-avis*), przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), turzyca rozsunięta (*Carex divulsa*), paprotka zwyczajna (*Polypodium vulgare*), stokłosa Benekena (*Bromus benekenii*), czerniec gronkowy (*Actaea spicata*), kokorycz pusta (*Corydalis cava*), kokorycz wąta (*Corydalis intermedia*). W rezerwacie wykazanych zostało 291 gatunków grzybów, z czego najciekawsze to: soplówka bukowa (*Hericium coralloides*), ozorek dębowy (*Fistulina hepatica*), szyszkowiec łuskowaty

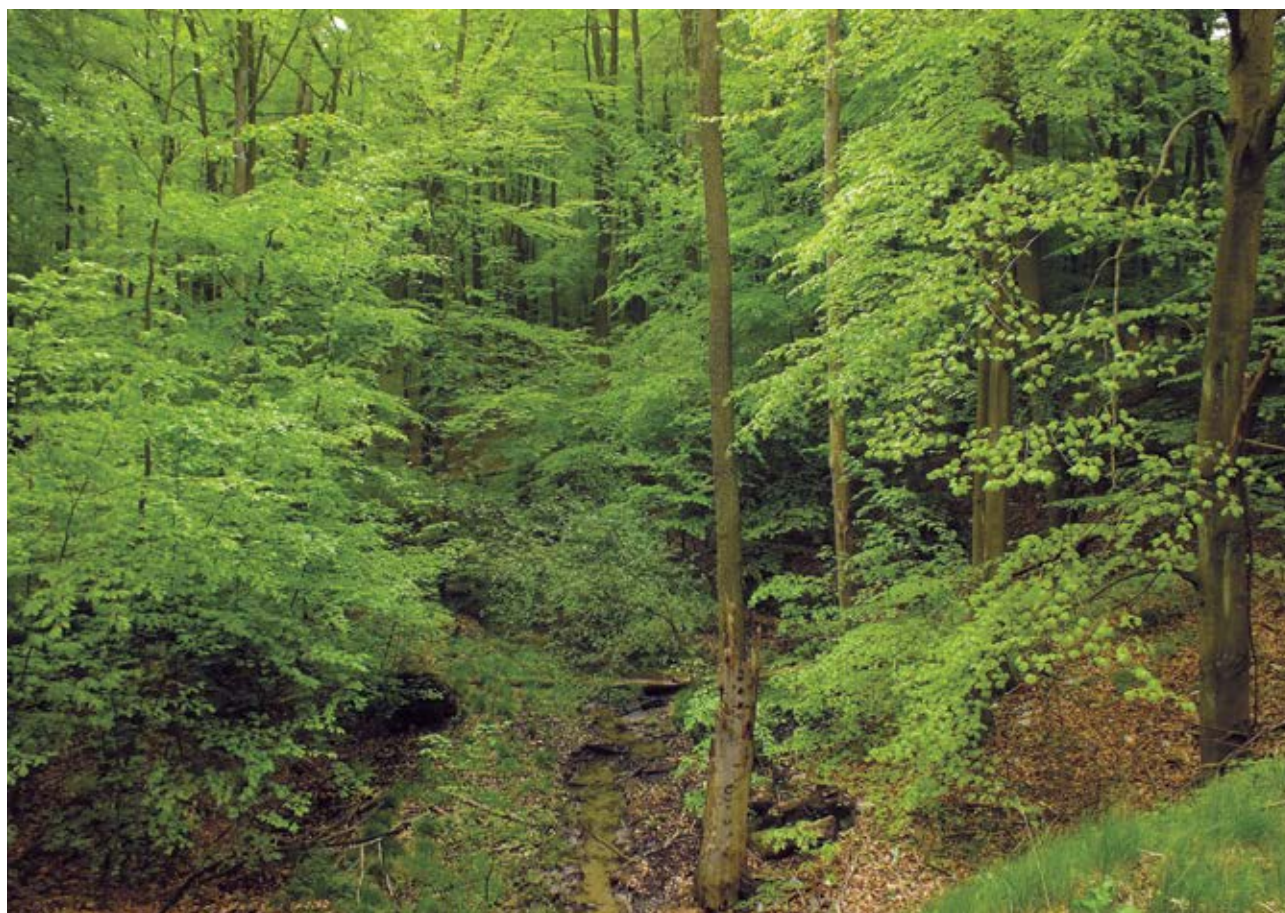
Łągi źródliskowe (91E0) z olszą i szczyrem, fot. G. Domian

(*Strobilomyces strobilaceus*), suchogłówka korowa (*Phleogena faginea*), błyskoporek guzkowy (*Inonotus nodulosus*), smolucha bukowa (*Ischnoderma resinosum*), grzybówka szafranowa (*Mycena crocata*), trzęsak listkowy (*Tremella foliacea*), korkoząb ciemny (*Phellodon melaneucus*), korkoząb czerniawy (*Phellodon niger*), chropiatka kwiatowa (*Thelephora anthocephala*). Porosty w rezerwacie reprezentowane są przez grupę 54 gatunków, do których należą: obrostnica rzęsovata (*Anaptychia ciliaris*), tarczynka dziurkowana (*Menegazzia terebrata*), tarczownica skalna (*Parmelia saxatilis*), włostka spleciona (*Bryoria implexa*), plamica filcowata (*Arthonia byssacea*), kropiaczka Arnolda (*Bacidina arnoldiana*), patecznik zielony (*Calicium viride*), bielczyk proszkowy (*Loxospora elatina*).

Rezerwatowi nadano imię Jerzego Jackowskiego (1912–1976) – dr. inż. nauk leśnych, ppor. Wojska Polskiego w kampanii wrześniowej, porucznika lwowskiej AK, jednego z najbardziej zasłużonych leśników Polski Północnej, wybitnego działacza na rzecz ochrony przyrody.

W rezerwacie wyznaczono pieszo-rowerowy szlak „niebieski” o łącznej długości 273 m, przebiegający po drodze leśnej między oddziałami 224 oraz 225 Nadleśnictwa Gryfino w kierunku północnym.

Siedlisko kwaśnej buczyny (9110), fot. G. Domian

4. KOŁOWSKIE PAROWY im. Józefa Lewandowskiego

Data uznania: 28 czerwca 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 24,34 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych oraz dydaktycznych cech i procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi oraz estetycznymi kompleksu buczyn, łęgów i olsów, kształtującego się w warunkach dużego urozmaicenia rzeźby terenu i warunków siedliskowych

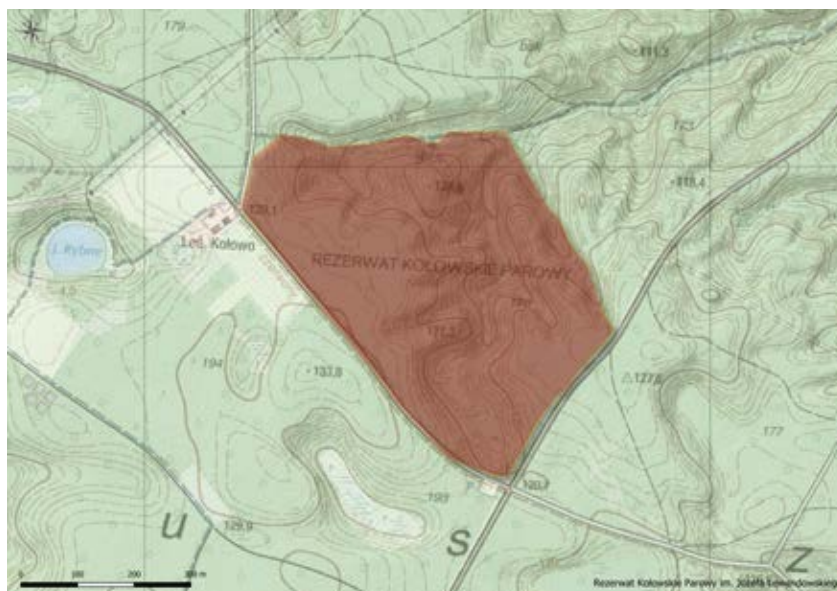
Rezerwat położony w środkowej części Wzgórz Bukowych, gdzie zajmuje cały oddział leśny 178. Obszar rezerwatu charakteryzuje się silnie zróżnicowaną geomorfologią. Pocięty jest grzbietami wzniesień morenowych, w większości o orientacji północny zachód–południowy wschód. W głęboko wciętych dolinach płynie kręty strumień Utrata, okresowo zanikający w północnej części rezerwatu, oraz jego dopływy. W rezerwacie największą powierzchnię zajmują buczyny.

Turzyca zgrzeblowata (*Carex strigosa*) gatunek częsty w obrębie źródlisk, fot. P. Waloch

Dominuje typowo wykształcona buczyna niżowa. W najżyźniejszych i najwilgotniejszych siedliskach u podstawy zboczy wykształca się buczyna źródliskowa ze szczyrem trwałym (*Mercurialis perennis*), czartawą pospolitą (*Circaea lutetiana*) i kokoryczą pustą (*Corydalis cava*). Na stromych zboczach wzgórz oraz wzdłuż skraju lasu w pobliżu leśniczówki Kołowo występują płaty kwaśnej buczyny. W dolinkach rozciągają się niewielkie płaty łęgu jesionowo-olszowego oraz wzdłuż strumieni – subatlantycki łęg jesionowy z turzycą zgrzeblowatą (*Carex strigosa*), czartawą pośrednią (*Circaea intermedia*) i przetacznikiem górskim (*Veronica montana*). Flora rezerwatu liczy 204 gatunki roślin naczyniowych i 21 gatunków mszaków. Największymi osobliwościami są mszaki, reprezentowane m.in. przez: widłoząb miotłowy (*Dicranum scoparium*), dzióbekowiec Zetterstedta (*Eurhynchium angustirete*), gajnik lśniący (*Hylocomium splendens*), bieliskę siwą (*Leucobryum glaucum*) czy rokitnika pospolitego (*Pleurozium*

schreberi). W rezerwacie zinwentaryzowanych zostało 31 gatunków porostów, w tym: płaskotka rozlana (*Parmeliopsis ambigua*), plamica dwoista (*Arthonia didyma*), kropnica różowa (*Bacidia rosella*), otocznicza lśniąca (*Pyrenula nitida*). Wykazanych zostało również 178 gatunków grzybów, w tym: błyskoporek podkorowy (*Inonotus obliquus*), flagowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*), szyszko-wiec łuskowaty (*Strobilomyces strobilaceus*), sopłówka bukowa (*Hericium coralloides*), czubajeczka orzechowa (*Lepiota pseudofelina*), suchogłówka korowa (*Phleogena faginea*), woszczyneczka żółknąca (*Ceriporiopsis gilvescens*), strzępiak niepozorny (*Inocybe decipiens*), grzybówka bukowa (*Mycena fagetorum*), droбноłuszczak białokremowy (*Pluteus pellitus*), gołąbek białoczarny (*Russula albonigra*).

Rezerwatowi nadano imię Józefa Lewandowskiego (1907–1968) – zasłużonego leśnika, pioniera zagospodarowania lasów Pomorza Zachodniego i wieloletniego dyrektora Okręgowego Zarządu Lasów Państwowych w Szczecinie.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Stoki kwaśnej buczyny (9110), fot. G. Domian

5. BUCZYNOWE WĄWOZY im. prof. Floriana Celińskiego

Data uznania: 28 czerwca 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 56,53 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych oraz dydaktycznych cech i procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi oraz estetycznymi kompleksu buczyn, łęgów i olsów, kształtującego się w warunkach dużego urozmaicenia rzeźby terenu i warunków siedliskowych

Żywna buczyna (9130) w rezerwacie Buczynowe Wąwozy, fot. G. Domian

przetacznik górski (*Veronica montana*), natomiast najcenniejsze z mszaków to: gładysz paprociowaty (*Homalia trichomanoides*), wodnokrzywoszaj rzeczny (*Hygroamblystegium fluviatile*), miechera spłaszczona (*Neckera complanata*), torfowiec ostrolistny (*Sphagnum capillifolium*), torfowiec frędzlowany (*S. fimbriatum*), torfowiec błotny (*S. palustre*), fałdownik szeleszczący (*Rhytidiadelphus triquetrus*), tujowiec delikatny (*Thuidium erectum*). W rezerwacie stwierdzono obecność 57 gatunków porostów, z których największe osobliwości to: obrostnica rzęsowata (*Anaptychia ciliaris*), tarczynka dziurkowana (*Menegazzia terebrata*), płaskotka rozlana (*Parmeliopsis ambigua*), wabnica kielichowata (*Pleurosticta acetabulum*), odnożyca opylona (*Ramalina pollinaria*). Stwierdzono również siedem reliktywów puszczańskich: plamicę ponurą (*Arthonia vinosa*), misecznicę białą (*Lecanora albella*), tarczynkę dziurkowaną (*Menegazzia terebrata*), *Mycoblastus fucatus*, pismaczkę pęcherzykowatą (*Opegrapha vermicellifera*), otocznicę lśniącą (*Pyrenula nitida*) i otocznicę drobną (*Pyrenula nitidella*). Mykobiota rezerwatu liczy 165 gatunków grzybów wielkoowocnikowych, z których najcenniejsze to: szyszkowiec

Rezerwat znajduje się po północnej stronie Wzgórz Bukowych, w środkowo-wschodniej części kompleksu leśnego. Na zboczach mozaikę tworzą żyzne i kwaśne buczyny, w wąwozach i obniżeniach terenu, a zwłaszcza w dolinie Potoku Kołbuckiego – zbiorowiska łęgowe i olsowe. Flora rezerwatu liczy 133 gatunki roślin naczyniowych i 51 gatunków mszaków. Do najcenniejszych gatunków należą: kruszczyk rdzawoczerwony (*Epipactis atrorubens*), kruszczyk siny (*Epipactis purpurata*), przyłaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), turzyca zgrzeblowata (*Carex strigosa*), gwiazdnica bagienna (*Stellaria uliginosa*), żywiec cebulkowy (*Dentaria bulbifera*),

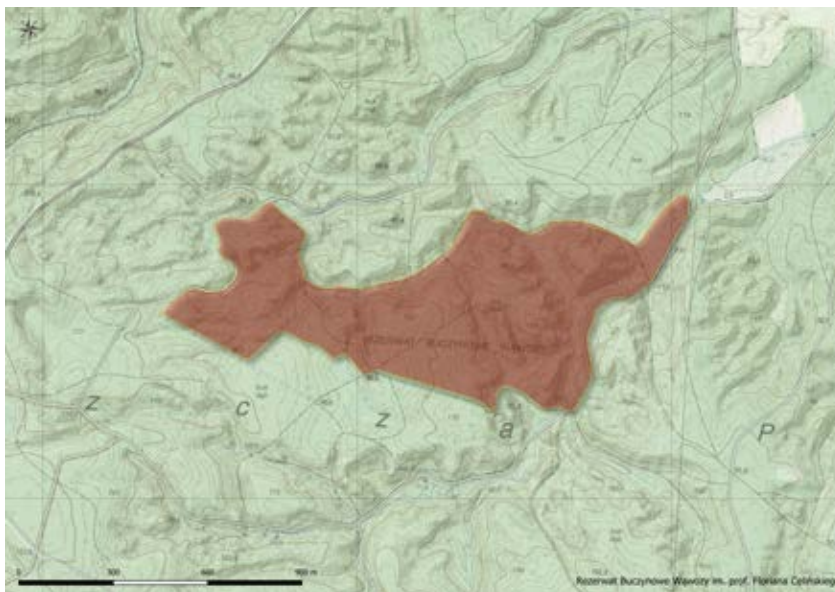
Rohatyniec nosorożec (*Oryctes nasicornis*), fot. Ł. Limarowski

łuskowaty (*Strobilomyces strobilaceus*), soplówka bukowa (*Hericium coralloides*), soplówka jeżowata (*Hericium erinaceus*), flagowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*), kolcóweczka gładkozarodnikowa (*Kavinia himantia*), woszczynezka żółknąca (*Ceriporiopsis gilvescens*), czubajeczka orzechowa (*Lepiota pseudofelina*), naziemek zielonawy (*Albatrellus cristatus*), suchogłówka korowa (*Phleogena faginea*), płaszczek gruzełkowany (*Dacryobolus karstenii*), żagiew wielkopora (*Polyporus alveolaris*).

W rezerwacie występują co najmniej 24 gatunki chrząszczy, trzy gatunki płazów: ropucha szara (*Bufo bufo*), żaba trawna (*Rana temporaria*) i rzekotka drzewna (*Hyla arborea*), dwa gatunki gadów: zaskroniec (*Natrix natrix*) i padalec (*Anquis fragilis*), 22 gatunki ptaków, w tym: siniak (*Columba oenas*), dzięcioł średni (*Dendrocoptes medius*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), muchołówka mała (*Ficedula parva*), a także 13 gatunków ssaków.

Rezerwatowi nadano imię prof. Floriana Celińskiego (1924–2001) – wybitnego geobotanika i znawcy szaty roślinnej, współorganizatora Ogrodu Botanicznego i Zakładu Ekologii na Uniwersytecie A. Mickiewicza w Poznaniu, a także jednego z pierwszych organizatorów Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz pracownika Akademii Rolniczej w Szczecinie.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Martwe drewno w rezerwacie, fot. G. Domian

6. JEZIORO LUBIATOWSKIE im. prof. Wojciecha Górskiego

Data uznania: 8 sierpnia 1956 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 375,81 ha oraz 230,92 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: Miasto Koszalin, gmina Manowo, powiat koszaliński

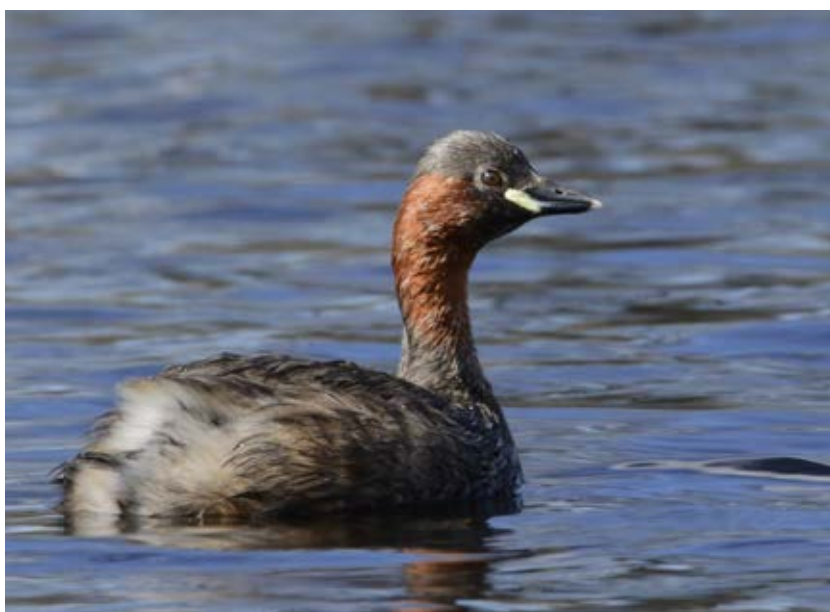
Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych oraz dydaktycznych naturalnego środowiska lęgowego wielu rzadkich, chronionych i zagrożonych wyginięciem gatunków ptaków wodno-błotnych

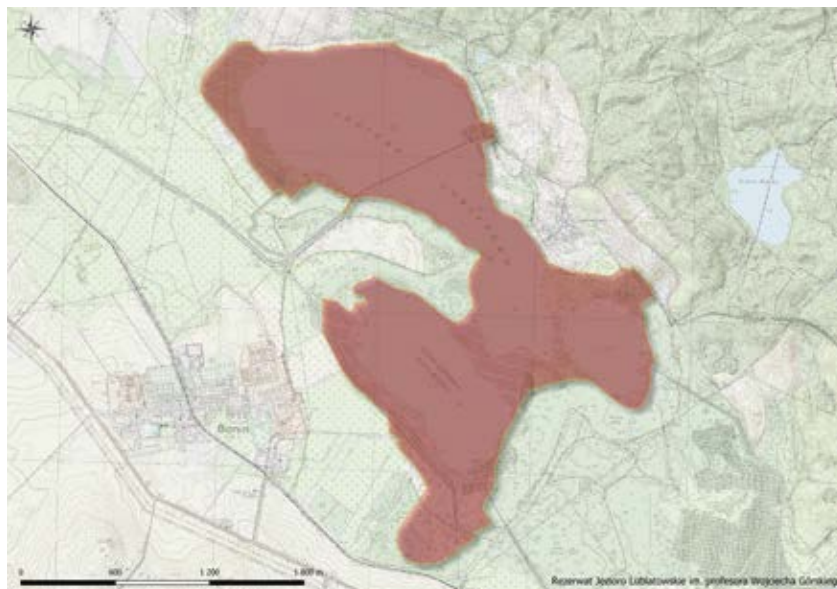
Rybitwa czarna (*Chlidonias niger*) na gnieździe, fot. Ł. Limarowski

Rezerwat obejmuje cztery jeziora położone w okolicach Manowa: Lubiатовskie Północne, Lubiатовskie Wschodnie, Lubiатовskie Południowe i zbiornik bez nazwy. Trzy pierwsze jeziora są ze sobą połączone. Są to zbiorniki eutroficzne, powstałe w wyniku procesów wytopiskowych, płytkie, o głębokości maksymalnej 1,4–2,4 m. Najpłytszym jeziorem jest Lubiатовskie Południowe, którego głębokość na 90% powierzchni wynosi poniżej 1 m. Dna jezior wypełniają osady o średniej miąższości 3,5 m. Rezerwat zasilają dwie rzeki: Dzierżęcinka i Wyszewka. Zbiorniki otaczają szeroki pas szuwarów, podmokłe łąki, lasy i zadrzewienia. Rezerwat jest miejscem lęgowym dla ponad 30 gatunków ptaków wodnych i wodno-błotnych. Lęgi odbywa tu: perkozek (*Tachybaptus ruficollis*), bąk (*Botaurus stellaris*), łabędź niemy (*Cygnus olor*), łabędź krzykliwy (*Cygnus cygnus*), gęgawa (*Anser anser*), krakwa (*Mareca strepera*), cyraneczka (*Anas crecca*), krzyżówka (*Anas platyrhynchos*), cyranka (*Spatula querquedula*), płaskonos (*Spatula clypeata*), czernica (*Aythya fuligula*), gągoł (*Bucephala clangula*), błot-

Perkozek (*Tachybaptus ruficollis*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

niak stawowy (*Circus aeruginosus*), wodnik (*Rallus aquaticus*), derkacz (*Crex crex*), żuraw (*Grus grus*), kszczyk (*Gallinago gallinago*), rybitwa czarna (*Chlidonias niger*), zimorodek (*Alcedo atthis*), świergotek łąkowy (*Anthus pratensis*), pliszka żółta (*Motacilla flava*), podróżniczek (*Luscinia svecica*), świerszczak (*Locustella naevia*), strumieniówka (*Locustella fluviatilis*), brzęczka (*Locustella luscinioides*), rokitniczka (*Acrocephalus schoenobaenus*), łożówka (*Acrocephalus palustris*), trzcinniczek (*Acrocephalus scirpaceus*), trzciniak (*Acrocephalus arundinaceus*), wąsatka (*Panurus biarmicus*), remiz (*Remiz pendulinus*), a także dziwonia (*Erythrura erythrura*) i potrzos (*Emberiza schoeniclus*). W granicach rezerwatu można także obserwować żerujące ptaki szponiaste: bielika (*Haliaeetus albicilla*), kanię czarną (*Milvus migrans*), kanię rudą (*Milvus milvus*), trzmielojadę (*Pernis apivorus*) i orlika krzykliwego (*Clanga pomarina*). Na zbiornikach żerują czaple siwe (*Ardea cinerea*), które mają w pobliżu kolonię lęgową (na terenie Manowa), a na łąkach – bociany białe (*Ciconia ciconia*).

Rezerwatowi nadano imię profesora Wojciecha Górskiego (1946–2001) – wieloletniego pracownika naukowego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku, ornitologa zajmującego się głównie badaniem awifauny Pomorza, autora ponad 130 publikacji naukowych.

Rezerwat jest udostępniony dla celów rekreacyjnych, tj. dla amatorskiego połowu ryb z trzech stanowisk wędkarskich.

Szuwary i podmokłe łąki tworzące dogodne siedliska rozrodu dla ptaków, fot. Ł. Banasiak

7. BRODOGÓRY

Data uznania: 16 marca 1957 r.

Rodzaj rezerwatu: stepowy

Powierzchnia: 5,24 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Pyrzyce i Warnice, powiat pyrzycki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Jezioro Miedwie i okolice PLB320005, Dolina Płoni i Jezioro Miedwie PLH32006

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych relikтового stanowiska roślinności stepowej występującej tu w zasięgu wilgotnego klimatu morskiego

Składanie jaj przez samicę pazia królowej (*Papilio machaon*), fot. Ł. Limarowski

Ostrołódka kosmata (*Oxytropis pilosa*), fot. A. Raclawska

Obiekt jest miejscem występowania roślinności kserotermicznej, unikalnej na terenie Pomorza i posiadającej wyjątkowe walory przyrodnicze, naukowe oraz dydaktyczne. Został utworzony w 1957 r., jednak na jego wyjątkowość zwrócili już uwagę przyrodnicy niemieccy, stąd objęty był ochroną rezerwatową w okresie przed II wojną światową. W granicach rezerwatu występują płaty murawy kwietnej (*Adonido-Brachypodietum*), murawy napiaskowej (*Sileno-Festucetum*) i murawy ostnicowej (*Potentillo arenaria-Stipetum*). Wiele gatunków kserotermicznych występujących na terenie rezerwatu podlega prawnej

ochronie oraz jest zagrożona wyginięciem. Spośród nich na szczególną uwagę zasługują: pajęcznica liliowata (*Anthericum liliago*), ostrołódka kosmata (*Oxytropis pilosa*), wężymord stepowy (*Scorzonera purpurea*), ostnica włosowata (*Stipa capillata*) i marzanka barwierska (*Asperula tinctoria*). Rezerwat zbiorowisk kserotermicznych stanowi siedlisko rozwoju cennej fauny bezkręgowców, w tym kilku rzadkich gatunków, które podnoszą istotnie jego walory przyrodnicze. Należy tu wymienić przede wszystkim tygrzyka paskowanego (*Argiope bruennichi*) i paż królowej (*Papilio machaon*). Tygrzyk paskowany jest gatunkiem o dość wąskim spektrum ekologicznym, w przeciwieństwie do pozostałych przedstawicieli rodziny krzyżakowatych. Swą nazwę zawdzięcza ubarwieniu podobnemu do futra tygrysa. Charakterystyczną cechą tkanych przez niego pajęczyn jest tzw. stabilimentum, czyli zygzakowaty szew wzmacniający. Paż królowej jest motylem dziennym uważanym za jednego z najpiękniejszych owadów, przez co stał się cennym łupem dla kolekcjonerów. Posiada żółte ubarwienie skrzydeł z czarnymi i niebieskimi wzorami.

Obiekt nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Zbocze murawy kserotermicznej z pajęcznicą liliowatą (*Anthericum liliago*), fot. A. Raclawska

8. BIELINEK

Data uznania: 25 marca 1957 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 76,21 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Cedynia, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Cedyńska PLB320017, Dolna Odra PLH320037

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych zespołów leśno-stepowych na zboczach przełomowej doliny Odry ze stanowiskami rzadkich gatunków roślin, m.in. dębu omszonego (*Quercus pubescens*), występującego poza granicą zasięgu i na jedynym stanowisku w Polsce, a także gatunków śródziemnomorskich i pontyjskich

Nawrot czerwonooblękitny (*Lithospermum purpurocaeruleum*),
fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

kserotermicznej przedstawił w 1917 r. R. Schulz, który zwrócił uwagę na osobliwości florystyczne. Jednakże największym odkryciem florystycznym dokonanym przez Ulbricha było stwierdzenie w 1924 r. dębu omszonego (*Quercus pubescens*). Stanowiska wielu z tych roślin okazały się jedynymi w tej części Europy. W 1927 r. wydano pod redakcją K. Huecka monograficzne opracowanie tego obiektu. W efekcie prowadzonych prac badawczych oraz stwierdzonych tu wyjątkowo cennych gatunków roślin i zwierząt 11 listopada 1927 r., z inicjatywy ówczesnego właściciela tych terenów von W. Keudella, objęto tymczasową ochroną te tereny na mocy zarządzenia Ministra Nauki, Sztuki i Edukacji Ludowej oraz Ministra Rolnictwa, Majątków Ziemskich i Lasów.

Dąbrowa w rezerwacie Bielinek, fot. P. Waloch

28 stycznia 1937 r. został on wpisany przez Przewodniczącego Okręgu Regencyjnego Frankfurt n. Odrą do Księgi Przyrody Rzeszy. Dnia 19 listopada 1937 r. wydano zarządzenie ochronne tworzące na powierzchni 72 ha lasu galeriowego Naturschutzgebiet Bellinchen a.d. Oder (rezerwat przyrody „Bielinek nad Odrą”). Po zakończeniu II wojny światowej doniesienia o rezerwacie publikuje szereg polskich naukowców. W konsekwencji obiekt ten 14 lutego 1957 r. został ponownie uznany przez polskiego Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego

na podstawie zarządzenia Nr 73 za rezerwat florystyczny. Flora rezerwatu liczy ponad pół tysiąca gatunków roślin naczyniowych. Nie mniej ciekawa jest fauna licząca kilka, a być może i kilkanaście tysięcy gatunków, wśród których stwierdzono rzadkie taksony charakterystyczne dla rejonów południowej Europy. Wiele z nich należy do wielkiej rzadkości, a ich tutejsze stanowiska są jedynymi w Polsce. W niektórych wypadkach właśnie tu kończy się zasięg ich występowania. Na wyjątkowy charakter rezerwatu składają się liczne osobliwości florystyczne: dąb omszony (*Quercus pubescens*) – jedyne stanowisko w Polsce, nawrot czerwonołękity (*Aegonychon purpureocaeruleum*) – jedno z nielicznych stanowisk w Polsce, szyplin zielny (*Dorycnium herbaceum*) – w Polsce posiada trzy stanowiska, oman niemiecki (*Inula germanica*) – najdalej wysunięte stanowisko na północny wschód, wiśnia karłowata (*Prunus fruticosa*) – najdalej wysunięte na północny zachód stanowisko w Polsce.

Dla celów edukacyjnych i turystycznych wyznaczono w rezerwacie:

- „Szlak dydaktyczny” o długości 5146 m i szerokości 2 m, przebiegający po istniejących drogach leśnych i granicach wydzieleń w oddziałach 22, 39, 60, 78,
- „Szlak przez murawy” o długości 2141 m i szerokości 2 m, przebiegający po istniejących drogach leśnych w wydzieleniach 39g, k, m, p, 60g, h, k, l, o, r, s, t, 78m, n, 96d, f, h.

Zbocze z okazami dębu omszonego (*Quercus pubescens*), fot. P. Waloch

9. JEZIORO LIWIA ŁUŻA

Data uznania: 31 lipca 1959 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 239,74 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Rewal, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wybrzeże Trzebiatowskie PLB320010,
Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017

Cel ochrony: zachowanie ekosystemu płytkiego lagunowego jeziora wraz z mozaiką siedlisk kształtowanych pod jego wpływem w warunkach zmiennego oddziaływania wód Bałtyku oraz siedlisk rzadkich gatunków roślin szczególnie słonolubnych i biotopów ptaków wodno-błotnych

Obiekt obejmuje obszar jeziora Liwia Łuża wraz z przyległymi do niego gruntami pomiędzy wioskami Niechorze i Pogorzelica na północy, a Skalno na południu. Jezioro to należy do grupy jezior przyziemnych, powstałych poprzez odcięcie zatoki morskiej (laguny) przez narastającą mierzę wydmową. W przypadku tego rozlewiska mierzeja warunkująca powstanie jeziora wykształciła się około 5–6 tys. lat temu w postaci wałów wydmowych, które współcześnie tworzą długi pas wybrzeża wydmowego pomiędzy Niechorzem a Kołobrzegiem. W granicach rezerwatu wyróżniono następujące typy ekosystemów: wodne (związane są z jeziorem Liwia Łuża oraz kanałami wpływającymi do i z jeziora),

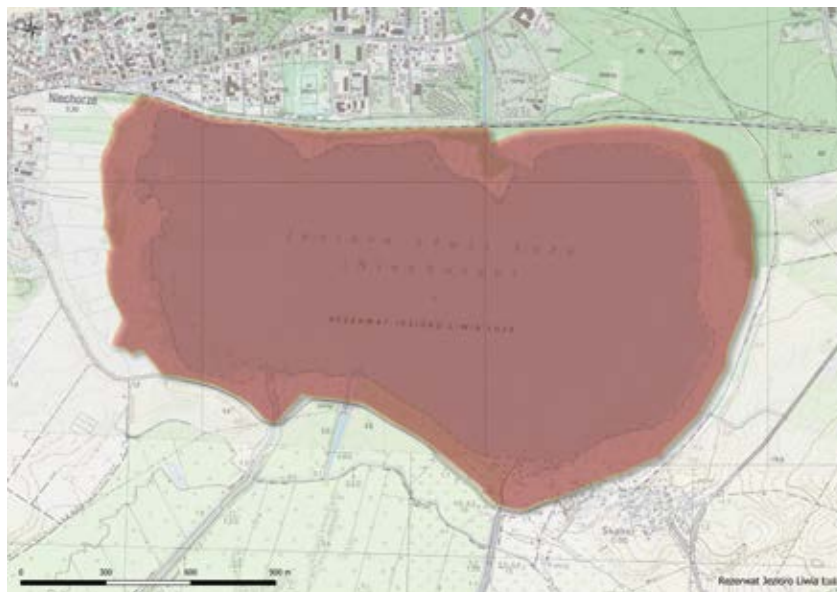
Zimorodek (*Alcedo atthis*), fot. Ł. Limarowski

Łabędź krzykliwy (*Cygnus cygnus*) i para tokujących żurawi (*Grus grus*), fot. Ł. Limarowski

nieleśne łądowe (związane ze strefą przejściową pomiędzy wodami jeziora a terenami użytkowymi rolniczo wokół jeziora oraz lasami i innymi gruntami, szczególnie istotne ze względów faunistycznych – biotopy żerowiskowe i lęgowe ptaków), leśne i zaroślowe (występują głównie na glebach organicznych w północnej i zachodniej części rezerwatu oraz małymi fragmentami w części południowej i wschodniej). Spośród zbiorowisk roślinnych występujących w granicach rezerwatu

na szczególną uwagę zasługują siedliska przyrodnicze z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, tj. solniska nadmorskie *Glauco-Puccinellietalia maritima*, zbiorowiska nadmorskie, starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*). Na uwagę zasługują szczególnie cenne gatunki halofitów, jak m.in. mannica nadmorska (*Puccinellia maritima*), babka nadmorska (*Plantago maritima*), zagorzałek nadbrzeżny (*Odontites litoralis*), sitowiec nadmorski (*Bolboschoenus maritimus*), sit Gerarda (*Juncus gerardi*), sitowie Tabernemontana (*Schoenoplectus tabernaemontani*), namulnik brzegowy (*Limosella aquatica*). Kolejnym szczególnie cennym elementem flory jest stanowisko selerów błotnych (*Apium repens*), gatunku w Polsce krytycznie zagrożonego. Rezerwat stanowi ostoję ponad 133 gatunków ptaków, w tym 19 potwierdzonych gatunków z załącznika I Dyrektywy Ptasiej.

Dla celów rekreacyjnych i turystycznych wyznaczono płoś jeziora o powierzchni 65,2 ha w strefie ochrony krajobrazowej obejmującej część działki ewidencyjnej nr 320/1, obręb Niechorze. Pozwala to na możliwe wykorzystanie jedynie żaglowych jednostek pływających (o powierzchni żagla do 10 m²) w liczbie do 15 sztuk jednocześnie oraz łodzi ratunkowej z silnikiem elektrycznym. Korzystanie z tafli jeziora dopuszczalne jest od 1 lipca do 15 września.

Stanowisko arcydzięgla litwora (*Angelica archangelica*), fot. A. Raclawska

10. ZDROJE

Data uznania: 1 grudnia 1959 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 2,12 ha

Lokalizacja administracyjna: Miasto Szczecin

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie stanowiska odnawiającego się cisa pospolitego (*Taxus baccata*) w granicach jego zasięgu geograficznego

Rezerwat „Zdroje” położony jest na północno-zachodniej krawędzi wału Wzgórz Bukowych, na obszarze Puszczy Bukowej. Na jego terenie ochroną objęte jest stanowisko naturalnie odnawiającego się cisa pospolitego (*Taxus baccata*). Rezerwat powstał w miejscu dawnego parku Topfera, założonego na przełomie XIX i XX w. Podczas badań w 2008 r. w obrębie rezerwatu stwierdzono 533 okazy cisa. W ostatnich latach obserwowane są zahamowanie naturalnego procesu odnawiania się cisa i utrata przez populację dynamiki rozwojowej. Cis pospolity, kiełkujący w warunkach naturalnych z nasion, jest niewysokim drzewem, mogącym tworzyć równocześnie kilka prostych pni. Natomiast postać krzewiasta, spotykana często na terenach zieleni, powstaje wskutek rozmnażania wegetatywnego. Jest długowieczny – szacuje się, że drzewa mogą żyć do tysiąca lat. Zimozielone, miękkie, ciemnozielone igły komponują się doskonale z otaczającą nasiona ciemnoczerwoną osnówką oraz wiśniowobrunatną, łuszczącą się cienkimi płatkami korowiną. Cała roślina (oprócz osnówki) jest trująca – zawiera taksynę, wykorzysty-

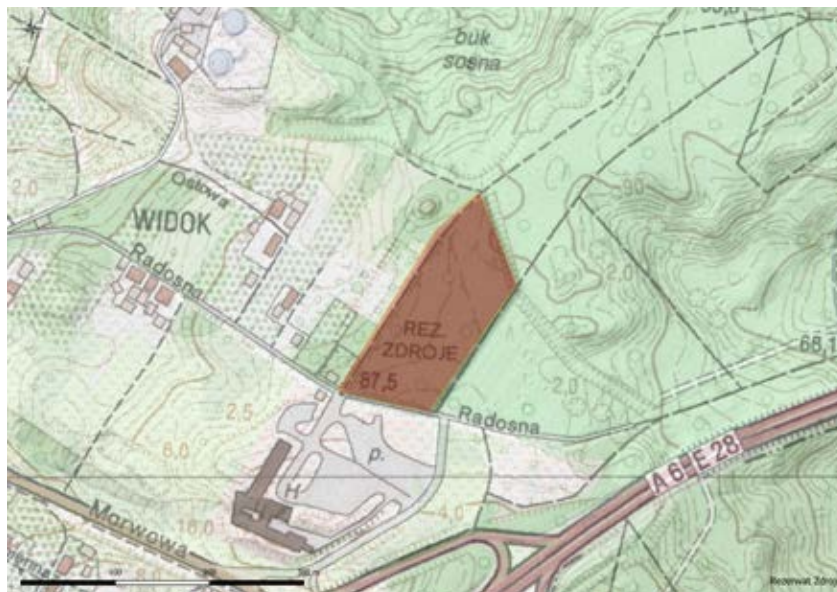
Nibyjagoda cisa pospolitego (*Taxus baccata*), fot. Ł. Limarowski

waną do produkcji leków przeciwnowotworowych. Ze względu na intensywne pozyskiwanie drewna, cis został objęty ochroną prawną bardzo wcześnie, już za czasów Władysława Jagiełły. Według Polskiej Czerwonej Księgi Roślin, narażony jest na wyginięcie. Obecnie pozostaje pod ochroną częściową.

W rezerwacie stwierdzono obecność 102 gatunków innych roślin naczyniowych, dziewięć gatunków mchów i 50 gatunków grzybów. Poza cisem cennymi gatunkami flory i mikoflory są tutaj: kalina koralowa (*Viburnum opulus*), rokitnik pospolity (*Pleurozium schreberi*) oraz żagiew wielkopora (*Polyporus alveolaris*).

Ze względu na małą powierzchnię rezerwatu oraz niewielkie zróżnicowanie siedliskowe z dominacją cisa, jego florę ocenia się jako ubogą. Fauna rezerwatu reprezentowana jest przez 83 gatunki zwierząt, z czego najcenniejsze to: ropucha szara (*Bufo bufo*), żaba trawna (*Rana temporaria*), padalec zwyczajny (*Anguis fragilis*) i 31 gatunków ptaków.

Rezerwat jest niedostępny dla zwiedzających.

Stanowisko cisa pospolitego (*Taxus baccata*), aspekt zimowy, fot. G. Domian

11. OZY KICZAROWSKIE

Data uznania: 28 sierpnia 1962 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

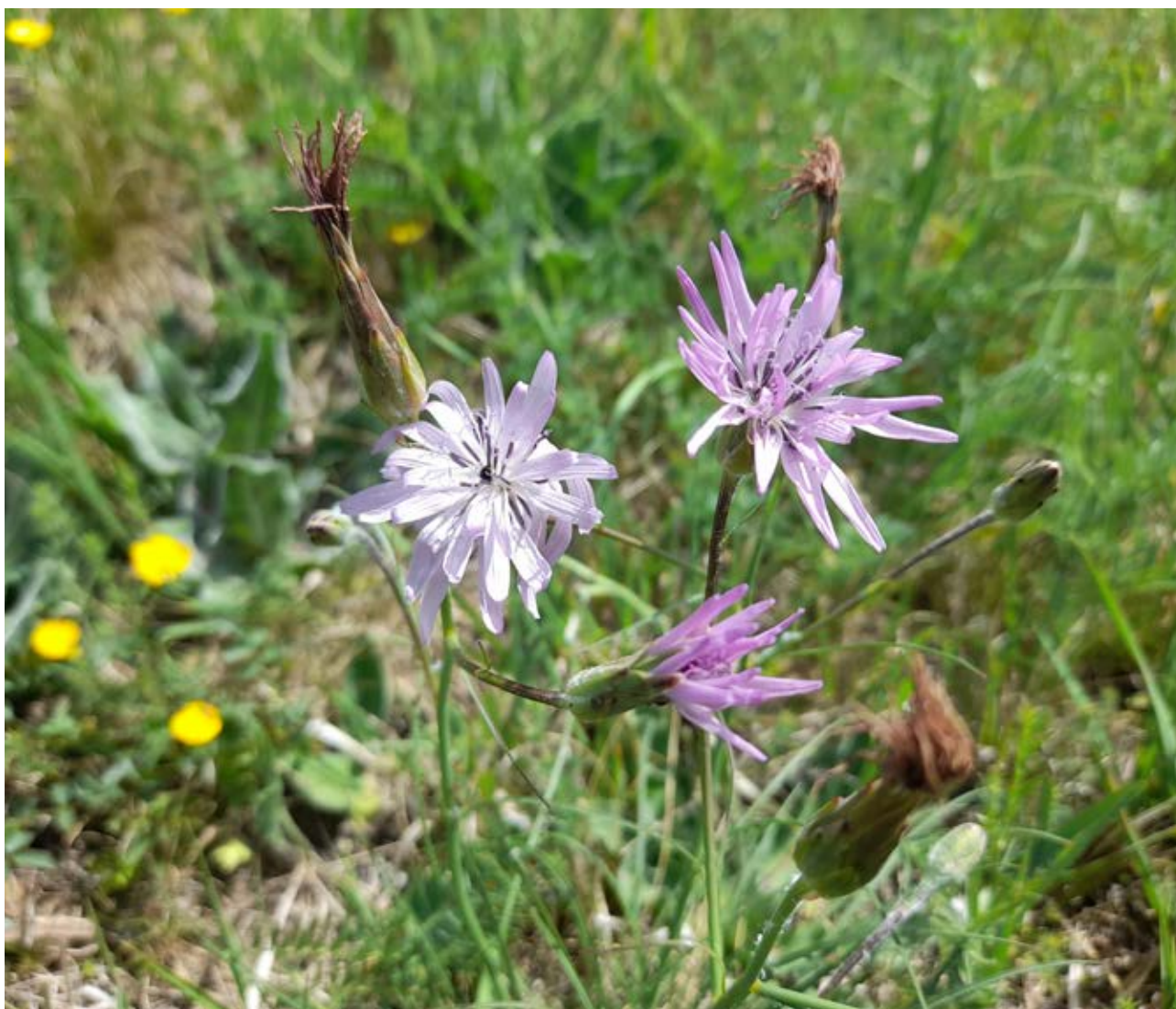
Powierzchnia: 1,88 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stargard, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie wyróżniającego się w krajobrazie dobrze ukształtowanego ozu stanowiącego charakterystyczny element rzeźby w obszarze polodowcowej wysoczyzny morenowej wraz z porastającymi go płacami zbiorowisk roślinności ciepłolubnej

Obiekt zlokalizowany przy drodze krajowej nr 20 biegnącej przez Stargard w kierunku Chociwła. Oz to wał lub silnie wydłużony pagórek o wysokości najczęściej kilkunastu metrów i długości nawet kilkudziesięciu kilometrów, wyniesiony wskutek osadzania piasku i żwiru przez wody płynące pod lądolodem w jego szczelinach lub na powierzchni. Zbudowany jest z piasków i żwirów, ułożonych poziomymi lub skośnymi warstwami. Pierwotnie rezerwat obejmował trzy wały ozów (o łącznej powierzchni 4,70 ha) – północny, wschodni (boczny) i południowy, jednakże z uwagi na sukcesję oraz częściową bezpowrotną utratę wartości przyrodniczych został w 2007 r. pomniejszony do obecnych granic. Na terenie rezerwatu występują:

Wężymord stepowy (*Scorzonera purpurea*), fot. A. Raclawska

murawa kserotermiczna, ciepłolubne zarośla (czyżnie) z dominacją róży dzikiej (*Rosa canina*) i róży pomarszczonej (*Rosa rugosa*), zarośla z rokitnikiem (*Hippophae rhamnoides*) i wiśnią wonną (*Prunus mahaleb*) oraz łozowisko. Wiele obecnych na terenie rezerwatu roślin to osobliwości florystyczne, zasługujące na szczególną uwagę, charakterystyczne przede wszystkim dla siedlisk stepowych. Wśród rzadkich gatunków roślin naczyniowych w granicach rezerwatu występują: wilżyna rozłogowa (*Ononis repens*), sasanka łąkowa (*Pulsatilla pratensis*), wężymord stepowy (*Scorzonera purpurea*). Najliczniejszą grupę fauny stanowią bezkręgowce – 69 gatunków oraz ptaki – 67 gatunków.

Obiekt nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Oz porośnięty roślinnością kserotermiczną, fot. R. Charkiewicz

12. JANIEWICKIE BAGNO

Data uznania: 22 czerwca 1962 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 162,28 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Sławno, powiat sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Janiewickie Bagno PLH320008

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu boru bagiennego na torfowisku przejściowym ze stanowiskiem reliktovej maliny moroszki (*Rubus chamaemorus*) oraz innych typowych roślin boru bagiennego

Rezerwat obejmuje kopułę dużego torfowiska wysokiego typu bałtyckiego. Miąższość torfu dochodzi tu miejscami do 7 m. Dominujące w rezerwacie torfowisko wysokie powstało na głębokim pokładzie torfu niskiego, a następnie przejściowego. Jego powierzchnia ma charakter wyniesionej lekko kopuły, rozciętej w części centralnej sztucznym rowem, a przy wschodniej granicy rezerwatu – korytem rzeki Reknicy. Kopuła torfowiska pełni funkcję lokalnego wododziału między dolinami rzecznyymi rzeki Reknicy i Grabowej. Rezerwat zajmuje niemal całą szerokość doliny rzeki Reknicy na jej styku

Samotnik (*Tringa ochropus*), fot. Ł. Limarowski

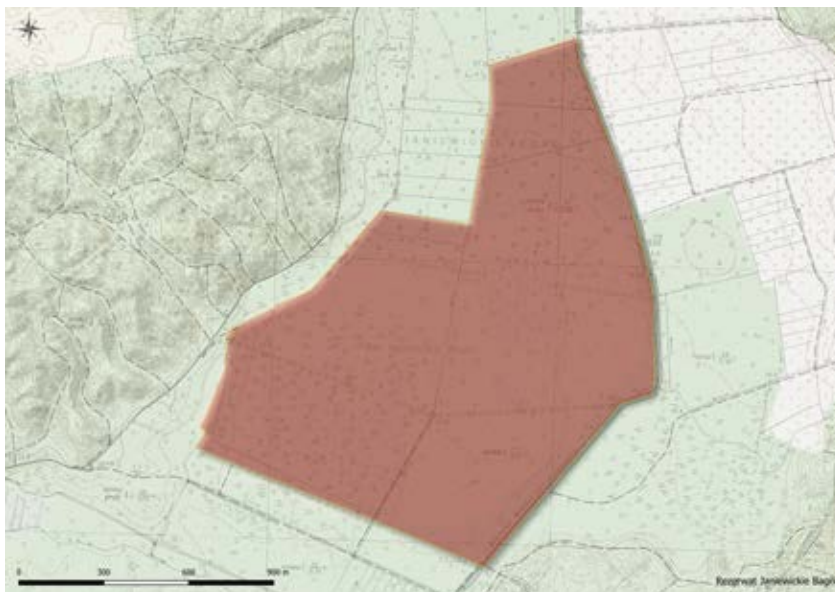

Malina moroszka (*Rubus chamaemorus*), fot. Ł. Banasiak

z doliną rzeki Grabowej. Torfowisko zasilane jest wyłącznie wodami opadowymi, a cały rezerwat porożcinany jest siecią rowów melioracyjnych. Dominują siedliska boru bagiennego, boru mieszanego bagiennego i lasu mieszanego bagiennego. Najcenniejszym gatunkiem flory rezerwatu jest malina moroszka (*Rubus chamaemorus*). Jej stanowisko w rezerwacie jest obecnie najbardziej na zachód wysuniętym stanowiskiem tego gatunku w kraju i jednym z siedmiu na Pomorzu. Ponadto na terenie rezerwatu występuje 171 gatunków roślin naczyniowych, 26 gatunków mchów właściwych, 12 gatunków torfowców, cztery gatunki

wątrobowców: biczyca trójwębna (*Bazzania trilobata*), mylia odrębna (*Mylia anomala*), *Lepidozia setacea*, *Odontoschisma sphagni*, cztery gatunki porostów: chrobotek palczasty (*Cladonia digitala*), chrobotek najeżony (*Cladonia portentosa*), chrobotek kieliszkowaty (*Cladonia chlorophaea*), chrobotek reniferyrowy (*Cladonia rangiferina*). Na otwartych mszarach torfowcowych występuje m.in. wełnianeczka darniowa (*Baeothryon caespitosum*), przygielka biała (*Rhynchospora alba*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*). W borach bagiennych spotyka się widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*) i modrzewnicę zwyczajną (*Andromeda polifolia*). Jedną z mniejszych kopuł torfowiska, która jest znacząco przesuszona, masowo porasta trzęślica modra (*Molinia caerulea*). Boga ta także fauna rezerwatu, reprezentowana przez kilka gatunków płazów i gadów oraz blisko 50 gatunków ptaków. Z awifauny wymienić należy: żurawia (*Grus grus*), słonkę (*Scolopax rusticola*), samotnika (*Tringa ochropus*), uszatkę (*Asio otus*), zimorodka (*Alcedo atthis*), dzięcioła zielonego (*Picus viridis*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*), mucholówkę żałobną (*Ficedula hypoleuca*), grubodzioba (*Coccythraustes coccythraustes*). W 2016 r. na obrzeżach torfowiska w siedlisku buczyny odnaleziono rzadki i zagrożony wymarciem gatunek mykoflory – zasłonaka fioletowego (*Cortinarius violaceus*).

Rezerwat nie został udostępniony dla celów edukacyjno-turystycznych.

Kopuła torfowiska wysokiego w rezerwacie, fot. P. Waloch

13. ŚWIDWIE

Data uznania: 20 lutego 1963 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny, ujęty w Konwencji z Ramsar

Powierzchnia: 904,04 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Dobra Szczecińska i Police, powiat policki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Jezioro Świdwie PLB320006

Cel ochrony: zachowanie zarastającego jeziora Świdwie oraz przyległych lasów i innych gruntów, stanowiących ostoję licznych gatunków ptaków, jak również będących miejscem odpoczynku i żerowania ptaków przelotnych

W I połowie lat 30. XX w. znany niemiecki ornitolog Paul Robien tak opisywał pobyt nad Neudorfersee, czyli jeziorem Świdwie: *Było to więcej niż 20 lat temu, kiedy pęd badawczy zaprowadził mnie w okolice bogate w bagniska na południe od wielkich lasów Puszczy Wkrzańskiej. Pełen tajemniczy urok otaczał cały teren, a panujące tu spokój i brak ludzi dawały przyjemną ulgę. I dalej: Odkryliśmy najważniejszy teren łągowy ptactwa wodno-błotnego powiatu Randow i strzeżemy go jak klejnotu. Wiele lat później na terenach tych utworzono rezerwat przyrody „Świdwie”, a potem objęto programem Natura 2000, ochroną otoczono również zbiornik wód podziemnych.*

Para żurawi (*Grus grus*), fot. Ł. Limarowski

Kilka, kilkadziesiąt metrów pod lasami Puszczy Wkrzańskiej przepływa ogromna podziemna rzeka powstała pod koniec ostatniego zlodowacenia. Jej przebieg wyznacza szereg istniejących jeszcze, a także osuszonych i zarośniętych jezior, często już zamienionych w wilgotne łąki. Pozostałością jednego z nich jest rozległa kotlina, w znacznej części zajęta przez mokradła jeziora Świdwie, łąki i bogate lasy. Teren ten ze względu na swoje ukształtowanie, istniejącą sieć jezior, oczek wodnych, łąnów trzcinowisk i turzycowisk, podmokłych łąk, fragmentów lasu bagiennego i boru mieszanego jest miejscem bardzo bogatym przyrodniczo.

Na terenie rezerwatu spotkać można wiele rzadkich gatunków roślin, jak np. żyjące w środowisku wodnym: grzybień biały (*Nymphaea alba*), grążel żółty (*Nuphar lutea*) czy rogatek krótkoszyjkowy (*Ceratophyllum submersum*). Otaczające tereny bezpośrednio przylegające do jeziora, wilgotne łąki i bagna są siedliskiem m.in. licznych storczyków (*Dactylorhiza* sp.), trzcinnika prostego (*Calamagrostis stricta*), świetlika wątego (*Euphrasia micrantha*), rzadkiego krwawnika kichawca (*Achillea ptarmica*), czermieni błotnej (*Calla palustris*), a także grzybieni północnych (*Nymphaea candida*) i grążela drobnego (*Nuphar pumila*). W środowisku leśnym występują wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), a także kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*).

Spośród ponad 600 gatunków grzybów kapeluszowych stwierdzonych w okolicy, kilkadziesiąt jest rzadkich i zagrożonych. Ostatnie lata przyniosły odkrycia niespotykanych w Polsce grzybów, m.in. pierwsze udokumentowane stwierdzenie grzybówki trzcinowej (*Mycena belliae*) czy trzęcie stwierdzenie czernidłaka szpiczastego (*Coprinus acuminatus*).

Fauna bezkręgowca zasiedlająca jezioro Świdwie jest typowa dla zarastającego jeziora, a jej skład wskazuje na stosunkową dobrą kondycję zbiornika. W trakcie badań związanych z opracowywaniem planu zadań ochronnych dla rezerwatu, stwierdzono 12 gatunków prawnie chronionych, trzy gatunki wymienione w załączniku II i IV Dyrektywy Siedliskowej, jeden gatunek umieszczony w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt oraz 26 gatunków z Czerwonej Listy Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce.

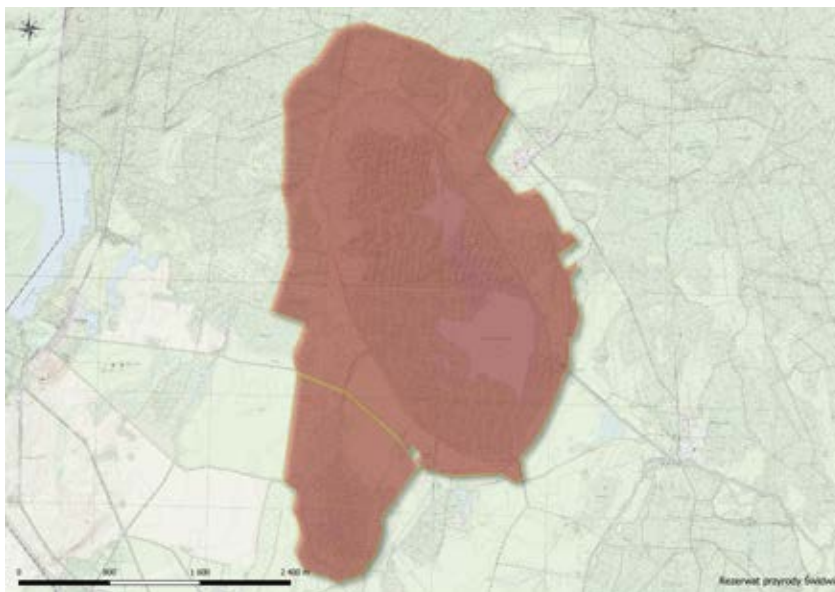
W rejonie rezerwatu stwierdzono występowanie 13 gatunków płazów i sześć gatunków gadów, w tym ginącego już gniewosza plamistego (*Coronella austriaca*), o siódmym gatunku – żółwiu błotnym (*Emys orbicularis*) mówią tylko starsze, niepotwierdzone współcześnie przekazy.

W rejonie rezerwatu stwierdzono obecność 165 lęgowych gatunków ptaków. Liczba ta odpowiada 69% całej awifauny lęgowej w naszym kraju. Spośród nich aż 23 gatunki zostały zaliczone do Europejskiej i Polskiej Czerwonej Listy Zwierząt. Są to głównie gatunki środowisk wodnych lub podmokłych: brodzące, blaszkodziobe, jastrzębiowe, sokołowe, żurawiove, chruściele, siewkowce, mewy, rybitwy, sowy i wróblowce.

Na terenie rezerwatu zanotowano występowanie 42 gatunków ssaków. Ta liczba stanowi 47% stanu polskich gatunków lądowych tej grupy. Jest to najslabiej reprezentowana grupa systematyczna z kręgowców. Stwierdzono obecność kilku gatunków z Czerwonych List Zwierząt. Są to gacek brunatny (*Plecotus auritus*) i wydra (*Lutra lutra*). Oprócz wymienionych wyżej gatunków od kilku lat trwa eksplozja demograficzna bobra (*Castor fiber*). Szczególnie jeleni (*Cervus elaphus*) znalazł tu idealny biotop, gdzie może odbywać rykowisko, rodzić i odchowywać

młode. Okresowo pojawiają się pojedyncze łosie (*Alces alces*) i stadka danieli (*Dama dama*), które już zadomowiły się w puszczy. Wiosną 2015 r. uzyskano niezbite dowody na grasowanie w rezerwacie i w Puszczy Wkrzańskiej transgranicznej watahy wilków (*Canis lupus*), liczącej 6–9 osobników. Z mniejszych drapieżników stwierdzono kilka stanowisk gronostaja (*Mustela erminea*).

W celu udostępnienia rezerwatu turystom zbudowano, wieżę obserwacyjną przy ujściu rzeczki Gunicy, a w Bolkowie powstał pawilon edukacyjno-wystawienniczy.

Wieża widokowa, fot. M. Romanowicz

14. ŁASKO

Data uznania: 30 sierpnia 1964 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 16,98 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bierzwnik, powiat choszczeński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016,
Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie walorów biocenotycznych i krajobrazowych wyspy z cennymi fitocenozy, w tym kwaśną buczyną niżową oraz siedliskami awifauny

Rezerwat leśny „Łasko”, położony jest w zwartym kompleksie leśnym Puszczy Drawskiej, na terenie gminy Bierzwnik, ok. 1 km na południowy zachód od miejscowości Łasko, ok. 6 km na południowy zachód od rezerwatu przyrody „Torfowisko Konotop” i również 6 km na południowy zachód od granicy Drawieńskiego Parku Narodowego. Rezerwat to półwysep na jeziorze Przytoczno (Wielkie Wyrwy) z wysokimi brzegami o charakterze klifów, porośnięty lasem i okalany szerokim (do 30 m.) pasem trzcin. Obszar ten tworzy ważny i malowniczy element krajobrazu naturalnego. Przy wysokim stanie wody jeziora półwysep zamienia się w wyspę.

Rezerwat pierwotnie został uznany dla zachowania populacji czapli siwej (*Ardea cinerea*), jednak z upływem lat liczebność populacji malała i obecnie nie stwierdzono gniazdowania tych ptaków. Obecnie najcenniejszym elementem przyrody rezerwatu jest ponad 160-letni drzewostan sosnowo-bukowy z cennym

Trzcinniczek zwyczajny (*Acrocephalus scirpaceus*), fot. Ł. Limarowski

zespołem kwaśnej buczyny niżowej oraz niewielkim udziałem dębu, lipy i grabu. Wśród ciekawych gatunków roślin na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie dzwonka rozpięzchłego (*Campanula patula*), turzycy leśnej (*Carex sylvatica*), kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*), zachyłki trójkątniej (*Gymnocarpium dryopteris*), groszka wiosennego (*Lathyrus vernus*), tojeści gajowej (*Lysimachia nemorum*), gorysza pagórkowego (*Peucedanum oreoselinum*), kokoryczki wonnej (*Polygonatum odoratum*), porzeczki zwyczajnej (*Ribes rubrum*), rutewki mniejszej (*Thalictrum minus*), kaliny koralowej (*Viburnum opulus*), fiołka skalnego (*Viola rupestris*). Na terenie rezerwatu obserwowano takie gatunki ptaków jak: siniak (*Columba oenas*), zimorodek (*Alcedo atthis*), brzęczka (*Locustella luscinioides*), trzcinniczek (*Acrocephalus scirpaceus*) czy trzciniak (*Acrocephalus arundinaceus*).

Obiekt nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Kwaśna buczna w rezerwacie Łasko, fot. J. Bojko

15. TCHÓRZYNO

Data uznania: 3 stycznia 1966 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 37,18 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Myślibórz, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Pojezierze Myśliborskie PLH320014

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych oraz dydaktycznych torfowiska z bardzo bogatą i rzadką roślinnością na kredzie jeziornej oraz zarastającego jeziora z podwodnymi łąkami, złożonymi głównie z kredotwórczych glonów – ramienic (*Charales*)

Obiekt położony jest na terenie Obszaru Chronionego Krajobrazu „B” Myślibórz oraz międzynarodowego korytarza ekologicznego „3m”, stanowiącego element krajowej sieci ekologicznej ECONET-Polska.

Owocostan kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*), fot. T. Kogut

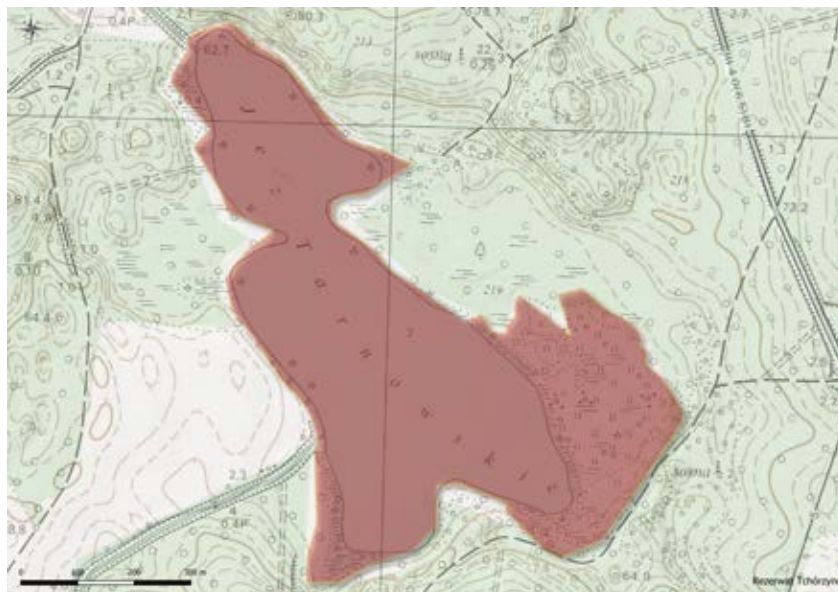
Owocujący lipiennik Loesela (*Liparis loeselii*), fot. P. Waloch

Rezerwat utworzony został dla ochrony bardzo szczególnego siedliska – młodego torfowiska wykształconego w odsłoniętej strefie litoralnej jeziora z pokładem kredy jeziornej. Jeziora takie wyróżniają się bardzo przezroczystą wodą niebieskawego koloru. W strefie brzegowej nad niektórymi jeziorami charakterystycznym zespołem okazuje się szuwar kłociowy (*Cladietum marisci*). Pojezierze Zachodnie jest w Polsce głównym ośrodkiem zasięgu subatlantyckiego gatunku kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*).

W złożu kredy spotyka się liczne muszle ślimaków, a w obrazie mikroskopowym lęgnię różnych gatunków glonów ramienic. W partiach wyniesionych jako wyspy kredowe biała powierzchnia kredy jest zmurszała i sproszkowana, porośnięta przez trzęślicę modrą (*Molinia caerulea*), gatunek tworzący tu zespół *Molinietum caeruleae*, zdefiniowany jako *Molinietum medioeuropaeae*.

Wyspy kredowe są miejscem występowania w zwartych łanach trzęślicy małych skupień starych, ponad 100-letnich sosen i brzoź. W luźniejszych płatach trzęślicy obserwuje się także młodsze sosny o pokroju zbliżonym do oligotroficznej formy (*Pinus sylvestris turfosa*) razem z rozproszonym podrostem kruszyny, brzozy i świerka.

Florę cechuje nagromadzenie gatunków kalcofilnych, do których należą: ramienice (*Characeae*), z mchów: *Campylium stellatum*, *Drepanocladus intermedius*, bagiennik widłakowaty (*Drepanocladus lycopodioides*) i skorpionowiec brunatnawy (*Scorpidium scorpioides*), z roślin naczyniowych: kłoc wiechowata (*Cladium mariscus*), marzyca czarniawa (*Schoenus nigricans*), ponikło skąpokwiatowe (*Eleocharis quinqueflora*), turzyca łuszczkowata (*Carex lepidocarpa*), turzyca żółta (*Carex flava*), turzyca pigułkowata (*Carex pilulifera*), turzyca skandynawska (*Carex*

scandinavica), na uwagę zasługuje duży udział kalcofilnych turzyc – prosowatej, żółtej i sieniei (*Carex panicea*, *C. flava*, *C. flacca*). Występuje tu również rzadka roślina owadożerna – tłustosz pospolity (*Pinguicula vulgaris*), a także ostrożeń krótkołodygowy (*Cirsium acaule*). Bardzo interesującym gatunkiem okazuje się goryczuszka błotna (*Gentianella uliginosa*), występująca na łące trzęslicowej na wyspie kredowej przy jeziorze. Równie interesujące jest występowanie na obszarze rezerwatu rzadkiego storczyka z gatunku lipiennik Loesela (*Liparis loeseli*). Ponadto, w płatach występują licznie storczyki: krwisty i szerokolistny (*Dactylorhiza incarnata*, *D. majalis*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*) oraz dodatkowo storczyk kukawka (*Orchis militaris*). Ten ostatni, w przeszłości bardzo liczny, obecnie występuje w pojedynczych egzemplarzach. W czasie kwitnienia aspekt storczykowy fitocenozy jest bardzo barwny i piękny.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Mozaika zbiorowisk nakredowych w rezerwacie, fot. R. Charkiewicz

16. KUROWSKIE BŁOTA

Data uznania: 3 stycznia 1966 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 95,60 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Kołbaskowo, powiat policki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037

Cel ochrony: zachowanie miejsc lęgowych ptaków, zwłaszcza czapli siwej (*Ardea cinerea*), oraz zachowanie w stanie mało zmienionym olsu wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi oraz naturalnymi procesami sukcesji leśnej

Obiekt położony jest w dorzeczu i zlewni rzeki Odry, w północnej części Międzyodrza, na wyspie Wielkie Bagno Kurowskie pomiędzy kanałami Żeglica (południowa odnoga ślepa) od zachodu, Przecznicza od północy, Obnica od wschodu i Żeglicki Przekop od południa. Obszar rezerwatu leży na fluwiogenicznym torfowisku. Namulenie tego obszaru jest nieznacznie większe w stosunku do otaczających go obszarów Międzyodrza. Pozwoliło to na trwałe występowanie tu roślinności drzewiastej. Powstałe mokradło zalewane jest okresowo przy podwyższonych stanach wody na rzece Odrze.

Bielik (*Haliaeetus albicilla*), fot. Ł. Limarowski

Gągoł (*Bucephala clangula*), fot. Ł. Limarowski

17. WIELEŃ

Data uznania: 29 lipca 1965 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 2 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Polanów, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Grabowej PLH320003

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu bukowego z bogatą szatą mszaków i roślin naczyniowych, położonego w jarze

Hildenbrandia rzeczna (*Hildenbrandia rivularis*), fot. Ł. Limarowski

oraz padalca (*Anguis fragillis*), z ptaków: muchołówkę żałobną (*Ficedula hypoleuca*) oraz rzadko spotykaną muchołówkę małą (*Ficedula parva*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*), puszczyka (*Strix aluco*) czy myszołowa (*Buteo buteo*).

Zasilanie w wodę strumienia Wtra wykazuje znaczną zmienność zarówno w układzie wieloletnim, jak i rocznym. Stwierdza się zanik zasilania w górnym odcinku jaru na długości około 90 m od pierwotnych źródeł cieku. Fakt istnienia tych źródeł potwierdzano jeszcze w latach 70. minionego stulecia (Plan urządzenia gospodarstwa rezerwatowego na okres od IX 1974 do 30 IX 1984).

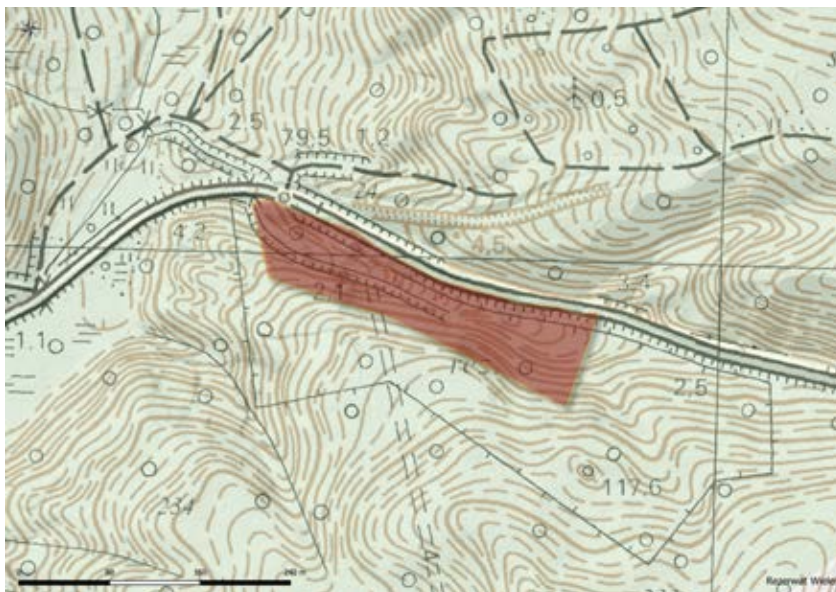
Obszar rezerwatu stanowi niewielki, stosunkowo stromy jar cieku Wtra, położony w obrębie Wysoczyzny Polanowskiej. Spośród występujących na terenie obiektu gatunków roślin na szczególną uwagę zasługują bujne mchy i porosty, np. wodnokrzywoszyj zanurzony (*Hygroamblystegium tenax*), widłoząb kędzierzawy (*Dicranum polysetum*), widłoząb miotłowy (*Dicranum scoparium*), rokiетnik pospolity (*Pleurozium schreberi*). W zachodniej części rezerwatu (w strumieniu) licznie występuje krwistoczerwony nalot krasnorostu – hildenbrandii rzecznej (*Hildenbrandia rivularis*).

Opisywany teren jest głębokim jarem porośniętym starodrzewiem bukowym. Na jego dnie występują wydajne źródła łączące się w bystry, przypominający górski potok strumień. Na terenie rezerwatu prowadzi on płytką, zimną wodę, w której panują niekorzystne warunki dla bytowania kręgowców. Spośród płazów spotkać tu można żabę trawną (*Rana temporaria*) oraz rzekotkę drzewną (*Hyla arborea*), z gadów jaszczurkę zwinkę (*Lacerta agilis*)

Swoisty, wilgotny mikroklimat panujący w jarze Wtry powoduje, że zdeponowana materia organiczna (martwe drewno, ściółka) ulega tu szybkiemu rozkładowi i zasila przypowierzchniowe warstwy gleby. Implikuje to wyraźnie wzrost jej trofizmu, szczególnie wyraźnie obserwowany w środkowych i dolnych partiach stoku. Na nierozłożone drewno wkraczają głównie rośliny zarodnikowe. Główną rolę w zasiedlaniu tych mikrosiedlisk odgrywają mszaki, tj. wątrobowce i mchy.

Zaobserwowano tutaj liczne występowanie merzyka groblowego (*Mnium hornum*), łukowca śląskiego (*Herzogiella seligeri*), żebrowca paprociowatego (*Cratoneuron filicinum*), rokieta (*Hypnum* sp.), *Orthotheciella varia*, dwustronka (*Plagiothecium* sp.), *Amblystegium* sp., krótkosza (*Brachythecium* sp.). Drewno cechujące się wyższym stopniem rozkładu jest siedliskiem dla rozwoju różnych gatunków paproci, których występowanie skupia się właśnie w dolnych partiach jaru.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Źródłisko na dnie bukowego jaru, fot. G. Domian

18. JEZIORO PIEKIEŁKO

Data uznania: 29 lipca 1965 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 10,47 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bobolice, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych jeziora oraz występujących w nim roślin reliktowych

Jezioro Piekiełko położone jest około 8 km na południowy wschód od Bobolic, prostopadle do rynny jezior pniewskich. Jest zbiornikiem o charakterze polodowcowym, o wydłużonym kształcie. Jezioro charakteryzuje się dużymi wartościami przyrodniczymi i krajobrazowymi, gdyż leży wśród lasów porośniętych głównie drzewostanem bukowym z niewielką ilością drzewostanów iglastych. Linia brzegowa jeziora jest piaszczysta, z mało urozmaiconymi brzegami, nieznacznie porośnięta szuwarem. Dno piaszczyste lub piaszczysto-organiczne, grząskie, usłane zostało miejscami (szczególnie przy brzegach zbiornika) grubą warstwą skórzastych, powoli rozkładających się liści buka.

Piekiełko jest jeziorem lobeliowym, ze stwierdzonymi gatunkami reliktowymi roślin, czyli takimi, które są pozostałością minionych epok geologicznych, mającymi kiedyś szerszy zasięg geograficzny występowania niż obecnie. Ze wszystkich zbiorników wodnych jeziora lobeliowe mają najwięcej cech pierwotnych, tzn. takich,

które występowały powszechnie po ustąpieniu lądolodu. Jeziora lobeliowe na terenie naszego kraju stanowią południową granicę występowania jezior lobeliowych w Europie. Wśród tego typu zbiorników zlokalizowanych na terenie naszego kraju, jezioro Piekiełko zaliczane jest do najgłębszych (26 m).

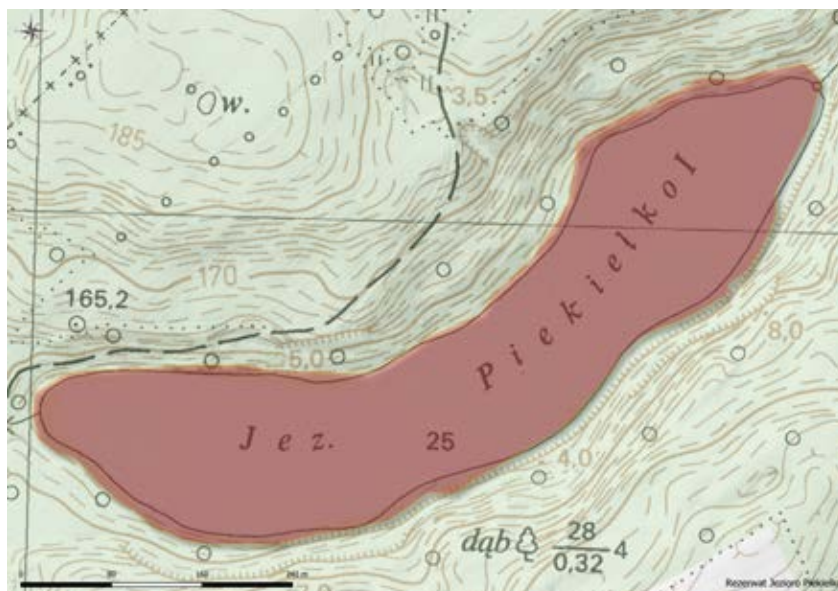
Znaczny wpływ na roślinność jeziora ma przepływowy charakter zbiornika, o mało zmiennym poziomie wody, co dla jezior lobeliowych jest nietypowe, gdyż rośliny wskaźnikowe wymagają siedlisk stale odsłanianych w trakcie wahań poziomu wody. W związku z wyrównanym poziomem wody w zbiorniku, rośliny wskaźnikowe stwierdzone w tym jeziorze ograniczyły swoje występowanie tylko do najbardziej płaskich odcinków litoralu.

W obrębie rezerwatu występują rośliny objęte ochroną gatunkową, zagrożone wyginięciem. W toni wody jeziora żyje lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), zimozielona roślina,

Czysta woda jeziora oligotroficznego, fot. A. Zdun

o krótkich, wąskich zanurzonych w wodzie liściach, białych, drobnych, dzwonkowatych kwiatach, pojawiających się nad taflą wody. Kwitnie od połowy czerwca do końca sierpnia. Jest rośliną semelparyczną, tzn. rozmnaża się tylko raz, a osobniki macierzyste po rozmnożeniu giną. Występuje przy brzegach na głębokości do 30 cm, powyżej tej głębokości rzadko kwitnie. Liczebność populacji w rezerwacie jest jednak niewielka i o zróżnicowanym zagęszczeniu. Osobliwością jeziora Piekiełko okazuje się poryblin jeziorny (*Isoëtes lacustris*), zimozielona, niewielka

roślina o wąskich ostro zakończonych liściach. We florze Polski jest jednym z nielicznych przedstawicieli paprotników rosnących w środowisku wodnym. Liczebność populacji w obrębie jeziora dość duża, o rozległych i zwartych skupiskach, nie ma oznak regresywnych. Oba gatunki roślin występują jedynie na Pomorzu Zachodnim i Środkowym. Jezioro o dużej przezroczystości wody, z niewielką ilością zawiesiny organicznej i mineralnej, korzystnym natlenieniu, z naturalnie wykształconą populacją gatunków roślin charakterystycznych dla jezior lobeliowych.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Jezioro Piekiełko – tablice informacyjne przy granicy z rezerwatem, fot. A. Zdun

19. TORFOWISKO NAD JEZIOREM MORZYSŁAW MAŁY

Data uznania: 3 stycznia 1966 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 9,61 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Złocieniec, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplineckie PLH320039

Cel ochrony: zachowanie kompleksu jeziora mezotroficznego, torfowiska mszarnego, łągu jesionowo-olszowego, olsu torfowcowego i boru bagiennego oraz populacji cennych gatunków roślin, w tym: trzcinnika prostego (*Calamagrostis stricta*), turzycy strunowej (*Carex chordorrhiza*), turzycy bagiennej (*Carex limosa*), ostnicy włosowatej (*Stipa capillata*), bagnicy torfowej (*Scheuchzeria palustris*), bażyny czarnej (*Empetrum nigrum*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), żurawiny drobnolistkowej (*Vaccinium microcarpum*), modrzewnicy zwyczajnej (*Andromeda polifolia*), roszarki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wążlika błotnego (*Hammarbya paludosa*), storczyka błotnego (*Orchis palustris*) i storczyka Traunsteiner (*Dactylorhiza traunsteineri*)

Rezerwat znajduje się na obszarze Drawskiego Parku Krajobrazowego w pobliżu miejscowości Cieszyno w gminie Złocieniec. Obejmuje obszar jeziora Morzysław Mały, torfowiska śródleśnego oraz sąsiadujące z nim siedliska leśne. W rezerwacie ciekawostką stanowią tzw. gatunki reliktowe, czyli gatunki roślinne lub zwierzęce będące pozostałością minionych epok geologicznych, które kiedyś miały szerszy zasięg geograficzny niż obecnie. Do takich gatunków reliktowych w rezerwacie zaliczamy: bażynę czarną (*Empetrum*

Oznakowanie rezerwatu, fot. Ł. Limarowski

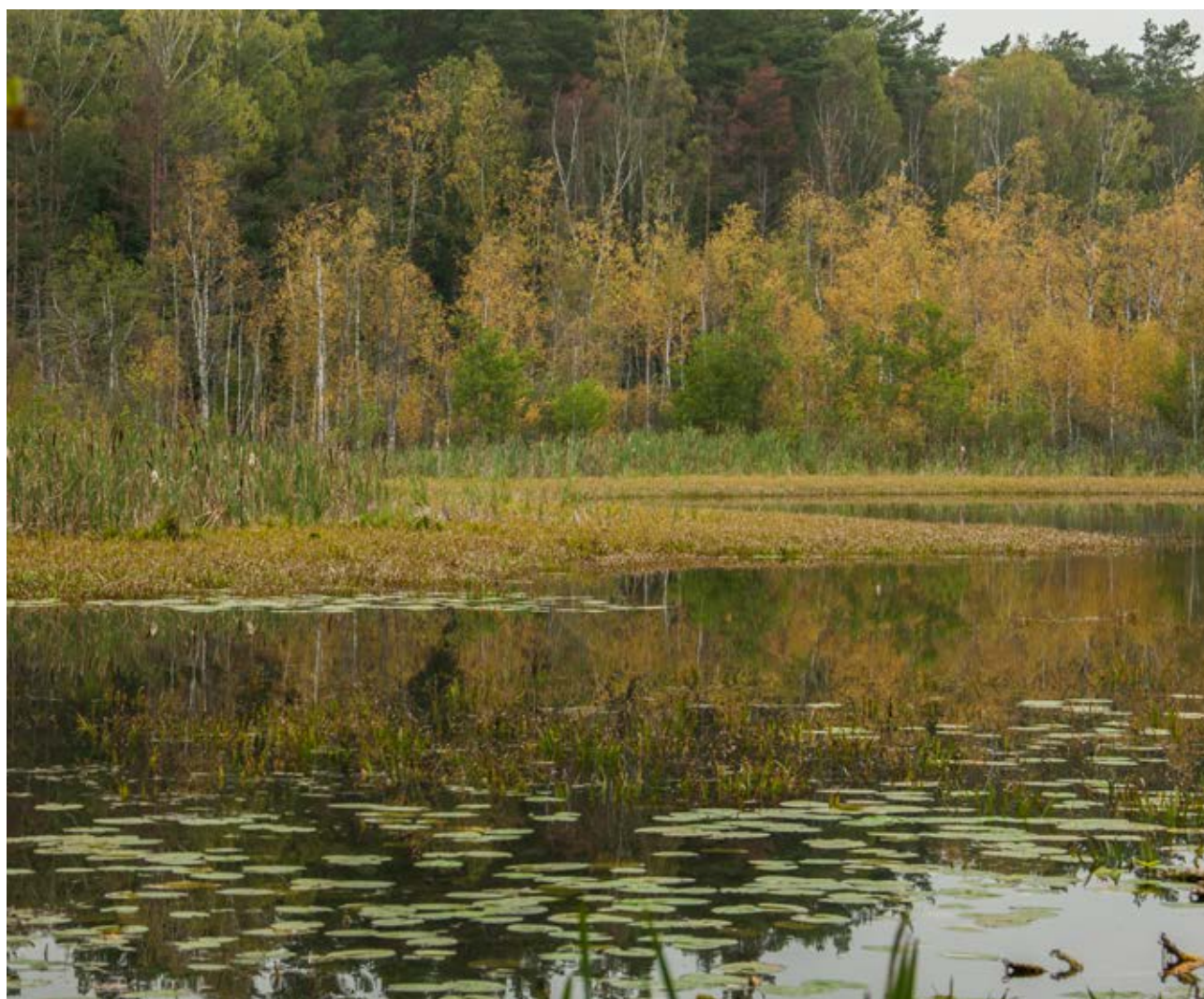
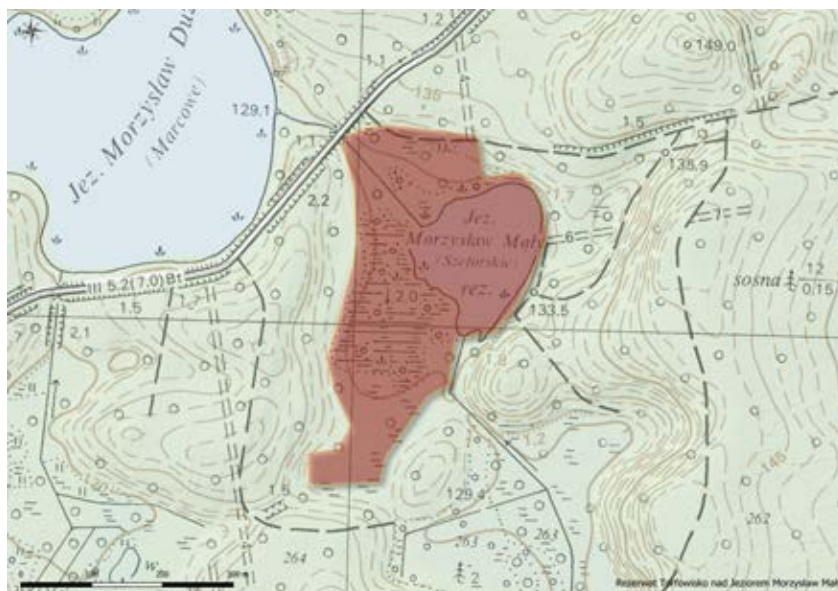

Bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

nigrum), żurawinę drobnolistkową (*Vaccinium microcarpum*), trzcinnika prostego (*Calamagrostis stricta*) oraz turzycę strunową (*Carex chordorrhiza*). Trzcinnik prosty należy do reliktywów glacialnych najbardziej rozpowszechnionych na Pomorzu. Turzyca strunowa (*Carex chordorrhiza*) jest gatunkiem rzadko występującym na stanowiskach rozproszonych, w szczególności na terenie Pomorza. W związku z tym stanowi tutaj dużą osobliwość florystyczną. Również ciekawym reliktem jest bażyna czarna, która w Polsce występuje głównie

na wydmach nadmorskich oraz torfowiskach wysokich i przejściowych w pasie przymorskim. Jednak w miarę oddalania się od pasa przymorskich wydm w kierunku południowym gatunek staje się coraz rzadszy. Najciekawszym reliktem glacialnym jest niewątpliwie żurawina drobno-listkowa, która notowana jest na niewielu stanowiskach Pomorza i zagrożona wyginięciem. Ponadto w rezerwacie stwierdzono występowanie turzycy bagiennej (*Carex limosa*), turzycy włosowatej (*Carex capillaris*), bagnicy torfowej (*Scheuchzeria palustris*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), modrzewnicy zwyczajnej (*Andromeda polifolia*), roszarki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wątlaka błotnego (*Hammarbya paludosa*), storczyka błotnego (*Orchis palustris*) i storczyka Traunsteiner (*Dactylorhiza traunsteineri*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Rezerwat Torfowisko nad jeziorem Morzysław Mały, fot. Ł. Limarowski

20. STARY ZAŁOM

Data uznania: 8 marca 1967 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 5,44 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Człopa, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie ekosystemu zróżnicowanej siedliskowo i biocenotycznie murawy ciepłolubnej oraz łąk zmiennowilgotnych na podłożu węglanowym z bogatymi populacjami gatunków chronionych, zagrożonych i rzadkich

Rezerwat przyrody „Stary Załom” utworzono na części półwyspu znajdującego się na północy jeziora Załom, 5 km na zachód od Człopy. Rezerwat obejmuje piaszczysty pagórek pokryty utworem węglanowym – kredą jeziorną, wyniesiony do ok. 2–3 m powyżej poziomu jez. Załom. Pojeziorny charakter utworu sugeruje, że poziom jeziora musiał niegdyś być znacznie wyższy. Historia ochrony tego rezerwatu sięga okresu przedwojennego, kiedy to w 1922 r. lokalny florysta Richard Frase, na odsłoniętym wskutek obniżenia poziomu wody kredowym dnie jeziora, odkrył tu jedyne na niżu stanowisko turzycy ptasie łapki (*Carex ornithopoda*). Ze względu na szczególną rzadkość i potrzebę ochrony tego gatunku w pasie nadbałtyckim, już w 1923 r. utworzono w Załomie rezerwat przyrody. Jednak po II wojnie światowej obiekt ulegał dewastacji w wyniku działalności człowieka: eksploatacji kredy jeziornej oraz wypasu bydła. Obszar ten objęto ochroną ponownie w 1967 r.

Główny cel ochrony to zachowanie siedlisk muraw kserotermicznych, zróżnicowanych pod względem siedliskowym i biocenotycznym, oraz zmiennowilgotnych łąk na podłożu węglanowym z cennymi stanowiskami zagrożonych gatunków roślin, w tym turzycy ptasie łapki (*Carex ornithopoda*) – jest to jedyne potwierdzone stanowisko tego gatunku na niżu Polski.

Łąka trzęślicowa z kruszczykiem błotnym (*Epipactis palustris*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Innymi gatunkami rzadkich i chronionych roślin występujących w rezerwacie są: storczyk krwisty (*Dactylorhiza incarnata*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), storczyk kukawka (*Orchis militaris*) oraz nasięźrzał pospolity (*Ophioglossum vulgatum*). Poza tym na terenie rezerwatu stwierdzono ukwap dwupienny (*Antennaria dioica*), drżączkę średnią (*Briza media*), chaber austriacki (*Centaurea phrygia*), ostrożeń bezłodygowy (*Cirsium acaule*), dziewięcił pospolity (*Carlina vulgaris*), okrzyń łąkowy (*Laserpitium prutenicum*), len przeczyszczający (*Linum catharticum*), wilżynę ciernistą (*Ononis spinosa*), gorysz pagórkowy (*Peucedanum oreoselinum*), paprotkę zwyczajną (*Polypodium vulgare*), krzyżownicę gorzkawą (*Polygala amarella*), pięciornika wyprostowanego (*Potentilla recta*), pierwiosnkę lekarską (*Primula veris*), drakiew wonną (*Scabiosa canescens*), drakiew gołębią (*Scabiosa columbaria*), czarcikęs łąkowy (*Succisa pratensis*), rutewkę orlikolistną (*Thalictrum aquilegifolium*), rutewkę żółtą (*Thalictrum flavum*), konietlicę łąkową (*Trisetum flavescens*), dąbrówkę kosmatą (*Ajuga genevensis*), pajęcznicę gałęzistą (*Anthericum ramosum*), łyszczca polnego (*Psammophiliella muralis*), dziurawca rozestanego (*Hypericum humifusum*), krzyżownicę zwyczajną (*Polygala vulgaris*), rezedę żółtą (*Reseda lutea*) oraz rutewkę pojedynczą (*Thalictrum simplex*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Kredowe dno dawnego jeziora, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

21. REZERWAT NA RZECE GRABOWEJ

Data uznania: 17 lutego 1971 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 5,86 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Polanów, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Grabowej PLH320003

Cel ochrony: zachowanie naturalnych tarlisk pstrąga potokowego (*Salmo trutta morpha fario*) i innych cennych gatunków ryb

Rezerwat obejmuje fragment górnego biegu rzeki Grabowej, która jest dopływem Wieprzy. Północną jego granicę wyznacza „Czerwony Most” kolejowy w rejonie Polanowa. Granica południowa rezerwatu znajduje się w pobliżu miejscowości Stary Żelibórz. Obszar doliny rzeki Grabowej został ukształtowany na skutek erozyjnej i akumulacyjnej działalności lądolodu skandynawskiego w okresie ostatniego zlodowacenia. Na wielu odcinkach dolina rzeki została pocięta siecią wąwozów i wcięć erozyjnych. Jej koryto jest wąskie i silnie meandrujące. Miejscami zdarzają się odcinki płaskie ze spokojnym nurtem, gdzie rzeka

Pliszka górska (*Motacilla cinerea*), fot. Ł. Limarowski

Ślepicza – larwa minoga strumieniowego (*Lampetra planeri*), fot. Ł. Limarowski

płynie szerszym korytem. Na odcinku rezerwatowym jest zasilana przez liczne wysięki, źródliska i młaki. Rzeka zachowała tutaj pierwotny charakter, z właściwym składem ichtiofauny. Spotyka się stanowiska pstrąga potokowego (*Salmo trutta morpha fario*), troci wędrownej (*Salmo trutta m. trutta*), głowacza białopłetwego (*Cottus gobio*), minoga strumieniowego (*Lampetra planeri*) i minoga rzecznoego (*Lampetra fluviatilis*). Pstrąg potokowy należy do ryb z rodziny łososiowatych i przystosowany jest do życia wyłącznie w wodach słodkich. Osiąga ok. 80 cm długości i do 5 kg masy ciała. Jest rybą drapieżną odżywiającą się

zróżnicowanym pokarmem od owadów i skorupiaków po małe ryby (m.in. cierniki, główacze, kozy). Tarło pstrągi odbywają jesienią, w niewielkich dopływach rzek o dnie żwirowym. Na odcinkach o charakterze górskim, gdzie dno rzeki jest kamieniste, występuje objęty ochroną glon hildenbrandia rzeczna (*Hildenbrandia rivularis*). Jest on jedynym krajowym słodkowodnym krasnorostem i występuje tylko w czystych wodach. Czystość wód Grabowej potwierdza także licznie reprezentowany w bentosie kielż zdrojowy (*Gammarus pulex*). W rezerwacie można zaobserwować ptaki, których biotopy związane są z dolinami rzecznyymi. Należą do nich: zimorodek (*Alcedo atthis*), pliszka górska (*Motacilla cinerea*) i pojawiający się w okresach zimowych pluszcz (*Cinclus cinclus*). W rezerwacie spotyka się także wydrę (*Lutra lutra*), której ślady najczęściej można zaobserwować w pobliżu miejscowości Przybrodzie.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Rzeka Grabowa w górnym biegu, fot. R. Karnecki

22. BIELICA

Data uznania: 29 lutego 1972 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 1,3 ha

Lokalizacja administracyjna: Miasto Koszalin

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych gleb bielcowych wykształconych z lekkich osadów żwirowato-piaszczystych bez wpływu wód gruntowych

Rezerwat położony jest na północnych zboczach wyniesienia Chełmskiej Góry, bezpośrednio przy drodze krajowej nr 6 na odcinku Koszalin–Sianów. Porośnięty jest borem świeżym *Leucobryo-Pinetum*. Na obszarze rezerwatu i w jego bezpośrednim otoczeniu nie występują ciekłe wody, brakuje też zbiorników wodnych i obszarów podmokłych. Świadczy to o głębokim położeniu wód gruntowych (2–10 m pod powierzchnią). Powierzchniowe skały są silnie przepuszczalne, wierzchnią warstwę stanowią piaski akumulacji eolicznej – wydmy. Głębiej zalegają piaski gruboziarniste akumulacji wodno-lodowcowej. Warstwa piasków wydmy osiąga ok. 2 m miąższości. Pod

Oznakowanie rezerwatu przy drodze krajowej nr 6, fot. Ł. Banasiak

Profil gleby bielcowej, fot. Ł. Banasiak

powstają na obszarach, gdzie podłoże jest przepuszczalne – piaszczysto-żwirowe. Procesy bielcowania polegają na rozkładzie minerałów glebowych w środowisku kwaśnym i ich wypłukiwaniu do głębszych warstw przez wody opadowe. Minerałem szczególnie odpornym na rozpuszczanie jest kwarc, dlatego w dolnej strefie wypłukiwania gleba przybiera biały kolor – stąd jej nazwa.

Właściwie wykształcona gleba bielcowa składa się z następujących warstw:

- poziom próchniczno-butwinowy (A0) – słabo rozłożona ściółka i próchnica leśna,
- poziom mineralno-próchniczny (A1) – zabarwienie szare i ciemnoszare,
- poziom bielcowy (A2) – zabarwienie białe lub jasnoszare (poziom wymywania – poziom eluwialny),
- poziom wymycia (B) – zabarwienia brunatne lub rdzawo-brunatne (poziom iluwialny), kolor zależy od zawartości żelaza i manganu,
- poziom skały macierzystej (C) – piaski, żwiry bez przebarwień.

Typowe gleby bielnicowe powstają w borach sosnowych i świerkowych, gdzie rozkład ściółki powoduje zakwaszenie podłoża. Wody opadowe są silnie zakwaszone i mają zdolność rozpuszczania glinokrzemianów i innych minerałów. Efektem jest występowanie tuż pod warstwą próchnicy poziomu bielicowania 10–40 cm. Głębokość wykształcenia profilu glebowego zależy od przepuszczalności podłoża, głębokości poziomu wód gruntowych i wielkości opadów atmosferycznych. Szatę roślinną rezerwatu tworzy typowo wykształcony bór świeży. Jego drzewostan buduje sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*) w wieku 150 lat. Podrost i podszyt stanowią gatunki liściaste, głównie dąb i buk, które w wyniku prowadzonych prac ochrony czynnej są usuwane z terenu rezerwatu. W runie dominują śmiatek pogięty (*Deschampsia flexuosa*), orlica pospolita (*Pteridium aquilinum*) i borówka czernica (*Vaccinium myrtillus*).

W Polsce gleby bielnicowe stanowią ok. 10% powierzchni gleb. Odznaczają się ubóstwem składników mineralnych i bardzo kwaśnym odczynem (pH 3,0–5,5). Są to typowe gleby leśne, choć bywają też użytkowane rolniczo. Wytworzyły się głównie na piaskach wydm nadmorskich i śródlądowych, w pradolinach rzek i na sandrach. Ze względu na niską zawartość składników mineralnych oraz próchnicy są przeważnie porośnięte przez bory sosnowe. W typologii leśnej gleby bielnicowe zalicza się do siedlisk boru suchego i świeżego.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Bór świeży w rezerwacie Bielica, fot. Ł. Banasiak

23. BRUNATNA GLEBA

Data uznania: 29 lutego 1972 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 1,1 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Czaplinek, powiat drawski

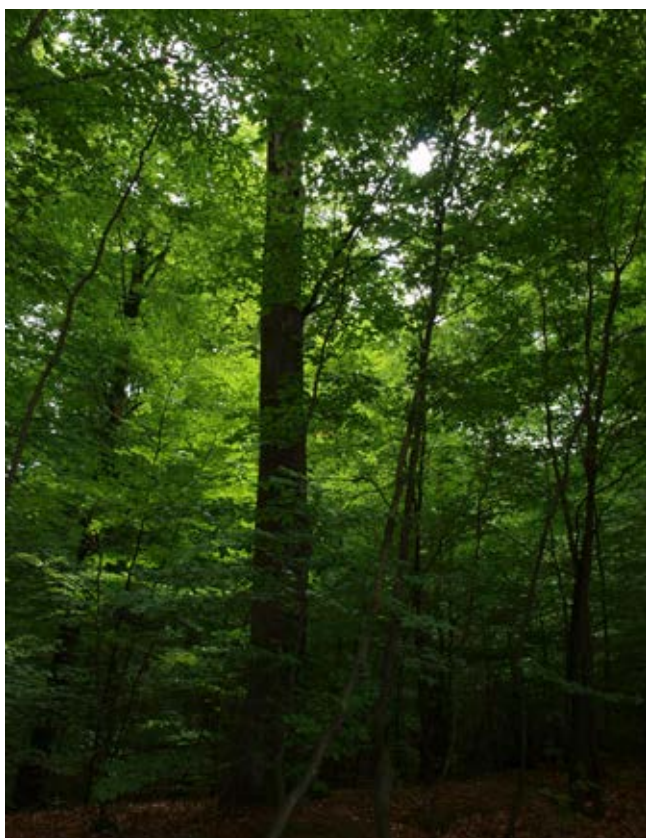
Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplineckie PLH320039

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych typowo wykształconej leśnej gleby brunatnej

Rezerwat położony jest w granicach Drawskiego Parku Krajobrazowego. Rezerwat glebowy, utworzony w celu zachowania dobrze wykształconej leśnej gleby brunatnej z wyraźnymi poziomami genetycznymi wraz z charakterystyczną ściółką i runem, porośniętej drzewostanem reprezentowanym przez zbiorowiska leśne: żyznej buczyny niżowej (*Galio odorati-Fagetum*), wilgotnej buczyny niżowej (*Fagus sylvatica-Mercurialis perennis*), subatlantyckiego grądu pomorskiego (*Stellario holostea-Carpinetum*), a także ochrony występujących w rezerwacie stanowisk

Oznakowanie rezerwatu od drogi woj. nr 163, fot. A. Zdun

Kwaśna buczyna (9110), fot. A. Siedlak

rzadkich roślin nasiennych – przylaszczki pospolitej (*Hepatica nobilis*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*) i mchu – widłozębu miotłowego (*Dicranum scoparium*). Ukształtowanie terenu rezerwatu powstało w wyniku działalności lądolodu skandynawskiego w czasie ostatniego zlodowacenia – bałtyckiego oraz współczesnej erozyjnej i akumulacyjnej działalności wód. Obszar rezerwatu położony jest w zasięgu strefy moreny czołowej. W wyniku kolejnych zmian położenia czoła lodowca, okresów stagnacji i topnienia, powstał tu krajobraz podobny do spotykanego na pogórzu. Gleba zalegająca w rezerwacie określona została jako brunatna kwaśna wytworzona z gliny lekkiej, słabo spiaszczonej, średnio głębokiej, pylastej na glinie średniej. Okrywa ją luźna, mniej więcej trzycentymetrowa warstwa silnie rozłożonej ściółki liściastej. Pod nią znajduje się szarobrunatny poziom darniowo-próchniczny, luźno poprzerastany korzeniami roślin runa (ok. 13 cm). Składa się on z gliny lekkiej, silnie spłaszczonej, pylastej. Poziom darniowopróchniczny (30 cm) przechodzi łagodnie w nieco jaśniejszy poziom próchniczko-mineralny, składający się z gliny lekkiej, słabo spłaszczonej. Przejście do poziomu brunatnienia jest łagodne. W warstwie tej następuje odkładanie się substancji orga-

nicznych, stąd jej brunatna barwa. Poniżej poziomu brunatnienia, na głębokości ok. 140 cm, zalega skała macierzysta, którą jest glina średnia.

Rezerwat leży w źródłowej partii Drawy, będącej dopływem Noteci. Rzeka wypływa z położonego ok. 1,5 km powyżej rezerwatu krajobrazowego „Dolina Pięciu Jezior” i przepływa u podnóża zbocza rezerwatu po przeciwnej stronie drogi wojewódzkiej nr 163.

Pomysłodawcą utworzenia w tym miejscu rezerwatu przyrody był prof. Zbigniew Prusinkiewicz (1923–2004) – pracownik naukowy Uniwersytetu Poznańskiego, poznańskiej Wyższej Szkoły Rolniczej i Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, członek Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego. Prowadził badania nad funkcjonowaniem gleb w ekosystemach leśnych, właściwościami fizykochemicznymi i przemianami materii organicznej w glebie, systematyką gleb i ochroną gleb leśnych.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych.

Stok morenowy w rezerwacie, fot. A. Zdun

24. ŁUNIEWO

Data uznania: 10 marca 1973 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 10,54 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wolin, powiat kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wolin i Uznam PLH320019

Cel ochrony: zachowanie naturalnego ekosystemu torfowiska przejściowego i wysokiego oraz dystroficznego jeziora podlegającego procesowi łądowienia wraz z wykształconą mozaiką zbiorowisk roślinnych w ciągu sukcesyjnym, a także florą i fauną

Rezerwat zlokalizowany jest w centralnej części wyspy Wolin, ok. 500 m na południowy zachód od stacji kolejowej Warnowo i oddalony o ok. 1 km od granicy Wolińskiego Parku Narodowego. Obiekt znajduje się w płytkim obniżeniu terenu u wschodniej granicy pasa wzniesień morenowych Wysoczyzny Wolińskiej, tzw. Pojezierzu Wolińskim, i obejmuje jezioro Łuniewo oraz torfowisko. Hydrologia rezerwatu jest nierozzerwalnie związana z układem hydrologicznym całej wyspy Wolin, a główne źródło zasilania w wodę stanowią opady atmosferyczne. Na terenie rezerwatu licznie występują różne gatunki

Perkoz rdzawoszyi (*Podiceps grisegena*), fot. Ł. Limarowski

Kraniec zarastającego jeziora, fot. A. Raclawska

torfowców, np. torfowiec spiczastolistny (*Sphagnum cuspidatum*), torfowiec ząbkowany (*Sphagnum denticulatum*), torfowiec błotny (*Sphagnum palustre*), torfowiec kończysty (*Sphagnum fallax*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*). Ponadto z gatunków flory na szczególną uwagę zasługują roślinka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), długosz królewski (*Osmunda regalis*) i pióropusznik strusi (*Matteuccia struthiopteris*). Ciekawostką jest niewielka (20–25 cm) wierzbownica błotna (*Epilobium palustre*), która jesienią tworzy na końcach cienkich, nitkowatych rozłogów pączki wielkości orzecha laskowego, te zaś roznoszone wodą – kielkują. Jezioro stanowi ostoję ptactwa wodnego i błotnego, bytują tu m.in.: żuraw (*Grus grus*), brzęczka (*Locustella luscinioides*), łabędź niemy (*Cygnus olor*), perkoz rdzawoszyi (*Podiceps grisegena*).

Obiekt nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Łuniewo – jezioro w zaawansowanym stadium sukcesji ekologicznej, fot. D. Musielak

25. OLSZYNA ŹRÓDLISKOWA POD LUBIECHOWEM DOLNYM

Data uznania: 10 marca 1973 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

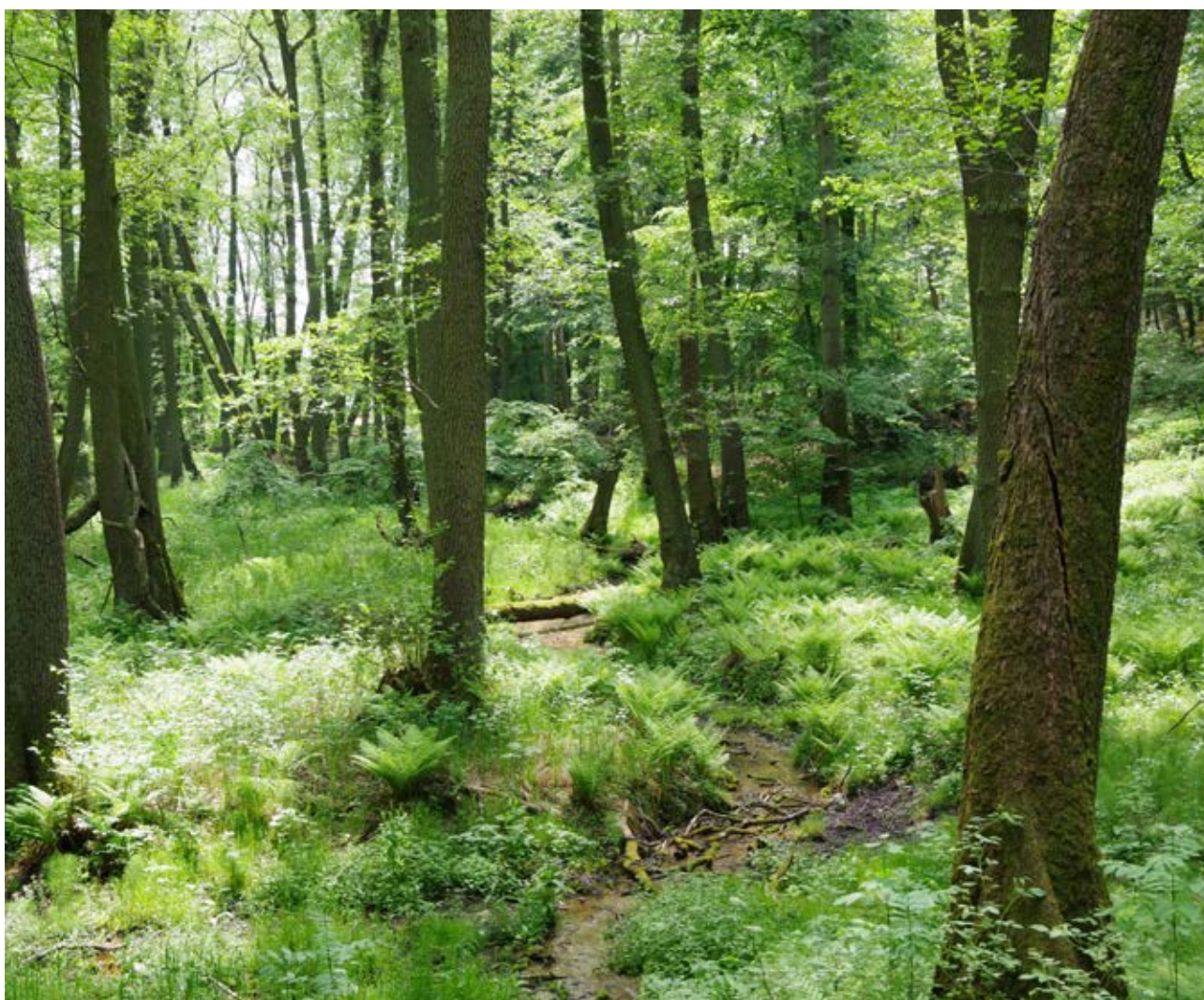
Powierzchnia: 1 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Cedynia, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolna Odra PLH320037, Ostoja Cedyńska PLB320017

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych fragmentu lasu źródłiskowego ze stanowiskiem skrzypu olbrzymiego (*Equisetum telmateia*)

Rezerwat położony jest na terenie Cedyńskiego Parku Krajobrazowego na północno-zachodnim skraju wsi Lubiechów Dolny. Ochronie podlega tu dno wąwozu, otoczone wzniesieniami morenowymi, silnie nawodnione przez wody wyciekające z licznych źródeł. Na bagnistym podłożu wykształciła się niżowa forma podgórskiego łągu jesionowego, który ściśle jest związany z lasami podmokłymi oraz z wodami płynącymi. Wśród charakterystycznych gatunków dla podgórskiego łągu jesionowego możemy spotkać: olszę czarną (*Alnus glutinosa*), jesioną wyniosłego (*Fraxinus excelsior*), klona jawora (*Acer pseudoplatanus*), wierzbę białą (*Salix alba*). Na niewielkiej powierzchni występuje żyzna buczyna pomorska z dominującym gatunkiem buka zwyczajnego (*Fagus sylvatica*), z domieszką dębu bezszypułkowego (*Quercus petraea*) oraz grabu pospolitego (*Carpinus betulus*). W podszyciu rośnie m.in. kalina koralowa (*Viburnum opulus*) i podrost jesionu (*Fraxinus excelsior*). W runie masowo występuje

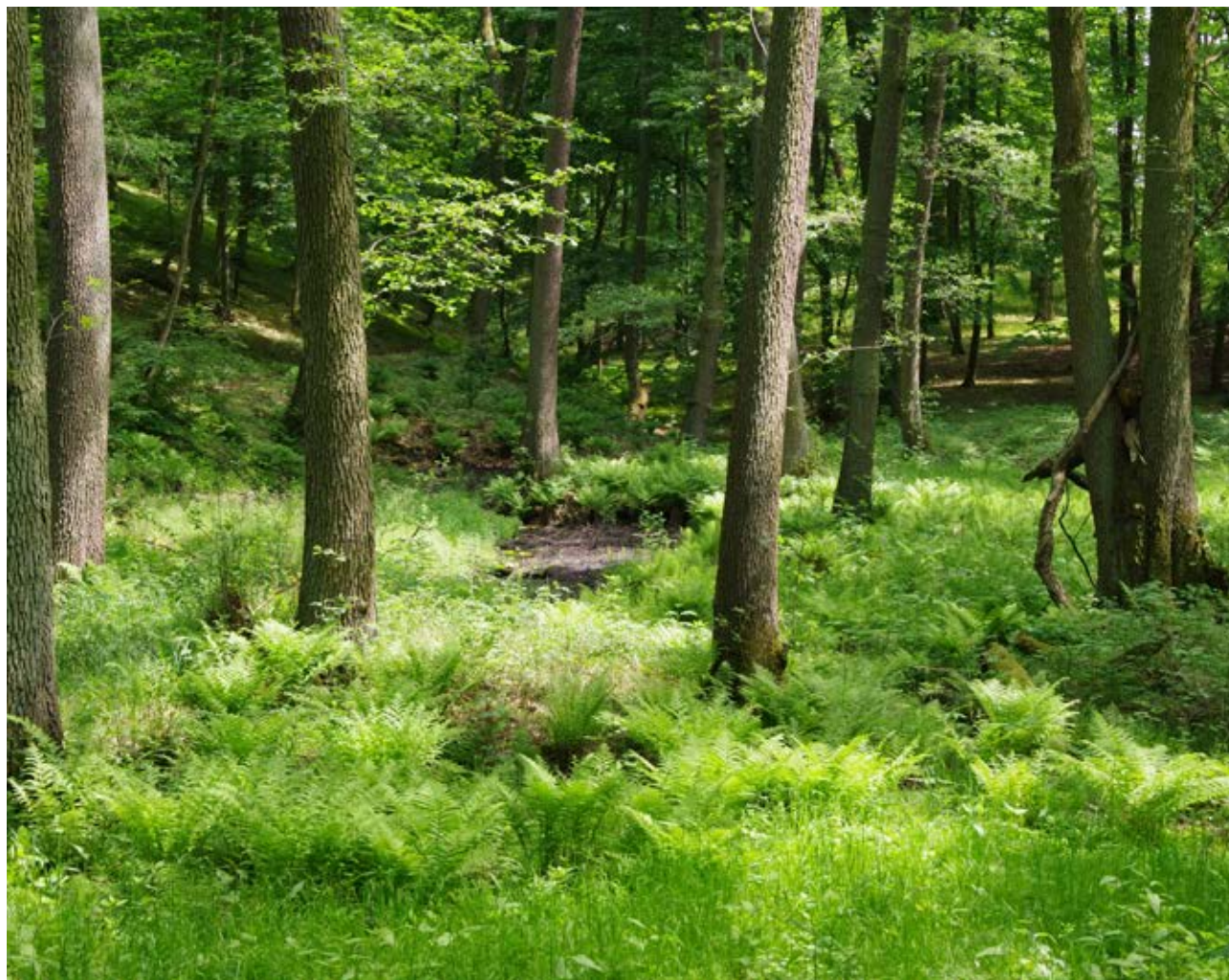
Olszyna źródłiskowa na terenie rezerwatu, fot. K. Adamczak

rzadko spotykany gatunek górski – skrzyp olbrzymi (*Equisetum telmateia*), którego pędy płonne osiągają tu wysokość około 2 m. Pędy zarodniowe, które pojawiają się wczesną wiosną i tuż po wysypaniu się z nich zarodników znikają, mogą osiągać wysokość do 25 cm. Skrzyp olbrzymi rozwija się głównie z kłączy, które mogą zalegać w glebie do głębokości 1,5 m, rzadko z zarodników. Gatunek występujący na Pogórzu i w Polsce północnej, na pozostałej części kraju bardzo rzadko spotykany, ściśle związany z wysokim stanem wód gruntowych, nietolerujący

pełnego zwarcia drzewostanu. W rezerwacie można spotkać też pospolite gatunki roślin, takie jak: psianka słodkogórz (*Solanum dulcamara*), niecierpek pospolity (*Impatiens noli-tangere*), tojeść pospolita (*Lysimachia vulgaris*), niezapominajka górska (*Myosotis nemorosa*) i chmiel zwyczajny (*Humulus lupulus*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych, jednak wszystkie jego walory można obserwować z wieży widokowej postawionej na granicy obiektu.

Olszyna źródłiskowa na terenie rezerwatu, fot. K. Adamczak

26. JEZIORO JASNE

Data uznania: 10 marca 1973 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 14,59 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Myślibórz i Lipiany, powiaty myśliborski i pyrzycki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych stanowiska najmniejszej rośliny naczyniowej wólfi bezkorzeniowej (*Wolffia arrhiza*) oraz wielu innych rzadkich gatunków roślin wodnych

Rezerwat położony jest w płytkiej, bezodpływowej dolinie – odnodze jeziora Jasne, wśród pól uprawnych i nieużytków. Znajduje się w pobliżu Derczewa i Lipian. W rezerwacie spotkać można najmniejszą roślinę naczyniową Europy – wólfkę bezkorzeniową (*Wolffia arrhiza*). Jest to pływająca, intensywnie zielona, drobna roślina o średnicy pędu 1–1,5 mm. Nie posiada korzeni, rozmnaża się wegetatywnie, w naszym kraju nie kwitnie. Preferuje wody stojące, płytkie, zarastające zbiorniki. Ponadto na terenie rezerwatu występują inne ciekawe gatunki roślin wod-

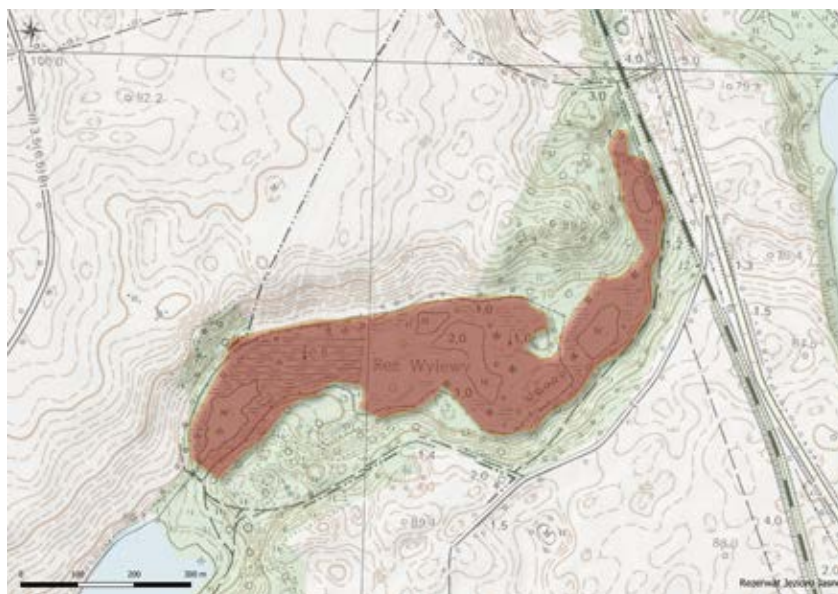

Traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), fot. Ł. Limarowski

Zbiorowisko pleustofitów z wólfką bezkorzeniową (*Wolffia arrhiza*), fot. P. Waloch

nych, m.in.: rzęsa garbata (*Lemna gibba*) – pływająca po powierzchni wody drobna roślina, której długość pędu nie przekracza 2,5 mm, natomiast posiada korzeń o długości do 10 cm; rogatek krótkosztykowy (*Ceratophyllum submersum*) – o pędach długości około 90 cm, unoszących się w wodzie; grąźel żółty (*Nuphar lutea*) – bylina o rozrośniętych zagłębionych w wodzie kłęczach, mogących sięgać nawet 4 m długości, szerokich okrągło-sercowatych liściach, unoszących się na powierzchni tafli wody, o dużych trwałych, żółtych kwiatach, z charakterystycznym ozdobnym butelkowatym owocem.

Ze zwierząt zaobserwować można: bociana białego (*Ciconia ciconia*), błotniaka stawowego (*Circus aeruginosus*) – czyli gatunki ptaków ściśle związane z nieużytkami i otwartymi przestrzeniami, a także gatunki zwierząt kojarzone ze środowiskiem wodnym i terenami podmokłymi: zimorodka (*Alcedo atthis*), traszkę grzebieniastą (*Triturus cristatus*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*), grzebiuszkę ziemną (*Peolobates fuscus*), wydrę (*Lutra lutra*), a także gatunek inwazyjny – norkę amerykańską (*Neogale vison*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Zarastające szuwarem jezioro Jasne, fot. A. Raclawska

27. UROCZYSKO ŚWIĘTA im. prof. Mieczysława Jasnowskiego

Data uznania: 10 marca 1973 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 208,44 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Goleniów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza Goleniowska PLB320012, Uroczyska w Lasach Stepnickich PLH320033

Cel ochrony: zachowanie lasów bagiennych z licznymi stanowiskami paproci długosza królewskiego (*Osmunda regalis*) oraz wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*)

Obiekt zajmuje fragmenty torfowisk wysokich w rozległym kompleksie torfowym na wschodnich wybrzeżach Zalewu Szczecińskiego i Rostoki Odry. Torfowiska wysokie zależne są od wód opadowych. Wody te przyjmowane są przez żywą część mszarną torfowiska, a magazynowane przez głębszą, jej martwą część struktury.

Taki typ torfowisk charakteryzuje się, w porównaniu do innych torfowisk, największą pojemnością wodną, z dobrze rozwiniętą dużą ilością skąpożywnych torfowców, takich jak: torfowiec czerwonawy (*Sphagnum rubellum*), torfowiec brunatny (*Sphagnum fuscum*). Na pod-

Kwiatostan wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*), fot. P. Waloch

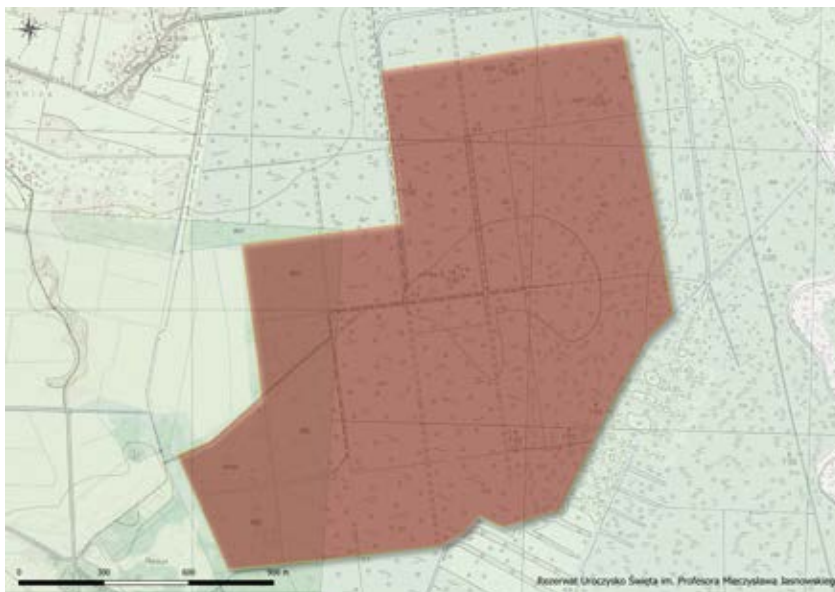
Wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), fot. P. Waloch

łożach torfowych, z dala od cieków wodnych, występują lasy bagienne, złożone głównie z drzewostanu liściastego z domieszką iglastego. Głównym zagrożeniem dla obiektu są zakłócenia w stosunkach wodnych.

Wśród cennych roślin występujących na terenie rezerwatu na uwagę zasługuje paproć: długosz królewski (*Osmunda regalis*). Charakteryzuje się ona dużymi, zielonymi, podwójnie pierzastymi, długoogonkowymi liśćmi, osiagającymi 40 cm szerokości i 2 m długości. Zewnętrzne liście rośliny są płonne, natomiast wewnętrzne zróżnicowane: dolne pełnią rolę asymilacyjną i są zielone, skierowane na boki, górne – zarodnionośne, brązowe i skierowane do góry. Roślina ściśle związana z glebami wilgotnymi bądź

podmokłymi. Należy do najdawniejszej grupy paproci, wywodzących się z okresu karbonu.

Kolejną osobliwością rezerwatu jest wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*). Prawoskrętne pnącze wijące się do wysokości nawet 10 m o zdrewniałych pędach i naprzeciwległych krótkoogonkowych liściach. Roślina o ciekawej budowie kwiatu – pięciokrotne z gruczołowatą, owłosioną cienką długą rurką (nawet do 5 cm), dwuwargową koroną – dolna wąska zwisająca, górna szersza, wywinięta do góry. Kwiaty koloru kremowego, silnie pachnące w godzinach wieczornych i nocnych. Ze względu na nietypową budowę kwiatu, zapylania jego dokonują zazwyczaj owady o specyficznej budowie aparatu gębowego ssącego (szczególnie motyle nocne z rodziny zawisakowatych). Owoc tworzą błyszczące, czerwone, gęsto skupione, trujące jagody. Roślina związana z glebami wilgotnymi, świeżymi. W 2004 r. rezerwatowi nadano imię prof. Mieczysława Jasnowskiego (1920–1993) – wybitnego przyrodnika, torfoznawcy, florysty, fitosocjologa i biologa, który większość badań w swoim życiu poświęcił Pomorzu Zachodniemu i Ziemi Szczecińskiej. Wspólnie z prof. Stanisławem Tołą stworzył klasyfikację torfów Polski i Europy (1964).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Las bagienny w rezerwacie Uroczysko Święta, fot. D. Musielak

28. WZGÓRZE WIDOKOWE NAD MIĘDZYODRZEM

Data uznania: 10 marca 1973 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 4,43 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Kołbaskowo, powiat policki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037

Cel ochrony: zachowanie, ze względów naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych wzgórza stanowiącego fragment wysokiego brzegu doliny Odry w jej dolnym biegu o szczególnych cechach geomorfologicznych i geobotanicznych

Rezerwat położony jest na terenie Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Puszczy Bukowej i Goleniowskiej”. Leży on na zachodniej krawędzi doliny Odry, na południe od Szczecina, w pobliżu autostrady prowadzącej do przejścia granicznego w Kołbaskowie. Oddalony jest on ok. 1 km od wsi Siadło Dolne i położony w bliskim sąsiedztwie granic obejmujących Międzyodrze Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Odry. Ochronie podlega tu obszar użytków nieleśnych na oddzielnym od skarpy wysoczyznowej kopulastym wzgórzu, które pokrywa zespół muraw kserotermicznych ze stanowiskami rzadkich gatunków. Rosną tu m.in. ostnica włosowata (*Stipa capillata*), sasanka łąkowa (*Pulsatilla pratensis*), pięciornik piaskowy (*Potentilla arenaria*), centuria pospolita (*Centaureum erythraea*),

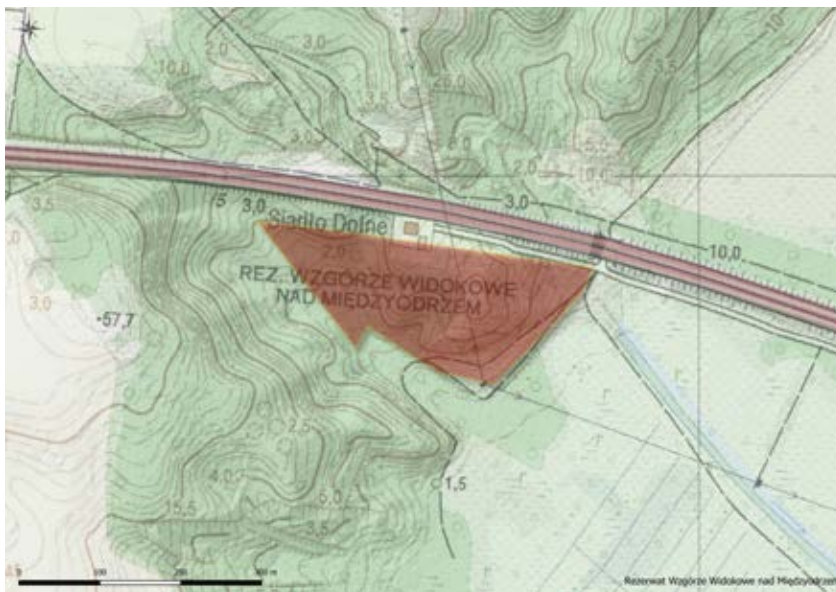

Wzgórze pokryte murawą kserotermiczną, fot. G. Domian

wilżyna ciernista (*Ononis spinosa*), tymotka Boehmera (*Phleum phleoides*), kłosownica pierzasta (*Brachypodium pinnatum*) i szalwia łąkowa (*Salvia pratensis*), tworząca w okresie kwitnienia barwne łąny. Miejscami w rezerwacie pojawiają się ciepłolubne zarośla, tworzone przez tarninę (*Prunus spinosa*), różę rdzawą (*Rosa rubiginosa*) i jeżynę popielicę (*Rubus caesius*).

W roku 1945 w okolicy wzgórza odbywało się forsowanie Odry przez nacierające oddziały wojsk radzieckich. Obecnie nadodrzańskie wzgórze, wznoszące się na wys. 35 m n.p.m., jest znakomitym punktem widokowym na Międzyodrzu. Stąd roztacza się rozległa panorama na dolinę Odry i Puszcze Bukową.

Dla celów edukacyjnych i turystycznych wyznaczono w rezerwacie szlak pieszy prowadzący do punktu widokowego.

Widok ze wzgórza w kierunku Podjuch, fot. R. Karnecki

29. CZARNOCIN im. prof. Janiny Jasnowskiej

Data uznania: 4 lipca 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 420,14 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stepnica, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Łąki Skoszewskie PLB320007, Ujście Odry i Zalew Szczeciński PLH320018

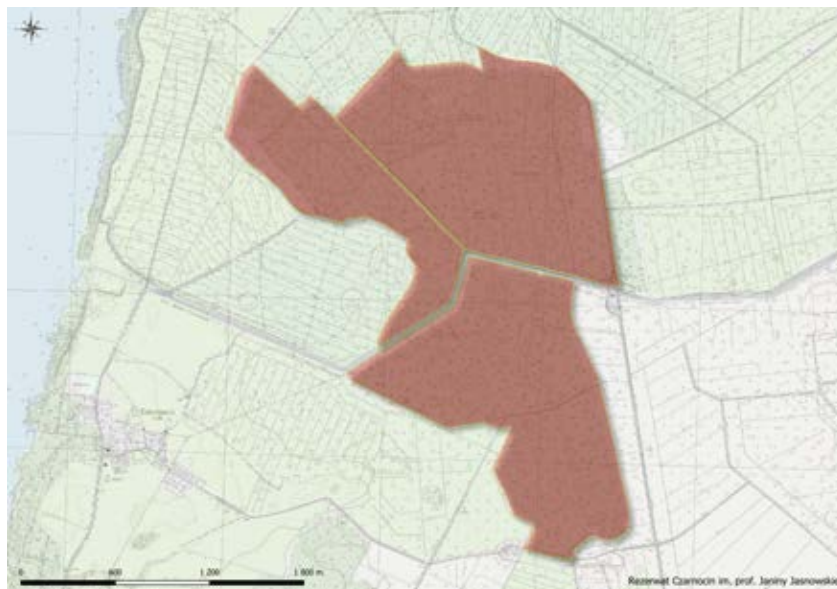
Cel ochrony: zachowanie fragmentu torfowiska przejściowego z charakterystyczną roślinnością atlantycką oraz olsu olszowo-brzozowego z licznymi skupiskami paproci długosza królewskiego (*Osmunda regalis*), woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) i wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*)

Obiekt zlokalizowany jest w basenie torfowym nad Zalewem Szczecińskim zajmującym niską terasę, ciągnącą się wzdłuż wschodniego wybrzeża, wyniesioną nad poziom morza na około 0,3–0,9 m. Wolorami terenu są kompleks Lasów Czarnocińskich z cennymi gatunkami roślin oraz przejściowe złoża torfowe, stanowiące siedlisko ich występowania. Ich funkcjonowanie jest ściśle uzależnione od warunków hydrologicznych, a sam obszar już kilkakrotnie podlegał wtórnemu zabagnieniu na skutek utraty sprawności technicznej urządzeń melioracyjnych, zlokalizowanych w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Pierwsze pisemne informacje na temat występowania w okolicach Stepnicy stanowisk woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) i długosza królewskiego (*Osmunda regalis*) pochodzą już z literatury niemieckiej z lat 1905–1911. Niemniej w dokumentacjach z tego czasu nie uszczegóławiano lokalizacji ich stanowisk. Dopiero na przełomie lat 50. i 60. ubiegłego wieku, w trakcie badań torfowiskowych, ww. stanowiska zostały szczegółowo opisane przez zespół badawczy pod kierownictwem prof. Mieczysława Jasnowskiego i stanowiły jeden z argumentów przemawiających za uznaniem obszaru za rezerwat przyrody. Pierwotnie obiekt objął swoimi granicami jedynie fragment Basenu Czarnocińskiego o powierzchni 9,4 ha, co uniemożliwiło właściwą ochronę wszystkich występujących w jego granicach zbiorowisk roślinnych.

Woskownica europejska (*Myrica gale*), fot. D. Musielak

W 2004 r. powiększony został o ponad 410 ha, a obecnie obejmuje cały kompleks Lasów Czarnocińskich, zapewniając właściwe warunki dla ochrony siedlisk torfowisko-leśnych oraz towarzyszących im rzadkich, chronionych i zagrożonych gatunków roślin, grzybów i zwierząt. Innym ważnym siedliskiem jest występująca tu kwaśna dąbrowa *Quercetea robur-petraeae*. Oprócz woskownicy europejskiej, długosza królewskiego i wiciokrzewu pomorskiego, stwierdzono tu występowanie arcydzięgla nadbrzeżnego (*Angelica archangelica litoralis*). Obiekt jest także miejscem lęgowym bielika (*Haliaeetus albicilla*).

W 2015 r. rezerwatowi nadano imię prof. Janiny Jasnowskiej – osoby ponadprzeciętnie zaangażowanej w lokalną ochronę przyrody, wieloletniego pracownika naukowego Akademii Rolniczej w Szczecinie i prezesa Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego. Pani Profesor w latach 60. ubiegłego wieku kompleksowo prowadziła studia botaniczne oraz badania naukowe na obszarze Pomorza Zachodniego. Jednym z wyników tych prac była dokumentacja projektowanego rezerwatu torfowiskowego „Czarnocin” z 1970 r., która posłużyła do wszczęcia procedury jego powołania.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Pokłady martwego drewna w rezerwacie, fot. R. Charkiewicz

30. GOGOLEWO

Data uznania: 4 lipca 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 3 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Marianowo, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

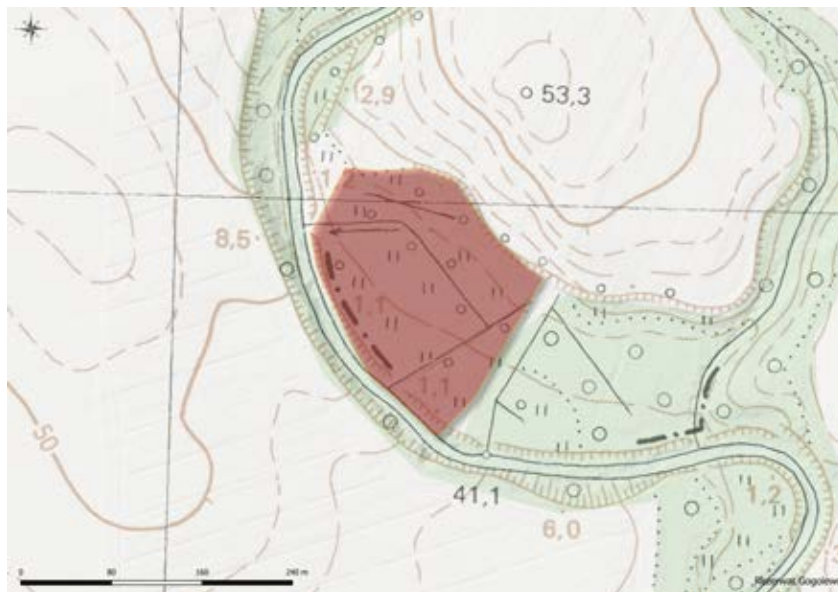
Cel ochrony: zachowanie stanowiska pełnika europejskiego (*Trollius europaeus*), storczyków *Dactylorhiza majalis* i *Dactylorhiza maculata* oraz innych rzadkich gatunków roślin

Rezerwat położony jest w zakolu rzeki Krąpieci, na jej wschodnim brzegu. Oddalony jest on o 1 km na południowy wschód od przystanku kolejowego Gogolewo na linii Stargard–Gdańsk. W skład rezerwatu wchodzi zbiorowiska łąki rdestowo-ostrożeńiowej *Cirsio Polygonetum bistortae* oraz łąki z pełnikiem europejskim *Polygono bistortae-Trollietum europeii*. W rezerwacie znajdowało się jedno z najbardziej okazałych skupień pełnika europejskiego (*Trollius europaeus*) w powiecie. Pełnik europejski jest rośliną należącą do rodziny ja-

Kukulka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

skrowatych, występującą prawie w całej Europie, w Polsce spotykaną w rozproszeniu. Osiąga on do 50 cm wysokości i wyróżnia się dużymi, żółto zabarwionymi kwiatami, które przypominają pąki róż. Kwitnie od maja do czerwca. Kwiaty zapylają błonkówki, muchówki i chrząszcze. Typowym siedliskiem pełnika są podmokłe łąki, torfowiska, bagienne lasy, brzegi potoków – bardzo często o kalcyfilnym podłożu. Cała roślina jest trująca. Największa populacja pełnika na Pomorzu znajduje się w dolinie rzeki Chocieli w gminie Bobolice

w województwie zachodniopomorskim. Poza pełnikiem rosną tu ciekawe storczyki, takie jak: kukułka szero-kolistna (*Dactylorhiza majalis*) i kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*), fot. Ł. Limarowski

31. STARY PRZYLEP

Data uznania: 4 lipca 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: stepowy

Powierzchnia: 2,10 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Warnice, powiat pyrzycki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Jezioro Miedwie i okolice PLB320005, Dolina Płoni i Jezioro Miedwie PLH32006

Cel ochrony: zachowanie reliktowych i unikalnych na terenie Pomorza muraw kserotermicznych *Potentillo arenariae-Stipetum capillatae*, *Adonido-Brachypodietum pinnati*, a także ochrona występujących w rezerwacie chronionych i rzadkich gatunków roślin i grzybów

Rezerwat zlokalizowany jest w odległości ok. 1 km na południe od wsi Stary Przylep i 0,2 km na północny zachód od Kolonii Stary Przylep, w pobliżu drogi między wspomnianą wsią Stary Przylep a Zaborskiem. Rezerwat leży na nieregularnym w zarysie wyniesieniu, górującym wyraźnie nad polami i oddaloną doliną rzeki Płoni.

Szata roślinna tego obiektu odznacza się specyficznymi pod względem ekologicznym siedliskami oraz występowaniem rzadkich i chronionych zbiorowisk roślinnych, a także reliktowych gatunków roślin, rzadkich grzybów i porostów. Występują tu m.in. zbiorowiska muraw kse-

Szałwia łąkowa i starzec wiosenny - M.Kwiatkowska-Pieleszek

Grzebiuszka ziemna (*Pelobates fuscus*), fot. Ł. Limarowski

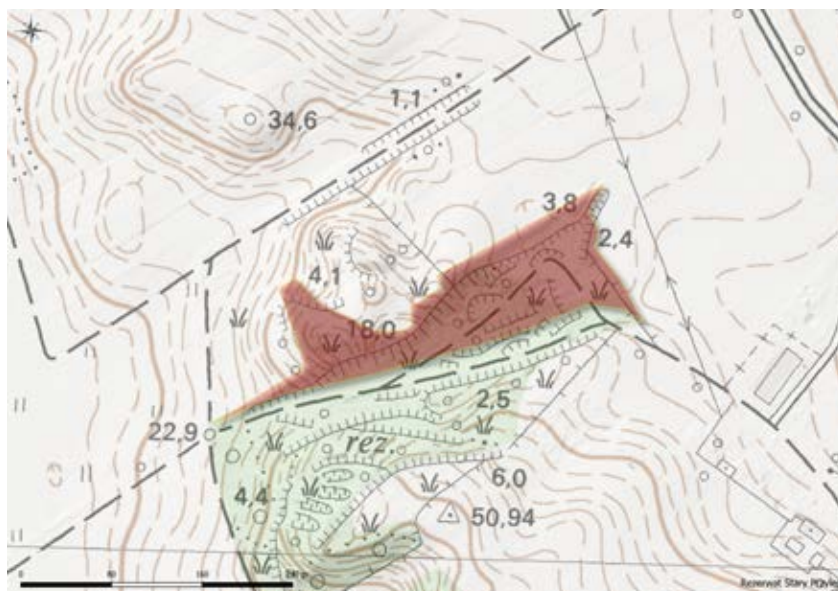
rottermicznych z klasy *Festuco-Brometea*, tworzące tzw. step ostnicowy *Potentillo arenariae-Stipetum*, niewielkie obszary fragmenty stepu kwietnego *Adonido Brachypodietum*, murawy napiaskowe *Sileno-Festucetum* oraz stanowiska rzadkich i chronionych roślin kserotermicznych, będących składnikami tych muraw, oraz stanowiska rzadkich grzybów.

Na obszarze rezerwatu zanotowano ok. 215 gatunków roślin naczyniowych, w tym 50 gatunków kserotermicznych. Występują tu m.in. takie rośliny jak: ostnica włosowata (*Stipa capillata*), szalwia łąkowa

(*Salvia pratensis*), przytulia właściwa (*Galium verum*), pajęcznica gałęzista (*Anthericum ramosum*), wiązówka bulwkowa (*Filipendula vulgaris*), rutewka mniejsza (*Thalictrum minus*), przetacznik kłosowy (*Veronica spicata*), goździk kartuzek (*Dianthus carthusianorum*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*) oraz zaraza czerwona (*Orobanche lutea*). Na terenie obiektu stwierdzono ok. 45 gatunków grzybów, w skład których wchodzi gatunki wymierające i zagrożone.

Rezerwat z wytworzoną murawą kserotermiczną stanowi cenne miejsce przebywania i rozrodu wielu gatunków zwierząt bezkręgowych. Samo wzniesienie w formie ozu, nieporośnięte lasem ani zakrzewieniami, tworzy wyspę ekologiczną w rolniczym krajobrazie. Spotkać tu możemy m.in. grzebiuszkę ziemną (*Pelobates fuscus*), żabę trawną (*Rana temporaria*) czy jaszczurkę zwinkę (*Lacerta agilis*).

W celach edukacyjno-turystycznych wyznaczono pieszy szlak turystyczny przebiegający po zboczach we wschodniej części rezerwatu oraz przy jego południowej granicy.

Naturalne wyniesienie w rezerwacie Stary Przylep, fot. R. Charkiewicz

32. DĘBY WILCZKOWSKIE

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 3,15 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Szczecinek, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat znajduje się poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie fragmentu lasu liściastego ze stanowiskiem rzadkiej rośliny, złoci pochwołistej (*Gagea spathacea*)

Rezerwat obejmuje fragment lasu liściastego stanowiącego starodrzew dębu bezszypułkowego (*Quercus petraea*) z domieszką buka zwyczajnego (*Fagus sylvatica*), grabu pospolitego (*Carpinus betulus*) i innych gatunków liściastych. Na terenie rezerwatu zostały sklasyfikowane dwa siedliska przyrodnicze: kwaśna buczyna niżowa (*Luzulo pilosae-Fagetum*) oraz grąd subatlantycki (*Stellario-Carpinetum*). Kwaśna buczyna charakteryzuje się ubogim florystycznie runem rozwijającym się wczesną wiosną, przed rozwinięciem liści w drzewost-

Zawilec gajowy (*Anemone nemorosa*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Starodrzew dębu bezszypułkowego z domieszką buka zwyczajnego i grabu pospolitego na terenie rezerwatu, fot. A. Sigiel-Dopierała

nie, hamującym dostęp światła do dna lasu. Wśród roślin runa możemy spotkać m.in. przytulię wonną (*Galium odoratum*), obficie występujące i dominujące, kwitnące wczesną wiosną zawilce gajowe (*Anemone nemorosa*).

Dominującym drzewem w drzewostanie jest buk zwyczajny. W siedlisku grądu subatlantyckiego występuje drzewostan głównie dębu bezszypułkowego z domieszką innych gatunków drzew liściastych. Pod względem florystycznym siedlisko jest bardziej urozmaicone. Wykształcona warstwa krzewów, w której możemy zobaczyć m.in. kruszynę (*Frangula alnus*) i bez czarny (*Sambucus nigra*).

Runo lasu również jest bogate gatunkowo, spotykamy w nim m.in.: śnieżycę wiosenną (*Leucojum vernum*), łuskiewnika różowego (*Lathraea squamaria*), przylaszczkę pospolitą (*Hepatica nobilis*), bardzo rzadką złocę pochwolistną (*Gagea spathacea*). Złocę pochwolistną należy do rodziny liliowatych, występuje jedynie na północy naszego kraju i jest podobna do powszechnie występującej złoci żółtej. Roślina osiąga wysokość do 15 cm, w przeciwieństwie do złoci żółtej posiada liście łodygowe nitkowate, pochwowate. Rezerwat położony jest w obszarze chronionego krajobrazu „Pojezierze Drawskie”.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Oznakowanie rezerwatu, fot. A. Sigielska-Dopierała

33. JEZIORO CZARNÓWEK

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 11,88 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Złocieniec, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplinskie PLH320039

Cel ochrony: zachowanie jeziora lobeliowego z roślinami reliktowymi

Rezerwat położony jest ok. 4,5 km na północ od miasta Złocieniec w granicach Drawskiego Parku Krajobrazowego. Obejmuje ekosystem jeziora Czarne Duże (Czarnówek), położonego w zagłębieniu rynny subglacialnej, połączonej z rzeką Gronówką. Szczególnie cenne przyrodniczo są występujące w wodach jeziora gatunki reliktowe roślin, takie jak lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), poryblin jeziorny (*Isoetes lacustris*) oraz brzeżyca jednokwiatowa (*Littorella uniflora*). Jezioro Czarnówek reprezentuje typ jezior

Poryblin jeziorny (*Isoetes lacustris*), fot. K. Bociąg

lobeliowych, które charakteryzują się niską trofią, wodą o małej twardości i kwaśnym odczynie. Nieznaczna ilość biogenów sprawia, że woda ma dużą przezroczystość, a dno jest piaszczyste. Często jeziora tego typu wyłamują się z typowego szeregu sukcesyjnego jezior i przekształcają się w zbiorniki humotroficzne, stopniowo zarastane

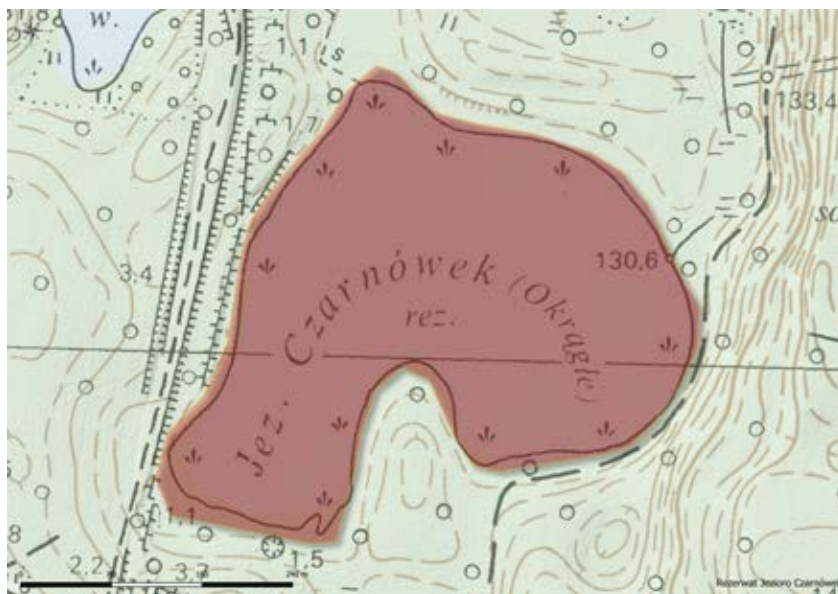
Lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), fot. A. Sigiel-Dopierała

przez kożuch mchów, zwany płem mszarnym. Nazwę tego specyficznego siedliska wzięto od lobelii jeziornej – gatunku stanowiącego reliktu borealno-atlantyki. Roślinność charakteryzująca jeziora lobeliowe najlepiej rozwija się w warunkach niskiej trofi. Zrozumiałe więc, iż jeziora tego typu są bardzo podatne na zanieczyszczenia, które podnosząc żyzność wody i jej właściwości fizykochemiczne mogą diametralnie przekształcić zbiornik oraz doprowadzić do zmiany charakteru jego flory i fauny. Gatunek reliktowy to w biogeografii termin oznaczający organizmy o historycznym za-

sięgu występowania znacznie rozleglejszym niż obecny. Taki stan rzeczy może świadczyć o tendencji danego gatunku do wymierania. Organizmy reliktowe mogły być również przeniesione na południe przez lądolód i przetrwać w jakichś szczególnych warunkach mikroklimatycznych mimo jego późniejszego ustąpienia.

W jeziorze Czarnówek lobelia jeziorna wraz z brzeżycą jednokwiatową porastają strefę litoralu przeciętnie do 2 m głębokości. Głębiej występuje poryblin jeziorny. Rośnie on do głębokości 4 m. W strefie brzegowej dominuje torfowiec spiczastolistny (*Sphagnum cuspidatum*). Szuwar trzciny tworzą ponikło błotne (*Eleocharis palustris*) i turzyca nitkowata (*Carex lasiocarpa*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjno-turystycznych, jednak wszystkie jego walory można obserwować na trasie ścieżki przyrodniczej „Jezioro Czarnówek” (ścieżki turystycznej o łącznej długości 5 km).

Strefa brzegowa Jeziora Czarnówek, fot. Ł. Limarowski

34. JEZIORO KIEŁPINO

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 47,10 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Szczecinek, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001

Cel ochrony: zachowanie jeziora lobeliowego z roślinami reliktowymi

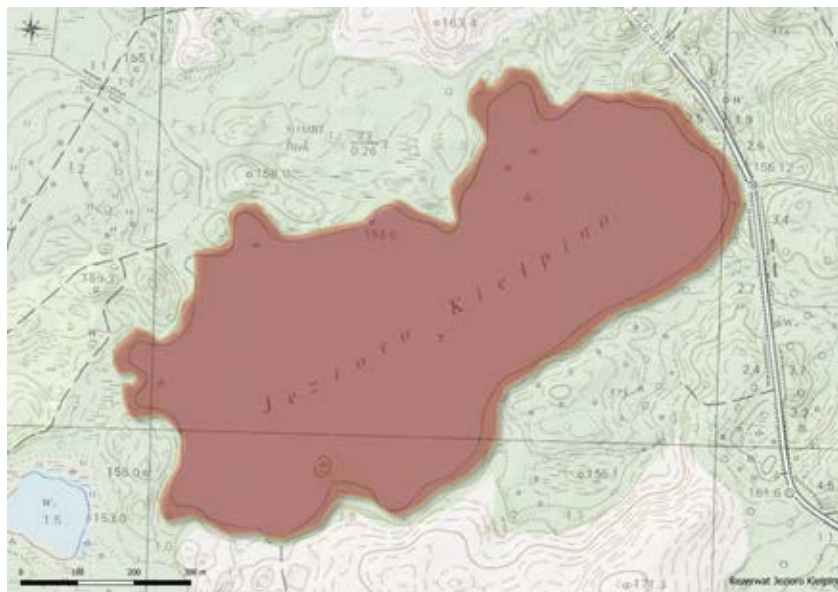
Jezioro Kiełpino, fot. A. Zdun

Lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), fot. G. Domian

Jezioro Kiełpino jest zbiornikiem wodnym śródlęsnym o maksymalnej głębokości 13,10 m, urozmaiconej linii brzegowej, porośniętej różnowiekowym drzewostanem mieszanym. Od strony południowej na jeziorze zlokalizowane są dwie niewielkie wysepki. Jest zbiornikiem usytuowanym na południowym zapleczu głównego wału moren czołowych Pomorza. Brzeg jeziora z licznymi szuwarami. Pierwotnie jezioro było zbiornikiem zamkniętym. Obecnie połączone jest za pomocą rowu melioracyjnego

od strony północno-wschodniej z jeziorem Żubrowo. W obrębie jeziora Kiełpino występuje roślinność charakterystyczna dla jezior lobeliowych. Roślinność ta objęta jest ochroną prawną, a należą do niej lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*) i brzeżyca jednokwiatowa (*Littorella uniflora*). Występuje również sierpowiec moczarowy (*Drepanocladus sendtneri*) i warnstorfia włoskolista (*Warnstorfia trichophylla*). Stan zlewni jeziora ma potencjalny wpływ na zachowanie przedmiotu ochrony rezerwatu, m.in. korzystna jest sukcesywna przebudowa składu

gatunkowego drzewostanu, polegająca na usuwaniu gatunków iglastych, stwarzając tym samym warunki dla odnowień naturalnych drzewostanu liściastego, a także ograniczanie spływu wód sieciami melioracyjnymi do jeziora Kiełpino. Poprawia to warunki biocenotyczne jeziora, a tym samym pozwala na przywrócenie i ochronę unikatowych walorów biotopowych jeziora lobeliowego, w szczególności cech fizycznych oraz chemicznych wody i osadów.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Szuwar przy brzegu jeziora Kiełpino, fot. A. Zdun

35. JEZIORO SZARE

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 8,67 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bobolice, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001

Cel ochrony: zachowanie jeziora lobeliowego z roślinami reliktowymi, a w szczególności lobelii jeziornej i poryblinu jeziornego

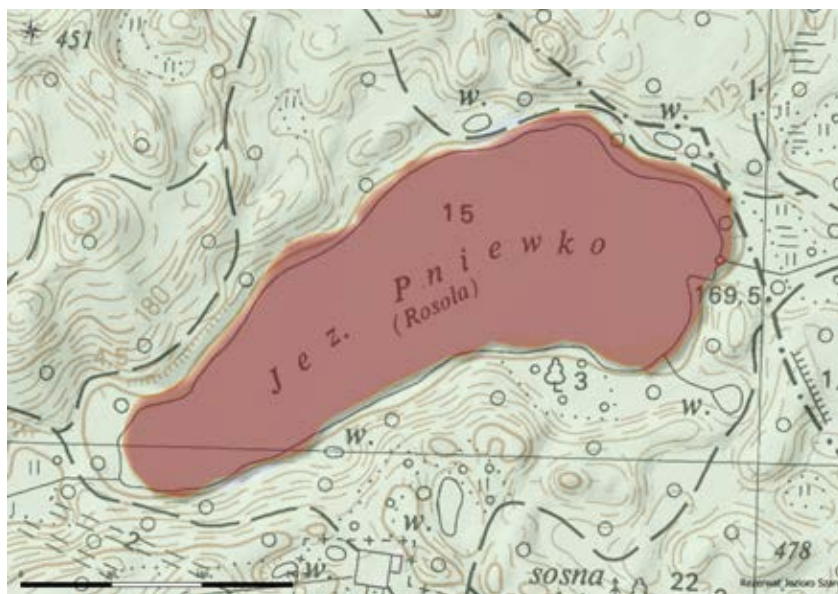
Jezioro Szare charakteryzuje się dużymi wartościami przyrodniczymi, a także dużymi wartościami krajobrazowymi, gdyż położone jest w głębokiej niecce o stromych brzegach porośniętych głównie drzewostanem liściastym z niewielką domieszką drzew gatunków iglastych. Zbiornik śródleśny, zamknięty, nie posiada odpływu ani dopływów. Jest jeziorem lobeliowym, o niskiej trofii (niskiej zawartości substancji odżywczych rozpuszczonych w wodzie i dobrym natlenieniu), co sprawia, że charakteryzuje się dużą przezroczystością wody. W obrębie jeziora ciekawostką stanowią tzw. gatunki reliktowe, czyli takie gatunki roślin, które są pozostałością minionych epok geologicznych, stanowiące kiedyś szerszy zasięg geograficzny występowania niż obecnie. Do takich gatunków reliktowych w rezerwacie zaliczymy m.in. lobelię jeziorną (*Lobelia dortmanna*) i poryblin jeziorny (*Isoetes lacustris*). Na terenie rezerwatu dąży się do ochrony, zabezpieczenia populacji rzadkich, chronionych i zagrożonych wyginięciem gatunków roślin, w szczególności wyżej wymienionych, ale także obecnych na przyległych do jeziora mszarach, na których występują: warnstorfia włoskolistna (*Warnstorfia trichophylla*), rosiczka długolistna (*Drosera anglica*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*) oraz torfowce, m.in.: wąskolistny (*Sphagnum angustifolium*), frędzlowany (*Sphagnum fimbriatum*), pogięty

Jezioro Pniewko, fot. A. Zdun

(*Sphagnum flexuosum*), błotny (*Sphagnum palustre*), magellański (*Sphagnum magellanicum*), Rus-sowa (*Sphagnum russowii*). W ob-rębie rezerwatu dąży się również do ochrony warunków fizyko-che-micznych wód zbiornika oraz na-turalnych warunków hydrologicz-nych zlewni jeziora, do ochrony różnorodności biocenotycznej, w szczególności zbiorowisk cha-rakteryzujących rzadkich w skali kraju jezior lobeliowych.

Rezerwat nie jest udostęp-niony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Jezioro Pniewko, położone w głębokiej niecce o stromych brzegach, fot. A. Siedlak

36. SOŚNICA

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 12,42 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wierzchowo, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie starodrzewu dębowo-bukowego o charakterze naturalnym z licznymi drzewami pomnikowymi

W rezerwacie występuje stary drzewostan w przedziale wiekowym 250–300 lat. Aż 28 okazów drzew, w tym 16 buków zwyczajnych (*Fagus sylvatica*) i 12 dębów bezszypułkowych (*Quercus petraea*), posiada obwody przekraczające 300 cm, czyli dolną granicę dla drzew pomnikowych. Osobliwością rezerwatu jest drzewostan czereśni ptasiej (*Prunus avium*) o powierzchni 0,49 ha, powstały w wyniku sadzenia tego gatunku na terenie dawnej, istniejącej w tym miejscu szkółki. Rezerwat należy do jednych z niewielu zachowanych fragmentów takiego drzewostanu na Pomorzu Zachodnim.

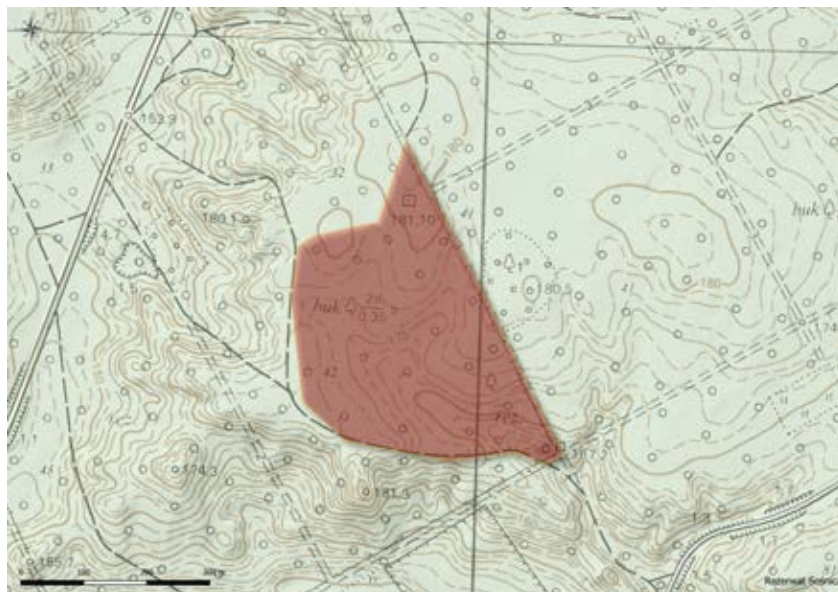

Wachlarzowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*), fot. G. Domian

Podczas przeprowadzonej przez Lasy Państwowe w 2007 r. powszechnej inwentaryzacji gatunków roślin, zwierząt, innych organizmów i siedlisk przyrodniczych, stwierdzono na terenie rezerwatu pachnicę dębową (*Osmoderma eremita*) – gatunek bezkręgowca, objęty ochroną ścisłą, który w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt posiada kategorię VU (narażony na wyginięcie); wymieniony w załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej. Pachnica dębowa to gatunek pierwotnie typowo leśny, ściśle związany swym rozwojem z obszernymi dziuplami – próchnowiskami powstającymi w wyniku trwającego całe dziesięciolecia procesu rozkładu wewnętrznych warstw drewna w starych, najczęściej żyjących jeszcze drzewach. Gatunek ten uważać więc można za typowy komponent biocoenozy lasów o naturalnej strukturze wiekowej drzewostanu (tzn. z odpowiednio dużym udziałem drzew starych, w których rozpoczął się proces rozkładu drewna). Występowanie pachnicy dębowej poza lasami (np. w zadrze-

wieniach, alejach przydrożnych, starych parkach itp.), jest typowym dla niektórych gatunków zjawiskiem zajmowania mikrobiotopów zastępczych z powodu ich braku lub niedoboru w środowisku leśnym. Pachnica dębowa jako gatunek ściśle związany z obszernymi dziuplami – próchnowiskami powstającymi w starych drzewach, głównie liściastych (dąb, lipa, buk, i inne), ale także iglastych (np. modrzew), a więc mikrobiotopami występującymi w środowisku w znacznym niedobrze. Ponieważ jest dość dobrze znany i łatwo rozpoznawalny, służyć może jako bardzo dobry gatunek osłony (parasolowy) dla dużej liczby organizmów związanych swym rozwojem z mikrobiotopami swoistymi dla pachnicy. Ponadto na obszarze rezerwatu odnotowano 32 gatunki roślin naczyniowych i trzy gatunki mchów. Runo leśne jest bardzo słabo rozwinięte, w związku ze zbyt małym dostępem światła do dna lasu. Dlatego występuje tutaj niewiele gatunków roślin zielnych, mchów i paprotników. Na terenie rezerwatu stwierdzono 152 gatunki grzybów, w tym cztery śluzowców (*Myxomycetes*), 21 workowców (*Ascomycetes*) i 127 podstawczaków (*Basidiomycetes*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Naturalnie ukształtowany drzewostan bukowo-dębowy na terenie rezerwatu, fot. Ł. Limarowski

37. GLINKI

Data uznania: 1 września 1974 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 25,04 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wałcz, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza nad Gwdą PLB300012

Cel ochrony: zachowanie fragmentu lasu liściastego zróżnicowanego na zespoły: subatlantycki nizinny las dębowo-grabowy (*Stellario holosteeae-Carpinetum betuli*), żyzną buczynę niżową typu pomorskiego (*Galio odorati-Fagetum*), kwaśną buczynę niżową (*Luzulo pilosae-Fagetum*) i łożowiska (*Salicetum pentandro-cinereae*), z licznymi drzewami pomnikowymi

W rezerwacie występuje stary ekosystem leśny z około stu pięćdziesięcioletnim starodrzewem liściastym, złożonym głównie z buków, dębów i grabów. Rezerwat przyrody pokryty jest niemal w całości lasami. Powierzchnie nieleśne zajmują znikomą powierzchnię i są to cztery niewielkie oczka śródleśne, spośród których tylko jedno ma trwały charakter, a reszta pozostaje wyschnięta przez przeważającą część roku. Znikomą powierzchnię na obrzeżach lasu zajmują zbiorowiska okrajkowe. Ważne gatunki występujące w rezerwacie lub jego bezpośrednim sąsiedztwie to lilia złotogłów (*Lilium martagon*) i wawrzynek wilczełyko

Grzyby saproksyliczne, fot. Ł. Limarowski

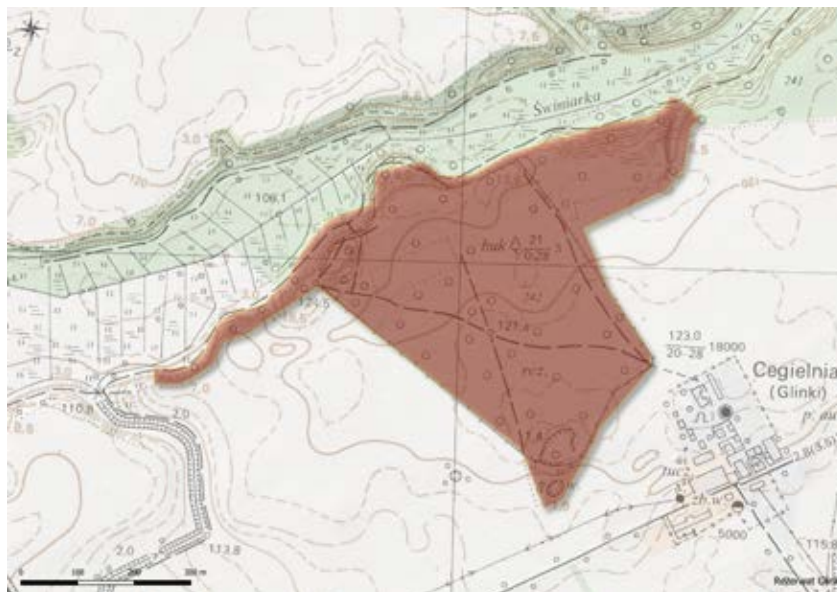
Lilia złotogłów (*Lilium martagon*), fot. A. Zdun

(*Daphne mezereum*). Z gatunków chronionych oraz rzadkich, zasługujących na uwagę, występują ponadto: kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), porzeczka czarna (*Ribes nigrum*), marzanka wonna (*Galium odoratum*). Innym wyjątkowym składnikiem flory jest czerniec gronkowy (*Actaea spicata*). Rezerwat wyróżnia się zróżnicowaniem wiekowym drzewostanu, stosunkowo dużym udziałem martwego drewna, zróżnicowaniem gatunkowym grzy-

bów (w tym dwa gatunki pod ochroną częściową: lakownica żółtawa (*Ganoderma lucidum*), soplówka bukowa (*Hericium coralloides*).

Rezerwat jest udostępniony dla celów edukacyjnych, rekreacyjnych i turystycznych po trasie trzech szlaków ogólnodostępnych dla ruchu pieszego, tj.:

- ścieżki nr 1 (pętli) – prowadzącej od wsi Glinki i przecinającej rezerwat ze wschodu na zachód, następnie wzdłuż szczytu zbocza nad doliną Świniarki i wzdłuż krawędzi rezerwatu,
- ścieżek nr 2 i nr 3 (częściowo pokrywające się ze sobą) – obejmujących dawną drogę przecinającą rezerwat ze wschodu na zachód, łączącą wieś Glinki ze wsią Karsibór oraz dawną drogę przecinającą rezerwat z południa na północ, łączącą wieś Glinki ze wsią Golce.

Rezerwat Glinki, fot. archiwum RDOŚ w Szczecinie

38. MSZAR NAD JEZIOREM PIASKI

Data uznania: 15 grudnia 1976 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 4,06 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Radowo Małe, powiat łobeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat położony jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie stanowisk wielu rzadko występujących i ginących gatunków roślin torfowiskowych

Na terenie rezerwatu występuje torfowisko przejściowe, charakteryzujące się zasilaniem przez wody opadowe i zasilaniem z wód gruntowych. Torfowisko przejściowe jest znacznie bogatsze w substancje mineralne w porównaniu do torfowisk wysokich. Charakteryzuje się mało zróżnicowaną roślinnością, z występowaniem dużej ilości mchów torfowców, mogących tworzyć pływające pło na powierzchni wody. Wśród roślinności rezerwatu możemy spotkać: żurawinę drobnolistkową (*Vaccinium microcarpum*), modrzewnicę zwyczajną (*Andromeda polifolia*), turzycę obłą (*Carex diandra*), turzycę bagienną (*Carex limosa*), bagnicę torfową (*Scheuchzeria palustris*), nercznicę grzebieniastą (*Dryopteris crista*), przygielkę białą (*Rhynchospora alba*). Bardzo ciekawą rośliną jest licznie występująca rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*) – mięsożerna, niepozorna, drobna roślina o czerwonobrunatnym zabarwieniu. Osiąga wy-

Rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), fot. E. Rosiak

sokość zaledwie około 15 cm, posiada liście na długich ogonkach, zebrane w różyczkę, okrągłe, owłosione, pokryte lepką dla owadów substancją. Kwiaty drobne, niepozorne, wyniesione ponad liście. Rezerwat przyrody stanowi również ostoję wielu ptaków, w tym m.in.: trzcinniczka (*Acrocephalus scirpaceus*) – związanego ze zbiornikami wodnymi z szuwarem, trzcinami; pierwiosnka (*Phylloscopus collybita*) – preferującego siedliska wilgotne z bujnym podszytem, na skrajach zwartej zadrzewienia.

Spotkać tu można również wiele płazów związanych z siedliskiem wilgotnym i podmokłym, m.in. żabę wodną (*Rana esculenta*), żabę moczarową (*Rana arvalis*), ropuchę szarą (*Bufo bufo*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Torfowisko przejściowe z wełnianką wąskolistną, fot. E. Rosiak

39. MSZAR KOŁO STAREJ DOBRZYCY

Data uznania: 15 grudnia 1976 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 11,17 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Resko, powiat łobeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dorzecze Regi PLH320049

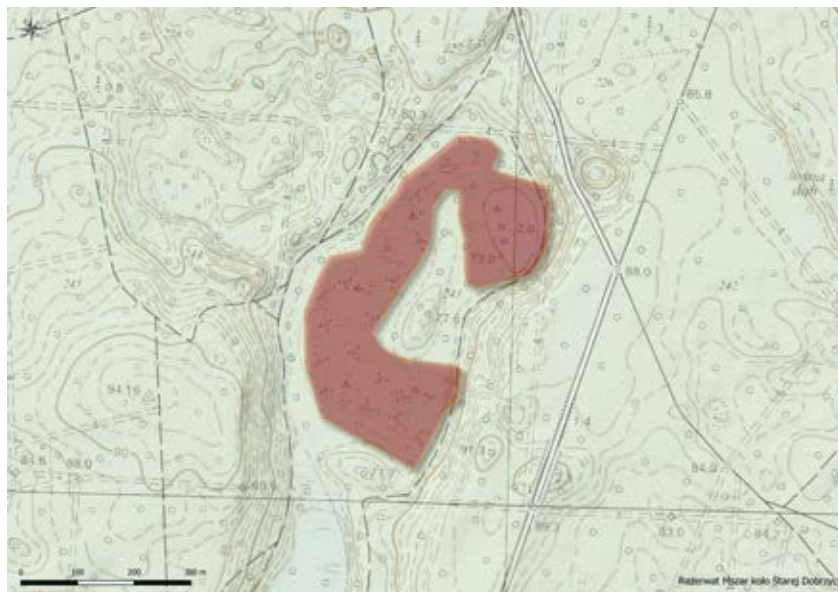
Cel ochrony: zachowanie torfowiska wysokiego z typową roślinnością zespołów mszarnych oraz stanowiskami roślin chronionych

Obiekt o dużej wartości przyrodniczej ze względu na wysoki stopień naturalności przyrody niezakłóconej ingerencją człowieka. W skali krajowej należy do cenniejszych rezerwatów torfowiskowych z rzadkimi elementami flory reliktowej i zbiorowiskami roślinnymi. Zlokalizowany jest ok. 1,5 km na południe od Starej Dobrzycy. Rezerwat obejmuje torfowisko wysokie z typową roślinnością zespołów mszarnych, takich jak: mszar kępowo-dolinkowy (*Sphagnetum magellanicum*), mszar welniankowy (*Eriophoro vaginati-Sphagnetum*) i mszar bórbagnowy (*Ledo-Sphagnetum*). Chroniony mszar wypełnia pojeziorną misę, w której utrzymuje się otwarte lustro wody, jako małe dystroficzne jezioro. Na terenie rezerwatu możemy zobaczyć chronione i rzadkie gatunki roślin, takie jak m.in.: rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), przygielka biała (*Rhynchospora alba*), modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), welnianka pochwowata (*Eriophorum vaginatum*), nercznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), torfowiec brunatny (*Sphagnum fuscum*), torfowiec czerwony (*Sphagnum rubellum*), torfowiec brodawkowaty (*Sphagnum papillosum*). We florze rezerwatu na małej powierzchni zarejestrowano ok. 85 gatunków roślin kwiatowych oraz ok. 37 gatunków

Bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

mszaków, trzy gatunki grzybów i jeden gatunek porostu. Odnotowano występowanie ok. 82 gatunków zwierząt bezkręgowych i kręgowych rozmnażających się w rezerwacie. Najliczniejszą grupę stanowią ptaki (39 gatunków) oraz bezkręgowce (24 gatunki). Ogólnie stwierdzono ok. 47 gatunków zwierząt objętych ochroną prawną. Z charakterystycznych dla torfowisk gatunków zaobserwować można ważkę czteroplamą (*Libellula quadrimaculata*), żagnicę sitową (*Aeshna juncea*), biegacza fioletowego (*Carabus violaceus*) i trzmiela kamiennika (*Bombus lapidarius*).

Występuje tu także m.in. traszka zwyczajna (*Triturus vulgaris*), ropucha szara (*Bufo bufo*), jaszczurka żyworodna (*Lacerta vivipara*), jaszczurka zwinka (*Lacerta agilis*), zaskroniec (*Natrix natrix*), padalec (*Anguis fragilis*). W rezerwacie i w jego bezpośrednim sąsiedztwie wykazano obecność 39 gatunków ptaków – 88% wszystkich gatunków ptaków stanowiły wróblowate (*Passeriformes*). Z ssaków wyróżnić można takie gatunki jak: ryjówka aksamitna (*Sorex araneus*), ryjówka malutka (*Sorex minutus*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Szachownica torfowców (*Sphagnum* sp.), fot. R. Charkiewicz

40. KANAŁ KWIATOWY

Data uznania: 15 grudnia 1976 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 3,126 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Kołbaskowo i Gryfino, powiaty policki i gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037

Cel ochrony: zachowanie stanowisk rzadkich gatunków roślin wodnych i błotnych

Obiekt położony jest na terenie obszaru Międzyodrza, tj. obszaru pociętego licznymi starorzeczami, kanałami i różnej wielkości akwenami wodnymi. Rezerwat obejmuje obszar jednego z licznych kanałów Międzyodrza, będącego starorzeczem wraz z przyległymi terenami lądowymi. Bagienny teren rezerwatu zachował swoją naturalną szatę roślinną charakterystyczną dla dużych torfowisk dolinowych rzek. Występują tu liczne osobliwe gatunki flory i rzadkie fitocenozy, do których należy zespół salwini pływającej (*Lemna minoris* – *Salvinietum natantis*) z charakterystycznym gatunkiem paproci wodnej – salwini pływającej (*Salvinia natans*). W stanie dzikim jest ona jedynym przedstawicielem swojego rodzaju w Polsce. Występuje głównie w wodach stojących (starorzecza, stawy, rowy itp.), wchodząc w skład zbiorowisk pleustonowych. Powierzchnia blaszki liściowej pokryta jest brodawkowatymi wypukłościami, z których wyrastają zagięte włoski – odpowiadają za utrzymywanie wody przy powierzchni liścia, dzięki czemu nie zwilża go woda. Salwinia jest rośliną jednoroczną, różnozarodnikową – po wy-

Kotewka orzech wodny (*Trapa natans*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

daniu zarodników (sierpień–październik), roślina zamiera i opada na dno. Sporokarp (kulisty twór, w którym zamknięte są zarodnie) rozpada się na wiosnę, uwalniając zarodniki, z których po wysianiu wyrosną przedrośla męskie i żeńskie. Po zapłodnieniu na przedroślu powstaje zarodek, z którego rozwija się nowa roślina. Oprócz salwinii pływającej w rezerwacie można zaobserwować ciekawe gatunki roślin, takie jak m.in.: starzec bagienny (*Senecio paludosus*), wilczomlecz błotny (*Euphorbia palustris*), arcydzięgiel nadbrzeżny (*Angelica archangelica*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), pływacz zwyczajny (*Utricularia vulgaris*), grązel żółty (*Nuphar lutea*), grzybie-

nie białe (*Nymphaea alba*). Kilka lat temu na Kanale Kwiatowym przeprowadzono reintrodukcję kotewki orzecha wodnego (*Trapa natans*). Rezerwat wchodzi w skład Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Odry.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Starorzecze Międzyodrza, fot. G. Domian

41. PARNOWO

Data uznania: 15 grudnia 1976 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 62,5826 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Biesiekierz, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie miejsc lęgowych rzadkich gatunków ptaków wodnych i błotnych

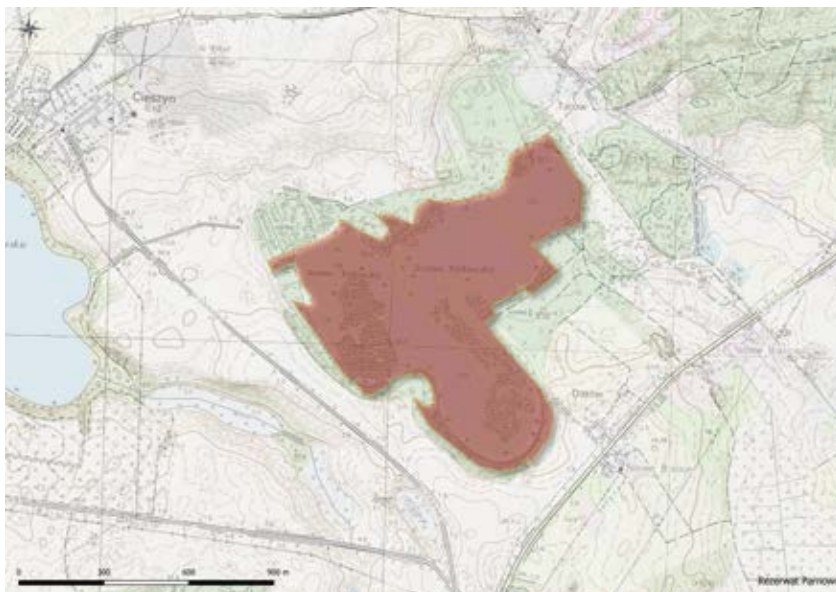
Kormoran czarny (*Phalacrocorax carbo*), fot. Ł. Limarowski

Kokoszka zwyczajna (*Gallinula chloropus*), fot. Ł. Limarowski

Rezerwat obejmuje jezioro Tatowskie wraz z otaczającym je pasem szuwarów i łożowisk. Położony jest w pobliżu miejscowości Tatów, ok. 7 km od Koszalina. Rezerwat otaczają pola uprawne i niewielkie tereny leśne będące w zarządzie Nadleśnictwa Karnieszewice. Ekosystemy wodne zajmują ok. 60% powierzchni rezerwatu, ekosystemy lądowe – ok. 24%, ekosystemy leśne i zaroślowe – ok. 16%. Jezioro Tatowskie jest płytkim zbiornikiem o charakterze zbiornika zaporowego. Poziom wody w jeziorze stabilizuje ziemno-betonowa grobla z betonowym jazem piętrzącym o stałej rzędnej przepływu wody. Jaz utrzymuje rzędną minimalną lustra wody w jeziorze na poziomie ok. 34 m n.p.m. Jezioro ma powierzchnię ok. 51 ha, średnią głębokość 0,6 m, głębokość maksymalną 1,4 m, długość linii brzegowej 6,5 km. Zbiornik jest eutroficzny o typie jeziora linowo-szczupakowego. Ichtiofauna jest reprezentowana przez gatunki typowe dla płytkiego polimiktycznego zbiornika, m.in.: szczupak (*Esox lucius*), płoć (*Rutilus rutilus*), wzdręga (*Scardinius erythrophthalmus*), lin (*Tinca tinca*), ukleja (*Alburnus alburnus*), leszcz (*Abramis brama*), karaś (*Carassius carassius*), karp (*Cyprinus carpio*), sandacz (*Sander lucioperca*), okoń (*Perca fluviatilis*), jazgarz (*Gymnocephalus cernua*). Ze względu na małą głębokość średnią zbiornika część szuwarów trzcinowych i turzycowych tworzy na nim specyficzne „wyspy” wyniesione ok. 5–10 cm nad poziom wody. Najwyższe ich fragmenty porastają wierzby i brzoza. Jezioro wraz z jego otoczeniem stanowi dogodne siedlisko dla lęgów, głównie dla ptaków wodnych i wodno-błotnych. Do ptaków lęgowych rezerwatu należą: perkozek (*Tachybaptus ruficollis*), perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*), zausznik (*Podiceps nigricollis*), łabędź niemy (*Cygnus olor*), gęgawa (*Anser anser*), świstun (*Mareca penelope*), krakwa (*Mareca strepera*), cyraneczka (*Anas crecca*), krzyżówka (*Anas platyrhynchos*), cyranka (*Spatula querquedula*), płaskonos (*Spatula clypeata*), głowienka (*Aythya ferina*), czernica (*Aythya fuligula*), gągoł (*Bucephala clangula*), nurogęs (*Mergus merganser*), bąk (*Botaurus stellaris*), błotniak stawowy (*Circus aeruginosus*),

wodnik (*Rallus aquaticus*), kokoszka wodna (*Gallinula chloropus*), łyska (*Fulica atra*), żuraw (*Grus grus*), kszczyk (*Gallinago gallinago*), słonka (*Scolopax rusticola*), samotnik (*Tringa ochropus*) śmieszka (*Chroicocephalus ridibundus*), kukłka (*Cuculus canorus*), puszczyk (*Strix aluco*), pliszka żółta (*Motacilla flava*), pliszka siwa (*Motacilla alba*), strzyżyk (*Troglodytes troglodytes*), pokrzywnica (*Prunella modularis*), słowik szary (*Luscinia luscinia*), świerszczak (*Locustella naevia*), strumieniówka (*Locustella fluviatilis*), brzęczka (*Locustella luscinioides*), łożówka (*Acrocephalus palustris*), trzciniak (*Acrocephalus arundinaceus*), wąsatka (*Panurus biarmicus*), remiz (*Remiz pendulinus*), dziwonia (*Carpodacus erithrinus*), potrzos (*Emberiza schoeniclus*).

Teren rezerwatu jest także miejscem żerowania: kormorana (*Phalacrocorax carbo*), bociana białego (*Ciconia ciconia*), trzmielojada (*Pernis apivorus*), kani rudej (*Milvus milvus*), bielika (*Haliaeetus albicilla*), jastrzębia (*Accipiter gentilis*), krogulca (*Accipiter nisus*), myszołowa (*Buteo buteo*), orlika krzykliwego (*Clanga pomarina*), rybołowa (*Pandion haliaetus*), pustulki (*Falco tinnuculus*), mewy srebrzystej (*Larus argentatus*), mewy pospolitej (*Larus canus*), zimorodka (*Alcedo atthis*), oknówki (*Delichon urbicum*). We florze rezerwatu występują m.in.: torfowiec błotny (*Sphagnum palustre*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*), parzęchlin (*Meesia triquetra*), listera jajowata (*Listera ovata*), grzybień białe (*Nymphaea alba*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*), porzeczka czarna (*Ribes nigrum*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Czapla biała (*Ardea alba*) i czapla siwa (*Ardea cinerea*), fot. Ł. Limarowski

42. JEZIORO GŁĘBOKIE

Data uznania: 1 września 1977 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 8,61 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Biały Bór, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001

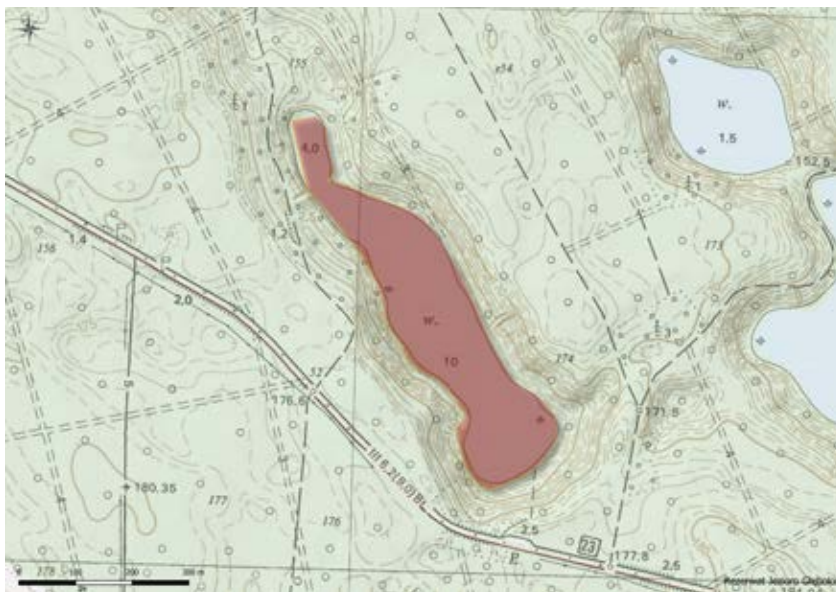
Cel ochrony: zachowanie jeziora lobeliowego z charakterystyczną roślinnością

Jezioro Głębokie – leży w pobliżu innych jezior lobeliowych, objętych ochroną w formie rezerwatów przyrody: Jeziora Kiełpino, Jeziora Szare, Jeziora Piekiełko, Jeziora Łowatka. Jest zbiornikiem niewielkim, ale usytuowanym w głębokiej rynnie polodowcowej, przebiegającej z północnego zachodu na południowy wschód. Posiada słabo rozwiniętą linię brzegową o znacznie stromych brzegach. Jezioro Głębokie charakteryzuje się bardzo dobrym natlenieniem i niską trofią wody. Otoczone jest drzewostanami, głównie iglastymi. Wzdłuż północnego i południowego brzegu jeziora rozciągają się typowe płaty roślinności charakterystyczne dla jezior lobeliowych. W składzie florystycznym przeważają lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), brzeżyca jednokwiatowa (*Littorella uniflora*), ze zmiennym udziałem ilościowym jednego bądź drugiego gatunku. Udział innych gatunków jest niewielki, w płytszych wodach można spotkać poryblin jeziorny (*Isoëtes lacustris*) oraz w zupełnie płytkich – wszędobylskie turzycy.

Jezioro Głębokie, fot. A. Zdun

W części wschodniej i zachodniej jeziora możemy zaobserwować zwarte pływające płaty w przypowierzchniowych wodach z zespołem roślin gatunku wywłócznika skrętoległego (*Myriophyllum alterniflorum*). Występują także mchy: *Fontinalis antipuretica*, *Drepanocladus fluitans*. Poziom wód w misie jeziora waha się, różnica pomiędzy stanem najwyższym (wiosennym) a najniższym (letnim) może sięgać nawet 1 m. Roślinność szuwarowa występuje w południowej części zbiornika, a składa się głównie z pałki szerokolistnej (*Typha latifolia*), oczeretu jeziornego (*Schoenoplectus lacustris*) i rdestu ziemnowodnego o liściach pływających (*Polygonum amphibium f. natans*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Tablice informacyjne na terenie rezerwatu, fot. A. Zdun

43. JEZIORO IŁOWATKA

Data uznania: 1 września 1977 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 20,02 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Biały Bór, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jezioro Bobięcińskie PLH320040

Cel ochrony: zachowanie jeziora lobeliowego z reliktowymi gatunkami roślin

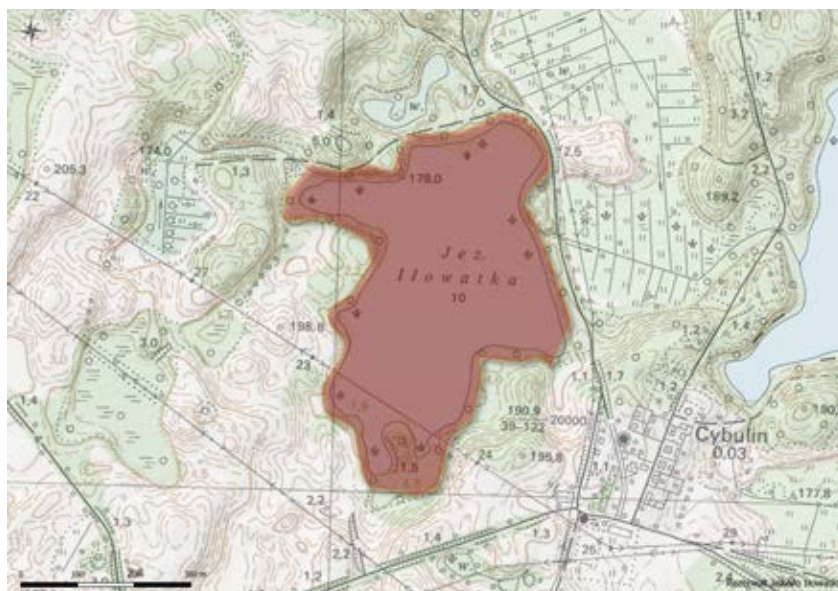
Jezioro Iłowatka zlokalizowane jest około 0,4 km na zachód od jeziora Bobięcińskiego Wielkiego. Rezerwat przyrody stanowi zbiornik śródpolny, otoczony głównie polami uprawnymi. Ze względu na bliską odległość od miejscowości Cybulin, jezioro jest pod silnym działaniem antropopresji. Na terenie rezerwatu nie wyznaczono obszarów objętych ochroną czynną bądź krajobrazową. W obrębie jeziora występuje niewielka ilość roślinności charakterystycznej dla jezior lobeliowych, tj. lobelia jeziorna (*Lobelia dortmanna*), brzeżyca jednokwiatowa (*Littorella uniflora*). Ciekawostką jest obecność w obrębie jeziora bardzo nietypowej formy morfologicznej poryblinu jeziornego (*Isoëtes lacustris*), z charakterystycznie wygiętymi ku dołowi sztyłastymi liśćmi. Stwierdzono również występowanie w jeziorze mchu wodnego (*Drepanocladus sordidus*).

W ostatnich latach, szczególnie w spokojniejszych częściach jeziora chronionych od wiatru i większego falowania, zaobserwowano ekspansję grążela drobnego (*Nuphar pumila*). Na skutek zmian troficznych jeziora i zmniejszenia jego przejrzystości wód (obniżenie przenikania światła do wód jeziora), nastąpił spadek rozwoju

Jezioro Iłowatka – jezioro lobeliowe, fot. A. Zdun

roślinności charakterystycznej dla jezior lobeliowych. Stan zlewni jeziora ma potencjalny wpływ na stan zachowania przedmiotu ochrony rezerwatu, m.in. dopływ substancji humusowych do wód jeziora z otaczających środowisk bagiennych (niebędących w granicach rezerwatu), nadmierna antropopresja. Ponowny wzrost obecności roślinności charakterystycznej dla jezior lobeliowych w tym zbiorniku wodnym wymagać będzie dłuższego czasu, nawet kilkunastu lat.

Obszarem chronionym, powiązaniem terytorialnie z obszarem rezerwatu i ww. obszarami Natura 2000, jest obszar chronionego krajobrazu „Okolice Żydowo–Biały Bór”. Obejmuje on powierzchnię łącznie 12 350 ha, na terenach gmin Biały Bór (powiat szczeciński), Bobolice, Polanów (powiat koszaliński).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Tablice informacyjne w rezerwacie, fot. A. Zdun

44. WRZOSOWISKO SOWNO

Data uznania: 1 września 1977 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 39,27 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Płoty, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie zróżnicowanej roślinności torfowiska przejściowego w niecce postglacjalnej oraz rzadkich gatunków flory i fauny oraz złoża torfu wytworzonego w długotrwałym procesie łądowienia zbiornika wodnego

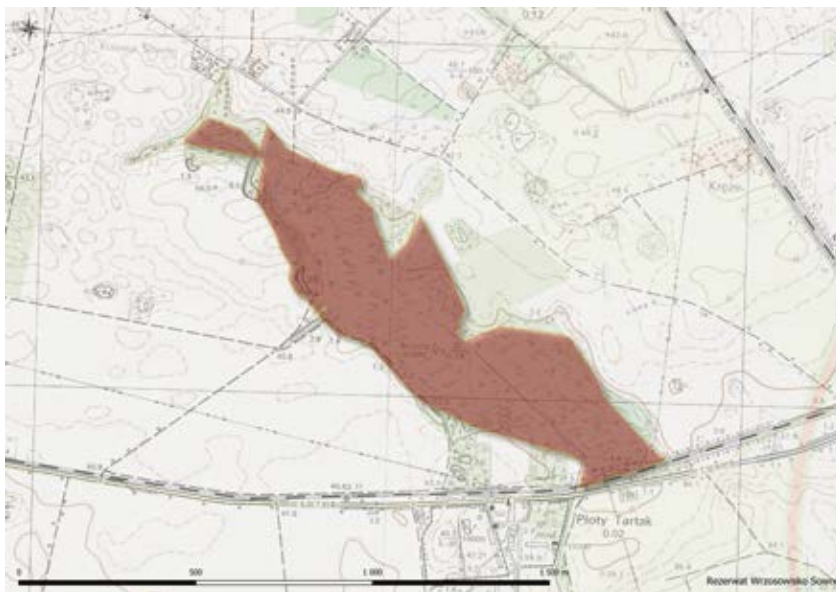
Obiekt obejmuje interesujące złoża torfowe ze śladami eksploatacji torfu na cele opałowe. Najprawdopodobniej złoża torfowe powstało na skutek procesu łądowienia dawnego zbiornika wodnego. Jest on cennym obiektem do badania przemian i naturalnych sukcesji roślinnych – regeneracyjnych w zarastających torfiakach (dołach potorfowych). Ciekawostki przyrodnicze stanowią tu zróżnicowane sklasyfikowane siedliska przyrodnicze: starorzecza i naturalne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami *Nympheion*, *Potamion* – obejmujące zbiorniki wodne o różnej powierzchni i głębokości, w których wymiana wody podlega bardzo powolnym procesom; wilgotne wrzosowiska z wrzością bagiennym – obejmujące tereny nietorfotwórcze z przeważającym udziałem krzewinek wrzosu zwyczajnego (*Calluna vulgaris*), a także wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*); zmiennowilgotne łąki trzęśli-

Modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

cowe *Molinion* – zasiedlane przez gatunki roślin ciepłolubnych; bory i lasy bagienne wraz z rzadkimi, zagrożonymi oraz chronionymi gatunkami roślin, takimi jak zimozielone krzewinki z rodziny wrzosiowatych: modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*) – osiągająca do 40 cm wysokości; bagno zwyczajne (*Ledum palustre*) – wydzielające silny zapach, zawierające trujące olejki eteryczne. Występuje turzyca pchła (*Carex pulicaris*) oraz licznie rośliczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*) – mięsożerna drobna roślina, a także przygiętka biała (*Rhynchospora alba*) – efektownie kwitnąca roślina z rodziny ciborowatych, tworząca luźne darnie. Są to gatunki roślin ściśle związane z terenami torfowiskowymi, podmokłymi.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Juvenilny mezotroficzny las bagienne w rezerwacie, fot. G. Domian

45. WYSPA NA JEZIORZE BIERZWNIK

Data uznania: 1 września 1977 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 1,10 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bierzwnik, powiat choszczeński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Lasy Bierzwnickie PLH320044

Cel ochrony: zachowanie stanowiska kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*) oraz drzewostanu sosnowo-dębowego

Rezerwat otoczony jest przez wody jeziora Bierzwnik. Niezaprzeczalnymi walorami przyrodniczymi charakteryzują się warunki siedliskowe, które sprawiają, że występuje tu osobliwa szata roślinna. Wzdłuż brzegów jeziora, w wielu miejscach tworząc pasma o długości setek metrów (np. na zachód i północ od wyspy), wykształca się szuwar kłociowy z kłocią wiechowatą (*Cladium mariscus*). Wszędzie na dnie kobierce tworzą ramienice, wśród których wyjątkowo często rośnie rzadko spotykana jeziorza morska (*Najas marina*). Niewielkie powierzchnie zajmują w jeziorze

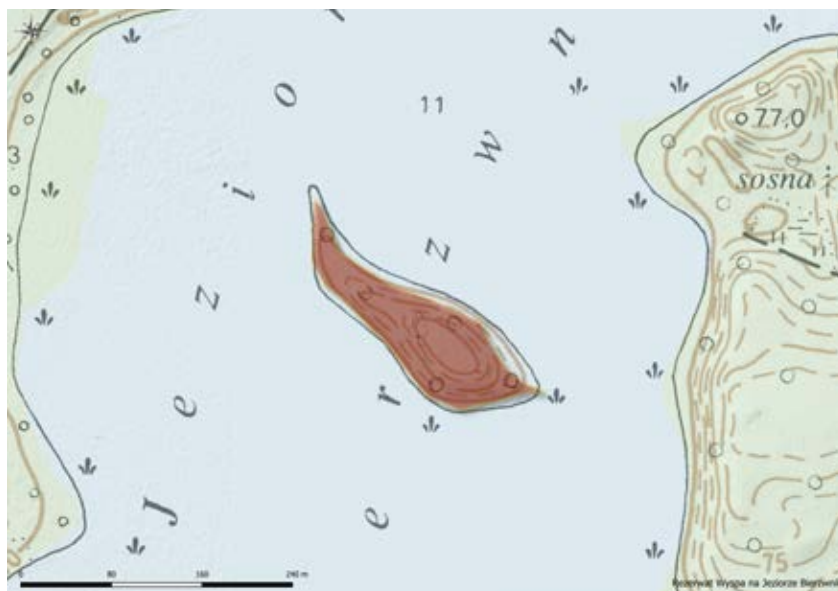
Młode gągoły (*Bucephala clangula*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

skupienia rdestnic – głównie przeszytej (*Potamogeton perfoliatus*), lśniącej (*P. nitens*), grążeli żółtych (*Nuphar lutea*). Stosunkowo wąski i porozrywany wzdłuż brzegów jest też pas szuwarów trzcinowych. Do ciekawszych gatunków flory w rezerwacie należą: rutewka orlikolistna (*Thalictrum aquilegifolium*), konieczyna dwukłosa (*Trifolium alpestre*), przyłuszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), konwalia majowa (*Convallaria majalis*), ciemiężyk biały (*Vincetoxicum hirundinaria*). Wyspa wraz z jej szuwarami jest enklawą odpowiednią do zakładania gniazd ptaków wodnych oraz drapieżnych. Spotykamy tu gągoła (*Bucephala clangula*), perkoza dwuczubego (*Podiceps cristatus*),

Szuwar z kłocią wiechowatą (*Cladium mariscus*), fot. G. Domian

perkozka (*Tachybaptus ruficollis*), a rzadziej także bielika (*Haliaeetus albicilla*) czy puchacza (*Bubo bubo*). Najciekawsze pod tym względem są miejsca, gdzie szuwar osiąga miąższość od kilku do kilkudziesięciu metrów. Tam gnieździ się m.in. bąk (*Botaurus stellaris*), wodnik (*Rallus aquaticus*), perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*), trzciniak (*Acrocephalus arundinaceus*), trzciniček (*Acrocephalus scirpaceus*), rokitniczka (*Acrocephalus schoenobaenus*), potrzos (*Emberiza schoeniclus*), łabędź niemy (*Cygnus olor*), żuraw (*Grus grus*) i liczne kaczki. W południowo-zachodniej

części brzegu wznoszącego się skarpą ku górze, gnieździ się zimorodek (*Alcedo atthis*). Jezioro jest bazą żerową dla rzadkich i zagrożonych gatunków ptaków, takich jak: bielik (*Haliaeetus albicilla*), rybołów (*Pandion haliaetus*), kania ruda (*Milvus milvus*), bocian czarny (*Ciconia nigra*) i rybitwa rzeczna (*Sterna hirundo*), a w okresie przelotów miejscem odpoczynku dla gęsi i kaczek. Sporadycznie zdarzają się przypadki zalatywania rzadkich w naszym kraju ptaków, takich jak edredon (*Somateria mollissima*). Czyste, przejrzyste wody stwarzają dogodne warunki bytowania wielu gatunkom ryb. Oprócz gatunków pospolitych, takich jak leszcz (*Abramis brama*), lin (*Tinca tinca*), okoń (*Perca fluviatilis*), szczupak (*Esox lucius*), ukleja (*Alburnus alburnus*), występują zagrożone: sieja (*Coregonus lavaretus*) i piskorz (*Misgurnus fossilis*). Ryby są głównym składnikiem pokarmu wydry (*Lutra lutra*), mającej swoją ostoję w rezerwacie. W roku 1995 zostało zbudowane tam sztuczne gniazdo dla rybołowa. W części środkowej wyspy, w odległości kilku metrów od południowego brzegu i kilkunastu metrów od brzegu północnego, teren podnosi się raptownie (stoki osiągają 30–40° nachylenia), formując podłużne wzniesienie wypiętrzające się na ok. 6 m nad poziom lustra wody jeziora (tj. do rzędnej 75 m n.p.m.). Najwyższa część wzniesienia znajduje się w najszerszej części wyspy. Są to tak zwane klify jeziorne, których wysokość sięga kilkunastu metrów.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Widok na wyspę, fot. G. Domian

46. ŹRÓDLISKO SKRZYPOWE

Data uznania: 1 września 1977 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 1,14 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bierzwnik, powiat choszczeński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Lasy Bierzwnickie PLH320044

Cel ochrony: zachowanie stanowiska skrzypu olbrzymiego (*Equisetum telmateia*)

Obiekt stanowi fragment doliny rzeki Kaczynki, o stromych zboczach i płaskich fragmentach terenu znajdujących się tuż przy rzece i stanowiących jej terasę zalewową. Wszystkie znajdujące się na terenie rezerwatu źródła to helokreny z tworzącymi się na ich obszarze mikro helolimnokrenami. Obecność skrzypu olbrzymiego

Skrzyp olbrzymi (*Equisetum telmateia*), fot. J. Bojko

(*Equisetum telmateia*) w niektórych fragmentach wyższych partii zbocza wskazuje na obecność spływu podziemnego.

Ciekawostką i walorem przyrody nieożywionej w rezerwacie są przede wszystkim źródła typu helokren występujące obficie, głównie na terasie zalewowej rzeki Kaczynka. Są to trwałe, dobrze wykształcone i utrzymujące się przez cały rok źródła, które w miejscach swojego występowania tworzą mokradła soligeniczne i fluwiogeniczne o miąższości sięgającej do 0,5 m. Walorem (o mniejszym znaczeniu niż źródła)

jest sama rzeka Kaczynka, której fragment wraz z niewielkimi meandrami stanowi zachodnią granicę rezerwatu. Rzeka na tym odcinku reprezentuje fragment potamonu, o stosunkowo niewielkim przepływie, dnie ilasto-piaszczystym z dodatkiem żwiru.

Na brzegach rzeki, w miejscach odsypów i ławic, powstały grube złoża mułów organicznych lub ilastych o miąższości do 1,5 m. Terasa zalewowa rzeki jest typowym mułowiskiem, na którym miejscami występują mokradła soligeniczne i fluwiogeniczne.

Skrzyp olbrzymi, główny przedmiot ochrony rezerwatu, jest zaliczony do gatunków rzadkich i przez to zagrożonych na Pomorzu Zachodnim. Gatunek na niżu rzadki, a w górach częsty. Występuje w płatach zespołu położonych w południowej i środkowej części rezerwatu, gdzie miejscami tworzy łąny. Bardzo cennym gatunkiem jest tu także kokorycz wątła (*Corydalis intermedia*), którą obserwować można jedynie w aspekcie wiosennym.

Spośród stwierdzonych tu 25 gatunków ptaków aż 88% podlega ochronie gatunkowej. Dwa z nich: dzięcioł średni (*Dendrocoptes medius*) i gągoł (*Bucephala clangula*), są obiektem zainteresowania Unii Europejskiej.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Stanowisko skrzypu olbrzymiego (*Equisetum telmateia*), fot. A. Raclawska

47. JODŁY KARNIESZEWICKIE

Data uznania: 1 marca 1978 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 36,81 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Sianów, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie starodrzewu jodłowego poza granicą naturalnego zasięgu jodły *Abies alba* oraz flory mszaków epifitycznych, w tym licznej populacji zagrożonego wyginięciem wątrobowca widlika krzaczkowatego *Metzgeria fruticulosa*

Rezerwat przylega do drogi krajowej nr 6 Szczecin–Gdańsk. Jodła pospolita (*Abies alba*) znajdująca się na terenie rezerwatu została tam wprowadzona sztucznie w połowie XIX w., na odpowiadającym jej siedlisku, na którym naturalnie się odnawia. Niektóre egzemplarze jodły osiągnęły w rezerwacie obwód 300 cm. Pierśnica ponad czterystu jodeł zawiera się w przedziale 45–65 cm, a dwanaście drzew osiągnęło pierśnicę ponad 100 cm, przy wysokości 32 m.

Jednym ze sposobów ochrony naturalnie odnawiającej się jodły pospolitej poza jej zasięgiem geograficznym było ogrodzenie całego rezerwatu płotem z siatki stalowej leśnej o wysokości 2 m. Płot ma uniemożliwić penetrację rezerwatu przez jelenie (*Cervus elaphus*) i sarny (*Capreolus capreolus*), które niszczą siewki, sadzonki i młode egzemplarze jodeł.

Na terenie rezerwatu stwierdzono obecność 230 gatunków flory oraz 74 gatunków fauny. Z występujących w granicach rezerwatu przedmiotów ochrony na uwagę zasługuje nieleśne zbiorowisko na regenerującym się torfowisk – mszar bezkępkowy *Eriophorum vaginatum* – *Sphagnum fallax*. Spośród gatunków chronionych na

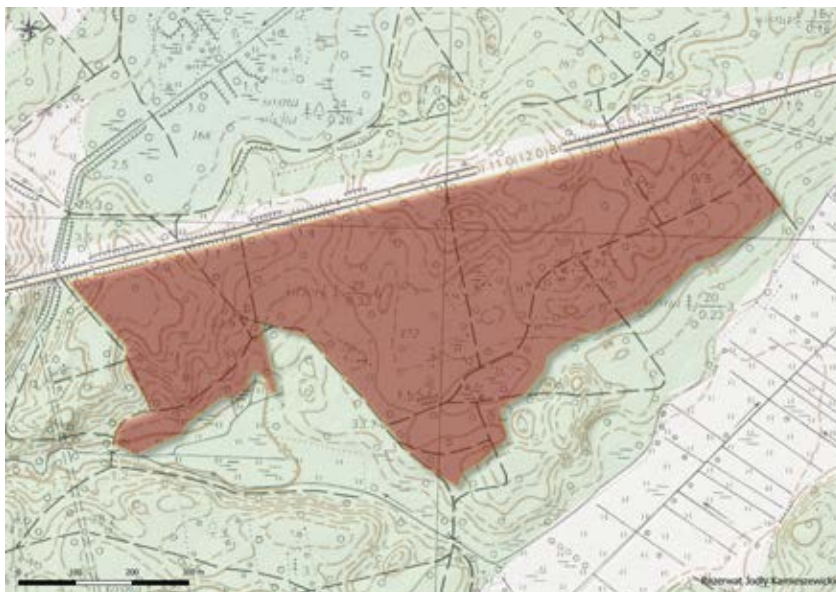
Siewka jodły (*Abies alba*), fot. Ł. Banasiak

Starodrzew jodłowy, fot. Ł. Banasiak

terenie rezerwatu stwierdzono występowanie wśród roślin: rosniczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*), widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*), torfowców, a wśród zwierząt: traszki zwyczajnej (*Lissotriton vulgaris*), ropuchy szarej (*Bufo bufo*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*). Na szczególną uwagę zasługują oznaczone podczas inwentaryzacji w 2012 r. dwa gatunki wątrobowców: miedzik tamaryszkowy (*Frullania tamarisci*), (nie był odnotowywany na Pomorzu od ponad sześćdziesięciu lat) oraz widlik niebieskawy (*Metzgeria violacea*), gatunek wymierający w Polsce, znajduje się na liście Polskiej Czerwonej Księgi Wątrobowców.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Naturalnie odnawiający się drzewostan jodłowy, fot. Ł. Banasiak

48. CISY TYCHOWSKIE

Data uznania: 1 września 1980 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

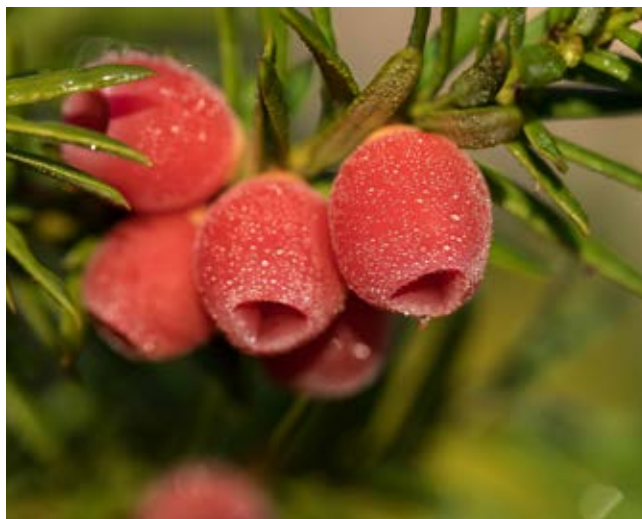
Powierzchnia: 10,28 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tychowo, powiat białogardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie stanowiska cisa pospolitego (*Taxus baccata*)

Rezerwat położony jest na terenie Nadleśnictwa Tychowo i obejmuje fragment dużego kompleksu leśnego z drzewostanem bukowym z domieszką grabu, dębu, olszy, brzozy i świerka, porozcinanego enklawami pól i łąk. Położony jest we wschodniej części tego kompleksu pomiędzy dolinami Leszczyńki i Kowalówki, około 1 km na południe od drogi z Tychowa do Bobolic. Jest jedynym większym skupiskiem cisów pospolitych (*Taxus baccata*), występującym na terenie byłego województwa koszalińskiego w warunkach naturalnych. Ogółem występuje 70 sztuk cisa, a szacunkowy wiek osobników to 120–140 lat. W obrębie rezerwatu cis odnawia się naturalnie. Jest drzewem iglastym wiecznie zielonym, może też występować w formie krzewiastej. Dorasta przeciętnie do 15 m wysokości i osiąga w pierśnicy do 80 (140) cm. Formy krzewiaste powstają wskutek rozmnażania wegetatywnego, np. poprzez tworzenie sadzonek ze zrzesów. Formy z pniem i koroną powstają z nasion (rozmnażanie generatywne). Formę krzewiastą przybrać może również osobnik, który z jakichś przyczyn utracił pęd wierzchołkowy. Cis odznacza się bardzo powolnym wzrostem i długowiecznością (osiąga ponad 1000 lat). Wiek najstarszego osobnika w Polsce jest szacowany na ok. 1200 lat. Cis preferuje stanowiska ocienione i zwykle występuje jako gatunek domieszkowy w podszycie lasów liściastych. Najlepiej rozwija się w klimacie oceanicznym, który cechuje się łagodnymi zimami i częstymi opadami. Zasięg tego gatunku na północy i wschodzie Europy ograniczają niskie temperatury. Cis jest rośliną trującą, zawierającą silnie toksyczny alkaloid – takstynę. Dawniej jego nasion używano do zatruwania grotów strzał. Jadalne są jedynie czerwone osnówki nasion, które spełniają ważną rolę przy roznoszeniu ich przez ptaki. Cis pospolity jest gatunkiem najwcześniej objętym w Polsce ochroną. Po-

Osnówki cisa pospolitego (*Taxus baccata*), fot. Ł. Limarowski

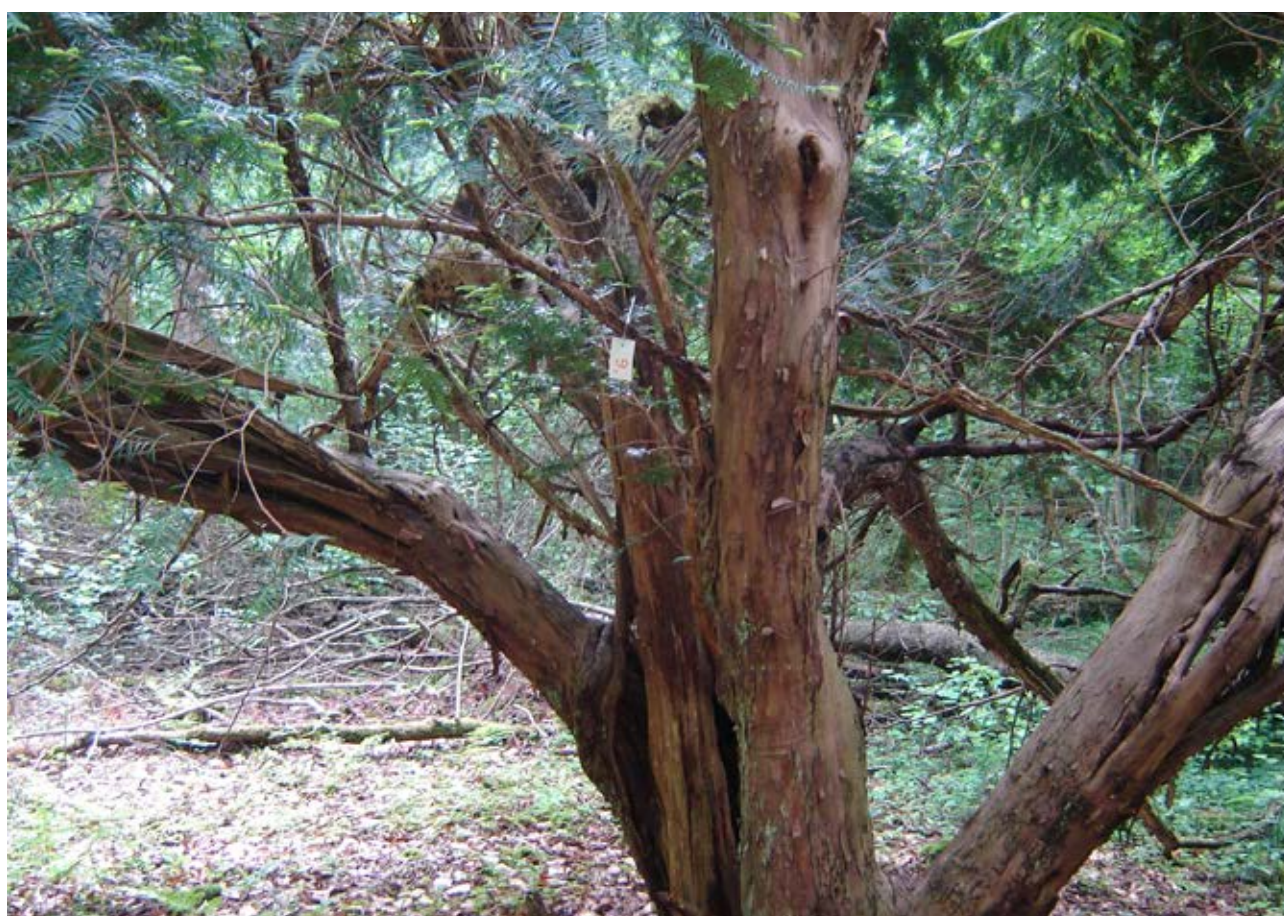
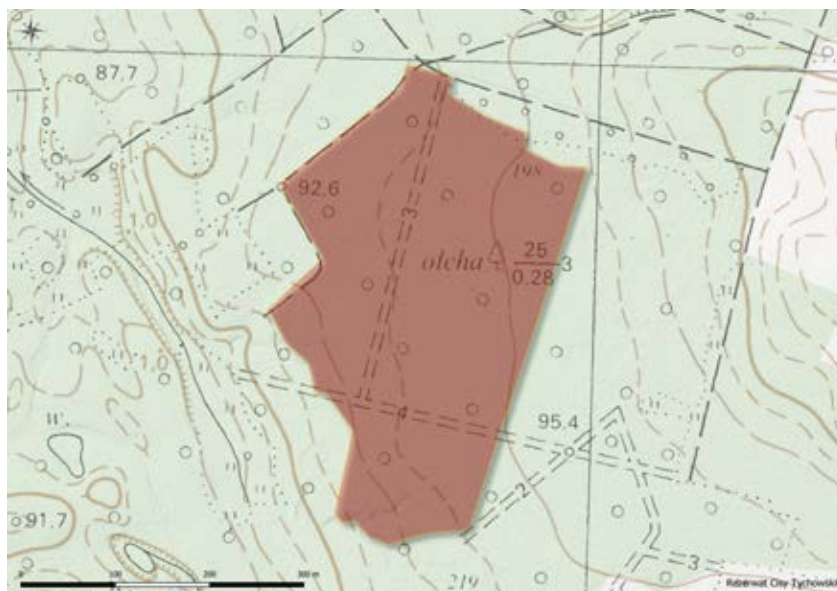

Zabezpieczone odnowienie cisa (*Taxus baccata*), fot. A. Siedlak

starych osobników w Polsce jest szacowany na ok. 1200 lat. Cis preferuje stanowiska ocienione i zwykle występuje jako gatunek domieszkowy w podszycie lasów liściastych. Najlepiej rozwija się w klimacie oceanicznym, który cechuje się łagodnymi zimami i częstymi opadami. Zasięg tego gatunku na północy i wschodzie Europy ograniczają niskie temperatury. Cis jest rośliną trującą, zawierającą silnie toksyczny alkaloid – takstynę. Dawniej jego nasion używano do zatruwania grotów strzał. Jadalne są jedynie czerwone osnówki nasion, które spełniają ważną rolę przy roznoszeniu ich przez ptaki. Cis pospolity jest gatunkiem najwcześniej objętym w Polsce ochroną. Po-

czątek ochrony cisa datuje się na rok 1423. Jego ochronę ustanowił Statut Warecki wydany przez króla Władysława Jagiełłę. Statut zakazywał niszczenia cisa w lasach. Zamiarem króla było ograniczenie eksportu drewna tego gatunku, które stanowiło cenny surowiec do wyrobu wysokiej jakości łuków. Drewno jest twarde, trwałe, elastyczne, sprężyste i odporne na gnicie. Było nazywane „starpolskim żelazem”. Nazwa łacińska cisa (*Taxus baccata*) oznacza „łuk mający jagody”. Dawniej drewno to wykorzystywano do produkcji broni, w tym łuków, kusz i włóczni, drzewców halabard i toporów, także w meblarstwie oraz do wyrobu drewnianych kół zębatach i osi wozów. Cis ma znaczenie także jako roślina lecznicza. Wywar z igieł był stosowany jako lek na niedociśnienie krwi. Z cisa pozyskiwane są substancje, z których wytwarza się preparaty przeciwnowotworowe używane w leczeniu raka piersi, płuc, prostaty, żołądka i głowy. Ponadto rezerwat stanowi ostoję licznych cennych gatunków roślin, przede wszystkim związanych z siedliskami grądów i łągów. Wśród nich występują rzadkie gatunki z rodziny storczykowatych – podkolan zielonawy (*Platanthera chlorantha*), kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*) i kukułka Traunsteiner (*Dactylorhiza traunsteineri*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Cis pospolity (*Taxus baccata*), fot. A. Zdun

49. BUCZYNA

Data uznania: 1 sierpnia 1984 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 9,81 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bobolice, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001

Cel ochrony: zachowanie fragmentu lasu bukowego wykazującego cechy lasu pierwotnego (kwaśnej buczyny niżowej) z rzadko występującymi porostami z rodzaju *Cladonia* i *Parmelia*

Rezerwat obejmuje fragment drzewostanu bukowego, z dominującym zbiorowiskiem roślinnym kwaśnej buczyny niżowej z przestojami starodrzewi buków zwyczajnych (*Fagus sylvatica*) – najstarsze liczą około 150 lat oraz nieznaczną domieszką dębów bezszypułkowych (*Quercus petraea*). Obszar rezerwatu objęty jest ochroną czynną (ochrona buczyny) i ochroną krajobrazową (droga leśna na granicy rezerwatu). W granicach rezerwatu dąży się m.in. do pozostawienia martwych drzew (za wyjątkiem drogi), utrzymania naturalnych procesów zachodzących w zespole lasu bukowego. Aby uniknąć wnikania gatunków obcych do naturalnej flory rezerwatu dąży się do zmniejszenia udziału świerka, sosny i modrzewia w sąsiednich wydzieleniach leśnych.

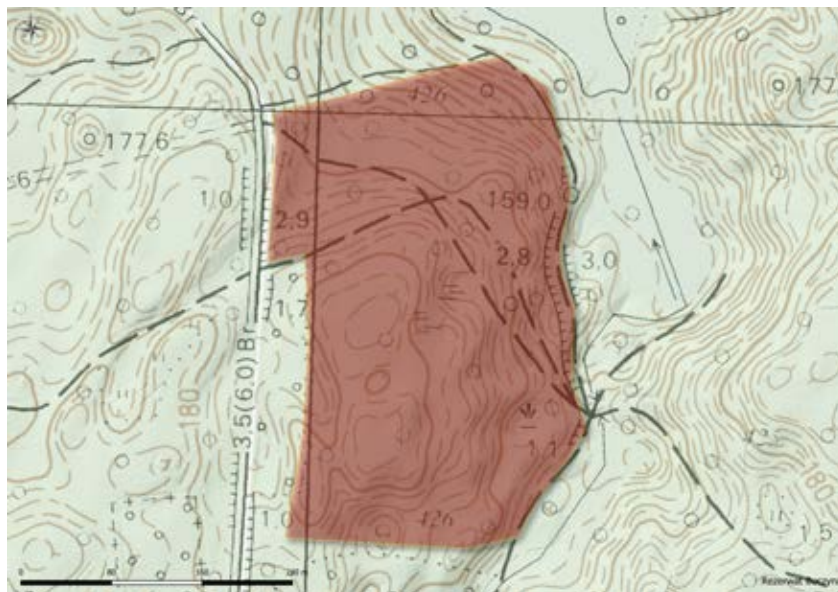

Oznakowanie rezerwatu, fot. A. Siedlak

Dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*) gniazdujący w pniu starego buka, fot. Ł. Limarowski

Na terenie rezerwatu występują gatunki roślin m.in. takie jak: konwalia majowa (*Convallaria majalis*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), marzanka wonna (*Galium odoratum*), a także bardzo rzadkie porosty z rodzaju *Cladonia* (chrobotki) i *Parmelia*. Porosty są bardzo zróżnicowane pod względem składu gatunkowego, w zależności od gatunku drzewa, struktury kory, wieku drzewostanu. Żyją od kilku do kilkunastu lat. Gromadzą w plechach wodę, którą pobierają z rosy, mgły, opadów atmosferycznych. Dostarczają pożywienia i schronienia bezkręgowcom, wykorzystywane są również przez ptaki. Stanowią czuły biowskaźnik czystości powietrza, z uwagi na wrażliwość na obecność trujących gazów w powietrzu. Są ważnym elementem w ekosystemie leśnym (mikroklimat).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych, a jego walory można obserwować na trasie ścieżki dydaktycznej przylegającej do granic obiektu.

Kwaśna buczyna (9110) na terenie rezerwatu, fot. A. Siedlak

50. WIERZCHOMIŃSKIE BAGNO

Data uznania: 1 sierpnia 1984 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 43,64 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Będzino, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Warnie Bagno PLH320047

Cel ochrony: zachowanie ekosystemu jeziora dystroficznego i torfowiska mszarnego w otoczeniu lasów typowych dla Pobrzeża Bałtyku

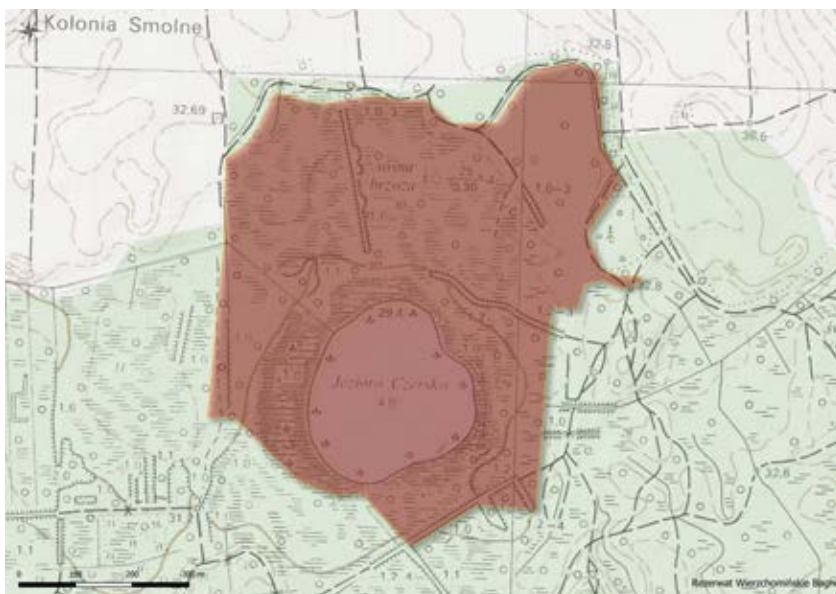
Jezioro w rezerwacie ma charakter jeziora dystroficznego na przejściu do eutrofii. Jest okolone wieńcem szuwaru trzcinowego, zwartym od północy, a przerywanym od południa, oraz torfowcowym płem mszarnym. Na tafli wody występują skąpo rozwinięte zbiorowiska nymfeidów. Roślinność podwodna jest bardzo uboga i słabo rozwinięta. Jezioro przed II wojną światową nosiło nazwę Jezioro Czarne (*Schwarzer See*), obecnie opisywane jest jako Jezioro Czersko. Torfowisko wypełniające centralną część rezerwatu jest pochodzenia pojeziornego. Zwarty pokład torfu sfagnowego, grubości ok. 4 m, z fragmentami wełnianki, miejscowo z fragmentami drewna sosny, zalega na grubej (1,5–2 m) warstwie gytii. Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie 197 gatunków roślin naczyniowych, w tym wiele rzadkich i zagrożonych w skali Polski i Pomorza Zachodniego oraz liczne chronione. Rośliny naczyniowe objęte ochroną prawną to: rosiczka okrą-

Wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

głolistna (*Drosera rotundifolia*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), grzybienie białe (*Nymphaea alba*). Ponadto występują liczne gatunki torfowców (*Sphagnum* sp.) Stwierdzono także w obiekcie występowanie gatunku z Dyrektywy Siedliskowej, tj. wązki zalotki większej (*Leucorrhinia pectoralis*). Na uwagę zasługują również następujące motyle: modraszka bagniczek (*Plebejus optilete*) oraz strzępotek sopłaczek (*Coenonympha tullia*). W rezerwacie zinwentaryzowano także zbiorowiska leśne, m.in. brzezinę bagienną (*Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*) i bór bagienny (*Vaccinio uliginosi-Pinetum*), wchodzące w skład siedliska przyrodniczego priorytetowego bory i lasy bagienne.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Deformacja pnia spowodowana pędami liany wiciokrzewu pomorskiego, fot. S. Jurzyk-Nordlów

51. GŁOWACZ

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 78,12 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Ińsko, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008, Pojezierze Ińskie PLH320067

Cel ochrony: zachowanie rzeźby terenu charakterystycznej dla krajobrazu młodoglaacialnego, torfowisk mszarnych i mokradeł śródleśnych, lasów bukowych i olsów oraz związanych z nimi lokalnych populacji rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, grzybów i zwierząt

Rezerwat obejmuje najwyższe wzniesienie w wale moreny czołowej na terenie Pojezierza Ińskiego – Głowacz (180 m n.p.m.), porośnięte urozmaiconymi zbiorowiskami roślinnymi przeważnie o charakterze naturalnym.

U podnóża wzniesienia znajduje się torfowisko i zarośnięte zbiorniki wodne z ciekawą florą bagienną.

Teren jest doskonałą ostoją zwierząt łownych i miejscem lęgowym wielu rzadkich gatunków ptaków i płazów. Wzgórze Głowacz i sąsiednie pagóry morenowe pokrywają zespół żyznej buczyny niżowej *Melico-Fagetum* oraz zespół kwaśnej buczyny niżowej *Luzulo*

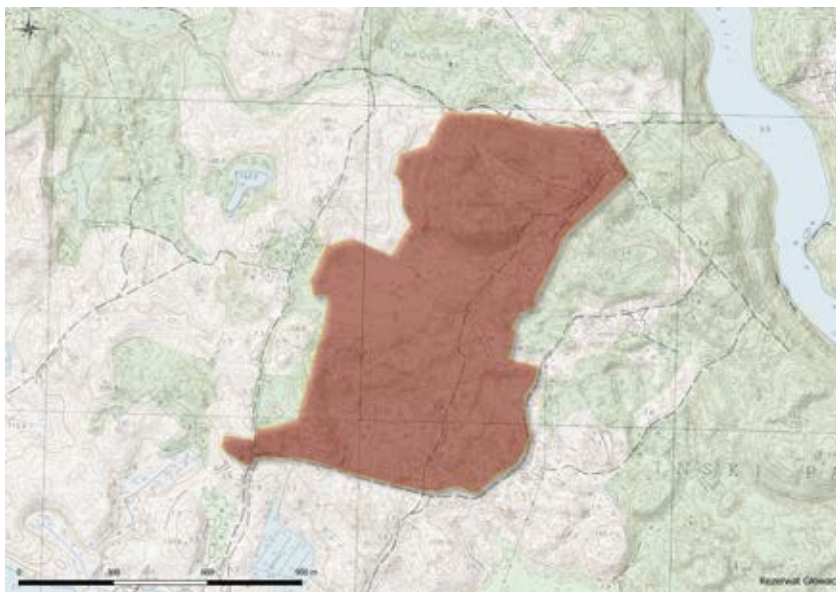
Żmija zygzakowata (*Vipera berus*), fot. Ł. Limarowski

Torfowisko u podnóża wzniesienia moreny czołowej,
fot. K. Moczarska-Ryczko

pilosae-Fagetum. Zespół żyznej buczyny niżowej porasta gleby brunatne, wylugowane na podłożu gliniastym i piaszczysto-gliniastym utworów moreny czołowej. W rezerwacie występują gatunki typowe tego zespołu: marzanka wonna (*Galium odoratum*), perłówka jednokwiatowa (*Melica uniflora*), kostrzewa leśna (*Festuca altissima*). Zespół kwaśnej buczyny niżowej charakteryzuje się uboższym zestawem gatunków runa. W granicach rezerwatu są to: widłoząb miotlasty (*Dicranum scoparium*), merzyk groblowy (*Mnium hornum*), kosmatka owłosiona (*Luzula pilosa*), turzyca pigułkowata (*Carex pilulifera*). U stóp Głowacza położone jest mszarne torfowisko przejściowe, na którym obok gatunków typowych występują gatunki torfowisk niskich i pozostałości zbiorowisk szuwarowych. Stwierdzono tu: rośniczkę okrągłolistną (*Drosera rotundifolia*), bagnicę torfową (*Scheuchzeria palustris*), przygielkę białą (*Rhynchospora alba*), modrzewnicę zwyczajną (*Andromeda polifolia*). W południowej części rezerwatu na zbiornikach wodnych i terenach bagiennych wykształciły się skupienia rzęsy drobnej (*Lemna minor*) i trójrowkowej (*Lemna*

trissulca), turzycowiska i szuwary, a także zespół wątrobowców *Riccietum fluitatis*, w którym głównym gatunkiem jest *Riccia fluitans*. Świat zwierzęcy rezerwatu jest równie bogaty. W licznie występujących na tym terenie wilgotnych siedliskach bytuje wiele gatunków herpetofauny. Żyją tu m.in. traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), kumak nizinny (*Bombina bombina*), rzekotka drzewna (*Hyla arborea*), żmija zygzakowata (*Vipera berus*). Do najcenniejszych gatunków ptaków lęgowych rezerwatu należy orlik krzykliwy (*Clanga pomarina*), który zakłada gniazda w rezerwacie od kilkunastu lat, oraz trzmielojad (*Pernis apivorus*). Występują tu także dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), muchołówka mała (*Ficedula parva*) oraz żuraw (*Grus grus*). Rezerwat Głowacz jest także ostoją zwierzyny łownej: sarny (*Capreolus capreolus*), dzika (*Sus scrofa*) i jelenia (*Cervus elaphus*).

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych w rezerwacie wyznaczono:

- szlak turystyczny „Na Głowacz” (czarny),
- szlak turystyczny „Wzniesienia Moreny Czołowej” (zielony – wzdłuż północno-wschodniego skraju rezerwatu),
- drogę łączącą Dłusko z miejscowością Ścienne, ogólnodostępne dla ruchu pieszego, rowerowego i narciarskiego.

Zbiorowisko leśne na terenie rezerwatu, fot. K. Moczarska-Ryczko

52. KAMIENNA BUCZYNA

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 11,67 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Ińsko, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008, Pojezierze Ińskie PLH320067

Cel ochrony: zachowanie fragmentu zespołu żyznej buczyny niżowej oraz zróżnicowanego krajobrazu moreny czołowej nad jeziorem Ińsko

Gąsiorek (*Lanius collurio*), fot. Ł. Limarowski

Rezerwat „Kamienna Buczyna” leży na wschodnim brzegu jeziora Ińsko na obszarze moren czołowych Pojezierza Ińskiego. Powierzchnię rezerwatu cechuje duże urozmaicenie rzeźby.

Najniżej położona część rezerwatu znajduje się nad brzegiem jeziora Ińsko, na wysokości ok. 130 m n.p.m. przy jego zachodniej granicy, natomiast część najwyższej wyniesiona obejmuje fragment północno-wschodni i osiąga wysokość 153,7 m n.p.m. Występuje tu kilka mniejszych wzniesień o wysokościach względnych rzędu 5–8 m oraz kilka zagłębień wytopiskowych o głębokości 2–8 m. Różnice wysokości względnych w rezerwacie sięgają 23 m. Jeden z członów nazwy rezerwatu „kamienna” odnosi się do rozszanych po powierzchni głazów narzutowych. Największe skupiska głazów znajdują się w obrębie oddziału 410d. Szczególnie wyróżnia się osiem z nich, których obwody przekraczają 4 m.

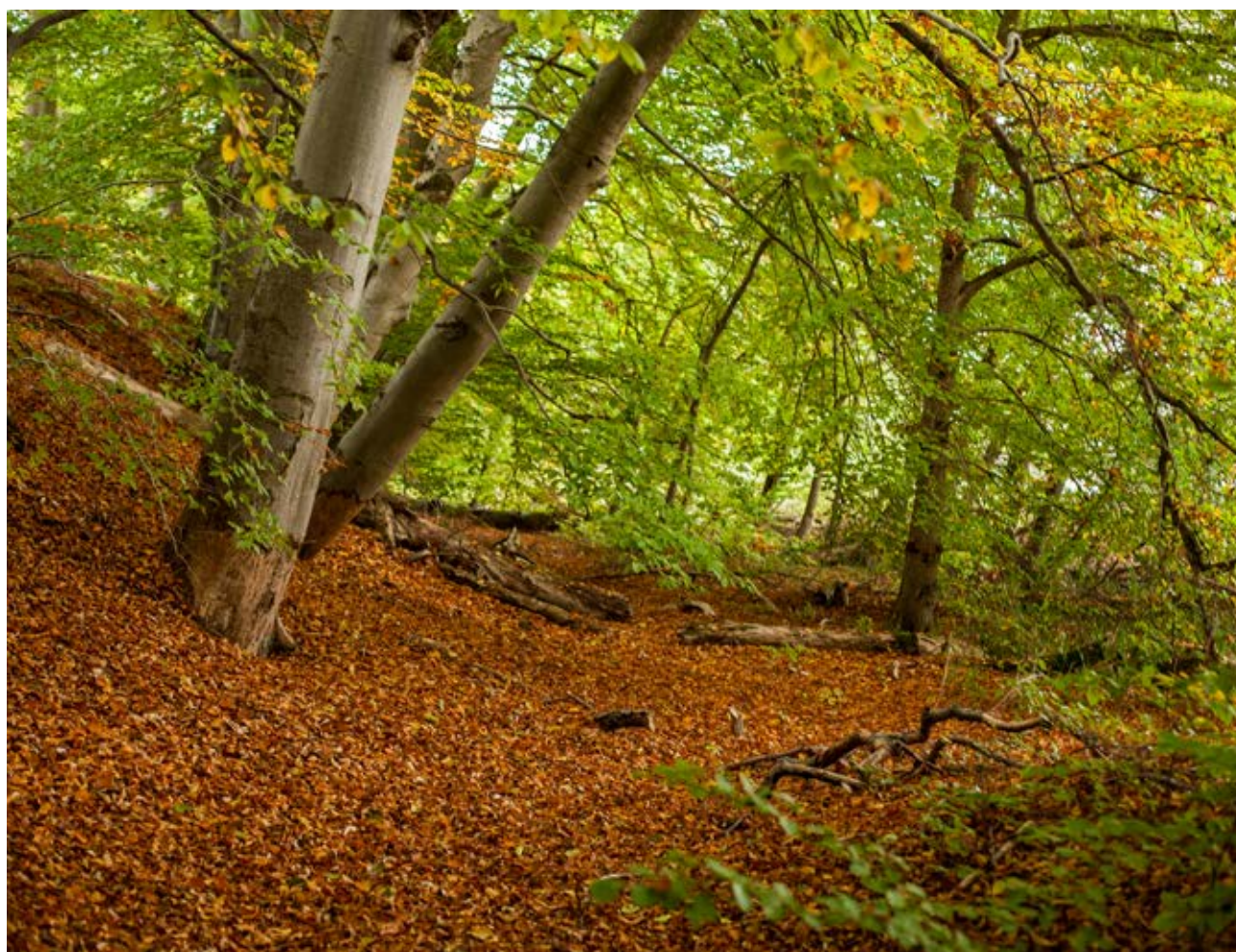
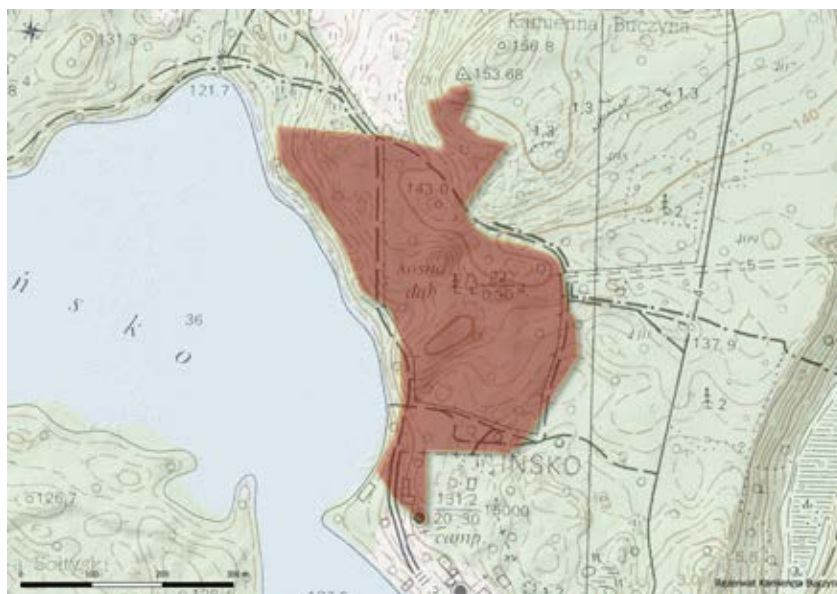
Brzeg jeziora jest tu wysoki i stromy, pokryty licznymi głazami narzutowymi. Na typowych w rezerwacie glebach brunatnych wylugowanych i kwaśnych wykształcił się zespół żyznej buczyny niżowej *Melico-Fagetum*. Drzewostan tworzy buk z domieszką dębu i grabu oraz brzozy i świerku. Warstwa krzewów jest słabo rozwinięta. W runie, miejscami bujnym, występują gatunki charakterystyczne zespołu: perlówka jednokwiatowa (*Melica uniflora*), groszek skrzydlasty (*Lathyrus montanus*), marzanka wonna (*Galium odoratum*), wiechlina gajowa (*Poa nemoralis*), turzyca palczasta (*Carex digitata*).

Na terenie rezerwatu dzika fauna reprezentowana jest przede wszystkim przez ptaki. Występuje tu około 50 gatunków ptaków śpiewających i wodnych, w tym dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), gąsiorek (*Lanius collurio*), zimorodek (*Alcedo atthis*).

Na terenie rezerwatu stwierdzono dotychczas ponad 160 gatunków grzybów wielkoowocnikowych. Do najbardziej interesujących należą: mądziak psi (*Mutinus caninus*), flagowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*), sromotnik smrodliwy (*Phallus impudicus*), włośnianka korzeniasta (*Hebeloma radicosum*), gwiazdosz frędzelkowy (*Geastrum fimbriatum*). Rezerwat położony jest w granicach Ińskiego Parku Krajobrazowego.

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych w rezerwacie wyznaczono:

- zielony szlak turystyczny „Wzniesienia Moreny Czołowej” – wzdłuż brzegu Jeziora Ińsko,
- drogę leśną przecinającą rezerwat w osi północ-południe (oznakowany szlak rowerowy),
- drogę leśną biegnącą wzdłuż granicy rezerwatu (oznakowany szlak rowerowy),
- drogę leśną przecinającą wydzielenia obiektu w osi wschód-zachód,
- ścieżkę łączącą drogę leśną przecinającą rezerwat w osi północ-południe z hangarem na brzegu jeziora, ogólnodostępne dla ruchu pieszego, rowerowego i narciarskiego.

Kwaśna buczyna nad brzegiem jeziora, fot. Ł. Limarowski

53. DĘBY SĄDOWSKIE

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 3,10 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Dolice, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie fragmentu lasu grądowego z pomnikowymi dębami

Rezerwat położony jest przy linii kolejowej Choszczno–Stargard, ok. 2 km na północny wschód od wsi Sądowo i kilkaset metrów na wschód od stacji kolejowej Ziemomyśl. Rezerwat stanowi płat lasu z dobrze wykształconym okrajkiem, częściowo otoczony roślinnością nieleśną, wyróżniający się na tle krajobrazu. Ochronie podlega tu fragment śródpolnego kompleksu leśnego z lasem o charakterze łąki subatlantyckiego.

Wiewiórka ruda (*Sciurus vulgaris*), fot. Ł. Limarowski

Owocująca kalina koralowa (*Viburnum opulus*),
fot. S. Jurzyk-Nordlów

Drzewostan tworzą głównie takie gatunki jak: dąb szypułkowy (*Quercus robur*), buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), wiąz górski (*Ulmus glabra*), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*), klon (*Acer* sp.), grab pospolity (*Carpinus betulus*) i lipa (*Tilia* sp.). Rezerwat utworzony został dla ochrony bardzo starych dębów szypułkowych o okazałych pniach i pięknych koronach. Przystoje dębów nadają enklawie leśnej szczególną wartość. Występuje tu 36 dębów szypułkowych na powierzchni 2,98 ha o obwodach pni powyżej 300 cm (jeden powyżej 700 cm), których wiek ocenia się na 320–400 lat. W bogatym podszyciu występuje m.in. kalina koralowa (*Viburnum opulus*), a w runie obecny jest m.in. bluszcz pospolity (*Hedera helix*) i pierwiosnka lekarska (*Primula veris*).

Cały teren rezerwatu za wyjątkiem ogrodzonej uprawy odnowieniowej dębu udostępniono dla celów edukacyjnych i turystycznych.

Siewka dębu szypułkowego (*Quercus robur*), fot. Ł. Limarowski

Okazały dąb szypułkowy (*Quercus robur*), fot. R. Charkiewicz

54. WRZOSOWISKA CEDYŃSKIE im. inż. Wiesława Czyżewskiego

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: stepowy

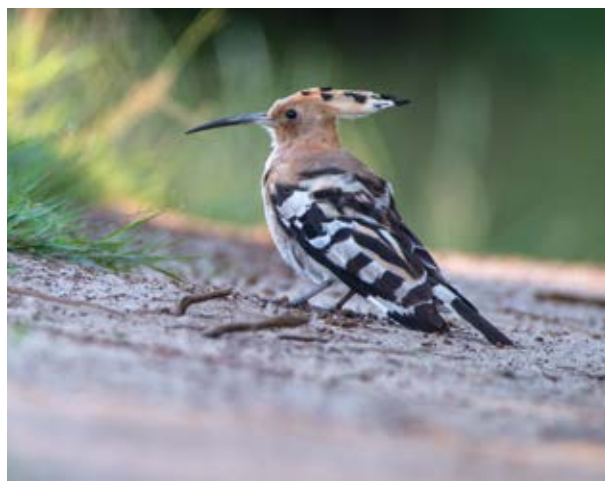
Powierzchnia: 72,02 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Cedynia, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037

Cel ochrony: zachowanie wzgórz pokrytych wrzosowiskami oraz stanowisk roślinności kserotermicznej, a w szczególności utrzymanie bioróżnorodności i organizacji socjalnej organizmów charakterystycznych dla terenów otwartych – wrzosowisk, muraw kserotermicznych i napiaskowych, zachowanie rodzimych populacji gatunków roślin, grzybów, zwierząt i innych organizmów żywych występujących naturalnie w obrębie wrzosowisk oraz muraw kserotermicznych i napiaskowych, a także ochrona relacji ekologicznych między tymi populacjami oraz siedliskami występującymi w rezerwacie

Rezerwat obejmuje obszar wzgórz morenowych pokrytych wrzosowiskami oraz stanowiskami roślinności kserotermicznej. Nazwa rezerwatu pochodzi od wrzosu zwyczajnego (*Calluna vulgaris*) – krzewinki tworzącej tu rozległe zbiorowiska, wyraźnie dominującej na powierzchni ponad 27 ha, a na dalszych 17 ha rozproszonej wśród muraw napiaskowych i borów sosnowych. Wrzos w okolicy rezerwatu występuje często, w tym masowo na zboczach Wzgórza Czcibora. Wśród ciekawych gatunków roślin w rezerwacie można spotkać: pajęcznicę liliową (*Anthericum liliago*), sasanę łąkową (*Pulsatilla pratensis*), wężymorda stepowego (*Scorzonera purpurea*), ostnicę włosowatą (*Stipa capillata*), a wśród porostów i grzybów: chrobotka alpejskiego (*Cladonia stellaris*), płucnicę islandzką (*Cetraria islandica*), pawężnicę drobną

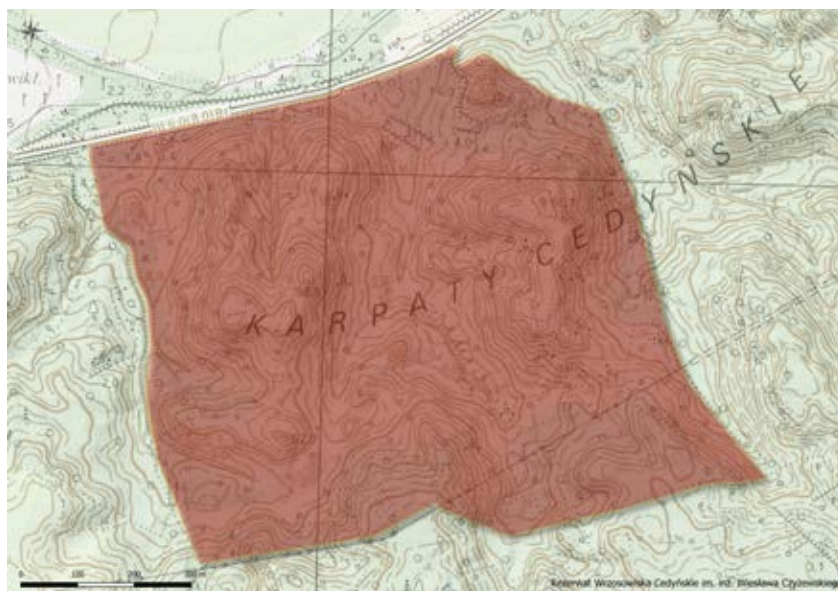

Dudek (*Upupa epops*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Mozaika muraw kserotermicznych i płątów wrzosowiska, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

(*Peltigera didactyla*), buławkę spłaszczoną (*Clavariadelphus ligula*) i berłoweczkę zimową (*Tulostoma brumale*). Powyższe gatunki występują głównie na murawach kserotermicznych, których część na terenie Polski jest narażona na wyginięcie. Na terenie rezerwatu spotkać można rzadko spotykane gatunki ptaków, m.in.: kanię czarną (*Milvus migrans*), kanię rudą (*Milvus milvus*), dudka (*Upupa epops*), dzięcioła zielonego (*Picus viridis*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*), dzięcioła dużego (*Dendrocopos major*), dzięciołka (*Dryobates minor*), drozda śpiewaka (*Turdus philomelos*).

W obszarze wzgórz zwanymi Karpatami Cedyńskimi, na których zlokalizowany jest rezerwat, w roku 972 miała miejsce słynna Bitwa pod Cedynią pomiędzy wojskami Polan pod wodzą Mieszka I i Czcibora a wojskami Sasów pod wodzą Hodona. W roku 1972 na pobliskim wzniesieniu zwanym Górą Czcibora został odsłonięty pomnik upamiętniający 1000-lecie bitwy. Rezerwatowi nadano imię Wiesława Czyżewskiego, który w latach 1955–1985 był tu nadleśniczym. W rok po jego śmierci na szczycie schodów prowadzących na punkt widokowy ustawiono głaz poświęcony jego pamięci.

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych wyznaczona została krótka ścieżka piesza od parkingu w kierunku głazu ku pamięci leśnika Wiesława Czyżewskiego oraz szlak o łącznej długości 2832,8 m o nazwie „Szlak 1050-lecia Zwycięstwa nad Odrą”, przebiegający przez wydzielone 700a Nadleśnictwa Mieszkowice i działkę ewidencyjną nr 227 obręb Stara Rudnica w gminie Cedynia.

Murawy kserotermiczne z płatami wrzosowiska, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

55. DĄBROWA KRZYMOWSKA

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

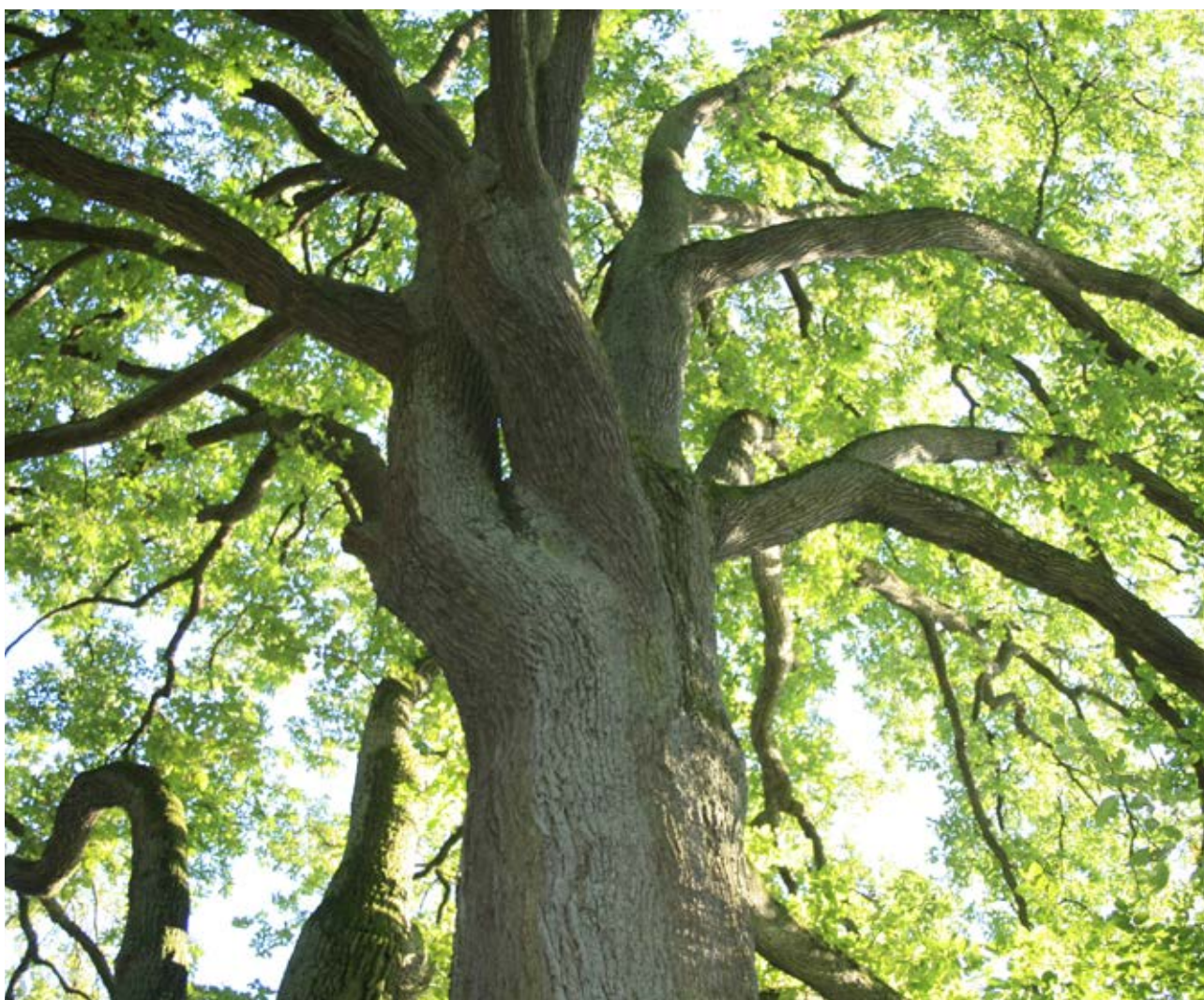
Powierzchnia: 34,86 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Chojna, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Cedyńska PLB320017, Wzgórza Krzymowskie PLH320054

Cel ochrony: zachowanie naturalnych fragmentów środkowoeuropejskiej kwaśnej dąbrowy trzcinnikowej *Calamagrostio arundinaceae-Quercetum* z wieloma pomnikowymi okazami dębów bezszypułkowych (*Quercus petraea*) i sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris*)

Rezerwat stanowi pozostałość dawnych kwaśnych dąbrów *Calamagrostio arundinaceae-Quercetum petraeae*, stanowiących roślinność potencjalną na przeważającej części powierzchni Puszczy Piaskowej. Naturalny charakter zbiorowiska środkowoeuropejskiego acidofilnego lasu dębowego z wieloma kilkusetletnimi dębami (350–400 lat) zachował się dzięki trudnej dostępności terenu dla gospodarki leśnej, wynikającej z jego specyficznej konfiguracji. Pod względem geologicznym na terenie rezerwatu występują utwory akumulacji wodnolodowcowej, lodowcowej oraz moren czołowych z głazami narzutowymi z okresu zlodowacenia bałtyckiego, fazy pomorskiej. Największy z głazów (jeden z „Bliźniaków”), osiągający ponad 25 m w obwodzie i 4 m wysokości, znajduje się już poza granicami rezerwatu w pododdziale 132i i stanowi jeden z największych głazów narzutowych na terenie wojew-

Okazaty dąb bezszypułkowy (*Quercus petraea*), fot. Ł. Limarowski

wództwa zachodniopomorskiego. Jest to pomnik przyrody. W samym rezerwacie występują cztery głązy narzutowe. Na jego terenie spotkać też można stanowiska zagrożonych i chronionych gatunków roślin m.in.: widłozębu kędzierzawego (*Dicranum polysetum*), widłozębu miotlastego (*Dicranum scoparium*), rokiennika pospolitego (*Pleurozium schreberi*), płonnika pospolitego (*Polytrichum commune*), piórosza pierzastego (*Ptilium crista-castrensis*) i zwierząt: kozioroga dębosza (*Cerambyx cerdo*), jelonka rogacza (*Lucanus cervus*), bielika (*Haliaeetus albicilla*), dzięcioła średniego (*Dendrocoptes medius*).

Rezerwat udostępniono dla celów rekreacyjnych i turystycznych wzdłuż istniejących dróg leśnych stanowiących szlaki turystyczne, tj. czerwony „Nadodrzański” i niebieski „Wzgórz Morenowych”, w wydzieleniu 117f Nadleśnictwa Chojna.

Dąbrowa Krzymowska, fot. P. Waloch

56. BIAŁODRZEW KOPICKI

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 10,56 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stepnica, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Łąki Skoszewskie PLB320007, Ujście Odry i Zalew Szczeciński PLH320018

Cel ochrony: zachowanie wodnej strefy litoralnej, aluwialnej terasy z rzadką roślinnością wodną, szuwarową i zarostową oraz fragmentu lasu łęgowego

Obiekt obejmuje odcinek wybrzeża Zalewu Szczecińskiego o długości niespełna 800 m i szerokości 150 m. Część lądowa rezerwatu zawiera terasę zalewową o powierzchni około 2,5 ha, pozostała część rezerwatu o powierzchni około 8 ha to płytki litoral Kopickiej Mielizny, położonej we wschodniej części Zalewu Szczecińskiego. Ze względu na dużą dynamikę poziomu wody – kształtowaną głównie przez procesy atmosferyczne, w tym kierunek i siłę wiatru – granicę wodną rezerwatu, tj. linię brzegową, cechuje duża zmienność.

Rezerwat w całości objęty jest zabiegami ochrony czynnej. Zaplanowane zabiegi poprzez usunięcie szuwaru rosnącego w strefie brzegowej Zalewu Szczecińskiego mają umożliwić dopływ wód sztormowych do podnóża niskiego klifu, co w wyniku uaktywnienia procesu abrazji doprowadzi ponownie do powstania klifu żywego. W obrębie terasy zalewowej (akumulacyjnej) na osadach aluwialnych, naniesionych przez falujące wody Zalewu Szczecińskiego oraz wody spływające z lądu, występuje cenny ekosystem – łąg z topolą białą (*Populus*

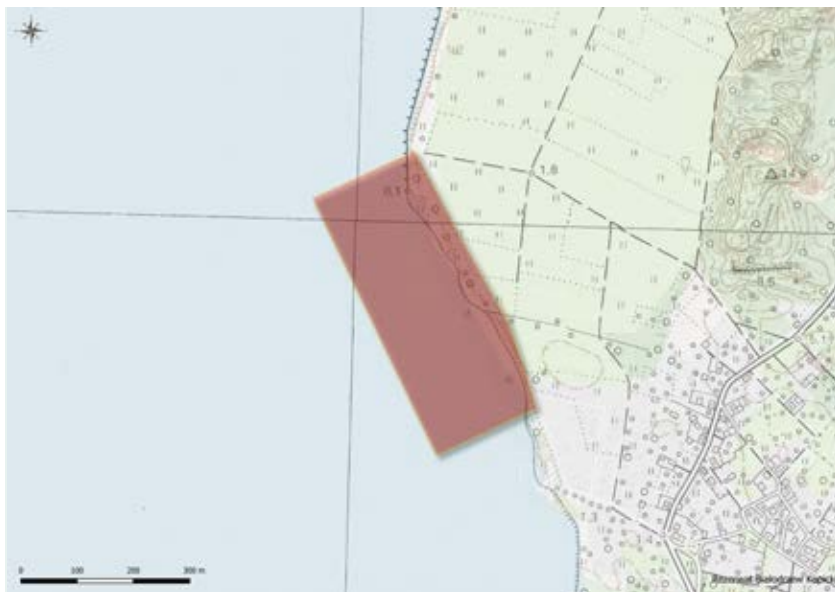
Liście topoli białej (*Populus alba*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

alba), zwaną białodrzewem. Część występujących w rezerwacie drzew tego gatunku osiągnęło imponujące rozmiary. Drzewo to jest gatunkiem rodzimym, coraz częściej wypieranym przez liczne mieszkańce i gatunki obce. Występujące w rezerwacie siedlisko łągi wierzbowo-topolowego charakteryzują: bogata roślinność ziołoroślowa i zaroślowa oraz liczne gatunki ptaków.

W obrębie terasy zalewowej, w wyniku planowanego koszenia szuwaru trzcinowego, powinno powrócić siedlisko ziołorośli z lepiężnikiem kutnerowatym

(*Petasites spurius*). Rezerwat ze względu na bliskie sąsiedztwo wsi Kapice oraz dużą atrakcyjność krajobrazową i rekreacyjną Zalewu Szczecińskiego narażony jest na antropopresję (głównie negatywne skutki wynikające z niekontrolowanego ruchu wędkarzy oraz uprawiania sportów wodnych, a także bliskości zabudowy mieszkalnej).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Topola biała (*Populus alba*), fot. D. Musielak

57. CZAPLI OSTRÓW

Data uznania: 1 maja 1985 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 16,45 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Dębno, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Witnicko-Dębniańska PLB320015

Cel ochrony: zachowanie zalesionej wyspy na jeziorze Ostrowieckim oraz kolonii lęgowej czapli siwej (*Ardea cinerea*) i ostoi wielu gatunków ptaków wodnych

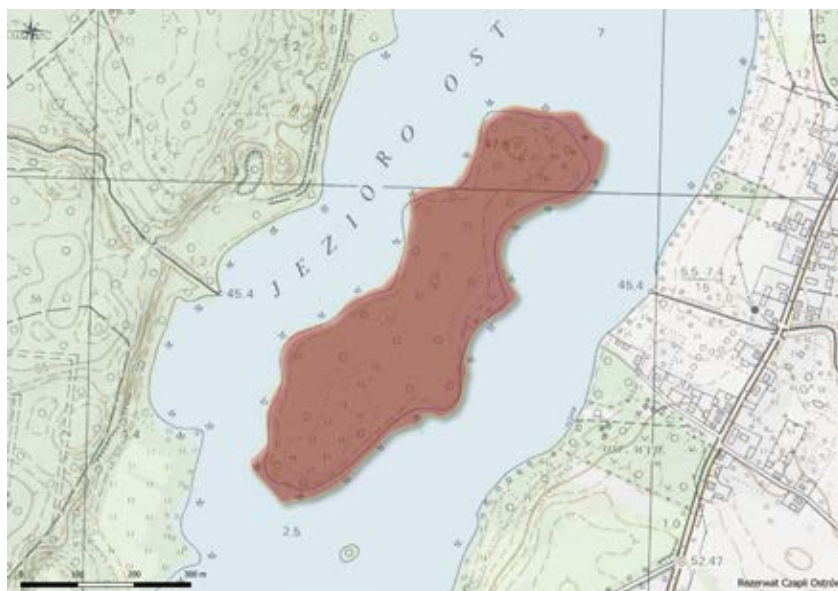
Rezerwat obejmuje obszar wyspy i przybrzeżnych zarośli położonych na jeziorze Ostrowieckim. Jest on miejscem lęgowym wielu cennych gatunków ptaków, m.in.: czapli siwej (*Ardea cinerea*), bielika (*Haliaeetus albicilla*), perkoza dwuczubego (*Podiceps cristatus*), gągoła (*Bucephala clangula*), nurogęsia (*Mergus merganser*). Liczebność kolonii czapli w rezerwacie od momentu uznania obiektu utrzymuje się na stałym poziomie: w roku 1985 stwierdzono 77 gniazd, w 1994 – 80, w 2000 – 73, w 2005 – 79, w 2015 – 77. Obiekt jest również miejscem występowania niezwykle ciekawych gatunków roślin i grzybów: nasięźrzała pospolitego (*Ophioglossum vulgatum*), arcydzięgla nadbrzeżnego (*Angelica archangelica* subsp. *litoralis*), czartawy drobnej (*Circaea alpina*),

Czapla siwa (*Ardea cinerea*) z upolowanym karasiem (*Carassius carassius*), fot. Ł. Limarowski

kupkówki Aschersona (*Dactylis polygama*), listery jajowatej (*Listera ovata*), bluszczu pospolitego (*Hedera helix*), gwiazdosza rudawego (*Geastrum rufescens*). Z rzadkich mchów stwierdzono występowanie: dzióbkwca bruzdowanego (*Eurhynchium striatum*), brodawkowca czystego (*Pseudoscleropodium purum*), fałdownika szeleszczącego (*Rhytidiadelphus triquetrus*). Do osobliwości rezerwatu zaliczyć można również dąb o trzech pniach (obwód 585 cm) oraz bluszcz o obwodzie pędu 54 cm.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Czapla siwa (*Ardea cinerea*), fot. Ł. Limarowski

58. CISY ROKICKIE im. prof. Stanisława Króla

Data uznania: 15 lutego 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 17,42 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Przybiernów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie populacji cisa pospolitego (*Taxus baccata*) oraz ochrona na terenie rezerwatu stanowisk innych chronionych gatunków roślin, w tym w szczególności stanowisk wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*)

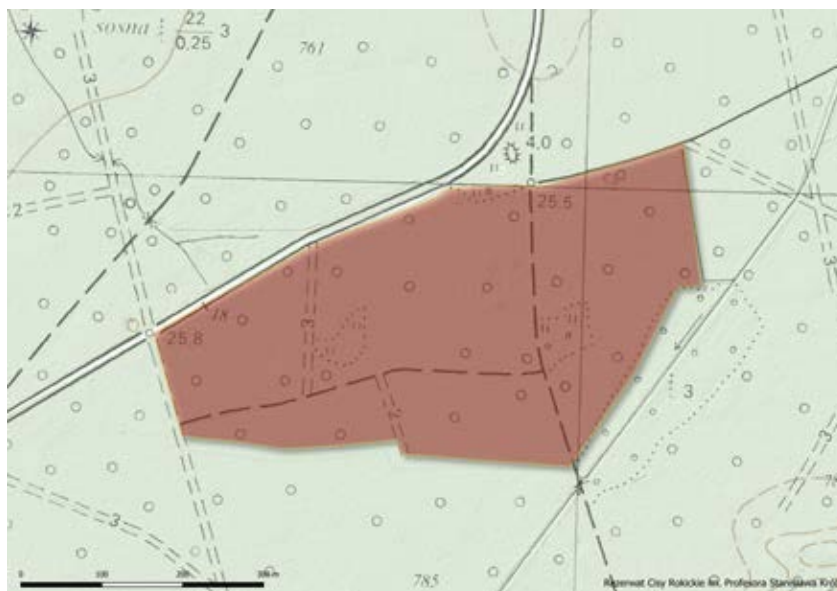
Rezerwat ten obejmuje naturalne odnowienia cisa pospolitego (*Taxus baccata*) o dużej dynamice naturalnego rozmnażania. Jest to najliczniejsza w kraju populacja cisa, licząca 4014 drzew pochodzących z odnowień naturalnych (według inwentaryzacji z 2005 r.) oraz dodatkowo pojawiający się licznie nalot nowych odnowień. Najliczniejszą grupę stanowi kilka tysięcy cisów w wieku 60–70 lat, stanowiących silnie zwarte drugie piętro cisa pod okapem drzewostanu sosnowego na siedliskach lasów mieszanych wilgotnych i boru mieszanego wilgotnego.

Cis *Taxus baccata* (Taxus baccata), fot. B. Adamczyk

W rezerwacie rosną również okazy ponad stuletnie i dużo młodsze. Cisy odnowiły się i są odnawiane dzięki licznie zalatującym ptakom, takim jak m.in.: drozd śpiewak (*Turdus philomelos*), paszkot (*Turdus viscivorus*), sójka (*Garrulus glandarius*) i zięba (*Fringilla coelebs*). Na terenie rezerwatu występują także gęste porosty i liany wiciokrzewu pomorskiego (*Lonicera periclymenum*).

Dla celów turystycznych udostępniono szlak wzdłuż drogi leśnej – linii oddziałowej rozgraniczającej oddziały 784 i 785 Nadleśnictwa Rokita.

Wejście do rezerwatu, fot. B. Adamczyk

59. OLSZYNY OSTROWSKIE

Data uznania: 15 lutego 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 9,51 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Chojna, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Cedyńska PLB320017, Wzgórza Krzymowskie PLH320054

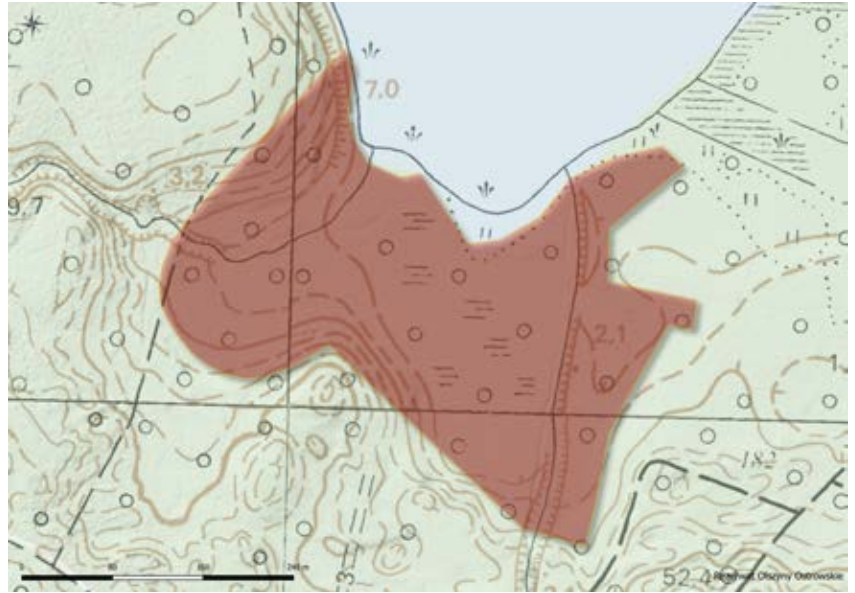
Cel ochrony: zachowanie fragmentu olsu zachowanego w stanie naturalnym oraz rzadkich gatunków roślin

Rezerwat ten obejmuje fragment linii brzegowej jeziora Ostrów i teren do niego przyległy wraz ze zbiorowiskami leśnymi typowymi dla siedlisk olsów i olsów jesionowych, fragmentami olsu porzeczkowego *Ribeso nigri-Alnetum*, łągu jesionowo-olszowego *Fraxino-Alnetum*, łągu wiązowo-jesionowego *Ficario-Ulmetum minoris* i rzadkimi gatunkami roślin, takimi jak kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), listera jajowata (*Listera ovata*), pierwiosnka lekarska (*Primula veris*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), brodawkowiec czysty (*Pseudoscleropodium purum*), mokradłoszka zastrzona (*Calliergonella cuspidata*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*), tujowiec tamaryszkowaty (*Thuidium tamariscinum*).

Dla celów rekreacyjnych i turystycznych wyznaczono pieszą ścieżkę w wydzieleniu 182a Nadleśnictwa Chojna oraz wzdłuż zachodniej i południowej granicy rezerwatu.

Olsza czarna (*Alnus glutinosa*), wytworzone na przyszły sezon kwiatostany męskie i szyszkowate owocostany, fot. Ł. Limarowski

Kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), fot. Ł. Limarowski

Łęg źródliskowy (91E0), fot. P. Waloch

60. DOLINA PIĘCIU JEZIOR

Data uznania: 15 lutego 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 228,78 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Połczyn-Zdrój, powiat świdwiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplinskie PLH320039

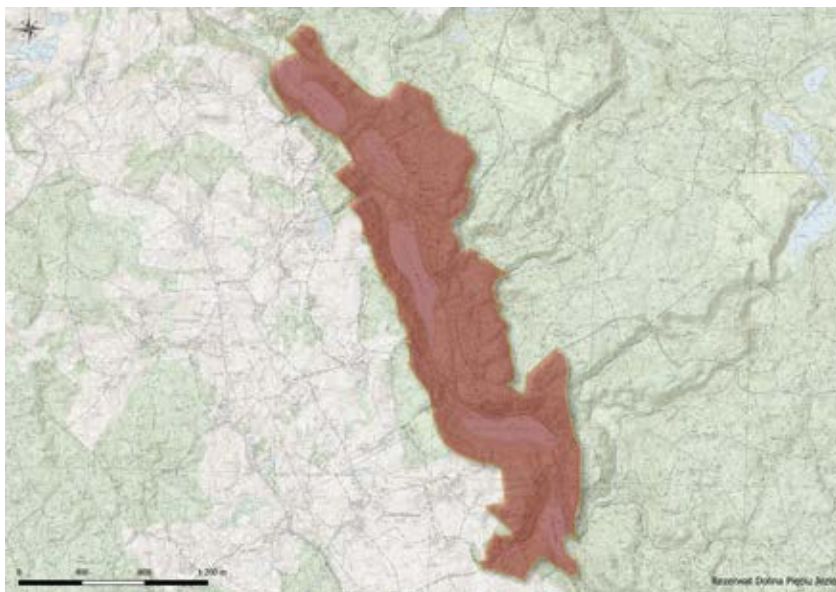
Cel ochrony: zachowanie formy morfologicznej Pojezierza Drawskiego z bogatą szatą roślinną kompleksów leśnych, zbiorników wodnych i torfowisk niskich, z buczyną pomorską i licznymi stanowiskami roślin chronionych

Rezerwat położony jest w granicach Drawskiego Parku Krajobrazowego. Obejmuje on przyróżdłowy ekosystem rzeki Drawy, która biegnie wąskim korytem otoczonym przez siedliska buczyny pomorskiej, torfowisk niskich i zbiorowisk roślinności wodnej, z licznymi stanowiskami roślin cennych i rzadkich, takich jak: grązel żółty (*Nuphar lutea*), grzybień biały (*Nymphaea alba*), wawrzynek wilczczyko (*Daphne mezereum*), kukułka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis*), nasięźrzal pospolity (*Ophioglossum vulgatum*), marzanka wonna (*Galium odoratum*), przylaszcza pospolita (*Hepatica nobilis*). W początkowym biegu Drawa przepływa kolejno przez pięć niewielkich jezior (Krzywe, Krąg, Długie, Głębokie, Małe), od których charakterystycznego położenia pomiędzy dużymi wzniesieniami terenu, rezerwat wziął swoją nazwę. Krajobraz rezerwatu cechuje duże zróżnicowanie, na które składają się powierzchnie otwartych łąk i pól, wnętrza krajobrazowe w postaci polan i punktów widokowych, tradycyjna zabudowa wiejska osad oraz pozostałości dawnych sadów. Obszar rezerwatu w większości objęty jest ochroną czynną (221,98 ha), która ma służyć zachowaniu ekosystemów wodnych, łąkowych i leśnych, oraz ochroną krajobrazową (w rezerwacie nie ma stref objętych ochroną ścisłą). Ośią geograficzną obiektu jest odcinek drogi wojewódzkiej nr 163 o długości ok. 4,2 km, pomiędzy miejscowościami Połczyn-Zdrój i Czaplinsk. Główne zagrożenia dla właściwego stanu ochrony rezerwatu to m.in. stałe obniżanie się poziomu wody w jeziorach, zaburzenia ciągłości korytarza ekologicznego rzeki Drawy czy eutrofizacja jezior, w wyniku której w ekosystemach jeziornych postępuje sukcesja roślinności bagiennej. Rzadko występujące gatunki storczyków, których stanowiska stwierdzono na terenie rezerwatu, preferują siedliska łąk torfowisk niskich – zagraża im ekspansja roślinności zaroślowej, której przeciw-

Stanowisko kukułki szerokolistnej (*Dactylorhiza majalis*), fot. A. Siedlak

działa się za pomocą sukcesywnego koszenia w wyznaczonych okresach w roku, uwzględniających biologię gatunków chronionych (pierwsza połowa lipca lub wrzesień). Z powodu dużej atrakcyjności rezerwat znajduje się pod silną presją turystyczną – aby temu przeciwdziałać, podejmowany jest szereg różnorodnych działań, m.in. utrzymanie drożności głównych ciągów komunikacyjnych (pieszych i rowerowych), utrzymanie sprawności technicznej obiektów małej architektury, wykorzystywanych na cele turystyki i edukacji, sprzątanie śmieci itp. W czasach,

gdy teren obecnego rezerwatu znajdował się w granicach państwa niemieckiego, okolica ta nosiła nazwę Pommersche Schweiz (Szwajcaria Połczyńska), ze względu na znaczne wahania wysokości względnych, które nadają jej niezwykle urozmaiconą rzeźbę. Ta zwyczajowa nazwa w spolszczonej wersji jest używana po dziś.

Na jeziorach rezerwatu dopuszczono możliwość wędkowania w wyznaczonych do tego miejscach. Dla celów edukacyjnych oraz turystycznych wyznaczono w rezerwacie szlaki piesze, rowerowe i narciarskie: „Szlak Solny” o długości 1271 m, przebiegający przez wydzielania 807c, d, g, 808a, b, c, d, Nadleśnictwa Połczyn, „Ścieżka edukacyjna nr 1309n” o długości 2820 m, przebiegający przez wydzielania 785h,j, k, 808h, m, o, 821a, b, i; „Szlak Szwajcarii Połczyńskiej” o długości 3078 m, przebiegający przez wydzielania 737o, p, 738a, b, 807c, d, g, 808a, b, c, d; „Ścieżka edukacyjno-przyrodnicza” o długości 1001 m, przebiegający przez wydzielania 784d, i, oraz szlak rowerowy o nazwie „Połczyńska Garda” o długości 10,538 km.

Jezioro Długie, fot. A. Siedlak

61. SŁAWIEŃSKIE DĘBY

Data uznania: 15 lutego 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 34,31 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Sławno, powiat sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie fragmentu grądu o charakterze naturalnym z licznymi pomnikowymi dębami

Dominująca powierzchniowo w rezerwacie fitocenozą grądu tworzą kilka postaci w zależności od warunków siedliskowych i wieku drzewostanu. Kilkuwarstwowy drzewostan budują okazałe dęby szypułkowe (*Quercus robur*), buki zwyczajne (*Fagus sylvatica*), graby zwyczajne (*Carpinus betulus*). Większość drzew (zwłaszcza w środkowej i południowo-zachodniej części rezerwatu) osiąga rozmiary pomnikowe i przekroczyła wiek 200 lat.

W rezerwacie stwierdzono występowanie 163 gatunków roślin naczyniowych, 53 gatunków porostów, 30 taksonów grzybów oraz 22 gatunki mchów. Bardzo bujne jest runo, w którym spotkać można ok. 77 gatunków roślin zielnych (w tym kilka chronionych, zagrożonych i rzadkich), tworzących kilka aspektów w ciągu sezonu wegetacyjnego. Do najbardziej interesujących należą: kokorycz pusta (*Corydalis cava*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), pierwiosnka lekarska (*Primula veris*), żankiel zwyczajny (*Sanicula europaea*), gnieźnik leśny (*Neottia nidus-avis*), jęczmieniec zwyczajny (*Hordelymus europaeus*). Podkreślić należy fakt liczego udziału gatunków właściwych dla żyznych lasów liściastych, w tym i geofitów wiosennych. Ich obecność świadczy o dobrej kondycji wykształconych fitocenozy.

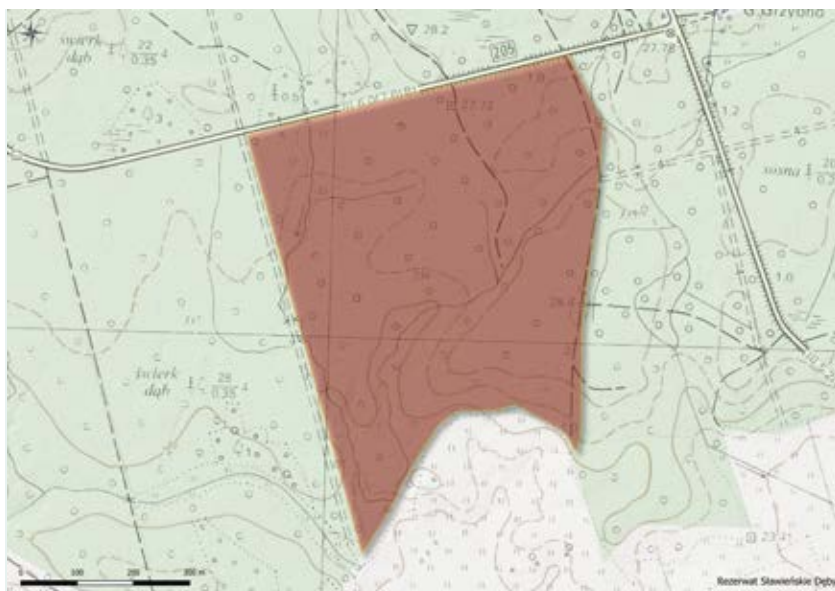

Odnowienie naturalne dębu szypułkowego (*Quercus robur*), fot. Ł. Banasiak

O dobrej kondycji zbiorowisk leśnych świadczy także bogata flora epifitycznych porostów i mszaków – unikatowa dla znacznych obszarów niżu polskiego.

W rezerwacie występują siedliska przyrodnicze wymienione w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, wymagające ochrony w ramach obszarów Natura 2000: grąd subatlantycki *Stellario-Carpinetum*, niżowy łąg jesionowo-olszowy *Fraxino-Alnetum*.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Rezerwat Sławieńskie Dęby, fot. Ł. Banasiak

62. JEZIORO PROSINO

Data uznania: 27 grudnia 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 86 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Czaplinek, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplineckie PLH320039

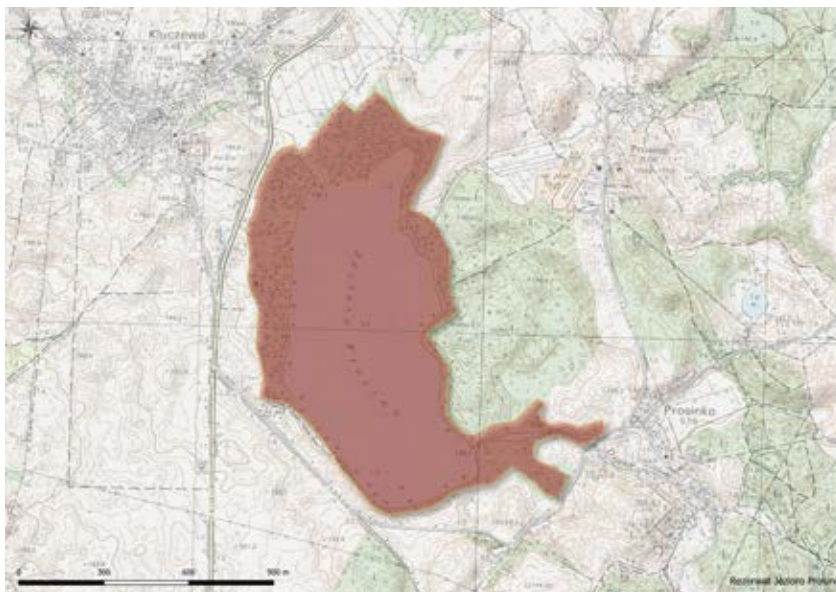
Cel ochrony: ochrona ptaków wodno-błotnych i zajmowanych przez nie siedlisk

Rezerwat położony jest w granicach Drawskiego Parku Krajobrazowego. Obejmuje on śródpolne jezioro przepływowe na rzece Drawie z pasem roślinności nadbrzeżnej. Maksymalna głębokość jeziora wynosi 1,8 m, długość – ok. 1300 m, największa szerokość – 700 m, a długość linii brzegowej – 3800 m. Bujna roślinność brzegowa oraz zabagnienie w pasie ok. 50 m utrudniają dostęp do jeziora oraz sprzyjają bytowaniu i lęgom ptaków. Z powodu niewielkiej głębokości i dużego stopnia eutrofizacji jezioro jest bogatym żerowiskiem dla ptaków wodnych. Na północno-wschodnim krańcu jeziora znajduje się pagórek grodziska słowiańskiego, zwany „Uroczykiem”. Dobrze rozwinięte są w rezerwacie roślinność wodna i szuwarowa oraz zarośla – łożowiska. W sezonie lęgowym na jeziorze i w jego otoczeniu można obserwować ponad 30 gatunków ptaków, głównie związanych ze środowiskiem wodnym i wodno-błotnym. Należą do nich: perkozek (*Tachybaptus ruficollis*), perkoz dwuczuby (*Podiceps cristatus*), bąk (*Botaurus stellaris*), łabędź niemy (*Cygnus olor*), łabędź krzykliwy (*Cygnus cygnus*), krzyżówka (*Anas platyrhynchos*), krakwa (*Mareca strepera*), cyranka (*Spatula querquedula*), płaskonos (*Spatula clypeata*), głowienka (*Aythya ferina*), błotniak stawowy (*Circus aeruginosus*), wodnik (*Rallus aquaticus*), łyska (*Fulica atra*), czajka (*Vanellus vanellus*), rybitwa czarna (*Chlidonias niger*), żuraw (*Grus grus*), czapla siwa (*Ardea cinerea*), kszyc (*Gallinago gallinago*), śmieszka

Łabędź krzykliwy (*Cygnus cygnus*), fot. Ł. Limarowski

(*Chroicocephalus ridibundus*), zimorodek (*Alcedo atthis*), pliszka żółta (*Motacilla flava*), brzęczka (*Locustella luscinioides*), rokitniczka (*Acrocephalus schoenobaenus*), łożówka (*Acrocephalus palustris*), trzcinniczek (*Acrocephalus scirpaceus*), trzciniaak (*Acrocephalus arundinaceus*), kwiczoł (*Turdus pilaris*), czarnogłówka (*Poecile montanus*), remiz (*Remiz pendulinus*), potrzos (*Schoeniclus schoeniclus*), kormoran (*Phalacrocorax carbo*). Objęcie jeziora Prosinno ochroną rezerwatową ma także na celu zachowanie występujących w rezerwacie populacji

cennych gatunków roślin, w szczególności: nerecznicy grzebieniastej (*Dryopteris cristata*), turzycy łuszczkowatej (*Carex lepidocarpa*) i bobrka trójlistkowego (*Menyanthes trifoliata*), jak również zajmowanych przez nie siedlisk.

Dla celów edukacyjnych, rekreacyjnych i turystycznych w części zachodniej rezerwatu (pomiędzy skarpą brzegową jeziora, a drogą Kluczewo–Kuźnica Drawska), wyznaczono fragment ścieżki przyrodniczej Spycyzyna Góra–Jezioro Prosinno, zaczynającej się w Starym Drawsku, przeznaczony dla ruchu pieszego i rowerowego.

Płytki zbiornik otoczony szerokim pasem trzcinowisk tworzy dogodne siedliska dla ptactwa wodno-błotnego, fot. A. Zdun

63. JEZIORA SIEGNIIEWSKIE

Data uznania: 27 grudnia 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 23,08 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Mieszkowice, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

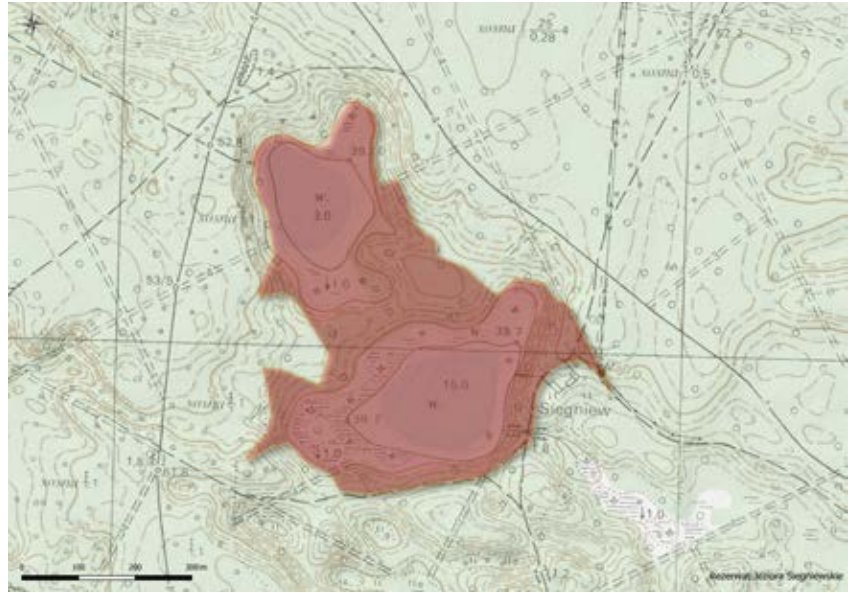
Cel ochrony: zachowanie w naturalnym stanie ornitofauny związanej ze zbiorowiskami roślinności szuwarowej i leśnej

Rezerwat ten obejmuje dwa zbiorniki: jezioro Siegniewskie i jezioro Siegniewskie Małe, rozdzielone między sobą fragmentem lasu, który ze wszystkich stron otacza te obiekty. Jeziora te w różnych dokumentach posiadają różne nazwy. Na terenie tego rezerwatu spotkać można szczególnie cenne gatunki roślin, m.in.: kłoc wiechowatą (*Cladium mariscus*), widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*), wąkrotę zwyczajną (*Hydrocotyle vulgaris*). Wśród kręgowców występujących na terenie tego rezerwatu spotkać można perkoza rdzawoszyjnego (*Podiceps grisegena*), perkoza dwuczubego (*Podiceps cristatus*), perkozka (*Tachybaptus ruficollis*), bąka (*Botaurus stellaris*), krzyżówkę (*Anas platyrhynchos*), czernicę (*Aythya fuligula*), głowienkę (*Aythya ferina*), błotniaka stawowego (*Circus aeruginosus*), wodnika (*Rallus aquaticus*). Na przestrzeni ostatnich lat następuje znaczny spadek poziomu wody w jeziorach. Powoduje to zmianę struktury roślinności, a w związku z tym ustępowanie typowych dla rezerwatu gatunków ptaków i pojawianie się innych.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Perkozek zwyczajny (*Tachybaptus ruficollis*), fot. Ł. Limarowski

Szuwar z kłocią wiechowatą (*Cladium mariscus*), fot. Ł. Limarowski

Wypływające się jezioro Siegniewskie Duże, fot. A. Raclawska

64. MSZARY TUCZYŃSKIE

Data uznania: 15 lutego 1988 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 7,22 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tuczo, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie mozaiki siedlisk i ekosystemów łąk wilgotnych i ziołorośli, zbiorowisk mokradłowych, lasów bagiennych oraz kompleksów źródliskowych wraz z procesami ich naturalnej dynamiki, a także związaną z nimi cenną florą i fauną

Wyjątkowy rezerwat o charakterze torfowiska źródliskowo-wapiennego z ekosystemami leśnymi i zaroślowymi obejmującymi połowę jego powierzchni. Teren obiektu leży w zlewni rzeki Drawy nad północno-wschodnim brzegiem jeziora Tuczo. Torfowisko zasilane jest wodami opadowymi oraz wodami ze źródeł i wysięków, które znajdują się na terenie rezerwatu bądź w jego pobliżu. Wśród ekosystemów rezerwatu wyodrębniono następujące chronione siedliska przyrodnicze: starorzecza i inne eutroficzne zbiorniki wodne, ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe, źródliska wapienne, torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk, łąki wilgotne użytkowane ekstensywnie oraz lasy łąkowe i olsy źródliskowe. W rezer-

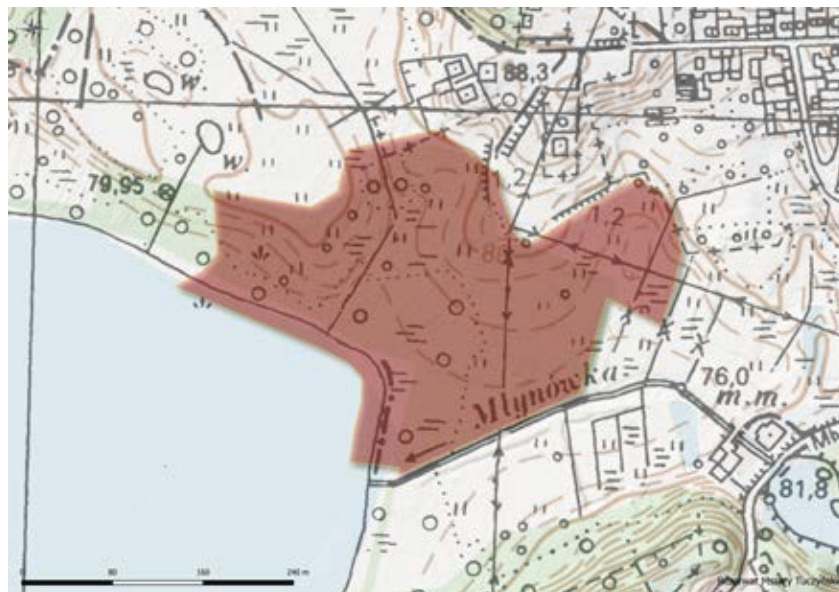

Pokrzewka czarnobista (*Sylvia atricapilla*), fot. Ł. Limarowski

Strumień w rezerwacie, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

wacie mamy stanowiska rzadkich roślin naczyniowych oraz mszaków, takich jak: kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata*), kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*), kukułka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis*), kukułka zaniedbana (*Dactylorhiza pratermissa*), kruszczyk błotny (*Epipactus palustris*), listera jajowata (*Listera ovata*), grąźel żółty (*Nuphar lutea*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), mokradłosz kończysty (*Calliergonella cuspidata*), drabik drzewkowaty (*Climacium dendroides*), fałdownik nastroszony (*Rhytidiadelphus squarrosus*), tujowiec delikatny (*Thuidium dellicatulum*).

Najwyżej położone miejsce w rezerwacie tworzy piaszczysty grunt mineralny z ciekawą roślinnością sucholubną, m.in. goździkiem kropkowanym *Diantho-Armerietum elongatae*. W obszarze rezerwatu stwierdzono również wiele ciekawych gatunków grzybów zasiedlających pniaki i kłody zwalonych drzew, takie jak m.in. czyreń ogniowy (*Phellinus igniarius*), żagiew zmienna (*Polyporus varius*), grzybówka krwista (*Mycena haematopus*), błyskoporek promienisty (*Xanthoparia radiata*), pięknoróg szydłowaty (*Calocera cornea*). Rezerwat jest miejscem rozrodu oraz bytowania wielu gatunków ptaków, m.in. cierniówki (*Corruca communis*), dzięcioła dużego (*Dendrocopos major*), gąsiorka (*Lanius collurio*), łozówki (*Acrocephalus palustris*), pełzacza leśnego (*Certhia familiaris*), pliszki górskiej (*Motacilla cinerea*), pokrzewki czarnołbistej (*Sylvia atricapilla*), świergotka łąkowego (*Anthus pratensis*), zięby (*Fringilla coelebs*), zimorodka (*Alcedo atthis*), myszołowa (*Buteo buteo*). Obszar rezerwatu zlokalizowany jest w obszarze chronionego krajobrazu „Puszcza nad Drawą”.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Olsy źródliskowe nad jeziorem Tuczno, fot. Ł. Limarowski

65. WIELKI BYTYŃ

Data uznania: 14 czerwca 1989 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 1940,57 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy: Mirosławiec, Wałcz, Tuczno, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wielki Bytyń PLH320011, Mirosławiec PLH320045, Puszcza nad Gwdą PLB300012

Cel ochrony: zachowanie naturalnej różnorodności biologicznej, zarówno gatunkowej, jak i biocenotycznej, a także naturalnego zróżnicowania krajobrazu rynny jeziora Bytyń Wielki z zatokami, jeziora Bytyń Mały, jeziora Bobkowego i Głębokiego oraz otaczających je wysoczyzn morenowych

Rezerwat „Wielki Bytyń” jest największym rezerwatem przyrody na terenie województwa zachodniopomorskiego, obejmując powierzchnię blisko 2 tys. ha, w tym jeziora: Bytyń Wielki oraz Mały Bytyń, Bobkowe (Mazanowo Małe), Głębokie oraz Bytyniec, przyległe tereny leśne i łąkowe na wysoczyznach morenowych, a także obniżenia z zabagnieniami i torfowiskami. Areal rezerwatu jest rozpięty pomiędzy miejscowościami: Jabłonowo, Drzewoszewo, Nakielno, Bytyń oraz Próchnowo i znajduje się na styku trzech gmin: Mirosławiec, Wałcz oraz Tuczno. Główne jezioro rezerwatu – Bytyń Wielki – leży w głębokiej rynnie, otoczone wyniesieniami terenu, tworzącymi nawet 30-metrowe skarpy. Na terenie rezerwatu wyznaczono obszary objęte ochroną ścisłą (581,542 ha), czynną (1360,384 ha) oraz krajobrazową (0,6843 ha). Blisko połowę powierzchni rezerwatu tworzą lasy, wśród których dominują bory sosnowe i mieszane, a także grądy i buczyny. Rezerwat stanowi dogodne miejsce bytowania dla ptactwa wodnego oraz gatunków związanych z wodą pośrednio – stwierdzono tu m.in. nurogęsia (*Mergus merganser*), bielika (*Haliaeetus albicilla*) oraz orlika krzykliwego (*Clanga pomarina*). Flora rezerwatu obejmuje m.in. gatunek reliktowy – wełnianeczkę alpejską (*Trichophorum alpinum*), która na Pomorzu Zachodnim występuje jedynie na pojedynczych stanowiskach. Do głównych zagrożeń dla zachowania celu ochrony rezerwatu, należą zanieczyszczenie i eutrofizacja wód, w dużej mierze związana z presją rekreacyjną. Obserwuje się także niekorzystne zmiany struktury ichtiofauny, zwłaszcza spadek liczebności populacji siei (*Coregonus lavaretus*) i sielawy (*Coregonus albula*), co w znacznej mierze związane jest z odtlenieniem wód głębinowych, przez co ryby zmuszone są do przebywania bliżej powierzchni, co naraża je na presję drapieżników, głównie kormorana (*Phalacrocorax carbo*) – zadania ochronne dla rezerwatu przewidują możliwość corocznej redukcji jego populacji. Na terenie rezerwatu dozwolone jest wędkowanie w wyznaczonych miejscach z brzegu oraz z łodzi, a także żeglowanie na części akwenów, z wyłączeniem wrażliwych ekologicznie miejsc rozrodu ptactwa, zwłaszcza w szczycie sezonu lęgowego.

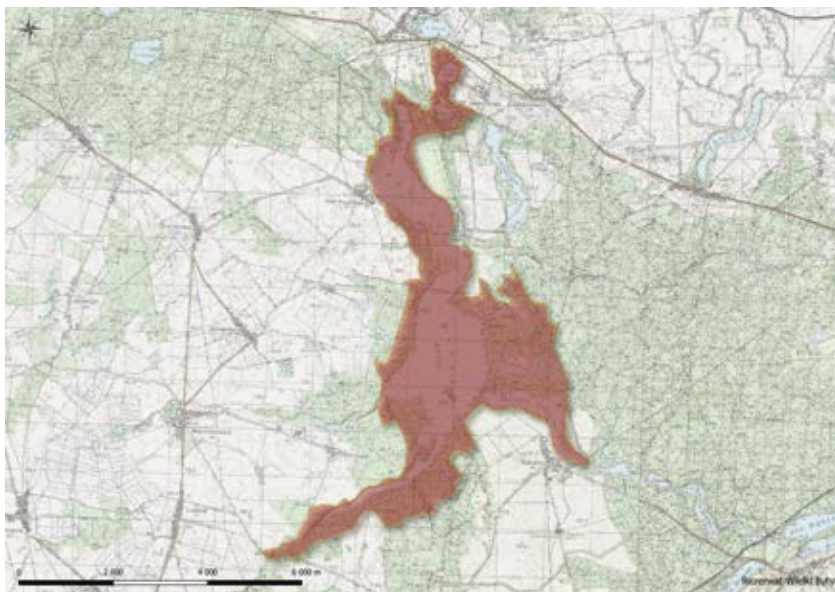
Kwaśna buczyna, fot. G. Domian

W ramach niezbędnych działań ochronnych prowadzi się w rezerwacie prace mające na celu ochronę ekosystemów leśnych przed inwazyjnymi gatunkami obcymi (takimi jak m.in. rdestowiec ostrokończysty (*Reynoutria japonica*), niecierpek drobnokwiatowy (*Impatiens parviflora*), dąb czerwony (*Quercus rubra*) oraz zabezpieczenie przed działalnością szkodników lasu, takimi jak brudnica mniszka (*Lymantria monacha*), cetyńce i in. Tereny położone na zachód od rezerwatu zamieszkuje wolnościowa populacja żubrów (*Bison bonasus*), pod względem liczby osobników druga co do wielkości w kraju.

Dla celów edukacyjnych, rekreacyjnych i turystycznych udostępniono w rezerwacie fragment jeziora Bytyń Wielki, tj.:

- akwen (fragment jeziora Bytyń Wielki) do żeglowania oraz do pływania innym sprzętem wodnym bez używania napędu spalinowego w okresie od 16 czerwca do 30 października każdego roku,
- akwen (fragment jeziora Bytyń Wielki) do pływania bez używania sprzętu wodnego, tj. do kąpielii, obejmujący fragmenty jeziora Bytyń Wielki w promieniu 300 m od plaż w miejscowościach Drzewoszewo, Próchnowo, Próchnówko, Nakielno oraz bazy żeglarskiej Armatorskiego Klubu Żeglarskiego AKŻ 90 w Nakielnie i miejsca w wydzieleniu 351c Nadleśnictwa Mirosławiec,
- miejsca, w których możliwa jest eksploracja zbiornika wodnego (fragment jeziora Bytyń Wielki) poprzez nurkowanie w okresie od 16 czerwca do 30 października każdego roku,
- akwen (fragment jeziora Bytyń Wielki oraz jezioro Mazanowo Małe) do uprawiania amatorskiego połowu ryb z łodzi (bez napędów spalinowych) w okresie od 1 czerwca do 31 października każdego roku – z ograniczeniami liczbowymi łodzi i osób wędkujących,
- 10 pomostów na jeziorze Mazanowo Małe (Bobkowo) oraz odcinki brzegu jeziora Bytyń Wielki dla amatorskiego połowu ryb.

W obiekcie wyznaczono szlak pieszo-rowerowy wokół rezerwatu o długości 11 224,9 m oraz szlak pieszy o długości 922,8 m prowadzący do wczesnośredniowiecznego grodziska znajdującego się w oddz. 595b leśnictwa Betyń, na terenie Nadleśnictwa Mirosławiec.

Zatoka Nakielska, fot. P. Waloch

66. ROSICZKI MIROŚLAWSKIE

Data uznania: 15 stycznia 1990 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 20,82 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Mirosławiec, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Mirosławiec PLH320045

Cel ochrony: zachowanie torfowiska pojeziernego o charakterze naturalnych trzęsawiskowych mszarów z bogatą florą mszaków oraz liczną populacją trzech gatunków rosiczek (*Drosera* sp.), jak też innych gatunków chronionych i rzadkich

Rezerwat przyrody obejmuje obszar torfowiska i fragmentu lasu w Nadleśnictwie Mirosławiec. Ochrona rezerwatowa ma tu służyć m.in. zachowaniu siedlisk przyrodniczych, w szczególności naturalnych, dystroficznych zbiorników wodnych, a także torfowisk przejściowych i trzęsawisk, obniżen na podłożu torfowym z roślinnością ze związku *Rhynchosporion* oraz siedlisk o znaczeniu priorytetowym: torfowisk wysokich z roślinnością torfotwórczą, borów i lasów bagiennych *Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum sylvestris*, a także zachowaniu populacji rzadkich i zagrożonych wyginieciem gatunków roślin, w szczególności: modrzewnicy zwyczajnej (*Andromeda polifolia*), turzycy ciborowatej (*Carex bohémica*), rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), rosiczki pośredniej (*Drosera intermedia*), turzycy bagiennej

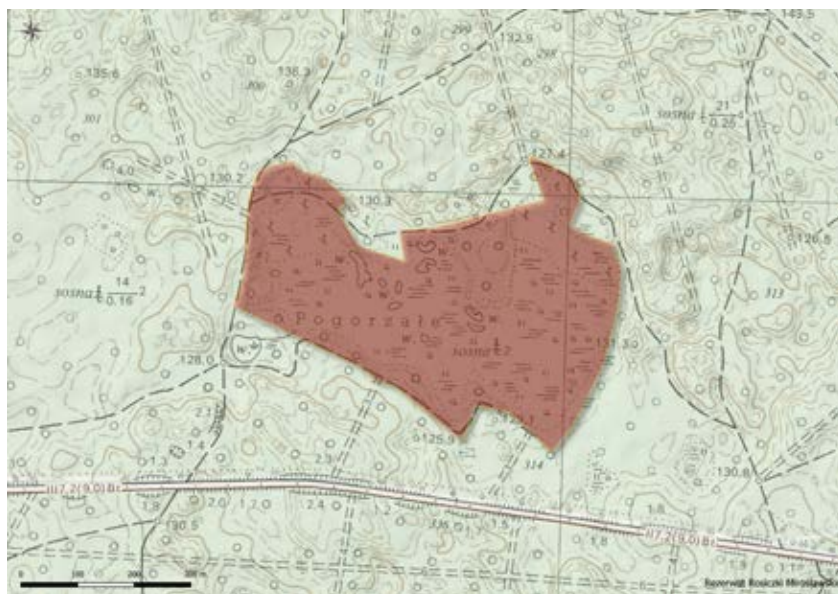

Turzyca ciborowata (*Carex bohémica*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

Rosiczka pośrednia (*Drosera intermedia*), fot. A. Raclawska

(*Carex limosa*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), przygielki białej (*Rhynchospora alba*), pływacza drobnego (*Utricularia minor*). Rezerwat jest też miejscem bytowania rzadkich i chronionych zwierząt, w szczególności: bielika (*Haliaeetus albicilla*), żurawia (*Grus grus*), dzięcioła zielonego (*Picus viridis*), lerki (*Lullula arborea*). Położenie rezerwatu wśród lasów wodochronnych, o powierzchni 66,65 ha, sprzyja jego zachowaniu w należytym stanie, pełniąc dodatkowo ważną dla gminy Mirosławiec, funkcję obiektu edukacyjnego i naukowego, ze względu

na swój ponadregionalnie wyjątkowy charakter i naturalny krajobraz. Rezerwat nie tylko akumuluje węgiel (w rezerwacie proces trwa nieprzerwanie od tysięcy lat), ale również pełni niezwykle ważną rolę retencyjną dla otaczającego go lasu poprzez gromadzenie dużych ilości wody.

Rezerwat jest udostępniony dla celów edukacyjnych i turystycznych.

Rezerwat Rosiczki Miroslawskie, fot. J. Bojko

67. DOLINA ŚWIERGOTKI

Data uznania: 14 czerwca 1989 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 11,21 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Cedynia, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Cedyńska PLB320017, Dolna Odra PLH320037

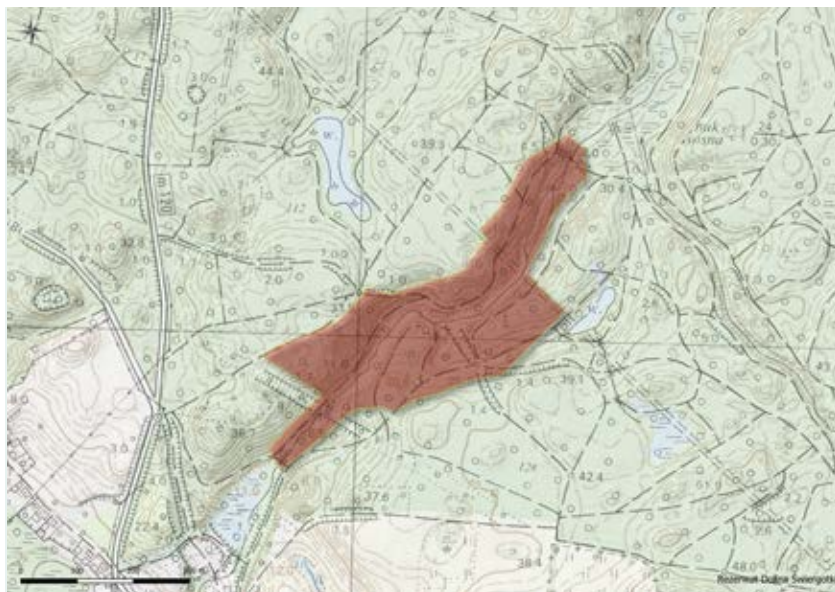
Cel ochrony: zachowanie buczyny pomorskiej, grądu z przytulią leśną (*Galium sylvaticum*) na granicy jego zasięgu oraz wąwozu rzeki Świergotki

Rezerwat ten położony jest w pięknej, głębokiej dolinie rzeki. Położenie rezerwatu w krajobrazie leśnym stwarza dogodne warunki dla samooczyszczania powietrza przez lasy Puszczy Piaskowej. Znajdują się tu pozostałości budowli minionych stuleci wzdłuż cieku, m.in.: drewniane przegrody na rzece, gruzowiska z pomostów i młynów oraz pozostałości punktów widokowych na skarpie wąwozu. W środkowej części rezerwatu, na skraju wąwozu, stoi kamień upamiętniający Roberta von Keudella, przedwojennego właściciela majątku rycerskiego Lubiechów Górny i znacznej części Puszczy Piaskowej. Kamień ten upamiętnia jego tragiczną śmierć – zginął w tym miejscu spadając powożoną bryczką w dół wąwozu Świergotki. W rezerwacie spotkać można wiele cennych roślin naczyniowych, m.in.: paprotkę zwyczajną (*Polypodium vulgare*), śnieżyczkę przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), przyłasczkę pospolitą (*Hepatica nobilis*) oraz mchów: widłozęba kędzierzawego (*Dicranum polysetum*), bieliskę

Śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*), fot. Ł. Limarowski

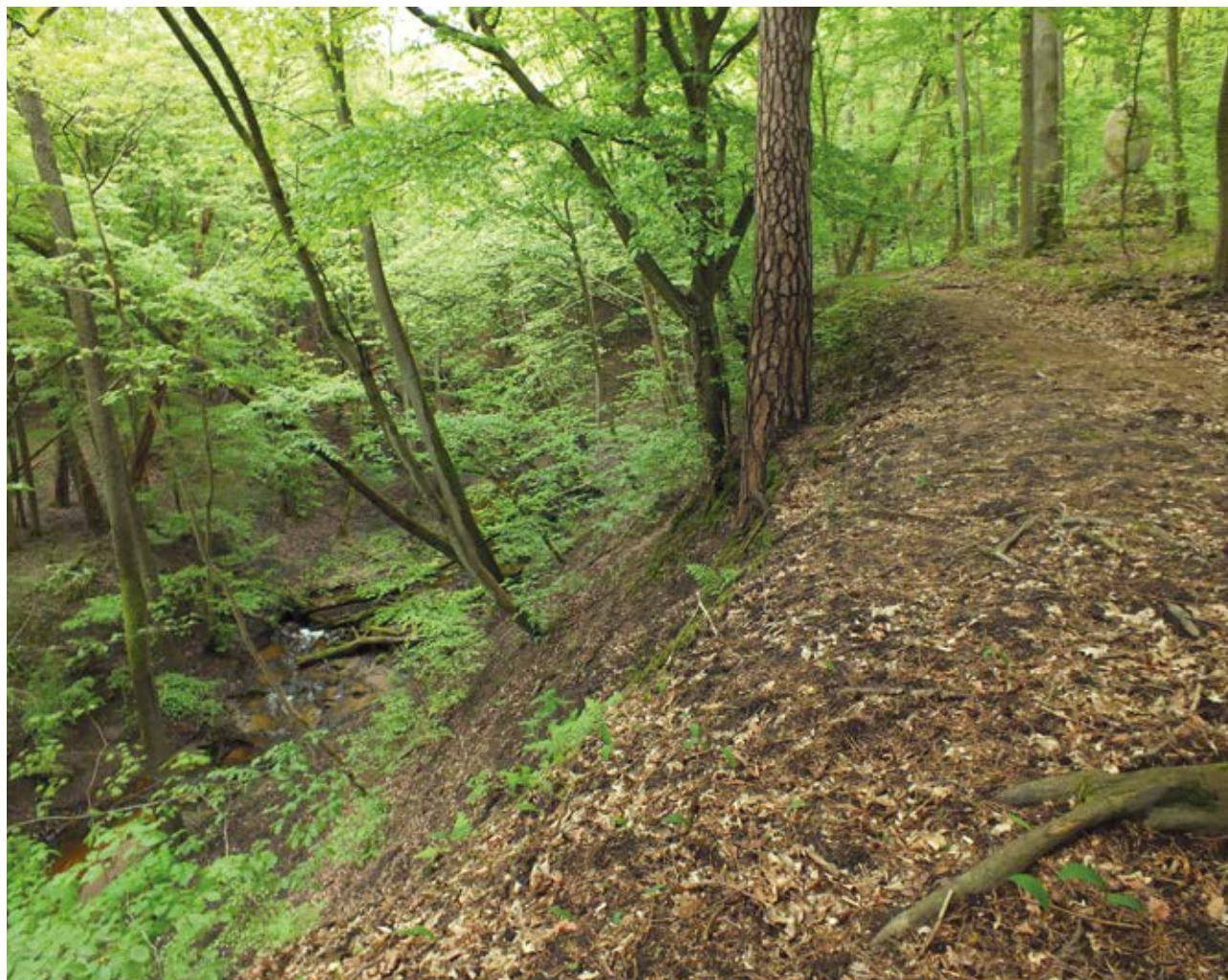
siwą (*Leucobryum glaucum*), ro-
kietnika pospolitego (*Pleurozium
schreberi*), tujuwca tamaryszko-
watego (*Thuidium tamariscinum*).
Najciekawszymi gatunkami pta-
ków, które zostały stwierdzone
w granicach rezerwatu, są: zimo-
rodek (*Alcedo atthis*), muchołówka
mała (*Ficedula parva*), dzięcioł
średni (*Dendrocoptes medius*), zaś
z gatunków prawdopodobnie
lęgowych w rezerwacie: gągoł
(*Bucephala clangula*) i nurogęs
(*Mergus merganser*). W sąsiedztwie
rezerwatu stwierdzono również
bielika (*Haliaeetus albicilla*). Wśród
owadów spotkać tu można: bie-

gacza złocistego (*Carabus auratus*), biegacza wypukłego (*Carabus convexus*), biegacza ogrodowego (*Carabus hortensis*), biegacza gajowego (*Carabus nemoralis*) oraz biegacza fioletowego (*Carabus violaceus*).

Dla celów edukacyjnych i turystycznych wyznaczono i udostępniono w rezerwacie:

- „Czerwony szlak turystyczny” o łącznej długości 340 m,
- szlak do pamiątkowego kamienia Roberta von Keudella o łącznej długości 176,5 m.

Jar Doliny Świergotki, fot. G. Domian

68. KARSIBORSKIE PAPROCIE

Data uznania: 15 stycznia 1990 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 38,14 ha

Lokalizacja administracyjna: Miasto Świnoujście

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Delta Świny PLB320002, Wolin i Uznam PLH320019

Cel ochrony: zachowanie stanowiska paproci – długosza królewskiego (*Osmunda regalis*)

Jest to najliczniejsze na Pomorzu Zachodnim stanowisko długosza królewskiego (*Osmunda regalis*), położone na południowym krańcu wyspy Uznam w pobliżu brzegu Zalewu Małego (części Zalewu Szczecińskiego). Rezerwat utworzono w lasach, które w przeszłości miały charakter gospodarczy. Obecnie wyróżnić można lasy nawiązujące w większym lub mniejszym stopniu do następujących zespołów leśnych: olszyna bagienna *Carici*

Długosz królewski (*Osmunda regalis*), fot. A. Raclawska

acutiformis-*Alnetum*, olszyna łąkowa (*Circaeo-*) *Fraxino*-*Alnetum*, dąbrowa acidofilna *Betulo pendulae*-*Quercetum roboris*.

W tych drzewostanach pojedynczo występuje długosz królewski (*Osmunda regalis*), liczniej jednak na brzegu lasu przy dukcie między oddz. 306 i 307. Na terenie rezerwatu występują siedliska cennych roślin, takich jak wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), bniec czerwony (*Melandrium rubrum*), przylaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), nerecznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), okrzężnica bagienna (*Hottonia palustris*).

Na tym obszarze można spotkać także cenne gatunki zwierząt m.in.: bielika (*Haliaeetus albicilla*), myszołowa włochatego (*Buteo lagopus*), kszczyka (*Gallinago gallinago*), puszczyka (*Strix aluco*), zimorodka (*Alcedo atthis*), kwiczoła (*Turdus pilaris*).

Dla celów rekreacyjnych i turystycznych wyznaczono ścieżkę edukacyjną o długości 50 m (od wejścia do rezerwatu) w głąb chronionego obiektu – wzdłuż duktu między oddziałami 306 i 307 Nadleśnictwa Międzyzdroje.

Długosz królewski (*Osmunda regalis*), fot. D. Musielak

69. GOLCOWE BAGNO

Data uznania: 5 stycznia 1991 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 123,60 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wałcz, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza nad Gwdą PLB300012

Cel ochrony: zachowanie torfowiska mszarnego z naturalną roślinnością torfotwórczą, macierzystą dla genezy i akumulacji rzadkich w kraju gatunków torfu typu przejściowego: mszarno-bagnicowego i mszarno-turzycowego

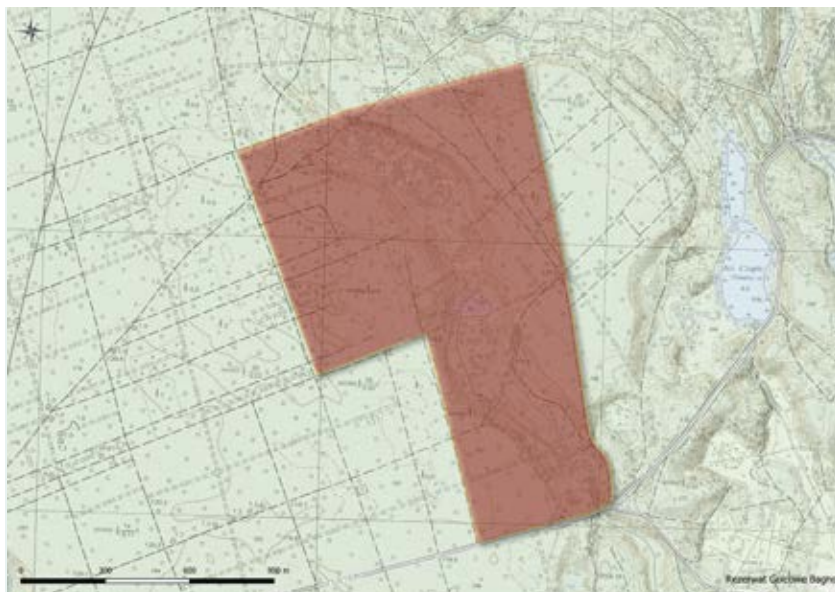
Rezerwat znajduje się w sąsiedztwie wsi Golce i nieco ponad kilometr od jeziora Zdbiczno. Z dwóch stron otaczają go rzeki Dobrzyca i Piława. Obejmuje on torfowisko o charakterze płaskiego, ruchomego trzęsawiska. Torfowisko urozmaicone jest skarłatymi osobnikami sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris*) oraz oczkami wodnymi, z jednym większym zbiornikiem dystroficznym. W rezerwacie występuje 14 gatunków torfowców (*Sphagnum* sp.), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), a także zagrożona turzyca bagienna (*Carex limosa*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*) oraz rozległe mszary przygiętkowe *Rhynchosporium albae*. Teren rezerwatu obejmuje następujące typy siedlisk przyrodniczych: naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne, torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji, torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*) oraz siedliska o znaczeniu priorytetowym, a w szczególności: torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) oraz bory i lasy bagiennie *Vaccinio uliginosi* – *Betuletum*

Torfowiec kończysty (*Sphagnum fallax*), fot. Ł. Limarowski

pubescentis, *Vaccinio uliginosi* – *Pinetum sylvestris*. Rynnowe zagłębienie, w którym położone jest torfowisko, otaczają przegęszczone, jednorodne, użytkowane gospodarczo drzewostany na gruntach mineralnych o niskim stopniu naturalności. W sąsiedztwie rezerwatu znajdują się dwa oznakowane szlaki turystyczne: czarny szlak z Iłowca do Zdbic oraz czerwony – z Wącza do Nadarzyc.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Torfowisko przejściowe, fot. z archiwum RDOŚ

70. DŁUGOGÓRY

Data uznania: 21 sierpnia 1991 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 120,36 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Myślibórz, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Witnicko-Dębniańska PLB320015

Cel ochrony: zachowanie krajobrazu moreny czołowej z licznymi głazami narzutowymi, buczyną pomorską oraz oczkami wodnymi z interesującą roślinnością wodną i bagienną

Rezerwat „Długogóry” charakteryzuje się naturalnym krajobrazem moreny czołowej z licznymi głazami narzutowymi i wyróżnia się zespołem leśnym żyznej buczyny pomorskiej *Melico-Fagetum*, oczkami wodnymi z roślinnością wodną i bagienną, wieloma cennymi stanowiskami roślin nasiennych i mszaków, m.in.: cienistki trój-

Cis (*Taxus baccata*), fot. A. Zdun

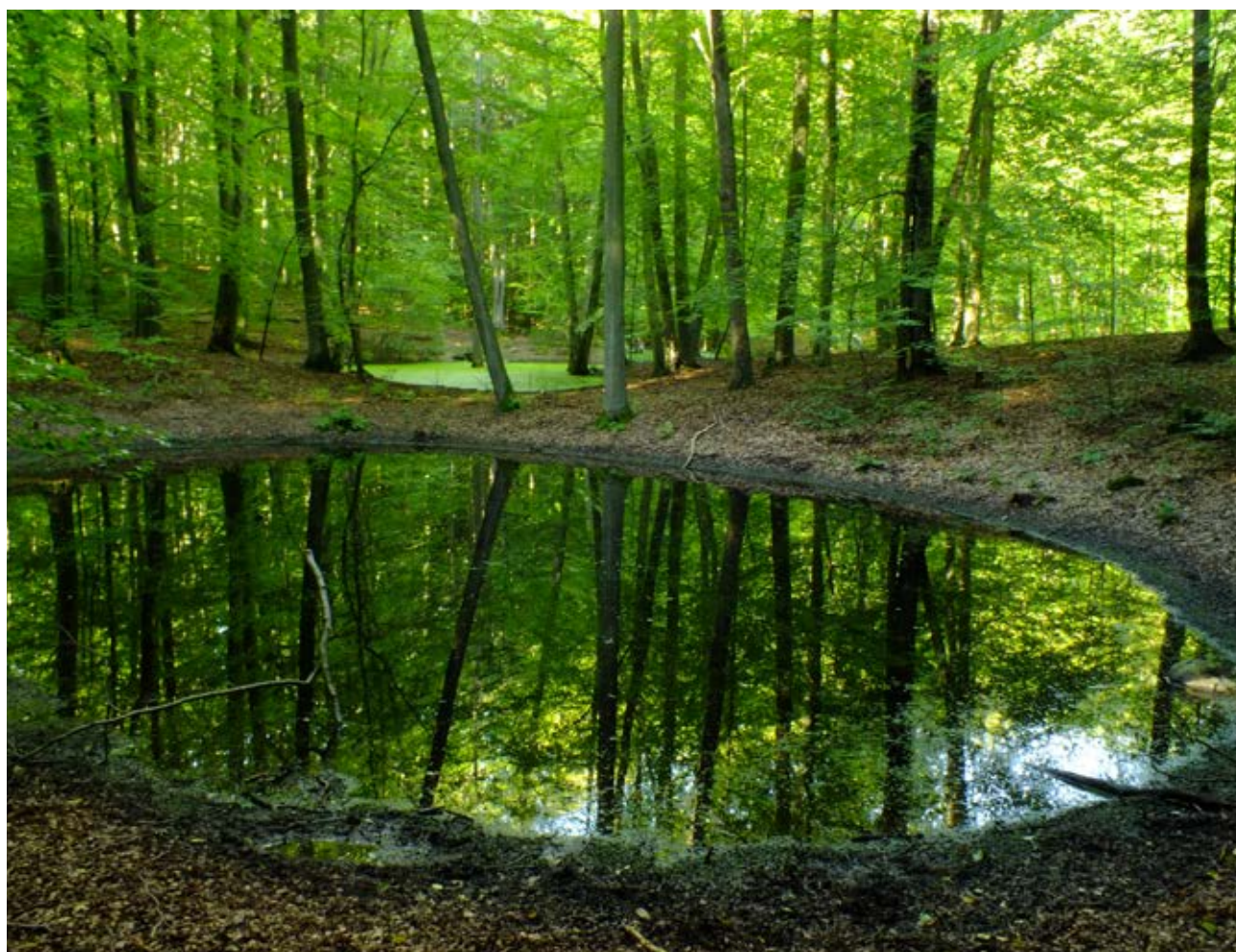
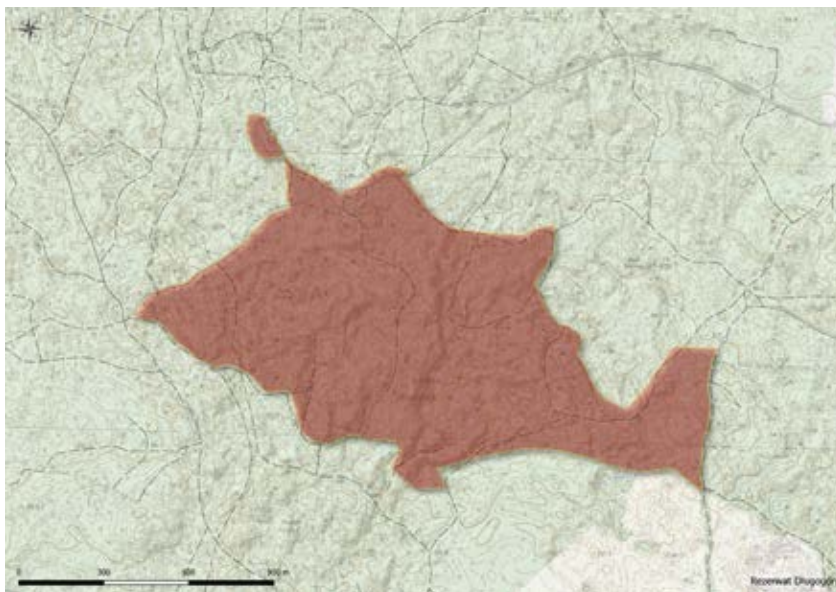
kątnej (*Gymnocarpium dryopteris*), trzcinnika prostego (*Calamagrostis stricta*) i cisa pospolitego (*Taxus baccata*) oraz zwierząt, m.in.: żółwia błotnego (*Emys orbicularis*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*) czy też brodziec leśny (*Tringa glareola*).

Na terenie rezerwatu stwierdzono obecność 52 gatunków zwierząt objętych ochroną prawną, w tym 50 gatunków objętych ochroną ścisłą i dwa gatunki objęte ochroną częściową.

Ciekawostką jest bardzo liczne zgrupowanie głazów narzutowych, zlokalizowane w rezerwacie. Statusem pomnika przyrody nieożywionej uhonorowano tutaj aż dziewięć wyróżniających się głazów narzutowych, m.in. Kamień Syzyfa o obwodzie 6,35 m.

Pomnikiem przyrody ożywionej na skraju rezerwatu jest buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*) (obwód 380 cm) o nazwie „Matka Lasu”.

Dla celów rekreacyjno-turystycznych wyznaczono szlak przez wydzielania leśne: 93, 94, 102 Nadleśnictwa Różańsko.

Oczka wodne w siedlisku buczyny pomorskiej, fot. G. Domian

71. WYSPA SOŁTYSKI

Data uznania: 7 października 1994 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 22,7079 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Ińsko, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008, Pojezierze Ińskie PLH320067

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych charakterystycznego dla Pomorza Zachodniego zespołu kwaśnej buczyny *Luzulo pilosae-Fagetum* oraz innych zbiorowisk leśnych o wysokim stopniu naturalności

Rezerwat jest największą wyspą na centralnym basenie wielorynnowego jeziora Ińsko. Linia brzegowa wyspy jest bardzo urozmaicona wąskimi półwyspami oddzielającymi zatoki. Jej powierzchnię pokrywają pasma niewysokich wzgórz morenowych, pomiędzy którymi występują bezodpływowe zagłębienia. Na całej powierzchni widoczne są liczne głazy narzutowe. Bogata szata roślinna rezerwatu wykształciła się dzięki zróżnicowanej rzeźbie i warunkom siedliskowym. W północno-wschodniej części wyspy dominuje zespół kwaśnej buczyny niżowej *Luzulo pilosae-Fagetum* z drzewostanem bukowym.

Lasy dębowo-bukowe, należące do zespołu kwaśnej dąbrowy *Fago-Quercetum* porastają zachodnią część wyspy. Siedlisko to składem gatunkowym nawiązuje do sąsiadującej z nim kwaśnej buczyny niżowej. Na południowych brzegach półwyspów występuje grąd *Galio silvatici-Carpinetum* z bogatą warstwą krzewów głogu dwuszyjkowego (*Crataegus laevigata*), czeremchy zwyczajnej (*Prunus padus*) i jarzębiny (*Sorbus aucuparia*). Wąski pas nadbrzeżny zajmują w rezerwacie zarośla wierzby szarej (*Salix cinerea*), a w pasie zagłębień bezodpływowych rozwinęło się zbiorowisko leśne zbliżone do olsu *Carici elongatae-Alnetum*. Drzewostan buduje olsza czarna (*Alnus glutinosa*), a w runie występują gatunki charakterystyczne olsów: turzycyca długokłosa (*Carex elongata*), nercznica błotna (*Thelypteris palustris*), oraz gatunki bagienne: tarczycyca pospolita (*Scutellaria galericulata*), tojeść bukietowa (*Lysimachia thyrsoflora*), sit rozpierzchły (*Juncus effusus*), jaskier jadowity (*Ranunculus sceleratus*). Strefę przybrzeżną rezerwatu stanowi wąski pas litoralu i wewnątrz czterech zatok. Rozwijają się tu zbiorowiska roślin wodnych, przeważnie zakorzenionych, oraz zbiorowiska szuwarów. Podwodne łąki ramienicowe występują na dnie zatok i płytkich fragmentów litoralu. Gatunkiem panującym jest ramienica krucho (*Chara globularis*). Roślinność wodna rozwija się w postaci podwodnych łąnów roślin zakorzenionych na dnie tworzących zespoły: rdestnicy połyskującej (*Potamogeton lucens*) i rdestnicy przeszytej (*Potamogeton perfoliatus*). W zatokach w południowej i zachodniej części wyspy, na przedpolu szuwarów trzcinowych występują stanowiska grzybieni białych (*Nymphaea alba*) i grążela

żółtego (*Nuphar lutea*). Pas roślinności wynurzonej tworzą rozwijające się wokół wyspy zespoły szuwarów właściwych: szuwar trzcinowy, szuwar wąskopałkowy i szuwar oczeretowy. W płatach tych zespołów rośnie bardzo rzadka brzeżyca jednokwiatowa (*Littorella uniflora*). Niewielkie płyty tworzą szuwar ponikła błotnego (*Eleocharis palustris*) i szuwar turzycy sztywnej (*Carex elata*), spotykane między płatami szuwarów właściwych. Na terenie rezerwatu stwierdzono dotychczas ponad 200 gatunków grzybów wielkoowocnikowych. Występuje tu wiele rzadkich i za-

Rezerwat Wyspa Sołtyski, fot. Ł. Limarowski

grożonych gatunków grzybów, m.in.: soplówka jeżowata (*Hericium erinaceus*), soplówka gałęzista (*Hericium coralloides*), galaretkówka przejrzysta (*Neobulgaria pura*), mądziak psi (*Mutinus caninus*), bocznik dębowy (*Pleurotus dryinus*), jamczatka miękka (*Datronia mollis*), szyszkowiec łuskowaty (*Strobilomyces strobilaceus*), pierścieniak łuskowaty (*Leratiomyces squamosus*), sromotnik smrodliwy (*Phallus impudicus*).

Fauna rezerwatu ze względu na jego położenie i niewielką powierzchnię jest uboga. Na wyspie występują niewielkie populacje pospolitych płazów i gadów oraz drobnych ssaków z dominującą badylarką (*Micromys minutus*). Brzegi wyspy są siedliskiem bobra (*Castor fiber*) i wydry (*Lutra lutra*). Awifauna rezerwatu składa się z licznych gatunków ptaków, w tym muchołówki małej (*Ficedula parva*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*) i kani rudej (*Milvus milvus*). Na brzegach przystępują do lęgów ptaki wodne, w tym czernica (*Aythya fuligula*) i gągoł (*Bucephala clangula*). Rezerwat znajduje się w granicach Ińskiego Parku Krajobrazowego.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Oczko wodne na terenie rezerwatu, otoczone kompleksem kwaśnej buczyny (9110), fot. Ł. Limarowski

72. MARKOWE BŁOTA

Data uznania: 24 marca 1994 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 92,74 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Barlinek, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza Barlinecka PLB080001, Ostoja Barlinecka PLH080071

Cel ochrony: zachowanie mozaiki ekosystemów leśnych oraz bagien z typową dla nich florą i fauną

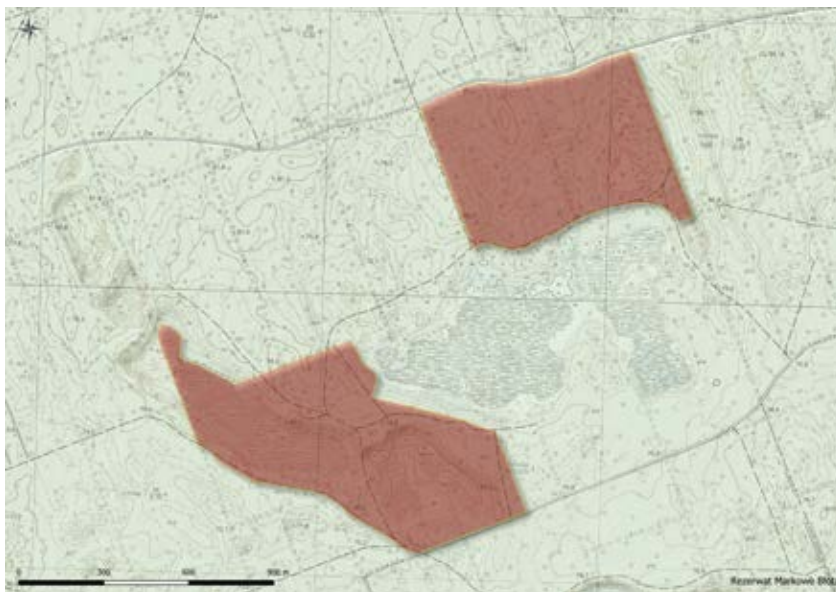
Pierwotnie rezerwat uznano dla zachowania bagien z typową dla nich florą i fauną oraz drzewostanów bukowych i mieszanych na łącznej powierzchni 193,40 ha. Walorami przemawiającymi za utworzeniem rezerwatu były obecne w jego granicach miejsca lęgowe około 50 chronionych gatunków ptaków, w tym bielika (*Haliaeetus albicilla*), rybołowa (*Pandion haliaetus*), błotniaka stawowego (*Circus aeruginosus*), bociana czarnego (*Ciconia nigra*), gągoła (*Bucephala clangula*), puchacza (*Bubo bubo*), kobuza (*Falco subbuteo*), żurawia (*Grus grus*) oraz stanowiska roślin torfowisk wysokich i przejściowych, w tym rosziczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wełnianki wąskolistnej (*Eriophorum angustifolium*), torfowców (*Sphagnum* sp.). Szczególnie korzystne warunki dla przeprowadzania lęgów, wychowu młodych i żerowania ornitofauny znajdowały się w największej części mokradeł. Jednakże w okresie 20 lat istnienia rezerwatu nastąpiły radykalne zmiany poziomu wód gruntowych, skutkujące obniżeniem lub całkowitym zanikiem otwartego lustra wody z terenów podmokłych i trwałym przekształceniem występujących tu

Para żurawi (*Grus grus*), fot. Ł. Limarowski

siedlisk spowodowanym pożarem torfowiska i jego złóż – co oznaczało bezpowrotną utratę części walorów, dla których uznano rezerwat. Powyższe skutkowało w 2016 r. znacznym pomniejszeniem powierzchni obiektu i zmianą celu jego ochrony. Obecnie głównym walorem rezerwatu jest mozaika bagiennych siedlisk i mokrych obniżen terenu z wartościową roślinnością oraz otaczające je zbiorowiska leśne.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Martwe drewno w rezerwacie, fot. M. Kaczmarek

73. CISY BOLESZKOWICKIE

Data uznania: 1 sierpnia 1995 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 9,38 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Boleszkowice, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych stanowiska cisów pospolitych (*Taxus baccata*) w różnych fazach rozwojowych.

Rezerwat położony jest w lasach na południe od wsi Boleszkowice. Dawniej twierdzono, że cisy pospolite (*Taxus baccata*) pojawiły się w rezerwacie w sposób naturalny, z nasion przyniesionych przez ptaki. Obecnie jednak po dokładniejszej weryfikacji uważa się, iż drzewostan rezerwatu przypomina założenie parkowe, a rosnące tu cisy posadzone zostały przez człowieka. Jak głosi legenda, kiedy gospodarzem gminy Boleszkowice była rodzina von Finckestein, hrabia von Finckestein po każdym udanym polowaniu na zwierzynę grubą sadił cisa. Ponieważ polował długo i las nie szczędził mu zwierzyny, do II wojny światowej cisowy zagajnik rozrósł się do kilkuhektarowej powierzchni. Po wojnie leśnicy pieczołowicie chronili ten cenny fragment lasu. Obszar rezerwatu zajmuje drzewostan mieszany – tworzony

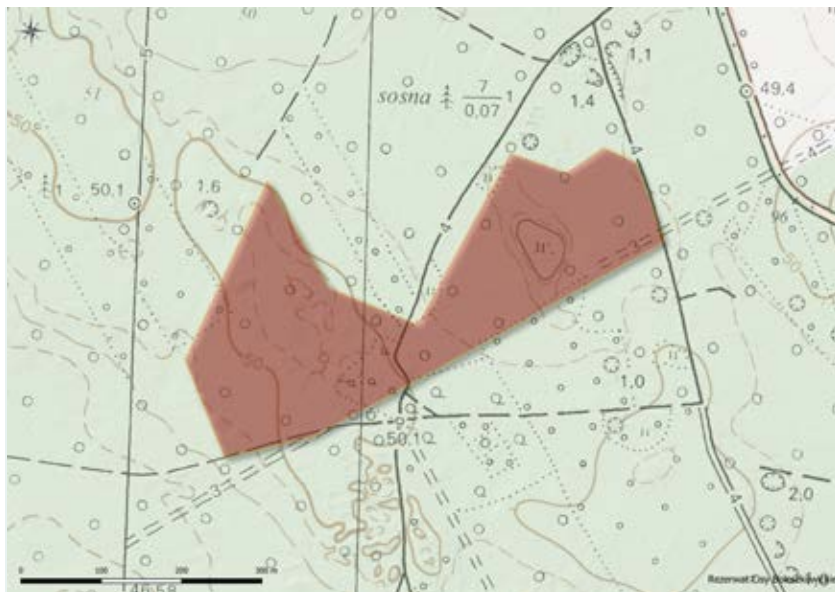
Czerwone osnówki nibyjagód cisa pospolitego (*Taxus baccata*), fot. Ł. Limarowski

Siewka cisa pospolitego (*Taxus baccata*), fot. R. Charkiewicz

głównie przez wysokie dęby szypułkowe (*Quercus robur*) i sosny zwyczajne (*Pinus sylvestris*). Podrost stanowią lipy, jawory, leszczyny, buki i ok. 500 okazów cisów, z których najstarsze są w wieku szacowanym na około 150 lat. Dorodne okazy cisów (ok. 100 cm obwodu), zarówno osobniki owocujące, jak i młode znajdują się również w promieniu ok. 1 km poza obszarem rezerwatu.

Ścieżka edukacyjna – zlokalizowana na linii oddziałowej między oddziałami 50 i 51 oraz 70 i 71 Nadleśnictwa Dębno.

Cis pospolity (*Taxus baccata*), fot. A. Siedlak

74. SKALISTY JAR LIBBERTA

Data uznania: 1 sierpnia 1995 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 33,21 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Barlinek, powiat myśliborski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Płoni i Jezioro Miedwie PLH320006

Cel ochrony: zachowanie ze względów dydaktycznych i krajobrazowych stanowiska skał wapiennych, zlepieńców, piaskowców i głazów narzutowych, występujących wśród zbiorowisk dębowo-bukowych

Rezerwat zlokalizowany jest w najciekawszej pod względem przyrodniczym i krajobrazowym części terenu Pojezierza Myśliborskiego. Od pozostałych wąwozów na tym terenie „Skalisty Jar Libberta” wyróżnia się obecnością jedyne na Pomorzu Zachodnim i rzadkiego w skali kraju stanowiska skałek zlepieńcowych. Są

Przelaszczka pospolita (*Hepatica nobilis*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

to scementowane węglanem wapnia piaszczyste i żwirowe osady plejstoceniowe. Na terenie obiektu osiągają one wysokość do 4 m. Piaskowce i zlepieńce tworzą nieregularne, zwięzłe bryły w obrębie luźnych osadów piaszczystożwirowych. Stąd też skałki zbudowane z tych utworów mają zazwyczaj bardzo oryginalne kształty. Na terenie całego rezerwatu występuje znaczna liczba skał. Spośród nich najatrakcyjniejsza jest grupa skałek zlokalizowana na jego północnym zboczu, w tak zwanym „Wąwozie Trzech Skałek”. Znajdują się tu najbardziej interesujące zlepieńce występujące na terenie obiektu „Czarcie Okno”, „Czarcia Kazalnica” i „Diabelskie Schody” oraz przewrócona wiosną 1998 r. „Baszta Skalna”, uznane za pomniki przyrody. Jak głosi miejscowa legenda, w wąwozie mieszkają złe moce – diabły, czarownice i upiory, które pojawiają się nocą. Gdy zapada zmierzch, na jednej ze skał zwanej „Czarcia Kazalnica”, staje najmądrzejszy z diabłów i naucza zgromadzonych jak siać zamęt, wprowadzać niezgodę i uwodzić ludzkie dusze.

Przechodząc przez drugą ze skał – „Czarcie Okno” – upiory docierają do „Diabelskich Schodów” i przechodzą do świata ludzi. Na walory rezerwatu zwrócił w okresie międzywojennym uwagę nie-

75. GRĄDOWE ZBOCZE

Data uznania: 20 lipca 1996 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 33,22 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Recz, powiat choszczeński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Dolina Iny koło Rzecza PLH320004

Cel ochrony: zachowanie ekosystemu żyznego lasu liściastego oraz kompleksów źródliskowych wraz z procesami ich naturalnej dynamiki oraz związaną z nimi cenną florą i fauną

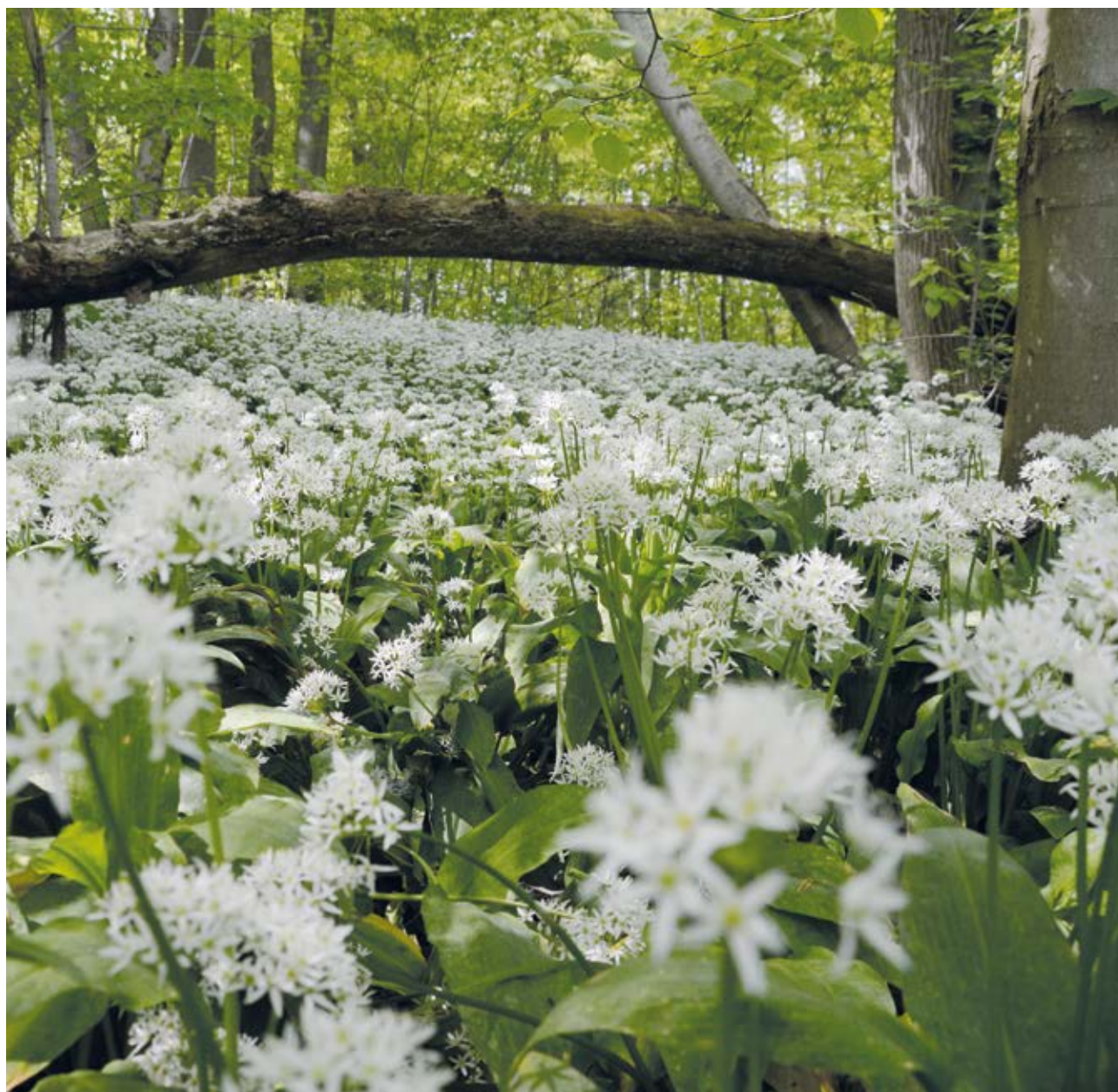
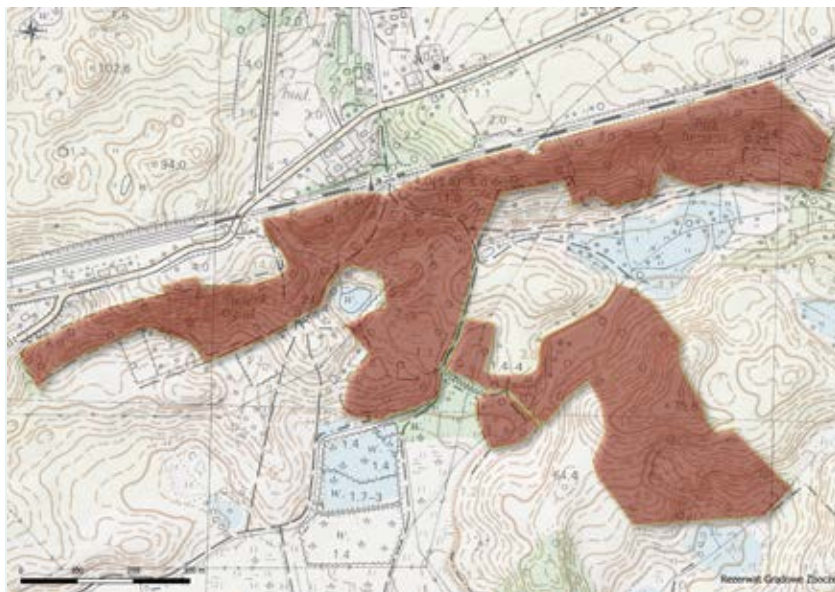
Rezerwat „Grądowe Zbocze” powstał na terenie dawnego parku dworskiego w Wielgoszczy koło Recza. Rozciąga się na północnych zboczach doliny rzeki Reczanki i opada tarasowo w kierunku południowo-wschodnim. Strome zbocza na terenie rezerwatu osiągają względną wysokość do 40 m. Śladami po użytkowaniu terenu obecnego rezerwatu są pozostałości dawnych stawów, kamienne mostki nad strumykami, pozostałości po ławkach czy zniszczony cmentarz. Obecnie rezerwat „Grądowe Zbocze” wyróżnia się bogactwem flory, w tym unikatowymi gatunkami roślin, które mają ogromne znaczenie w zachowaniu różnorodności szaty roślinnej. Na szczególną uwagę zasługuje jedno z najliczniejszych w regionie stanowisk objętego częściową ochroną czosnku niedźwiedziego (*Allium ursinum*). Wielohektarowe łany czosnku w okresie maja i czerwca tworzą „kwitnący dywan” w runie lasu grądowego i łęgowego. Jedną z osobliwości florystycznych rezerwatu jest liczne stanowisko obrazków plamistych (*Arum maculatum*) – bardzo rzadkiego gatunku, objętego ścisłą ochroną gatunkową. Występowanie tej rośliny jest ściśle związane z zachowaniem odpowiednich stosunków wodnych w rezerwacie. Ponadto można tu spotkać stanowiska fiołka białego (*Viola alba*), występującego naturalnie na południu kraju (w Karpatach), kruszczyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*), czy niezwykle rzadkiej tarczycy wyniosłej (*Scutellaria altissima*), która poza terenem rezerwatu „Grądowe Zbocze” wystę-

Czosnek niedźwiedzi (*Allium ursinum*), fot. M.Kwiatkowska-Pieleszek

puje tylko na trzech innych stanowiskach na terenie Polski. Na uwagę zasługują również interesujące pod względem estetycznym i krajobrazowym gatunki drzew: skrzydłorzech kaukaski (*Pterocarya fraxinifolia*), grujecznik japoński (drzewo piernikowe) (*Cercidiphyllum japonicum*), sosna wejmutka (*Pinus strobus*) czy sosna Banksa (*Pinus banksiana*).

Dla celów edukacyjnych i turystycznych wyznaczono ścieżkę dydaktyczną prowadzącą po drogach leśnych o ogólnej długości 1 km.

Łany kwitnącego czosnku niedźwiedziego (*Alium ursinum*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

76. TORFOWISKO TOPORZYK

Data uznania: 24 grudnia 1996 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 43,07 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Połczyn-Zdrój, powiat świdwiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych torfowiska z reliktowymi zbiorowiskami roślinnymi

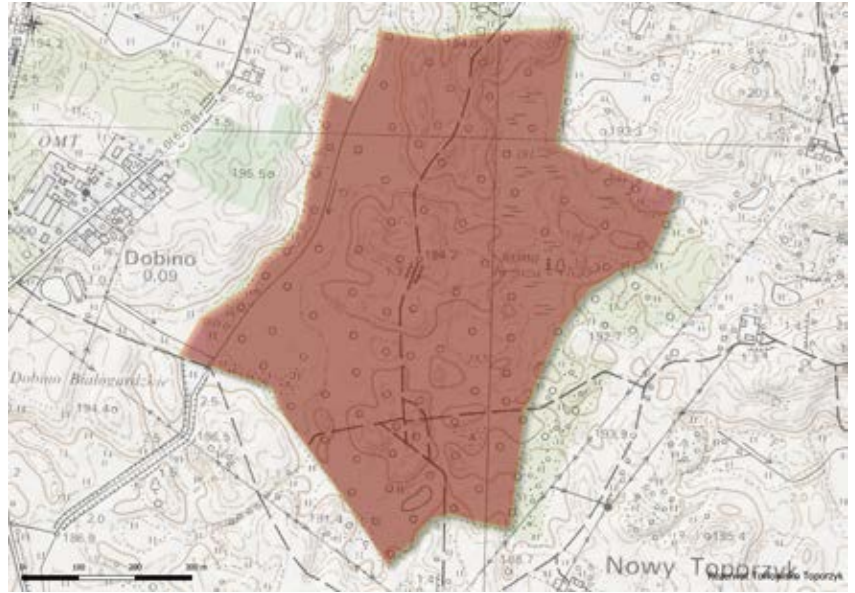
Rezerwat w stanie obecnym zachowuje torfowiska wysokie i przejściowe wraz z reliktowymi zbiorowiskami roślinnymi, w tym w szczególności: mszar wrzoścowy *Erico-Sphagnetum magellanicum*, fitocenozy mszarne, stanowiące różne fazy sukcesji prowadzącej do brzeziny bagiennnej *Vaccinio uliginosi-Betuletum* i do boru bagiennego *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, ekosystemy brzeziny bagiennnej *Vaccinio uliginosi-Betuletum*, boru bagiennego *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, łożowiska *Salicetum pentandro-cinereae*, olsu torfowcowego *Sphagno squarrosi-Alnetum*, kwaśnej buczyny niżowej *Luzulo pilosae-Fagetum*, żyznej buczyny niżowej *Galio odorati-Fagetum*, grądu subatlantyckiego *Stellario holostea-Carpinetum betuli*. W rezerwacie zachowały się populacje cennych gatunków, w tym torfowców: *Sphagnum palustre*, *Sphagnum subsecundum*, *Sphagnum magellanicum*, *Sphagnum flexuosum*, *Sphagnum subnitens*, *Sphagnum rubellum*, *Sphagnum capillifolium*, w tym paprotników: widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*), paprotki zwyczajnej (*Polypodium vulgare*), nerecznicy grzebienistej (*Dryopteris cristata*), w tym roślin naczyniowych: rosiczki długolistnej (*Drosera anglica*), rosiczki pośredniej (*Drosera intermedia*), rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), turzycy bagiennnej (*Carex limosa*), pływacza drobnego (*Utricularia minor*), modrzewnicy zwyczajnej (*Andromeda polifolia*) oraz żurawiny drobnolistkowej (*Oxycoccus microcarpus*). W rezerwacie stwierdzono występowanie płazów: traszki zwyczajnej (*Lissotriton vulgaris*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*), grzebiuszki ziemnej (*Pelobates fuscus*), ropuchy szarej (*Bufo bufo*), rzekotki drzewnej (*Hyla arborea*), żaby jeziorkowej (*Rana lessonae*), żaby trawnej (*Rana temporaria*), żaby moczarowej (*Rana arvalis*), żaby wodnej (*Rana esculenta*).

Podkolan biały (*Platanthera bifolia*), fot. Ł. Limarowski

W rezerwacie zachowały się populacje cennych gatunków, w tym torfowców: *Sphagnum palustre*, *Sphagnum subsecundum*, *Sphagnum magellanicum*, *Sphagnum flexuosum*, *Sphagnum subnitens*, *Sphagnum rubellum*, *Sphagnum capillifolium*, w tym paprotników: widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*), paprotki zwyczajnej (*Polypodium vulgare*), nerecznicy grzebienistej (*Dryopteris cristata*), w tym roślin naczyniowych: rosiczki długolistnej (*Drosera anglica*), rosiczki pośredniej (*Drosera intermedia*), rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), turzycy bagiennnej (*Carex limosa*), pływacza drobnego (*Utricularia minor*), modrzewnicy zwyczajnej (*Andromeda polifolia*) oraz żurawiny drobnolistkowej (*Oxycoccus microcarpus*). W rezerwacie stwierdzono występowanie płazów: traszki zwyczajnej (*Lissotriton vulgaris*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*), grzebiuszki ziemnej (*Pelobates fuscus*), ropuchy szarej (*Bufo bufo*), rzekotki drzewnej (*Hyla arborea*), żaby jeziorkowej (*Rana lessonae*), żaby trawnej (*Rana temporaria*), żaby moczarowej (*Rana arvalis*), żaby wodnej (*Rana esculenta*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), fot. Ł. Limarowski

Świecznik rozgałęziony (*Artomyces pyxidatus*), fot. Ł. Limarowski

77. ZIELONE BAGNA

Data uznania: 24 grudnia 1996 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 55,38 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Złocieniec, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplinskie PLH320039

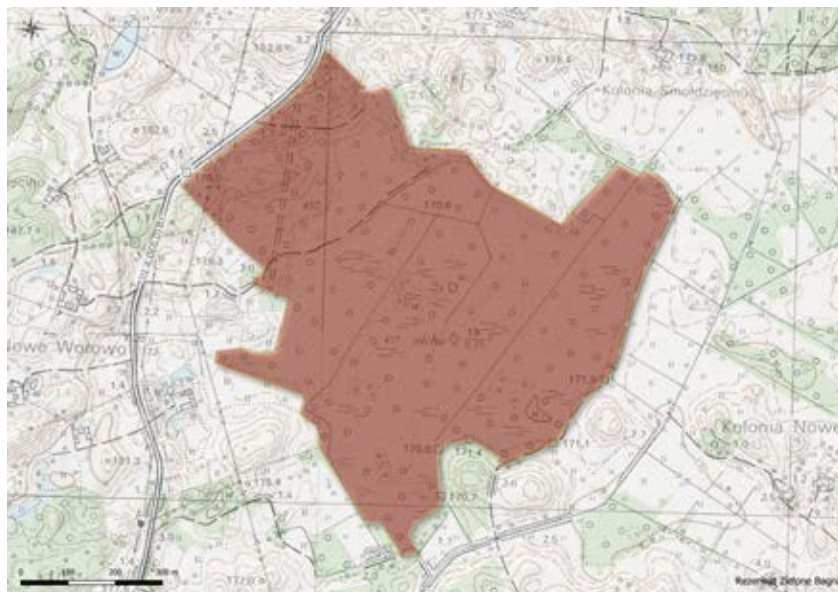
Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych ekosystemów bagiennych z unikatowymi zbiorowiskami roślinnymi

Rezerwat położony jest w granicach Drawskiego Parku Krajobrazowego. W rezerwacie ochronie podlega bioróżnorodność ekosystemów torfowisk samoodnawiających się po eksploatacji torfu oraz borów i lasów bagiennych. Główną część stanowi torfowisko wysokie o powierzchni ponad 44 ha. Do torfowiska od zachodu przylega bór mieszany bagienny, w którym dominują brzoza omszona (*Betula pubescens*), niewielki ols jesionowy oraz las mieszany, gdzie występują m.in.: sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*), buk zwyczajny (*Fagus sylvatica*), inne gatunki liściaste. Stwierdzono tam występowanie prawie 200 gatunków roślin naczyniowych. Rezerwat wyróżnia się bogatą i zróżnicowaną florą mchów, w tym 72 gatunków mchów należących do 16 rodzin, w tym 15 gatunków torfowców. Dominują gatunki roślin torfowisk, terenów bagiennych i wilgotnych. Obok gatunków pospolitych lub często spotykanych, stwierdzono wiele gatunków rzadkich i bardzo rzadkich w Polsce, jak np.: wierzba borówkolistna (*Salix myrtilloides*), widłaczek torfowy (*Lycopodiella inundata*), żurawina drobnolistkowa (*Vaccinium microcarpum*) i modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*). Cennymi w rezerwacie są zagrożone

Rosiczka długolistna (*Drosera anglica*), fot. G. Domian

gatunki mchów, m.in. torfowców i innych roślin, takich jak: torfowiec kończysty (*Sphagnum fallax*), torfowiec okazały (*S. riparium*), torfowiec Girgensohna (*S. girgensohnii*), *Dicranodontium denudatum*, *Drepanocladus uncinatus*, skorpionowiec brunatny (*Scorpidium scorpioides*), rosiczka długolistna (*Drosera anglica*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), rosiczka pośrednia (*Drosera intermedia*), wężnianka szerokolistna (*Eriophorum latifolium*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), przygielka biała (*Rhynchospora alba*), kalina koralowa (*Viburnum opulus*) oraz zwierzęta: żuraw (*Grus grus*), muchołówka żałobna (*Ficedula hypoleuca*), traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), żaba moczarowa (*Rana arvalis*). W rezerwacie występują siedliska przyrodnicze: torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do spontanicznej regeneracji oraz bory i lasy bagienne reprezentowane przez płyty boru bagiennego i brzeziny bagiennego.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

78. BAGNO CIEMINO

Data uznania: 19 września 1997 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 400,43 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Borne Sulinowo, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Bagno i Jezioro Ciemino PLH320036

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych kompleksu ekosystemów leśnych i torfowiskowych, charakterystycznych dla Pojezierza Drawskiego

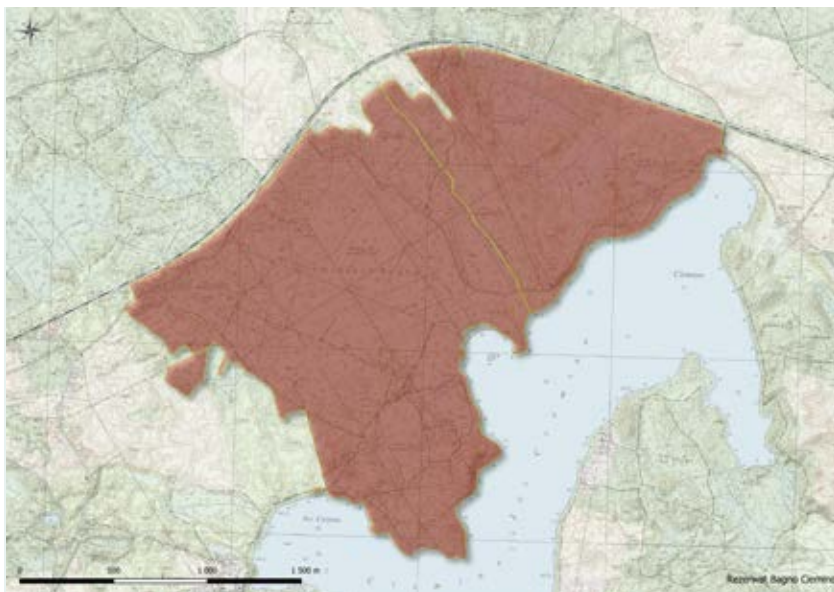
Rezerwat zajmuje trudno dostępny obszar nad jeziorem Ciemino. Są to rozległe zagłębienia wśród pagórków morenowych. Obejmuje on torfowisko typu bałtyckiego i silnie zróżnicowane zbiorowiska leśne reprezentujące wszystkie typy występujące na Pojezierzu Drawskim. Powierzchnia torfowiska jest nieznacznie wyniesiona (ponad 1 m) powyżej poziomu jeziora. Przepływa tu strumień i występują zabagnienia. W południowej części rezerwatu znajdują się wychodzące spod torfu kemowe pagórki, mające charakter wysp mineralnych. Najwyższym wzniesieniem rezerwatu jest pagórek nad brzegiem jeziora – około 19 m. Na dawnych mapach topograficznych z lat 80. XIX w. obszar rezerwatu stanowiło bezleśne torfowisko, poprzecinane rowami, z zaznaczonymi miejscami eksploatacji torfu. Obecnie na większości obszaru rezerwatu procesy torfotwórcze są zahamowane, dominują procesy murszenia torfu (rozpad masy torfowej, osuszenie terenu). Analiza charakteru tempa przemian roślinności torfowiska wskazuje, iż bezpośrednią przyczyną degradacji torfowiska była działalność człowieka – głównie na skutek odwodnienia terenu za pomocą sieci rowów melioracyjnych, mniej szkody wywołała eksploatacja złoża torfu, gdyż odbywała się ona na niewielką skalę. Obecnie głównymi typami roślinności w obrębie torfo-

Bagno Ciemino, fot. A. Sigiel-Dopierała

wiska są żyzne lasy liściaste, bory mieszane i zbiorowiska bagienne. W strefie litoralnej jeziora występują skupienia bylin wodnych lub ziemno-wodnych. W rezerwacie zinwentaryzowano cenne i rzadkie gatunki roślin, a w szczególności takie jak: kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata*), kukułka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), nasiężrzał pospolity (*Ophioglossum vulgatum*), nercznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), widłoząb Bergera (*Dicranum undulatum*) oraz torfowce (*Sphagnum* sp.).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Siedlisko przyrodnicze 91D0 Bory i lasy bagienne, fot. A. Siedlak

79. OLSZANKA

Data uznania: 29 grudnia 1998 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 1354,95 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Goleniów i Stepnica, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza Goleniowska PLB320012, Uroczyska w Lasach Stepnickich PLH320033

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych i naukowych torfowiska bałtyckiego, borów bagiennych i olsów oraz rzadkich i ginących gatunków ptaków i ssaków

Obiekt zajmuje kopolowe torfowisko wysokie, typu atlantyckiego, położone po stronie wschodniej ujściowego odcinka Odry, obecnie znajdujące się w różnych stadiach sukcesji. Bez wątplenia, poza siedliskami torfowiskowymi, największym walorem obiektu jest bielik (*Haliaeetus albicilla*) – należący do rodziny jastrzębiowatych, największy ptak szponiasty występujący w Polsce. Dorosłe osobniki mają wybarwienie ogona w kolorze białym, głowę jasną, nogi i dziób żółte, skoki do połowy upierzone. Bardzo charakterystyczna sylwetka w locie – rozpiętość skrzydeł 220–240 cm, ogon w kształcie rozłożonego wachlarza. W Polsce najliczniej występuje on na zachodzie i północy kraju. W latach 50. ubiegłego wieku notowano znaczny spadek liczebności populacji bielika w naszym kraju, dopiero pod koniec ubiegłego wieku zaobserwowano jej wzrost. Na terenie kraju ptak lęgowy, związany z obszarami wodnymi i starodrzewiem. Buduje bardzo duże gniazda, jedna para może mieć po 2–3 gniazda w rewirze. Wysiadywaniem jaj i dokarmianiem młodych zajmują się przemiennie oboje rodzice. Najczęściej przeżywa jedno, dwa młode. Rezerwat przyrody stanowi rozległy, trudnodostępny obszar, zapewniający ptakom spokój

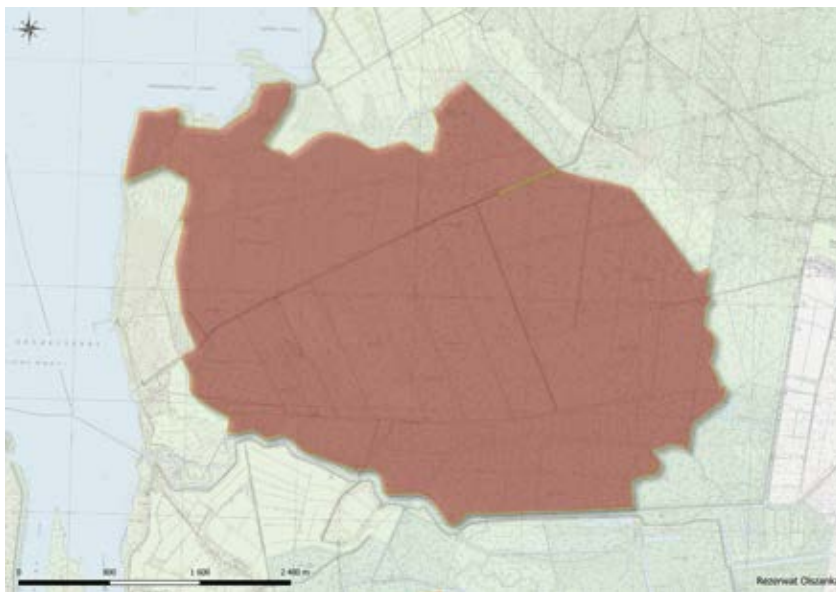

Bielik (*Haliaeetus albicilla*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

w sezonie lęgowym i poza nim. Zalew Szczeciński z odpowiednią bazą pokarmową przyczynił się do nietypowej liczby (11 par) i zagęszczenia gniazd tego gatunku w rezerwacie. Fakt ten stanowi ewenement w skali kraju, dlatego też rezerwat w pełni zasługuje na miano „Bielikowego Eldorado”.

W rzeczywistości ochrona rezerwatowa części ww. terenu obowiązuje od roku 1985, kiedy to na powierzchni 62,83 ha uznany był rezerwat „Wilcze Uroczysko”.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Lasy bagienne, fot. G. Domian

80. LEŚNE ŹRÓDŁA

Data uznania: 31 grudnia 1998 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 20,85 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tuczo, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych licznych źródeł w obrębie naturalnego ekosystemu leśnego

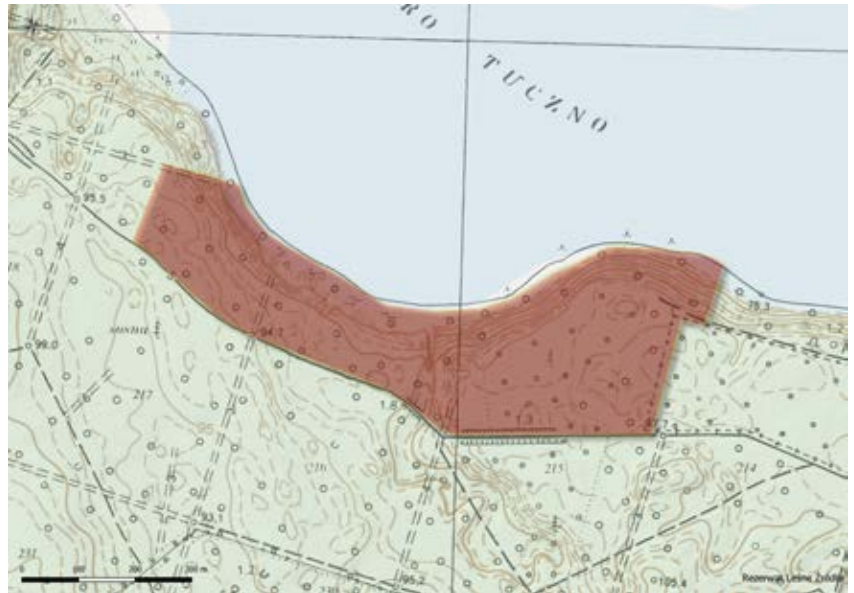
Rezerwat „Leśne Źródła” jest niezwykle ciekawym miejscem, ponieważ ochronie podlega terasa akumulacyjna, spod której spływa z poziomów wodonośnych woda do jeziora Tuczo. Spływ wód źródłanych o stałej temperaturze odbywa się przez cały rok, co zapobiega zarastaniu siedliska: nawet zimą można zobaczyć zielone płyty mchów źródłiskowych i rzęsy trójrowkowej (*Lemna trisulca*). W rezerwacie stwierdzono obecność 237 gatunków roślin, w tym wiele gatunków chronionych i rzadkich, reliktowych lub o ograniczonym zasięgu. Ciekawostkę stanowią tu występujące rzadkie grzyby: lakownica europejska (*Ganoderma adpersum*), twardziak muszlowy (*Panus conchatus*), skórnik aksamitny (*Stereum subtomentosum*). Rezerwat jest ostoją dla wielu chronionych gatunków

Oznakowanie rezerwatu Leśne Źródła, fot. Ł. Limarowski

zwierząt, np.: ropuchy szarej (*Bufo bufo*), żaby moczarowej (*Rana arvalis*), puszczyka (*Strix aluco*), dzięcioła dużego (*Dendrocopos major*), pleszki (*Phoenicurus phoenicurus*), świstunki (*Rhadina sibilatrix*), kowalika (*Sitta europaea*) oraz chrząszczy, takich jak biegacz gładki (*Carabus glabratus*), biegacz granulowany (*Carabus granulatus*), biegacz fioletowy (*Carabus violaceus*).

W obiekcie wyznaczona została ścieżka dydaktyczna przeznaczona dla ruchu pieszego o łącznej długości 1,1 km.

Rezerwat Leśne Źródła, fot. J. Bojko

81. GOLCZEWSKIE UROCZYSKO

Data uznania: 22 maja 2004 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 101,20 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Golczewo, powiat kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Golczewska PLH320052

Cel ochrony: zachowanie naturalnych ekosystemów torfowisk wysokich, śródleśnego jeziora oraz otaczających je kompleksów półnaturalnych ekosystemów leśnych na siedliskach wilgotnych ekosystemów bagiennych wraz z zachodzącymi w nich procesami fluktuacji, sukcesji i regeneracji

Pierwotnie teren rezerwatu „Golczewskie Uroczysko” objęty był ochroną jako zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Widłakowy Las”. Obiekt obejmuje bardzo cenny i dobrze zachowany kompleks ekosystemów leśnych i torfowiskowych. Ważnym elementem roślinności rezerwatu są autogeniczne nieleśne zespoły wodne i bagienne, takie jak śródleśne jezioro Żabie i torfowiska wysokie, na obszarze których występuje 25 gatunków chronionych i rzadkich roślin, np: rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*) i kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), gółka długoostrogowa (*Gymnadenia conopsea*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), grzybienie północne (*Nymphaea candida*), przygiętka biała (*Rhynchospora alba*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*). Jezioro Żabie stanowi miejsce rozrodu dla ropuchy szarej (*Bufo bufo*) i innych chronionych płazów. Wielką atrakcją tego terenu jest gęsty dywan widłaków jałowcowatych (*Spinulum annotinum*), porastających znaczny obszar. Na terenie rezerwatu rosną fragmenty starych lasów i borów bagiennych zbliżonych do lasów naturalnych, z sędziwymi kilkusetletnimi drzewami. Środowisko przyrodnicze rezer-

Widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), fot. D. Musielak

watu jest od dawna odizolowane od negatywnego wpływu presji antropogenicznej, dzięki czemu udało się uchronić naturalną roślinność i zabezpieczyć cenne układy ekologiczne, stanowiące ostoję wielu zagrożonych i chronionych gatunków zwierząt.

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych wyznaczono w obiekcie szlak turystyczny (pieszo-rowerowy) po drodze leśnej pomiędzy oddz. 118b/118a oraz 118i/118h, na północ i wschód od jeziora. Na jego trasie wyznaczono punkt widokowy.

Golczewskie Uroczysko, fot. B. Adamczyk

82. PRZYBIERNOWSKI BÓR BAGIENNY

Data uznania: 22 maja 2004 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 64,23 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Przybiernów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie naturalnego ekosystemu boru bagiennego, otaczającego go fragmentu ekosystemu leśnego na siedliskach wilgotnych, ekosystemów bagiennych, zaroślowych oraz fragmentu doliny rzeki Wołcznicy wraz z zachodzącymi w nich procesami fluktuacji, sukcesji i regeneracji

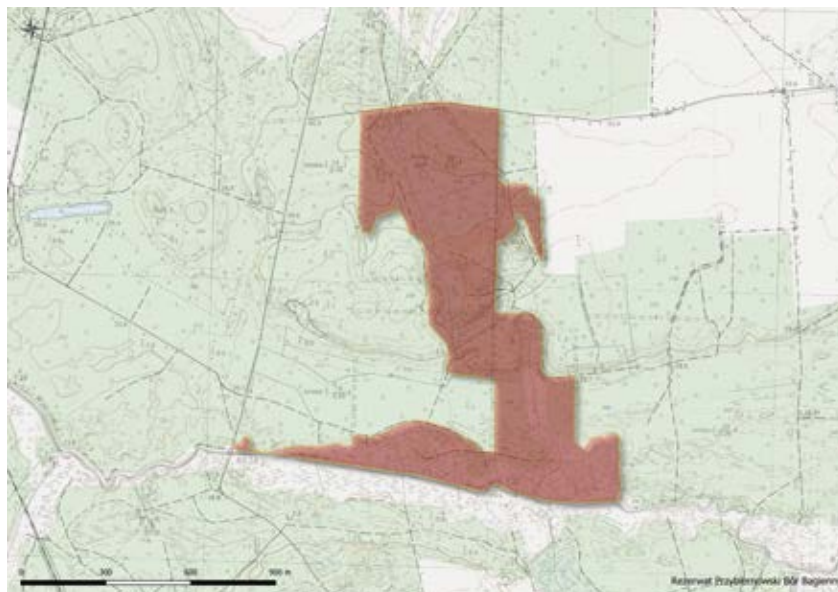
W rezerwacie głównym przedmiotem ochrony jest torfowisko wysokie kopolowe w północnej części rezerwatu. Torfowisko to zajmuje niezbyt głęboką misę pierwotnie śródleśnego jeziora, które w sposób naturalny nie było odwadniane powierzchniowo. Na terenie rezerwatu znajduje się także unikalny bór bagienny na siedlisku silnie wilgotnym o walorach lasu naturalnego, kształtowany od ponad stu lat przez naturę. Chronione na terenie rezerwatu ekosystemy stanowią jedne z najbardziej zagrożonych nie tylko w skali kraju, ale również w skali całej Europy. Spośród chronionych oraz rzadkich gatunków flory i fauny na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie m.in.: kruszczyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*), kruszczyka rdzawoczerwonego (*Epipactis atrorubens*) oraz roślin torfowisk: rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), bagnicy torfowej (*Scheuchzeria*

Młode bociany czarne (*Ciconia nigra*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

palustris), turzycy bagiennej (*Carex limosa*), bobrka trójlistkowego (*Menyanthes trifoliata*). Wśród zwierząt gatunki chronione reprezentują m.in.: jaszczurka żyworodna (*Zootoca vivipara*), częsta w rezerwacie ropucha szara (*Bufo bufo*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), bocian czarny (*Ciconia nigra*), dzięcioł średni (*Dendrocoptes medius*), żuraw (*Grus grus*) czy trzmielojad (*Pernis apivorus*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Bór bagieny w rezerwacie, fot. D. Musielak

83. BAGNO KUSOWO

Data uznania: 18 czerwca 2005 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 326,72 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Szczecinek, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Jeziora Szczecineckie PLH320009

Cel ochrony: zachowanie torfowiska wysokiego typu bałtyckiego z charakterystycznymi rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin

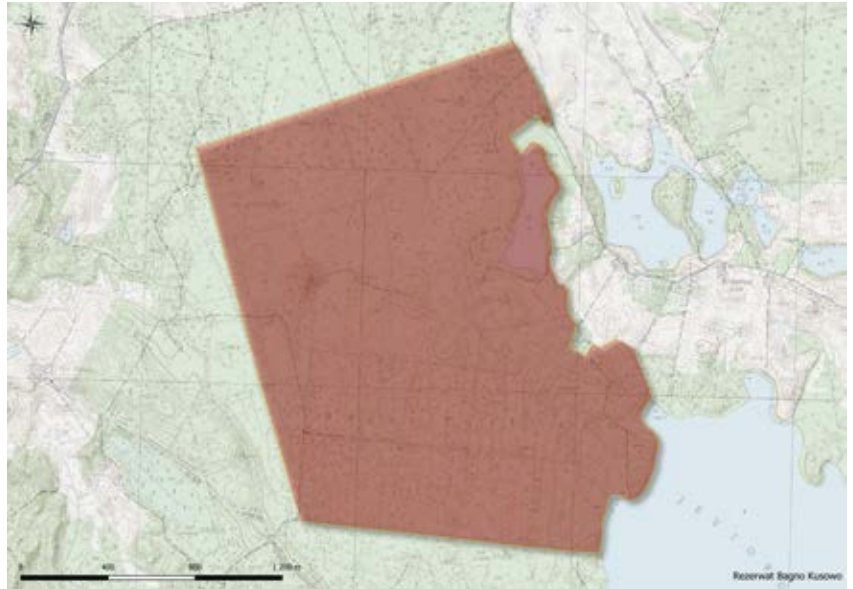
Walorem rezerwatu jest zachowane torfowisko wysokie typu bałtyckiego będące siedliskiem dla wielu cennych oraz chronionych gatunków roślin, w szczególności: wełnianeczki darniowej (*Trichophorum cespitosum*), turzycy bagiennej (*Carex limosa*), rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), rosiczki długolistnej (*Drosera anglica*), wawrzyńka wilczyko (*Daphne mezereum*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), widłaka jałowcowatego (*Spinulum annotinum*) i torfowców (*Sphagnum* sp.), jak również zwierząt, w szczególności: zająca szaraka (*Lepus europaeus*), żurawia (*Grus grus*), lerki (*Lullula arborea*) i dzięcioła czarnego (*Dryocopus*

Torfowisko wysokie (7110), fot. A. Siedlak

Zarastające potorfia, fot. A. Siedlak

Wawrzynek wilczczyko (*Daphne mezereum*), fot. A. Sigiel-Dopierała

martius), a także zachowanie siedlisk przyrodniczych, tj. żywego torfowiska wysokiego, torfowiska wysokiego zniekształconego, lecz zdolnego do regeneracji, torfowisk przejściowych i trzęsawisk, naturalnego jeziora dystroficznego, kwaśnej buczyny niżowej oraz borów i brzeziny bagiennych.

Dla celów turystycznych, rekreacyjnych i edukacyjnych wyznaczono ścieżkę edukacyjną („poznawczą”) po zarastających potorfiałach i borach bagiennych.

Sosna zwyczajna na torfowisku wysokim, fot. A. Siedlak

84. DOLINA RURZYCY

Data uznania: 3 sierpnia 2005 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 552,04 ha oraz 539,69 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: gmina Wałcz, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza nad Gwdą PLB300012, Dolina Rurzyca PLH300017

Cel ochrony: zachowanie cennych zbiorowisk roślinnych, rzadkich i chronionych gatunków roślin i zwierząt oraz unikatowych krajobrazów przyrody wraz z urozmaiconą rzeźbą terenu, tj. naturalnych lasów rosnących na stromych zboczach, czystych jezior tworzących długie ciągi rynien oraz pagórkowaty teren z meandrującą rzeką w głębokiej dolinie

Rezerwat obejmuje fragment rzeki Rurzyca, będącej dopływem Gwdy, wraz z jeziorami, nadrzecznymi mokradłami i torfowiskami oraz przyległym do nich drzewostanem. Rzeka Rurzyca meandruje w głębokiej dolinie i przepływa przez ciąg czystych jezior rynnowych: Krępsko Małe, Krępsko Długie, Trzebieszki, Krępsko Górne, Krępsko Średnie, Dąb i Żabie. Rezerwat zawiera kompleks unikatowych, dobrze zachowanych torfowisk niskich i źródlisk, z bogactwem flory, w tym rzadkich gatunków torfotwórczych. Torfowiska nadrzeczne i olszyny źródliskowe są najwartościowszym fragmentem Lasów Wałeckich, z występującymi tu siedliskami przyrodniczymi, takimi jak źródliska wapienne, torfowiska zasadowe czy rzeczne zbiorowiska włosieniczników (*Batrachium*). Do istotnych zagrożeń celu ochrony rezerwatu należy zbyt szybko postępująca sukcesja zbiorowisk torfowiskowych, zarastanie borów chrobotkowych, erozja torfowisk na terenach źródliskowych oraz antropopresja, obejmująca

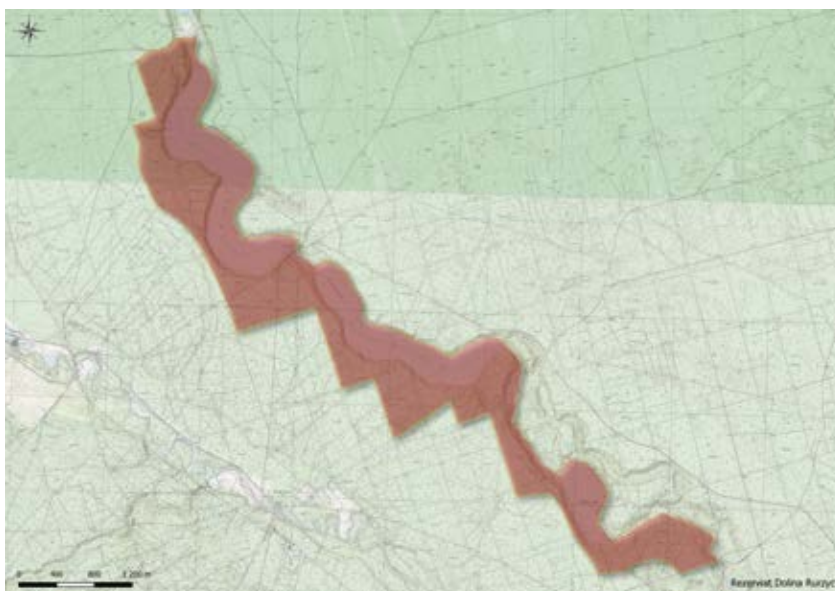

Zbiorowiska wodnych roślin z włosienicznikami, fot. S. Jurzyk-Nordlów

turystykę i wędkarstwo. W ramach planowanej ochrony wykonuje się działania mające na celu ochronę i utrzymanie różnorodności drzewostanu i mikrosiedlisk, w tym związanych z drewnem martwym. Wyznaczono również strefy, gdzie dozwolony jest ruch turystyczny oraz rekreacja wodna, w tym wędkowanie, monitoring flory i fauny oraz prace pielęgnacyjne w obrębie istniejącego drzewostanu.

Dla celów rekreacyjnych i turystycznych w 2014 r. wyznaczono w rezerwacie:

- „Szlak kajakowy im. Jana Pawła II” przebiegający na łącznej długości 13 826 m przez fragment rzeki Rurzyca i jeziora Krępsko Górne, Krępsko Średnie, Dąb – do pływania sprzętem wodnym bez napędu silnikowego, bez możliwości penetracji stref brzegowych jezior i rzeki,
- pieszo-rowerowy „szlak niebieski” przebiegający przez wydzielania 33~a, ~c, 238f, ~b, ~f, 237c, f, g, h, 293b, c, g, h, j, k, 363~a, ~c, ~b, 364~b, 365b, d, ~d, 366a Nadleśnictwa Płytnica z siedzibą w Nowej Szwecji.

Dolina Rurzyca, fot. K. Michałowska

85. SŁOWIŃSKIE BŁOTA

Data uznania: 25 października 2005 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 193,07 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Darłowo, powiat sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Słowińskie Błoto PLH320016

Cel ochrony: zachowanie kopułowego torfowiska wysokiego typu bałtyckiego z charakterystyczną florą i fauną

Złoże torfowe „Słowińskich Błot” ma formę wyraźnie wysklepionej kopuły. Jej brzeżne partie leżą na wysokości ok. 32 m n.p.m., a najwyższa część wierzchołku – na wysokości 33,2 m n.p.m. Rezerwat chroni cały kompleks przyrodniczy związany z kopułowym torfowiskiem wysokim. Fakt ten determinuje florę, faunę i roślinność obiektu, a także występowanie w nim cennych siedlisk przyrodniczych. Wśród roślin na uwagę zasługują następujące gatunki: rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), malina moroszka (*Rubus*

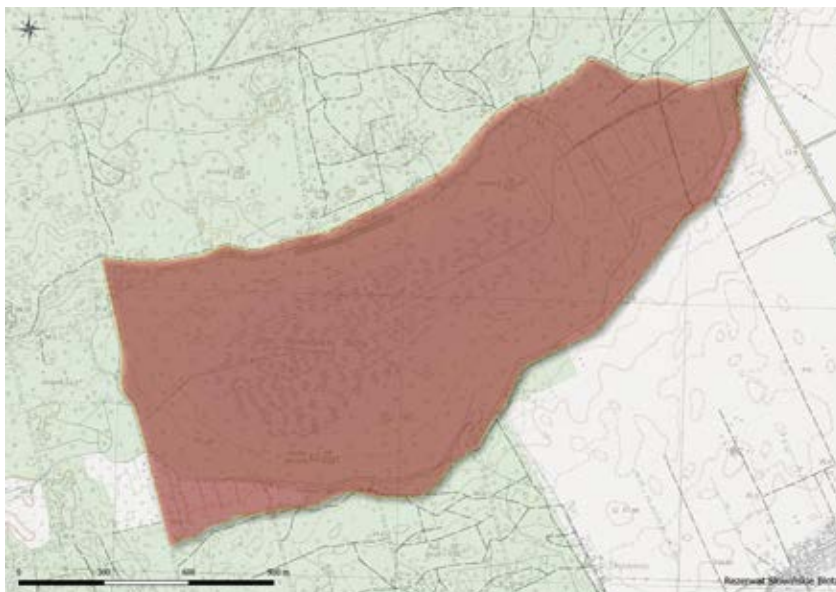

Włochatka (*Aegolius funereus*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Kopuła torfowiska wysokiego, fot. P. Waloch

chamaemorus) oraz liczne gatunki torfowców (*Sphagnum* sp.) Wśród zwierząt na uwagę zasługują następujące gatunki: włośchatka (*Aegolius funereus*), samotnik (*Tringa ochropus*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), czeczotka (*Acanthis flammea*). Największym walorem rezerwatu okazuje się jedno z najlepiej zachowanych torfowisk wysokich typu bałtyckiego w Polsce. Jest to jedno z 60 torfowisk bałtyckich występujących na obszarze Polski. Ich występowanie determinowane jest wpływem morskiego klimatu, w związku z czym występują jedynie w północnej części naszego kraju. Północ Polski jest więc południową granicą zasięgu geograficznego torfowisk wysokich typu bałtyckiego.

Zachowała się znacząco większa część złoża torfowego o nienaruszonym układzie warstw. Torfowisko ma klasycznie wykształconą kopułę. Pod względem genezy torfowisko reprezentuje najrzadszy typ rozwoju, związany z bezpośrednią paludyfikacją mineralnego podłoża. Spośród wszystkich torfowisk Pomorza najdłużej miało nieodwadnianą kopułę i do chwili obecnej zachowało relatywnie wysoki poziom wody w centralnych partiach wierzchowiny. Stosunkowo duża powierzchnia torfowiska zachowała mszarny charakter, a występujące na niej fitocenozy mają typowy skład i właściwości torfotwórcze. Znaczna część powierzchni jest porośnięta przez bardzo typowo wykształcone fitocenozy boru bagiennego. W rezerwacie występują siedliska przyrodnicze wymienione w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej, wymagające ochrony w ramach obszarów Natura 2000: żywe torfowisko wysokie, siedlisko priorytetowe; torfowisko wysokie zniekształcone, lecz zdolne do regeneracji; kwaśna buczyna niżowa; bory i lasy bagienne, siedlisko priorytetowe.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Bór bagienny, fot. Ł. Banasiak

86. WARNIE BAGNO

Data uznania: 25 października 2005 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 520,21 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Będzino, Biesiekierz, Karlino, powiaty białogardzki i koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Warnie Bagno PLH320047

Cel ochrony: zachowanie kompleksu torfowiskowego obejmującego kopułowe torfowisko bałtyckie porośnięte mszarnikami wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), kompleks regenerujących się potoforii ze zbiornikami mszarnymi oraz ekosystemy boru bagiennego i boru wilgotnego

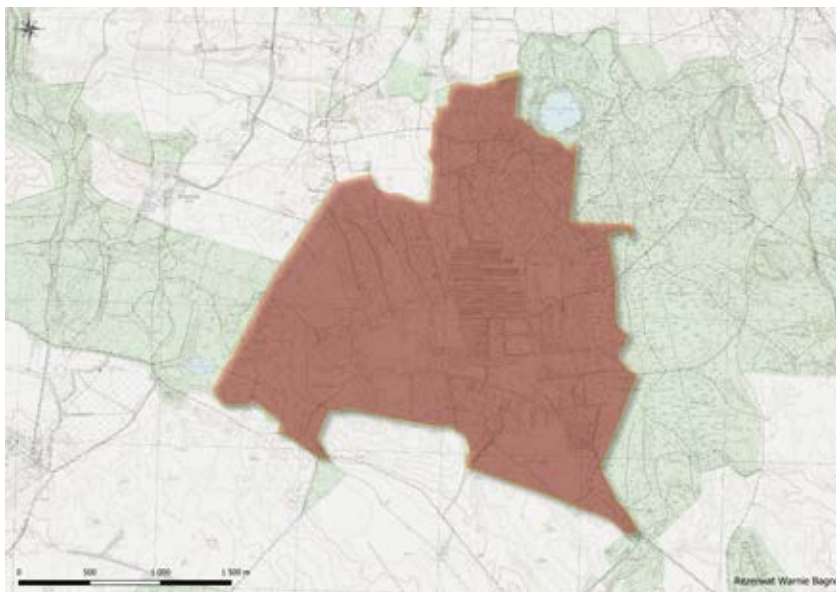
Torfowisko zajmuje rozległą, dużą nieckę terenową wypełnioną prawie w całości osadami organicznymi. Rozwój torfowiska w początkowej fazie, 8–10 tys. lat temu, był zróżnicowany w zależności od lokalnych warunków terenowych (ukształtowanie powierzchni, dominujący typ zasilania). W najgłębszych miejscach, w przeszłości istniały płytkie zbiorniki wodne. Miąższość złoża torfowiska „Warnie Bagno” w najwyższym punkcie kopuły wynosi ponad 8 m. Osady organiczne budujące kopułę torfowiska wysokiego praktycznie na całej powierzchni podścielone są gytą ilastą, zalegającą na piaskach średnio- i gruboziarnistych. Torfowisko ma charakter ombrotroficzny – jest zasilane w wodę głównie przez opady. W rezerwacie stwierdzono występowanie 341 gatunków roślin naczyniowych.

Głównymi walorami flory naczyniowej są bardzo duża (jedna z istotniejszych na Pomorzu) populacja wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*) oraz liczne i bogate liczebnie populacje istotnych gatunków roślin torfowiskowych takich jak bagno zwyczajne (*Ledum palustre*) i roszciska okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*). Ponadto stwierdzono stanowiska rzadkich i chronionych gatunków roślin, takich jak: przygiętka biała (*Rhynchospora alba*), modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), widłak jałowcowaty (*Spinulum annotinum*), roszciska długolistna (*Drosera*

Modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), fot. G. Domian

anglica), rosziczka pośrednia (*Drosera intermedia*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), liczne gatunki torfowców (*Sphagnum* sp.) Cennym elementem fauny jest motyl modraszek bagniczek (*Plebejus optilete*). Ponadto w ramach walozyzacji stwierdzono m.in. występowanie następujących gatunków ptaków: kos (*Turdus merula*), bogatka (*Parus major*), świstunka leśna (*Phylloscopus sibilatrix*), dzięcioł duży (*Dendrocopos major*), pierwiosnek (*Phylloscopus collybita*), pełzacz leśny (*Certhia familiaris*), sosnowka (*Periparus ater*), płochacz pokrzywnica (*Prunella modularis*). Odnotowano także w obiekcie obecność gatunku z Dyrektywy Siedliskowej, tj. ważki zalotki większej (*Leucorrhinia pectoralis*). W rezerwacie występują następujące siedliska przyrodnicze: torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji; torfowiska przejściowe i trzęsawiska, kwaśne buczyny; pomorski kwaśny las brzoźowo-dębowy; siedliska o znaczeniu priorytetowym: torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą oraz bory i lasy bagienne.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Torfowisko wysokie typu bałtyckiego, fot. z archiwum RDOŚ

87. ZALESKIE BAGNA

Data uznania: 24 października 2006 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 114,34 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Postomino, powiat sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Przymorskie Błota PLH220024

Cel ochrony: zachowanie we właściwym stanie kompleksu ekosystemów torfowiska wysokiego typu bałtyckiego zdominowanego przez bory i brzeziny bagiennie wraz z naturalnymi procesami dynamiki oraz charakterystycznymi, rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin

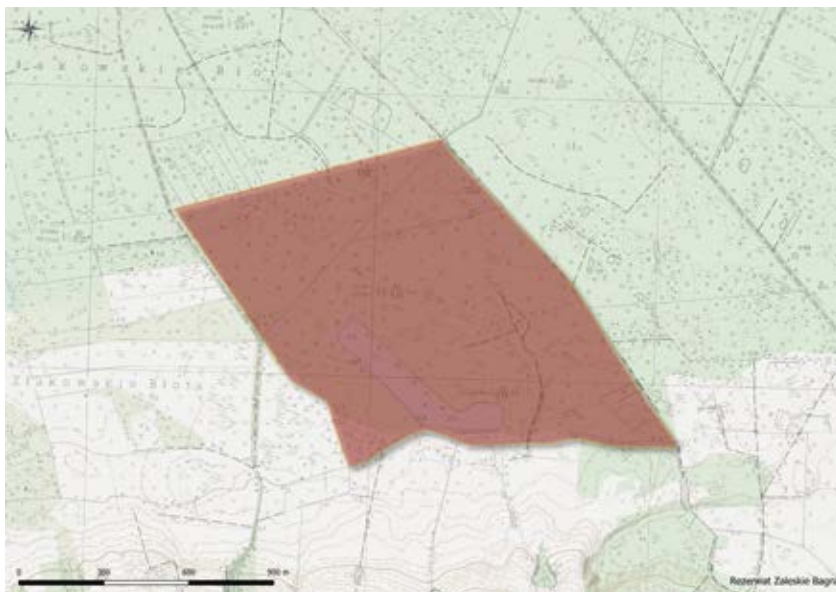
Obszar rezerwatu w całości pokryty jest złożem torfów, w nielicznych zagłębieniach przechodzącym w osady jeziorne. Torfowisko położone w granicach województwa zachodniopomorskiego ma płaski kształt, a różnice wysokości sięgają zaledwie kilkunastu centymetrów i mają charakter antropogeniczny (rowy, potorfia, drogi). Strop złoża torfowego budują torfy przejściowe oraz torfy wysokie. Na terenie rezerwatu położonych jest kilka potorfii o powierzchni od jednego do kilku arów (złóże torfu było eksploatowane przed II wojną światową). W południowej części znajduje się zbiornik wodny – jezioro Złakowo. Dominującym typem zasilania powierzchniowej warstwy torfowiska jest typ mieszany opadowo-gruntowy. Opiswany rezerwat stanowi bardzo dobry przykład „torfowisk wysokich bałtyckich” z woskownicą europejską (*Myrica gale*). Jest to także jedno z zaledwie kilkunastu zachowanych w dobrym stanie torfowisk wysokich typu bałtyckiego w Polsce. W rezerwacie stwierdzono występowanie 243 gatunków roślin naczyniowych, wśród których należy wymienić następujące rzadkie oraz chronione gatunki: storczyk Fuchsa (*Dactylorhiza fuchsii*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), widłak jałowcowaty (*Spinulum annotinum*), długosz królewski (*Osmunda regalis*), woskownica europejska (*Myrica gale*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), pływacz zwy-

Pływacz zwyczajny (*Utricularia vulgaris*), fot. Ł. Limarowski

czajny (*Utricularia vulgaris*), grzybie-
nie białe (*Nymphaea alba*), grążel
żółty (*Nuphar lutea*). Na tym tere-
nie występują następujące siedli-
ska przyrodnicze: torfowiska wyso-
kie zdegradowane, lecz zdolne do
naturalnej i stymulowanej regene-
racji; bory i lasy bagienne *Vaccinio
uliginosi-Betuletum pubescentis*,
Vaccinio uliginosi-Pinetum.

Dla celów rekreacyjnych wy-
znaczono dwa stanowiska wzdłuż
100 m brzegu jeziora Złakowo, na
których dopuszczono amatorski
połów ryb oraz szlak pieszy pro-
wadzący do tych stanowisk.

Jezioro Złakowo, fot. R. Karnecki

88. KRZEMIEŃSKIE ŹRÓDLISKA

Data uznania: 23 listopada 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 75,94 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Ińsko, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008

Cel ochrony: zachowanie źródlisk z rzadkimi zespołami roślinnymi i ostoi fauny

W skład rezerwatu wchodzi zespół dobrze zachowanych źródlisk, małe jezioro Chotom, przez które wody ze źródeł spływają do jeziora Krzemień oraz las na brzegu jeziora Krzemień. W północnej części rezerwatu znajduje się nieużytkowana łąka, przez którą przepływa, wpadająca do jez. Krzemień, rzeka Ina. Rezerwat posiada wysokie wartości florystyczne. Najbogatszym florystycznie zespołem roślinnym jest łąg olszowo-jesionowy – *Fraxino Alnetum*. W drzewostanie dominuje tu olsza czarna (*Alnus glutinosa*). Dobrze wykształconą warstwę krzewów budują: wawrzynek wilczczyko (*Daphne mezereum*), klon jawor (*Acer pseudoplatanus*), leszczyna pospolita (*Coryllus avellana*), trzmielina pospolita (*Eonymus europaeus*) i porzeczka czarna (*Ribes nigrum*).

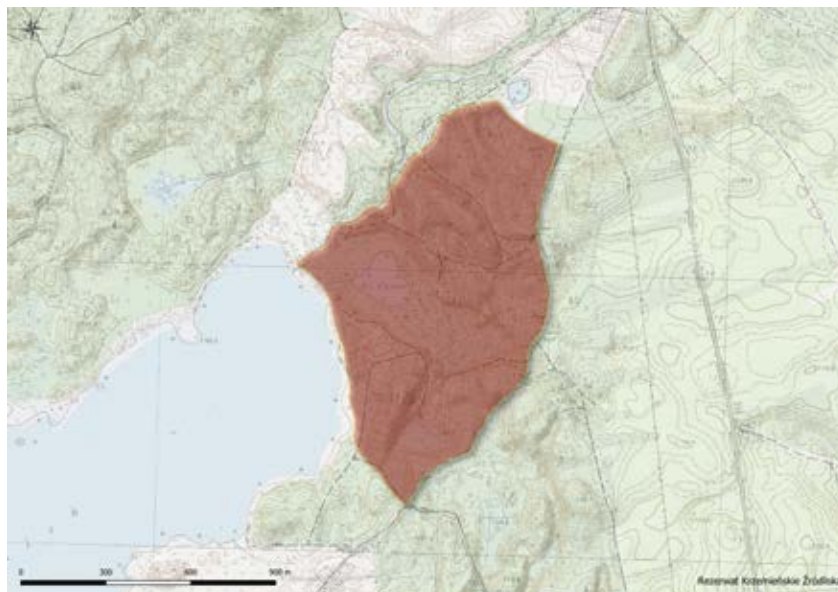

Fiołek błotny (*Viola palustris*), fot. Ł. Limarowski

Źródłiska na terenie rezerwatu, fot. J. Bojko

W warstwie zielnej występują: turzyca rzadkokłosa (*Carex remota*), fiołek błotny (*Viola palustris*). Na terenie rezerwatu stwierdzono dotychczas blisko 170 gatunków grzybów makroowocnikowych. Występują tu m.in.: monetka kleista (*Oudemansiella mucida*), mądziak psi (*Mutinus caninus*), pierścieniak łuskowaty (*Levatiomyces squamosus*), skórnik aksamitny (*Stereum subtomentosum*), wachlarzowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*) i sromotnik smrodliwy (*Phallus impudicus*). Wilgotne i niedostępne lasy rezerwatu są ostoją zwierzyzny, natomiast łąki nad Iną doskonałym miejscem dla jej żerowania.

Ina, brzeg jeziora Krzemień i jeziora Chotom są stale penetrowane przez wydry (*Lutra lutra*). Niewielkie oczka i mokradła służą licznym gatunkom herpetofauny. Teren ten odznacza się również dużymi walorami krajobrazowymi. Rezerwat znajduje się w granicach Ińskiego Parku Krajobrazowego.

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych wyznaczono ścieżki w wydzieleniach 511d, h Nadleśnictwa Dobrzany oraz drogę przebiegającą po granicy wydziałów 510i, j, h, k, m, 511 f oraz w wydziałach 511c, d, h, po których zezwala się na poruszanie pieszo, rowerem lub na nartach.

Ina przy granicy rezerwatu, fot. J. Bojko

89. TORFOWISKO KONOTOP

Data uznania: 12 września 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 66,06 ha oraz 220,06 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: gminy Bierzwnik i Drawno, powiat choszczeński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie torfowiska pojeziernego wypełniającego rynnę wypływającego się jeziora Konotop wraz z licznymi chronionymi i rzadkimi gatunkami roślin oraz zwierząt

Obiekt obejmuje typowe torfowisko pojeziernie wykształcone w rynnie subglacialnej, ciągnącej się na odcinku ok. 3 km oraz jezioro Konotop. Jest to mozaika czterech siedlisk przyrodniczych z typową dla nich roślinnością. Centralną część rezerwatu zajmuje torfowisko wysokie z roślinnością torfotwórczą. Pomiędzy nim a jeziorem Konotop – siedliskiem starorzecza i naturalnym eutroficznym zbiornikiem wodnym ze zbiorowiskami *Nympheion*, *Potamion* wraz z szuwarem kłoci wiechowatej (*Cladium mariscus*), wykształciło się torfowisko mszarne o charakterze trzęsawiskowego torfowiska przejściowego, a na obrzeżach

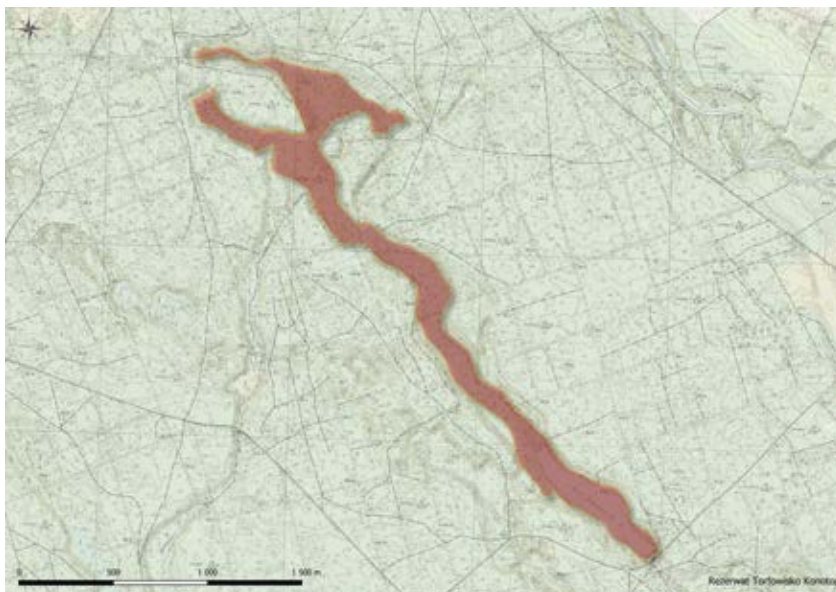

Samotnik (*Tringa ochropus*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Liść pułapkowy rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), fot. Ł. Limarowski

bory bagienne *Vaccinio uliginosi-Pinetum*. Osobliwościami flory wymienionych siedlisk są bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), skrzyp pstry (*Equisetum variegatum*), selernica żyłkowana (*Cnidium dubium*), turzyca bagienna (*Carex limosa*), wełnianka szerokolistna (*Eriophorum latifolium*), rosiczki: okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), długolistna (*D. anglica*) i pośrednia (*D. intermedia*), nercznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), torfowce (*Sphagnum* sp.), osobliwości fauny to żuraw (*Grus grus*) i samotnik (*Tringa ochropus*).

Obiekt nie jest udostępniony dla celów rekreacyjnych i turystycznych.

Rezerwat Torfowisko Konotop, fot. J. Bojko

90. ŁAZY

Data uznania: 12 września 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 265,33 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Mielno i Sianów, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Jezioro Bukowo PLH320041

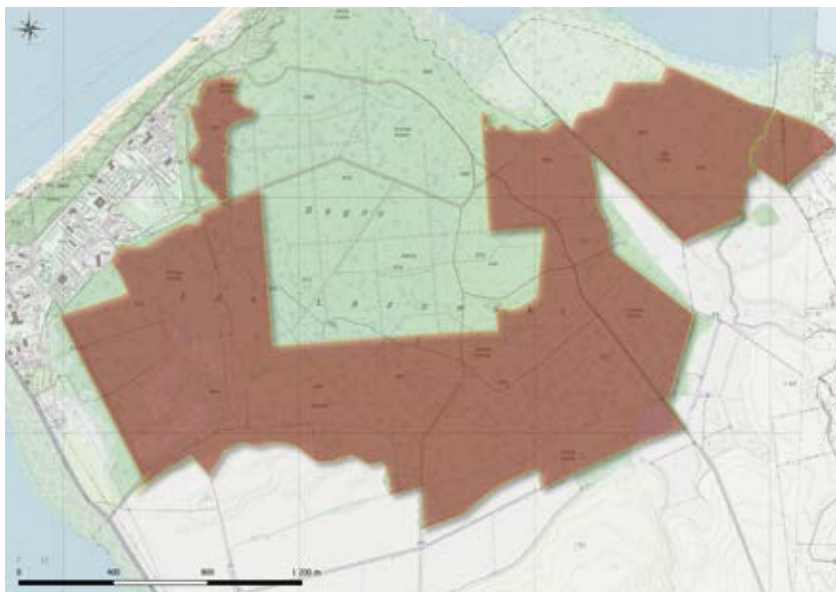
Cel ochrony: zachowanie ekosystemów torfowisk i leśnych z charakterystycznymi rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin, w tym szczególnie populacjami woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), storczyka Fuchsa (*Dactylorhiza fuchsii*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*) oraz narażonych na wyginięcie wątrobowców epiksylicznych

Obiekt obejmuje zachowane w stanie mało zmienionym ekosystemy wyróżniające się w skali kraju wartościami przyrodniczymi i naukowymi. W jego skład wchodzi pozostałości torfowiska wysokiego typu bałtyckiego, trudno dostępne torfowiska przejściowe z zaroślami woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), trudno dostępne lasy na siedliskach bagiennych oraz fragmenty wilgotnych buczyn na murszu. Woskownica europejska występuje wyłącznie na побереżu Bałtyku. Jest to krzew osiągający wysokość maks. 1,5 m, kwitnący wczesną wiosną przed rozwojem liści, o niepozornych kwiatach (męskie bardziej widoczne, żeńskie o wiele mniejsze). Pędy kruche, aksamitnie owłosione, liście pojedyncze, ciemnozielone, krótkoogonkowe, długości 2,5–6 cm, filcowate, owłosione. Cała roślina pokryta jest żółtożłocistymi gruczołkami żywicznymi, dzięki czemu wydziela przyjemny woskowy zapach. Na terenie rezerwatu występuje storczyk Fuchsa (*Dactylorhiza fuchsii*) – bulwiasta rzadka roślina. Roślinę wyróżnia specyficzna budowa kwiatu – kwiatki zebrane są bowiem w okółkach, a jeden z wewnętrznych płatków kwiatu prze-

Rezerwat Łazy, fot. A. Piotrowska

kształca się w warżkę – stanowiącą „ładowisko” dla potencjalnych zapylaczy, boczne zewnętrzne dwa płatki znajdują się po obu stronach warżki, odstając ukośnie ku górze, a wewnętrzny płatek wraz ze środkowym płatkem zewnętrznym odstają ku górze, tworząc „pokrywę” dla ujścia warżki, w której może być wytwarzany nektar. Warżka bardzo ubarwiona w nieregularne rysunki. Kwiaty o zróżnicowanym wybarwieniu od ciemnego po jasny róż, z wyraźnym ciemniejszym rysunkiem na warżce. Roślina ściśle związana jest z terenami wilgotnymi, podmokłymi.

W roku 2021 rezerwat został powiększony o 45,21 ha – o obszar lasów znajdujących się w północnej części i stanowiących typowo wykształcone w regionie siedliska przyrodnicze: łągi olszowe w podtypie źródliskowym, brzeziny bagienne, kwaśny las brzozowo-dębowy oraz kwaśne buczyny.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Krzewy woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) na terenie rezerwatu, fot. A. Piotrowska

91. ROBY

Data uznania: 24 października 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 84,40 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Trzebiatów, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wybrzeże Trzebiatowskie PLB320010,
Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017

Cel ochrony: zachowanie populacji cennych roślin naczyniowych i zarodnikowych, w tym wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) i rzadkich gatunków torfowców, oraz renaturalizacja ich siedliska – zniekształconego torfowiska wysokiego typu bałtyckiego

Obiekt obejmuje ekosystemy torfowiska wysokiego typu bałtyckiego, a także dobrze regenerujące się płytkie potorfia. Na znacznych powierzchniach występują skupienia gatunków chronionych, w tym wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*) i woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), a także 14 gatunków torfowców, w tym rzadkich i zagrożonych wyginięciem w Polsce, takich jak torfowiec płowy (*Sphagnum subfulvum*), torfowiec miękki (*Sphagnum molle*), torfowiec spiczastolistny (*Sphagnum cuspidatum*) i torfowiec jednoboczny (*Sphagnum subsecundum*). Torfowce należą do gromady mchów. Rosną pospolicie na terenie całego kraju. Charakteryzują się specyficzną budową – część komórek (mniejsze) pełni rolę niezbędną dla utrzymania procesu fotosyntezy, część komórek (większe) odpowiada za gromadzenie, zmagazynowanie jak największej ilości wody w organizmie rośliny (komórki wodonośne hialinowe). Liczba komórek wodonośnych jest różna, w zależności od gatunku mchu torfowca. Łodygi roślin rosną do długości około 20 cm, liście są ułożone dachówkowato, skrętoległe, ciemnozielone bądź bordowe, szczyt zwieńczony główką (koroną) – ponad główkę mogą wyrastać zarodnie. Tworzą gęste darnie. Zarodnikują głównie

Kwitnący męski okaz woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), fot. S. Jurzyk-Nordlów

w okresie lipca/sierpnia. W okresie dużego nasłonecznienia główki przybierają jasną barwę, celem odbicia jak największej ilości promieni słonecznych (ochrony całej rośliny przed nadmierną utratą wody na skutek parowania). W okresie wzrostu nawodnienia, po uzupełnieniu niedoboru wody, barwa mchów powraca do stanu pierwotnego. Mchy torfowce ściśle są związane z torfowiskami.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Zarastające brzozą torfowisko ze stanowiskiem woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), fot. D. Musielak

92. STRAMNICZKA

Data uznania: 24 października 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 94,49 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Dygowo, powiat kołobrzeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017

Cel ochrony: zachowanie torfowiska wysokiego typu bałtyckiego i mszarników wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*)

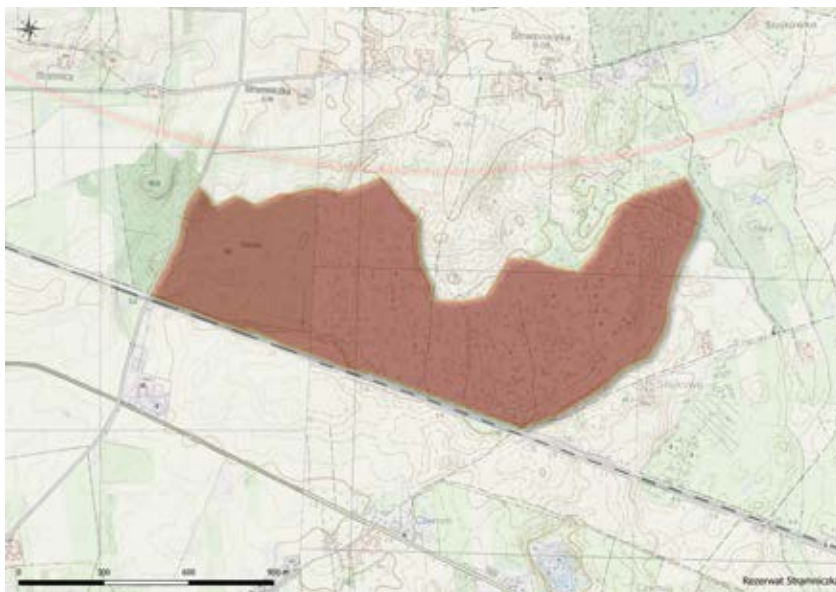
W granice obiektu wchodzi pozostałości torfowiska wysokiego typu bałtyckiego, a także dobrze regenerujące się potorfia. Torfowiska wysokie są rzadkością na terenie Polski, wiele z nich zostało przekształconych bądź zniszczonych na skutek ekspansywnego wydobywania torfu. Torfowisko zlokalizowane na terenie rezerwatu charakteryzuje się budową kopułową, występowaniem licznych mchów oraz krzewinek, a także silnym uwodnieniem. Na znacznych powierzchniach widoczne są skupienia gatunków chronionych, w tym wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*), rosiczki okrągłolistnej (*Drosera rotundifolia*), bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*) – gatunków ściśle związanych z terenami wigłotnymi, torfowiskami. W obrębie rezerwatu stwierdzono występowanie krusz-

Potorfie, fot. A. Zdun

czyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*) – rośliny z rodziny storczykowatych, wyróżniającej się specyficzną budową kwiatu. Jest gatunkiem bardzo zmiennym pod względem wielkości rośliny, jak i koloru kwiatu. Cechuje go spiralne ulistnienie pędu liśćmi o szerokości do 5 cm. Zagrożeniem dla tego typu torfowiska jest zarastanie kopuły torfowiskowej na skutek przyspieszonej sukcesji roślinności spowodowanej utratą wody z torfowiska.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Torfowisko przejściowe w rezerwacie, fot. D. Musielak

93. BÓRBAGNO MIAŁKA

Data uznania: 23 listopada 2007 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 49,82 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Ińsko, powiat stargardzki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008, Pojezierze Ińskie PLH320067

Cel ochrony: zachowanie mozaiki siedlisk torfowiskowych i leśnych z charakterystyczną dla nich florą i fauną

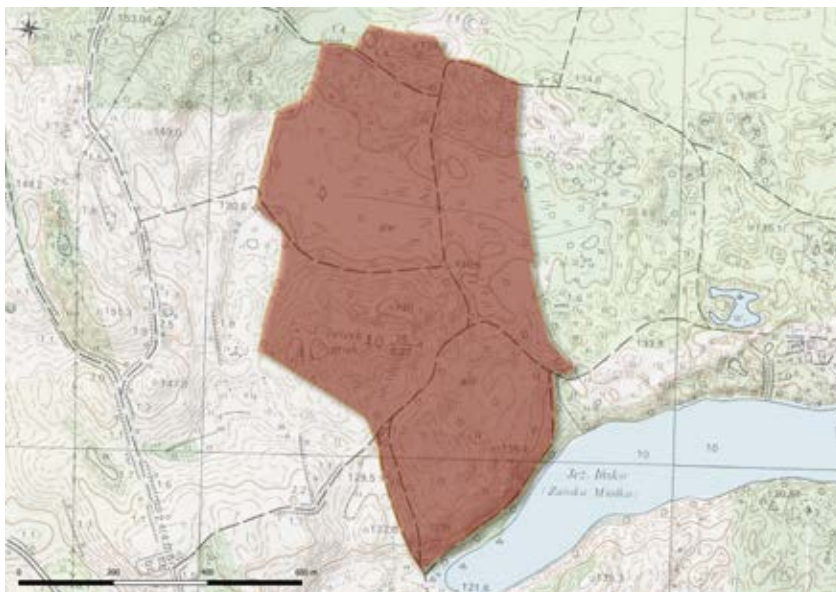
Różnorodność siedlisk oraz niejednorodne stosunki wodne panujące w rezerwacie są przyczyną jego dużej różnorodności florystycznej. Na wschód od krawędzi rezerwatu znajdują się rozległe łąki z zagłębieniami otoczonymi zaroślami wierzbowymi, wypełnionymi wodą lub porośniętymi szuwarem turzycowym. Pozostałości boru bagiennego – *Vaccinio uliginosi-Pinetum* znajdują się głównie w części zachodniej i północnej kompleksu leśnego. Spotkać tu można: bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), borówkę bagienną (*Vaccinium uliginosum*), żurawinę błotną (*Oxycoccus palustris*), wełniankę pochwowatą (*Eriophorum vaginatum*), pływacza zwyczajnego (*Utricularia vulgaris*), turzycę ciborowatą (*Carex cyperoides*), turzycę pospolitą (*Carex nigra*), turzycę długokłosą (*Carex elongata*) i turzycę pęcherzykowatą (*Carex bohemica*) oraz w miejscach bardziej suchych – wrzos zwyczajny (*Calluna vulgaris*). Warstwę mszystą tworzą torfowce – głównie torfowiec błotny (*Sphagnum palustre*), torfowiec magellański (*Sphagnum magellanicum*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*), torfowiec frędzlowaty (*Sphagnum fimbriatum*) oraz torfowiec Russowa (*Sphagnum russowii*). Niedostępny i podmokły teren rezerwatu jest lokalną

Wełnianka pochwowata (*Eriophorum vaginatum*), fot. D. Musielak

ostoją zwierzyny w polnym krajobrazie terenów pomiędzy wsiami Ścienne i Linówko. Przyrodniczą wartość terenu podnosi sąsiedztwo Jeziora Ińskiego. Na obszarze rezerwatu bytuje rodzina bobra europejskiego (*Castor fiber*), która w ostatnich latach w istotny sposób wpłynęła na stosunki wodne rezerwatu i terenów przyległych. Rezerwat znajduje się w granicach Ińskiego Parku Krajobrazowego.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Czermień błotna (*Calla palustris*) i torfowce (*Sphagnum* sp.), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

94. STRZALINY KOŁO TUCZNA

Data uznania: 28 czerwca 2008 r.

Rodzaj rezerwatu: faunistyczny

Powierzchnia: 17,83 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tucznno, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Strzalinny koło Tucznna PLH320021

Cel ochrony: zachowanie jednego z największych znanych zimowisk nietoperzy w Polsce, zlokalizowanego w bunnkrach stanowiących pozostałość po podziemnej fortyfikacji

Obiekt jest jednym z największych znanych zimowisk nietoperzy w Polsce, czwartym pod względem liczby zimujących osobników. W okresie jesiennozimowym regularnie hibernują tu cztery prawnie chronione gatunki tych ssaków: nocek duży (*Myotis myotis*), nocek Natterera (*Myotis nattereri*), nocek rudy (*Myotis daubentonii*), gacek brunatny (*Plecotus auritus*). Sporadycznie zimuje tu także nocek Bechsteina (*Myotis bechsteini*), dla którego jest to najbardziej na północ wysunięte stanowisko na terenie Polski. Na szczycie „Góry Wisielczej” i wewnątrz wzgórza zachował się kompleks olbrzymich żelbetonowych budowli. Fortyfikacje powstały w latach 30. XX w. Obiekty

Nocki rude (*Myotis daubentonii*), fot. M. Dziubak

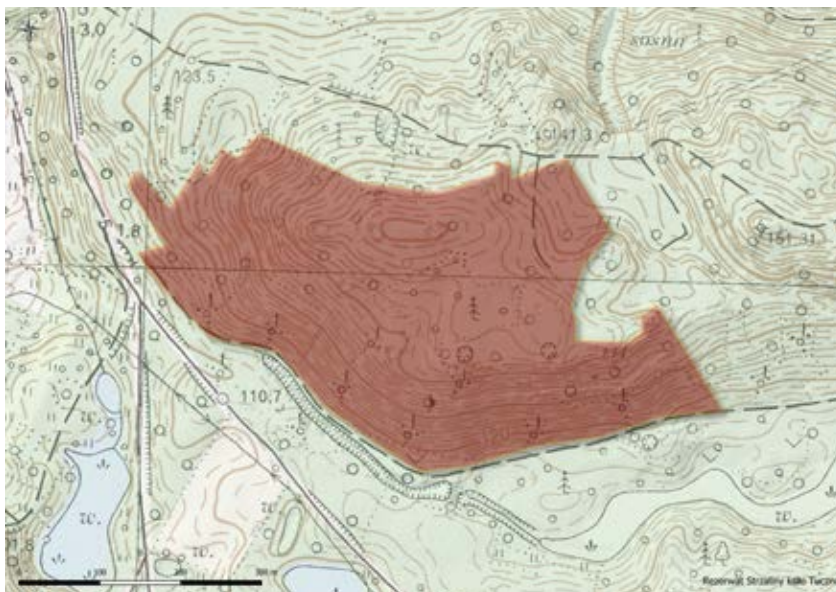

Gacek brunatny (*Plecotus auritus*), fot. M. Dziubak

połączone były korytarzami podziemnymi o długości sięgającej 800 m. Po wojnie zostały częściowo wysadzone w powietrze i obecnie są zawalone. Nie zachował się obiekt wejściowy z wyjątkiem zerwanego stropu. Zachowała się natomiast klatka schodowa będąca wejściem do podziemi. Bunkry stanowią idealne miejsce do zimowania. Nietoperze dostają się do podziemia poprzez szyby komunikacyjne i przebywają tu od września do końca kwietnia.

Rezerwat udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych:

- naziemny szlak o łącznej długości 309 m, przebiegający przez wydzielenia 387n, o, 413c, ~f Nadleśnictwa Tuczno przez cały rok;
- podziemny szlak o łącznej długości 1044 m, przebiegający wewnątrz podziemnych pozostałości grupy warownej „Góra Wisielcza” – wyłącznie pieszo w okresie od 16 kwietnia do 14 września, pod nadzorem wykwalifikowanego przewodnika ze Stowarzyszenia Grup Warownych Pojezierza Wałęckiego.

Nocek Bechsteina (*Myotis bechsteinii*), fot. M. Dziubak

95. JEZIORO CZARNE

Data uznania: 15 lipca 2008 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 39,99 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Przybiernów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza Goleniowska PLB320012, Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie eutroficznego jeziora wraz z otaczającymi go torfowiskami i drzewostanami na siedliskach mokrych i wilgotnych oraz populacji bytującego tam bobra europejskiego (*Castor fiber*)

Obiekt obejmuje unikalne tereny, na których ekosystemy zachowane są w stanie naturalnym lub mało zmienionym, tj. jezioro Czarne wraz z otaczającymi je torfowiskami i drzewostanami na siedliskach mokrych i wilgotnych. Na terenie rezerwatu występują cztery rodzaje siedlisk przyrodniczych: starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami *Nympheion* i *Potamion*, żywe torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą, torfowiska przejściowe i trzęsawiska oraz bory i lasy bagienne – zajmowane przez chronione gatunki zwierząt, m.in. zalotkę większą (*Leucorrhinia pectoralis*), żurawia (*Grus*

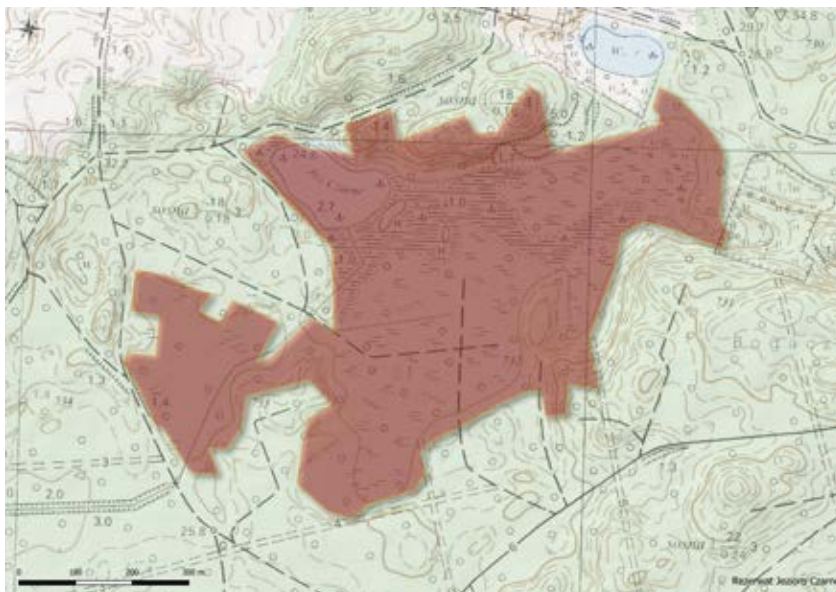
Torfowisko wysokie w rezerwacie, fot. P. Waloch

Zalotka większa (*Leucorrhinia pectoralis*), fot. Ł. Limarowski

grus) i bobra europejskiego (*Castor fiber*). Spośród licznych gatunków typowych dla torfowisk i siedlisk wilgotnych na uwagę zasługują stanowiska roślin chronionych i zagrożonych, jak bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), turzyca bagienna (*Carex limosa*) czy rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*).

Dla celów turystycznych, edukacyjnych i sportowych udostępniono ścieżkę przyrodniczą wokół jeziora Czarne w wydzieleniach 372d, f, g, 733d, f, h Nadleśnictwa Rokita, o łącznej długości ok. 520 m, po której można poruszać się pieszo, rowerem lub na nartach.

Płó na jeziorze Czarne, fot. B. Adamczyk

96. WIEJKOWSKI LAS im. Zbigniewa Wabiszczewicza

Data uznania: 9 września 2008 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 130,09 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Przybiernów i Wolin, powiaty goleniowski i kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Puszcza Goleniowska PLB320012

Cel ochrony: zachowanie borów i lasów bagiennych torfowisk wysokich, śródleśnych jezior eutroficznych oraz bogatej populacji woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) i cisa pospolitego (*Taxus baccata*)

Rezerwat obejmuje unikalne tereny przyrodnicze, w tym bory i lasy bagienne, torfowiska wysokie, śródleśne jeziora eutroficzne, populację woskownicy europejskiej (*Myrica gale*) oraz stanowiska cisa pospolitego (*Taxus baccata*). Występują tu wielogatunkowe lasy ze znacznym udziałem jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior*), wiązu

Woskownica europejska (*Myrica gale*), fot. A. Raclawska

szypułkowego (*Ulmus laevis*) z wieloma okazałymi dębami (*Quercus* sp.) o rozmiarach pomnikowych. Teren jest bardzo urozmaicony krajobrazowo. Porośnięte starodrzewami wzniesienia morenowe i liczne wysypki otoczone są bagiennymi lub wilgotnymi lasami, torfowiskami, jeziorami i rzeczkami. W granicach obszaru przeważają tereny bagien oraz olsów, stanowiąc 80% jego powierzchni. Trudna dostępność obszaru sprawiła, że antropopresja była znacznie ograniczona i zachowały się zbliżone do naturalnych fragmenty lasu, bagien i torfowisk. Na terenie rezerwatu spotkać można rzadkie i cenne gatunki ważek, jak straszka północna (*Sympecma paedisca*), żagnica zielona (*Aeshna viridis*), zalotka białoczarna (*Leucorrhinia albifrons*) oraz zalotka większa (*Leucorrhinia pectoralis*).

Rezerwat nazwano imieniem Zbigniewa Wabiszczewicza – emerytowanego leśniczego Leśnictwa Wiejkówko w Nadleśnictwie Rokita, który jako pierwszy zaproponował by tereny te objąć ochroną rezerwatową. Aktywnie działał na rzecz ochrony lokalnych walorów przyrodniczych, w tym woskownicy europejskiej, cisa pospolitego i bielika (*Haliaeetus albicilla*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Charakterystyczne liście woskownicy europejskiej (*Myrica gale*), fot. D. Musielak

Woskownica europejska (*Myrica gale*) w siedlisku lasu bagienego, fot. P. Waloch

97. OSETNO

Data uznania: 11 grudnia 2008 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 112,22 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Stare Czarnowo, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wzgórza Bukowe PLH320020

Cel ochrony: zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych licznych stanowisk rzadkich i zagrożonych wyginięciem gatunków grzybów, a także cech i procesów naturalnych dla wyróżniającego się dużymi walorami biocenotycznymi i estetycznymi kompleksu buczyn, łęgów, olsów źródliskowych, źródlisk, torfowisk i oczek wodnych, kształtującego się w warunkach dużego urozmaicenia rzeźby terenu i warunków siedliskowych, przy jednoczesnym zachowaniu funkcji drzewostanu nasiennego w oddz. 45a

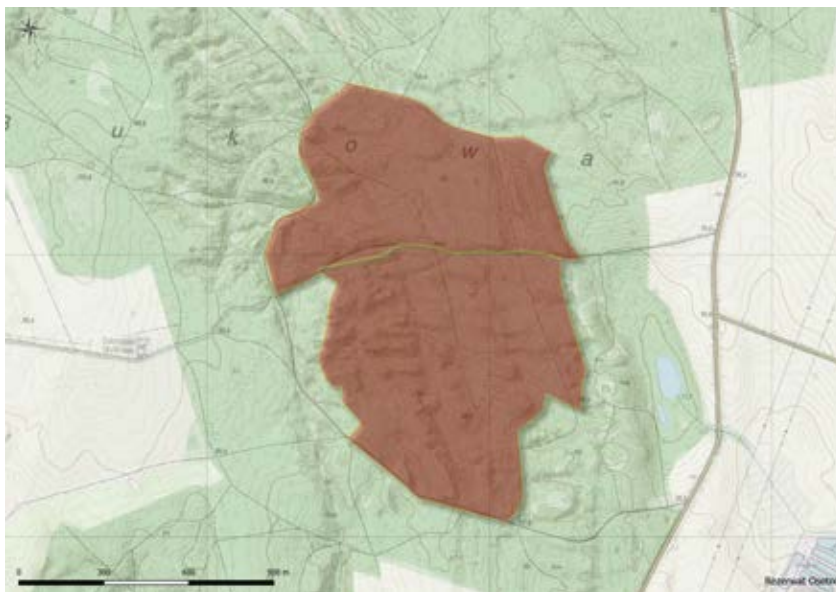
Rezerwat obejmuje swoimi granicami wschodnią krawędź Wzgórz Bukowych i cechuje się zróżnicowaną rzeźbą terenu, z licznymi wzniesieniami ułożonymi równoleżnikowo i przedzielającymi je dolinkami erozyjnymi. Różnica wysokości w rezerwacie wynosi 51 m (od 35 m n.p.m. do 86 m n.p.m.). W części dolin wykształcają się obszary źródliskowe, dające początek krótkim, zanikającym strumieniom. Najlepiej zachowane źródło kopolowe znajduje się w oddz. 42d, a najgłębszy kocioł źródliskowy w oddz. 42a. Dominującym zespołem leśnym jest tu żyzna buczyna niżowa, występująca w dwóch podzespółach (typowym i z kostrzewą leśną [*Festuca altissima*]) oraz w kilku wariantach. Na zboczach wzniesień, na uboższych siedliskach, kształtują się płaty kwaśnej buczyny niżowej, natomiast w dolinach strumieni i obszarach źródliskowych – łęgi olszowo-jesionowe i źródliskowe oraz ols torfowcowy. Flora roślin naczynowych liczy co najmniej 158 gatunków, takich jak: konwalia majowa (*Convallaria majalis*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), marzanka wonna (*Galium odoratum*) i porzeczka czarna (*Ribes nigrum*). Brioflora rezerwatu obejmuje co najmniej 19 gatunków mchów, takich jak: torfowiec frędzlowaty (*Sphagnum fimbriatum*) i błotny (*Sphagnum palustre*), bielistka siwa (*Leucobryum glaucum*), widłoząb miotłowy (*Dicranum scoparium*), tujowiec tamaryszkowaty (*Thuidium tamariscinum*), torfowiec nastroszony (*Sphagnum squarrosum*). Dotychczas w granicach rezerwatu zinwentaryzowano 296 gatunków fauny, w tym 208 gatunków bezkręgowców i 88 gatunków kręgowców. Najistotniejszym elementem przyrody rezerwatu jest różnorodność gatunkowa grzybów, zwłaszcza nadrzewnych, będących skutkiem ogromnego zróżnicowania mikrosiedlisk, związanych głównie z obumarłym i próchniejącym drewnem. Mikrobiota rezerwatu liczy co najmniej 296 gatunków grzybów, takich jak:

Pokłady martwego drewna będące siedliskiem wielu gatunków grzybów, fot. G. Domian

soplówka jeżowata (*Hericium erinaceus*) i bukowa (*Hericium coralloides*), szyszkowiec łuskowaty (*Strobilomyces strobilaceus*), borowikowiec tęgoskórowy (*Xerocomus parasticus*), siedziń sosnowy (*Sparassis crispa*), mądziak psi (*Mutinus caninus*), wachlarzowiec olbrzymi (*Meripilus giganteus*), błyskoporek podkorowy (*Inonotus obliquus*), borowik oprószony (*Xerocomellus pruinosus*), suchogłówek krowa (*Phleogena faginea*), żagiew wielkopora (*Neofavolus alveolaris*), płaszczek gruzelkowy (*Dacryobolus karstenii*), smolucha bukowa (*Ischnoderma resinosum*), smo-

lucha świerkowa (*Ischnoderma benzoinum*), bocznik łyżkowaty (*Pleurotus pulmonarius*), kisielnica wierzbowa (*Exidia recisa*), grzybówka niebieskoszara (*Mycena pseudocorticola*), zasłonak fioletowy (*Cortinarius violaceus*), kolczatek strzępiasty (*Hericium cirrhatum*), muchomor jadowity (*Amanita virosa*), żylak kolczasty (*Phlebia uda*), gąski: czarnołu-skowa (*Tricholoma atrosquamosum* var. *trosquamosum*) i bukowa (*Tricholoma ustale*), odgiętka czarniawa (*Resupinatus trichotis*), olszó-weczka łuseczkowata (*Naucoria subconspersa*), kruchaweczka

bagienna (*Psathyrella trepida*), żyłkoblaszka włkółokapeluszowa (*Delicatula integrella*), pieniążniczka szyszkowa (*Baeospora myosura*), pucharek bukowy (*Hymenoscyphus fagineus*), czyreń modrzewiowy (*Phellinus niemelaei*), żylaczka żółtobrązowa (*Xenasmatella vaga*), drewniczka drobnopora (*Xylodon flaviporus*) i strzępkoząb blady (*Hyphodonita pallidula*). Do najmocniejszych atutów rezerwatu należy kilka gatunków grzybów nadrzewnych niewymienionych dotąd w polskiej literaturze i kilka gatunków całkiem nowych dla nauki, których nazwy nie były jeszcze nigdzie publikowane. W rezerwacie stwierdzono co najmniej 34 gatunki porostów, takich jak: tarczownica skalna (*Parmelia saxatilis*), płaskotka rozlana (*Parmeliopsis ambigua*), mąklik otrębiasty (*Pseudevernia furfuracea*), płucnik modry (*Platismatia glauca*), pustułka rurkowata (*Hypogymnia tubulosa*), przylepka wytworna (*Melanelia elegantula*), przylepka okopconca (*Melanelixia fuliginosa*) i lasówka miseczkowata (*Buellia disciformis*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Kwaśna buczyna, aspekt jesienny, fot. G. Domian

98. DIABELSKIE PUSTACIE

Data uznania: 11 grudnia 2008 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 932,53 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Borne Sulinowo, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Diabelskie Pustacie PLH320048

Cel ochrony: zachowanie układów biocenotycznych i krajobrazu dwóch szlaków sandrowych – młodszego szlaku sandrowego i szlaku Płytnicy oraz leżących w ich obrębie obniżen wytopiskowych i wzgórz o charakterze ostańców erozyjnych

Teren rezerwatu znajduje się na obszarze byłego poligonu „Borne-Sulinowo”. Głównie obejmuje najlepiej zachowane na Pomorzu Zachodnim wielkoobszarowe wrzosowiska, które występują na bezleśnym terenie, wykorzystywanym dawniej przez wojsko. W granicach rezerwatu zidentyfikowano dziewięć siedlisk przyrodniczych: wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi; naturalne i dystroficzne zbiorniki wodne; suche wrzosowiska; bogate florystycznie górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (*Nardetalia* – płaty bogate florystycznie); zmiennowilgotne łąki trzęślicowe *Molinion*; torfowiska wy-

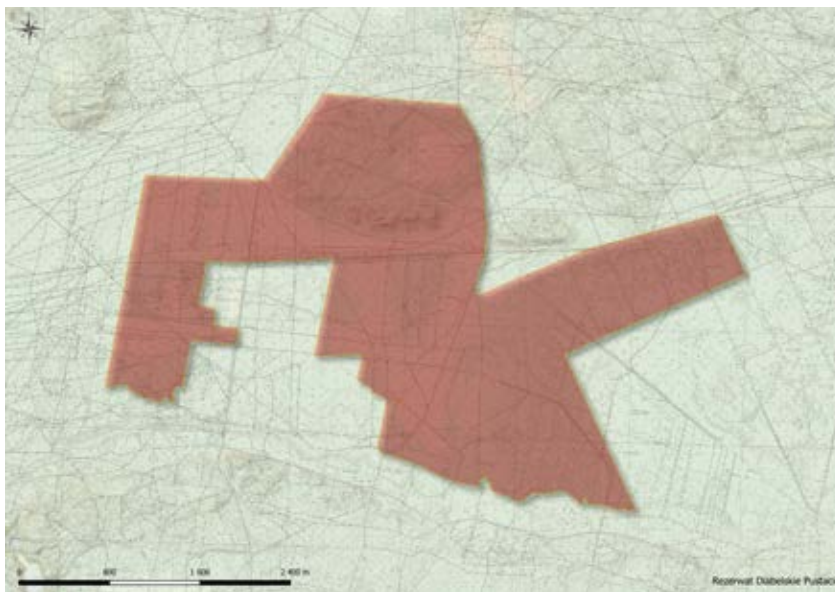
Wrzos pospolity (*Calluna vulgaris*), fot. A. Sigiel-Dopierała

Kosaciec syberyjski (*Iris sibirica*), fot. M. Denis

sokie z roślinnością torfotwórczą (żywe); torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością *Scheuchzerio-Caricetea*); górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk; bory i lasy bagienne. Rezerwat stanowi również ostoję gatunków zwierząt objętych ochroną prawną: bobra europejskiego (*Castor fiber*) oraz wilka (*Canis lupus*). W granicach rezerwatu występują również inne gatunki zwierząt chronionych, rzadkich i zagrożonych, w tym: dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), lerka (*Lullula arborea*), lelek (*Caprimulgus europaeus*), żuraw (*Grus grus*). Celem utrzymania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz miejsc bytowania zwierząt, na terenie rezerwatu prowadzona jest czynna ochrona, m.in. koszenie wrzosowisk, systematyczne usuwanie nalotu (samosiewów) drzew na siedliskach nieleśnych (głównie na wrzosowiskach, łąkach trzęślicowych), zahamowanie odpływu wody, usuwanie wnikaających w obszar rezerwatu gatunków obcych dla flory polskiej.

Dla celów turystycznych, edukacyjnych i sportowych udostępniono punkt widokowy, żółty szlak turystyczny i dwie ścieżki edukacyjne, tj. „Pętlę biodronki” o długości 9,15 km i „Pętlę pszczoły” o długości 5,35 km, po których dozwolone jest poruszanie się pieszo, rowerem lub na nartach.

Suche wrzosowiska, fot. A. Sigiel-Dopierala

99. PRZEŁOM RZEKI DĘBNICY

Data uznania: 18 lutego 2009 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

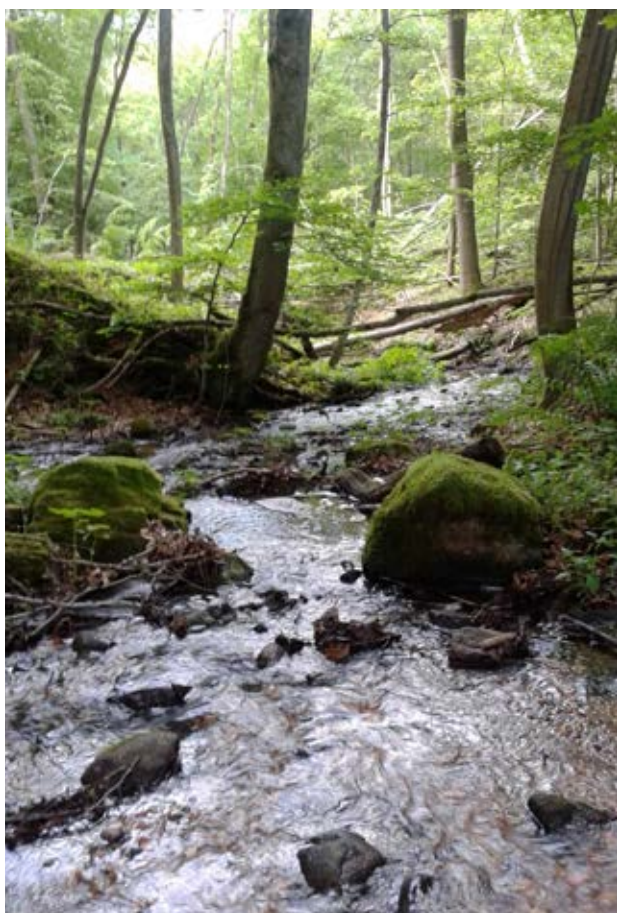
Powierzchnia: 138,59 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Barwice, powiat szczecinecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplinskie PLH320039

Cel ochrony: zachowanie młodogłacjalnego krajobrazu z przełomem rzeki, o podgórskim charakterze, przez wał moreny czołowej. Obszar rezerwatu obejmuje dolinę Dębnicy z bogatą i zróżnicowaną florą i fauną, w tym stanowiskami widłozębu zielonego (*Dicranum viride*), hildenbrandii rzecznej (*Hildenbrandia rivularis*) i pliszki górskiej (*Motacilla cinerea*)

Rezerwat przyrody obejmuje górny bieg rzeki Dębnicy, poniżej jeziora Dębno, mającej górski charakter, wraz z bogatą florą i fauną. Jest obiektem przyrodniczym o bogatych walorach krajobrazowych. W granicach rezerwatu zidentyfikowano sześć rodzajów siedlisk przyrodniczych: starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne; niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie; kwaśne buczyny niżowe *Luzulo pilosae-Fagetum*; żyzne buczyny niżowe *Galio odorati-Fagetum*; grąd subatlantycki *Stellario-Carpinetum*; łągi olszowe i jesionowe *Fraxino-Alnetum*, *Stellario-Alnetum*. Rezerwat stanowi również ostoję gatunków zwierząt oraz miejsce występowania gatunków roślin stanowiących przedmiot ochrony w obszarach Natura 2000, w tym: widłozębu zielonego (*Dicranum viride*), kumaka nizinnego (*Bombina bombina*) i dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*). Na terenie rezerwatu możemy spotkać inne chronione i rzadkie gatunki roślin, w tym: hildenbrandię rzeczną (*Hildenbrandia rivularis*), wawrzynka wilczetyko (*Daphne mezereum*). Celem utrzymania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, na terenie całego rezerwatu prowadzona jest ochrona czynna.

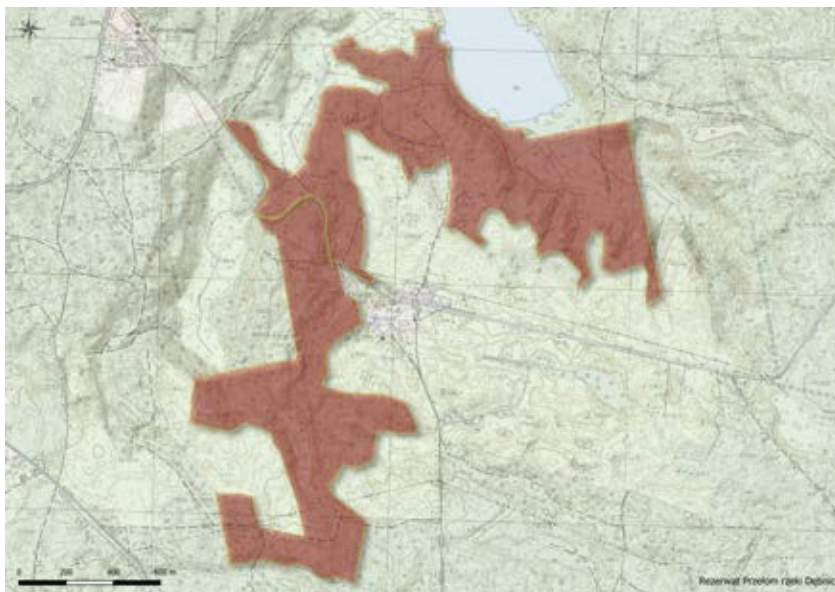

Dębница meandrująca w rezerwacie, fot. A. Siedlak

Kamieniste koryto Dębnicy, fot. A. Siedlak

Działania podjęte w ramach tej ochrony mają na celu m.in. przywrócenie równowagi i większej naturalności w ekosystemach częściowo niezgodnych z siedliskiem (płatach kwaśnej i żyznej buczyny zdominowanych przez świerk oraz w świerczynach na siedliskach grądowych), likwidację nielegalnych spiętrzeń na rzece Dębnicy, utrzymanie drożności rzeki czy mechaniczne koszenie niżowych łąk świeżych. Obszarem chronionym, powiązaniem terytorialnie z obszarem rezerwatu i ww. obszarami Natura 2000, jest Drawski Park Krajobrazowy.

W rezerwacie wyznaczono ścieżkę przyrodniczą w oddziałach 869c, d, 828k Nadleśnictwa Połczyn, 869Ah, 885a, j, m, 886g, h, l, r, s, 887h Nadleśnictwa Czaplonek o łącznej długości 2086 m, po której zezwala się na poruszanie pieszo, rowerem lub na nartach.

Wąwóz rzeki Dębnicy, fot. A. Siedlak

100. SIECIEMIŃSKIE ROSICZKI

Data uznania: 22 października 2009 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 12,22 ha oraz 23,18 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: gminy Sianów i Malechowo, powiaty koszaliński i sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie torfowiska przejściowego z charakterystycznymi rzadkimi i chronionymi gatunkami roślin

Na torfowisku i w najbliższym otoczeniu stwierdzono występowanie 108 gatunków roślin naczyniowych, w tym wielu gatunków rzadkich i zagrożonych w skali Polski i Pomorza Zachodniego oraz gatunków chronionych. Do najcenniejszych gatunków występujących na terenie torfowiska należą przede wszystkim: rosiczka długolistna (*Drosera anglica*), rosiczka pośrednia (*Drosera intermedia*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*), turzycza bagienna (*Carex limosa*), nerecznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*), bagnica torfowa (*Scheuchzeria palustris*), grzybień północny (*Nymphaea candida*), przygietka biała (*Rhynchospora alba*), pływacz zaniedbany (*Utricularia australis*), pływacz drobny (*Utricularia minor*), bobrek trójlistkowy (*Menyanthes trifoliata*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*). Torfowisko należy do najciekawszych florystycznie obiektów na terenie Nadleśnictwa Karnieszewice, a ze względu na swoje położenie, walory przyrodnicze i malowniczość jest udostępniane do edukacji i dydaktyki organizowanej przez Nadleśnictwo – na terenie rezerwatu utworzono kładkę wraz z platformą widokową oraz ustawiono tablice edukacyjne. W rezerwacie występują następujące siedliska przyrodnicze: torfowiska przejściowe i trzęsawiska oraz naturalne jezioro dystroficzne.

Zbiornik dystroficzny w rezerwacie, fot. R. Karnecki

Torfowiska przejściowe i trzęsawiska w skali kraju zajmują znikomą powierzchnię. Należą do grupy siedlisk skrajnych, dostępnych dla niewielkich gatunków o wąskiej skali ekologicznej. Jeziora dystroficzne są z reguły niewielkimi i bezodpływowymi zbiornikami wodnymi. Powstają w niewielkich zagłębieniach terenu, gdy do wody dopływają kwasy humusowe. Wiążą one cały ładunek substancji mineralnych, który jest wprowadzany do wody ze zlewni oraz bezpośrednio z opadami atmosferycznymi.

W procesie tym powstają obojętne kompleksy mineralno-humusowe, natomiast nadmiar aktywnych substancji humusowych wpływa na warunki fizyczne i chemiczne wód, nadając im kwaśny odczyn oraz wiążąc rozpuszczony tlen. Jeziora dystroficzne, ze względu na ekstremalne warunki fizyczne i chemiczne wody, są cennymi siedliskami dla zachowania bioróżnorodności na poziomie gatunkowym, ekosystemów i krajobrazu.

Dla celów edukacyjnych, turystycznych i rekreacyjnych wyznaczono w rezerwacie ścieżkę przyrodniczą (kładkę po torfowisku), ogólnodostępną dla ruchu pieszego.

Torfowisko przejściowe w rezerwacie, fot. R. Karnecki

101. BUKOWSKIE BAGNO

Data uznania: 22 października 2009 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 22,41 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Człopa, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

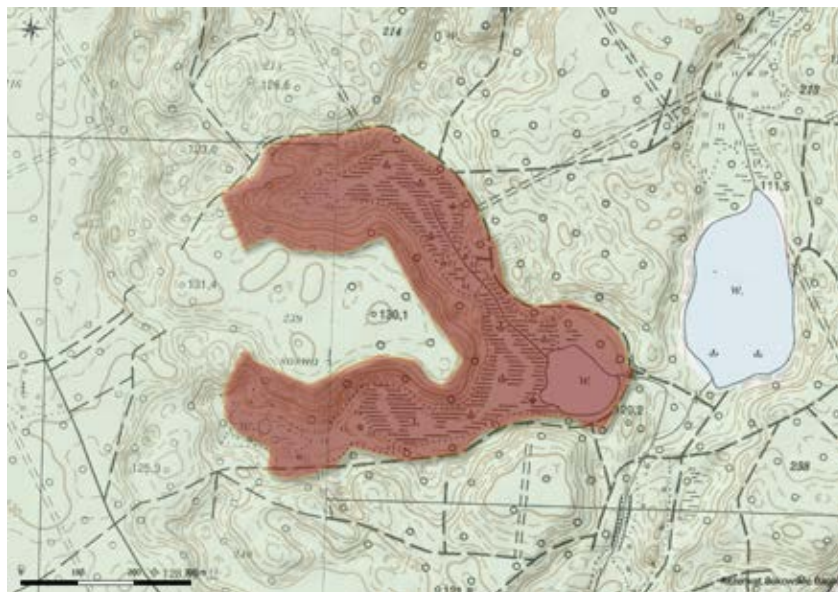
Cel ochrony: zachowanie kompleksu mechowisk źródliskowych i torfowisk mszarnych z rzadką fauną i florą, w tym stanowisk reliktowych gatunków mszaków (*Helodium blandowii*, *Paludella squarrosa*, *Tomenthypnum nitens*) oraz rzadkich storczyków (*Liparis loeselii* i *Epipactis palustris*), a także ochrona relikтового jeziora ramienicowego Bukowo Małe oraz kompleksu starodrzewi dębowych, bukowych i grabowych w zlewni torfowiska

Charakterystyczną cechą rezerwatu jest występowanie kompleksu mechowisk źródliskowych i mszarnych z rzadką fauną i florą, w tym stanowisk reliktowych gatunków mszaków, takich jak: błotniszek wełnisty (*Helodium blandowii*), mszar nastroszony (*Paludella squarrosa*), błyszczce włoskowate (*Tomenthypnum nitens*), oraz rzadkich storczyków. Mszar nastroszony (*Paludella squarrosa*) jest gatunkiem związanym z torfowiskami przejściowymi i mechowiskami. Uznawany jest za relik polodowcowy oraz gatunek wskaźnikowy dla torfowisk źródliskowych. W ramach ochrony rezerwatowej ochroną objęte są też reliktowe jezioro ramienicowe Bukowo Małe oraz kompleks starodrzewia dębowego, bukowego i grabowego, występujących w zlewni torfowiska.

Sierpowiec błyszczący (*Drepanocladus vernicosus*), fot. G. Domian

Bukowskie Bagno obejmuje szereg cennych siedlisk: twardowodolnych oligo- i mezotroficznych łąk trzęślicowych Molinion, torfowisk przejściowych i trzęsawisk, torfowisk alkalicznych z roślinnością *Caricion davalianeae*, kwaśnych buczyn *Luzulo-Fagenion*, lasów dębowo-grabowych *Galio-Carpinetum*, oraz lasów bagiennych. O walorach przyrodniczych świadczy fakt uwzględnienia tego terenu w granicach obszaru specjalnej ochrony ptaków Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016 sieci Natura 2000 oraz w granicach obszaru ochrony siedlisk

Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046. Szczególną uwagę należy poświęcić stwierdzonym w rezerwacie gatunkom storczyków, m. in. występuje tu lipiennik *Loesela (Liparis loeselii)*, który jest gatunkiem z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Nizinne torfowisko o charakterze mechowiska zasadowego, fot. P. Waloch

102. ŹRÓDLISKOWE ZBOCZA

Data uznania: 22 października 2009 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 51,83 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Ińsko i Węgorzyno, powiaty stargardzki i łobeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Ińska PLB320008, Pojezierze Ińskie PLH320067

Cel ochrony: zachowanie krajobrazu o dużych deniwelacjach na Pojezierzu Ińskim wraz z licznymi źródłiskami i wysiękami, występujących na tym terenie olsów, zwłaszcza w odmianie źródliskowej, oraz zespołów żyznej i kwaśnej buczyny niżowej. Występująca tu rzeźba terenu ma dobrze zachowane cechy krajobrazu młodoglacjalnego

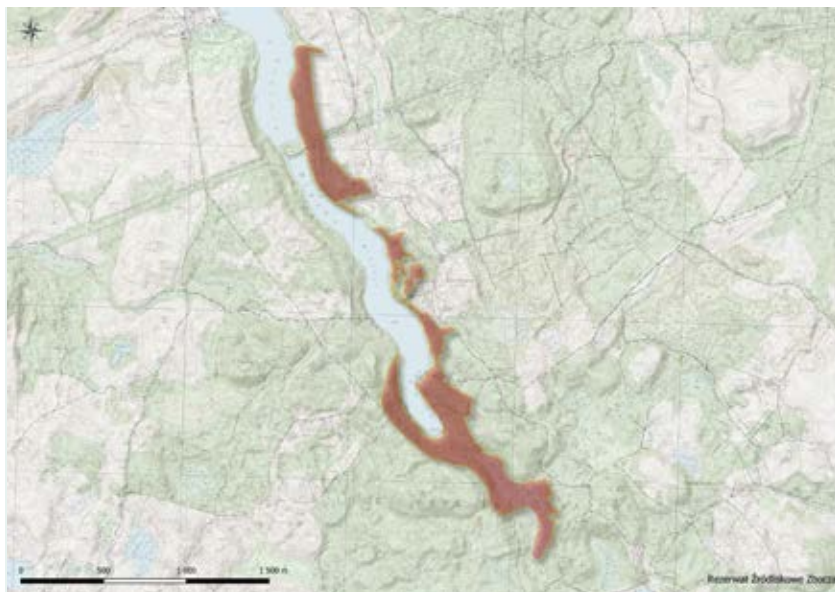
W granice obiektu wchodzi zbocza nad jeziorem Dłusko z modelowo wykształconym zbiorowiskiem olszy czarnej (*Alnus glutinosa*) na źródlisku. Samo jezioro Dłusko (poza rezerwatem) stanowi ciekawe wnętrze krajobrazowe rezerwatu wraz z okalającymi je wysokimi i stromymi brzegami, porośniętymi lasami należącymi głównie do zespołu żyznej buczyny niżowej *Galio odorati-Fagetum*, gdzie w runie rosną m.in. marzanka wonna (*Galium odoratum*) i kostrzewa leśna (*Festuca altissima*). Obecne są również zespoły kwaśnej buczyny niżowej *Luzulo pilosae-Fagetum*, gdzie w runie występują m.in. szczawik zajęczy (*Oxalis acetosella*) i konwalijka dwulistna (*Maianthemum bifolium*). Do cennych gatunków roślin występujących w rezerwacie należą: wawrzynek wilczelyko *Daphne*

Kielkująca siewka buka zwyczajnego (*Fagus sylvatica*), fot. Ł. Limarowski

mezereum, czerniec gronkowy *Actaea spicata*. Obszar ten jest także ważną ostoją zwierząt, m.in. płazów (kumak nizinny *Bombina bombina*, rzekotka drzewna *Hyla arborea*, traszka grzebieniasta *Triturus cristatus*) i ptaków (zimorodek *Alcedo atthis*, gągoł *Bucephala clangula*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, muchołówka żałobna *Ficedula hypoleuca*, bielik *Halaeetus albicilla*).

Dla celów rekreacyjno-turystycznych wyznaczono w rezerwacie szlak pieszo-rowerowy o łącznej długości liczącej ponad 500 m.

Buczyna na terenie rezerwatu, fot. K. Moczarska-Ryczko

103. NAD PŁOCICZNĄ

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 20,30 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tuczo, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie górnego odcinka środkowego biegu rzeki Płocicznej ze zgrupowaniami fauny typowej dla rzek o charakterze górskim, a także ochrona kompleksu dobrze zachowanych łągów i grądów o charakterze zbliżonym do naturalnego, porastających zbocza oraz dno doliny

W granicach rezerwatu znajduje się fragment koryta rzeki Płocicznej wraz ze stromymi zboczami. W rezerwacie stwierdzono gatunki rzadkich i cennych roślin, takich jak: widłak goździsty (*Lycopodium clavatum*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*), paprotka zwyczajna (*Polypodium vulgare*), oraz mszaków, w tym chronionego nibybrodawkowca czystego (*Pseudoscleropodium purum*). Kamieniste dno rzeki jest dogodnym siedliskiem dla licznie tu występującego chronionego krasnorostu hildenbrandii rzecznej (*Hildebrandia rivularis*), preferującego płynące wody słodkie.

Najcenniejszym gatunkiem rezerwatowej ichtiofauny jest troć wędrowna (*Salmo trutta* m. *trutta*). Jest gatunkiem ryby dwuśrodowi-

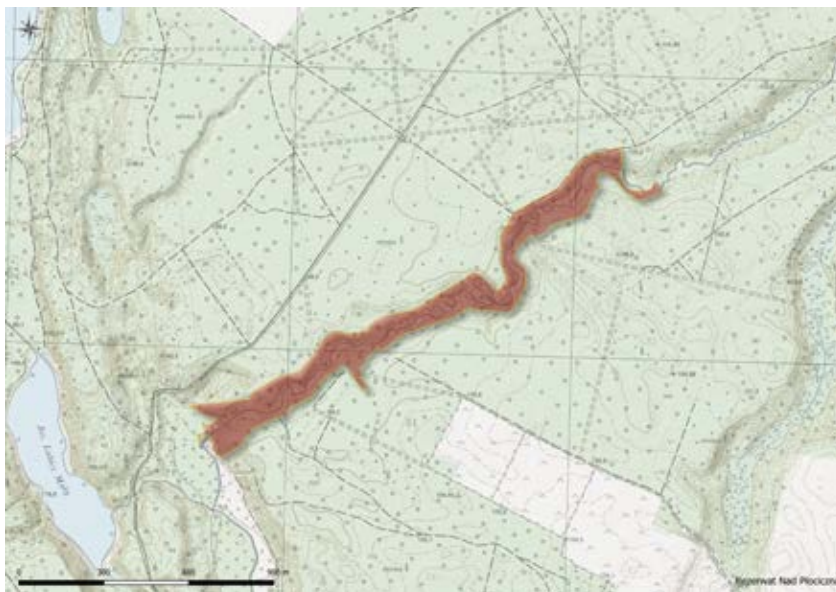
Oznakowanie rezerwatu, fot. Ł. Limarowski

Naturalnie meandrująca Płociczna, fot. z archiwum RDOŚ

skowej, gdyż pierwszy etap życia spędza w wodach rzecznych, słodkowodnych, a wzrost do osiągnięcia dojrzałości płciowej – w wodach morskich, słonych, by na okres tarła i rozrodu powrócić do rzeki. W celu odbycia tarła ryby przemieszczają się w górę rzeki, pokonując w ciągu doby kilkanaście kilometrów. Równie cennym przedstawicielem ichtiofauny występującym w obszarze rezerwatu jest troć jeziorowa (*Salmo trutta m. lacustris*). Jest to ryba słodkowodna, która okres rozwoju odbywa w wodach rzecznych, spędzając w nich około dwóch lat, po czym spływa do wód jezior, by następnie na okres tarła powrócić do wód rzecznych. Oba gatunki ryb do odbycia tarła preferują dna rzeczne żwirowo-kamienne, z szybkim nurtem. Dogodnym miejscem dla ich rozrodu jest rzeka Płociczna.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Rzeka Płociczna, fot. z archiwum RDOŚ

104. NAD JEZIOREM LIPTOWSKIM

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 54,04 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Tuczno, powiat walecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016

Cel ochrony: zachowanie torfowisk i olsów źródliskowych w dawnej zatoce jeziora, a także ochrona kompleksu starodrzewi buczyn i grądów z interesującą mykoflorą, ważnego dla ksylobiontów oraz rzadkich gatunków ptaków

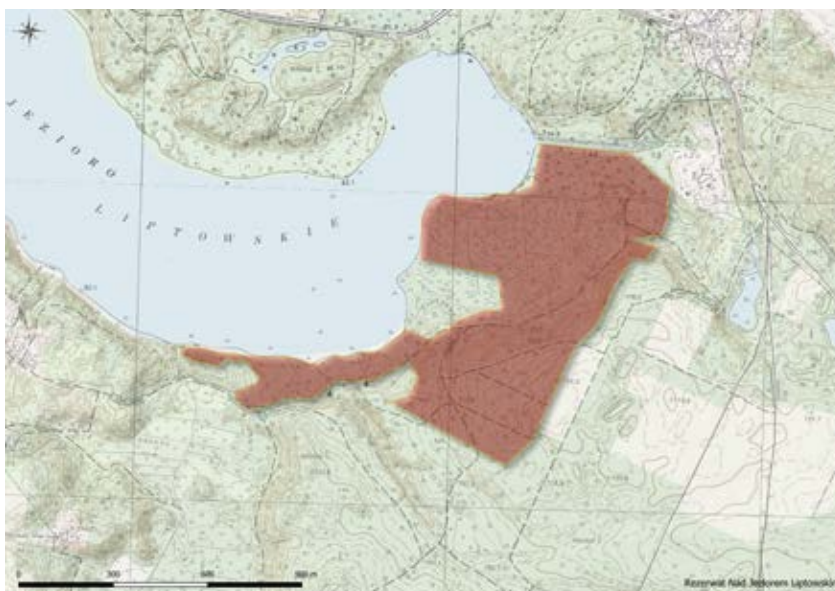
Kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata*), fot. K. Moczarska-Ryczko

Ochroną objęto m.in. cenny kompleks lasów, torfowisk i ekosystemów źródliskowych położonych w rynnach zatoki na południowo-wschodnim brzegu jeziora Liptowskiego, w rejonie wsi Strzalin. Strome zbocza rynny jeziornej porastają jedne z najlepiej zachowanych w okolicy Tuczna starorzewia.

Brzegi jeziora porastają olsy źródliskowe. U podnóża skarp można dostrzec liczne źródła, z których wody spływają do jeziora, a także zasilają olsy i łągi. W centralnej części rezerwatu znajduje się otwarte torfowisko niskie, mające charakter turzycowiska porośniętego przez wierzby. Rezerwat jest również miejscem występowania siedlisk objętych Dyrektywą Siedliskową. Należą do nich: torfowiska przejściowe, trzęsawiska, torfowiska alkaliczne, grąd subatlantycki, żyzne buczyny oraz łągi olszowo-jesionowe. Do najcenniejszych przedstawicieli gatunków flory zaliczają się: kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata*), kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*), pierwiosnek lekarski (*Primula veris*). W rezerwacie gniazduje bielik (*Haliaeetus albicilla*), żuraw (*Grus grus*), kszysk (*Gallinago gallinago*), słonka (*Scolopax rusticola*), gągoł (*Bucephala clangula*), siniak (*Columba oenas*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), strumieniówka (*Locustella fluviatilis*).

Rezerwat jest również miejscem występowania siedlisk objętych Dyrektywą Siedliskową. Należą do nich: torfowiska przejściowe, trzęsawiska, torfowiska alkaliczne, grąd subatlantycki, żyzne buczyny oraz łągi olszowo-jesionowe. Do najcenniejszych przedstawicieli gatunków flory zaliczają się: kukułka krwista (*Dactylorhiza incarnata*), kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*), pierwiosnek lekarski (*Primula veris*). W rezerwacie gniazduje bielik (*Haliaeetus albicilla*), żuraw (*Grus grus*), kszysk (*Gallinago gallinago*), słonka (*Scolopax rusticola*), gągoł (*Bucephala clangula*), siniak (*Columba oenas*), dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*), strumieniówka (*Locustella fluviatilis*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Jezioro Liptowskie, fot. J. Bojko

105. ŻÓŁWIA BŁOĆ

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 15,14 ha oraz 88,55 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: gmina Goleniów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie cennych zbiorowisk roślinnych charakterystycznych dla torfowisk wysokich i przejściowych oraz ochrona bogatej flory torfowców, innych mchów i charakterystycznej dla mszarów flory naczyniowej

Obiekt obejmuje dwa torfowiska mszarne położone w Nadleśnictwie Goleniów, znajdujące się w odległości ok. 200 m od siebie, zlokalizowane na linii północ-południe. Wokół torfowisk utworzono otulinę. Mozaika zbiorowisk roślinnych torfowisk przejściowych i wysokich jest miejscem występowania 26 gatunków rzadkich, zagrożonych i chronionych, z tego dwa gatunki wymienione są w Polskiej Czerwonej Księdze Roślin, a 23 gatunki znajdują się pod ochroną prawną. Wśród gatunków roślin rzadkich, wymierających, ginących lub zagrożonych należy wymienić: bażynę czarną (*Empetrum nigrum*), grzybieńnię północną (*Nymphaea candida*), mod-

Wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Stanowisko przygiełki brunatnej (*Rhynchospora fusca*) i białej (*Rhynchospora alba*), fot. A. Raclawska

rzewnicę zwyczajną (*Andromeda polifolia*), przygielkę białą (*Rhynchospora alba*), przygielkę brunatną (*Rhynchospora fusca*), rosiczkę okrągłolistną (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), przyłaszczkę pospolitą (*Hepatica nobilis*), wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*) i 10 gatunków mszaków, głównie torfowców (*Sphagnum* sp.), wymienianych w załączniku V Dyrektywy Siedliskowej. Stanowisko przygielki brunatnej, gatunku narażonego według Polskiej Czerwonej Księgi Roślin (2014), jest jednym z nielicznych stwierdzonych w kraju.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Zbiornik wodny w późnym stadium sukcesji, fot. D. Musielak

106. RZEKA REKOWA

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: wodny

Powierzchnia: 48,70 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Płoty, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dorzecze Regi PLH320049

Cel ochrony: zachowanie czystej wartkiej rzeki Rekowa z rzadką roślinnością, w tym krasnorostem *Hildenbrandia rivularis*, oraz zachowanie i utrzymanie przyległych olszowo-jesionowych lasów łągowych, grądów grabowych na zboczach i roślinności źródliskowej

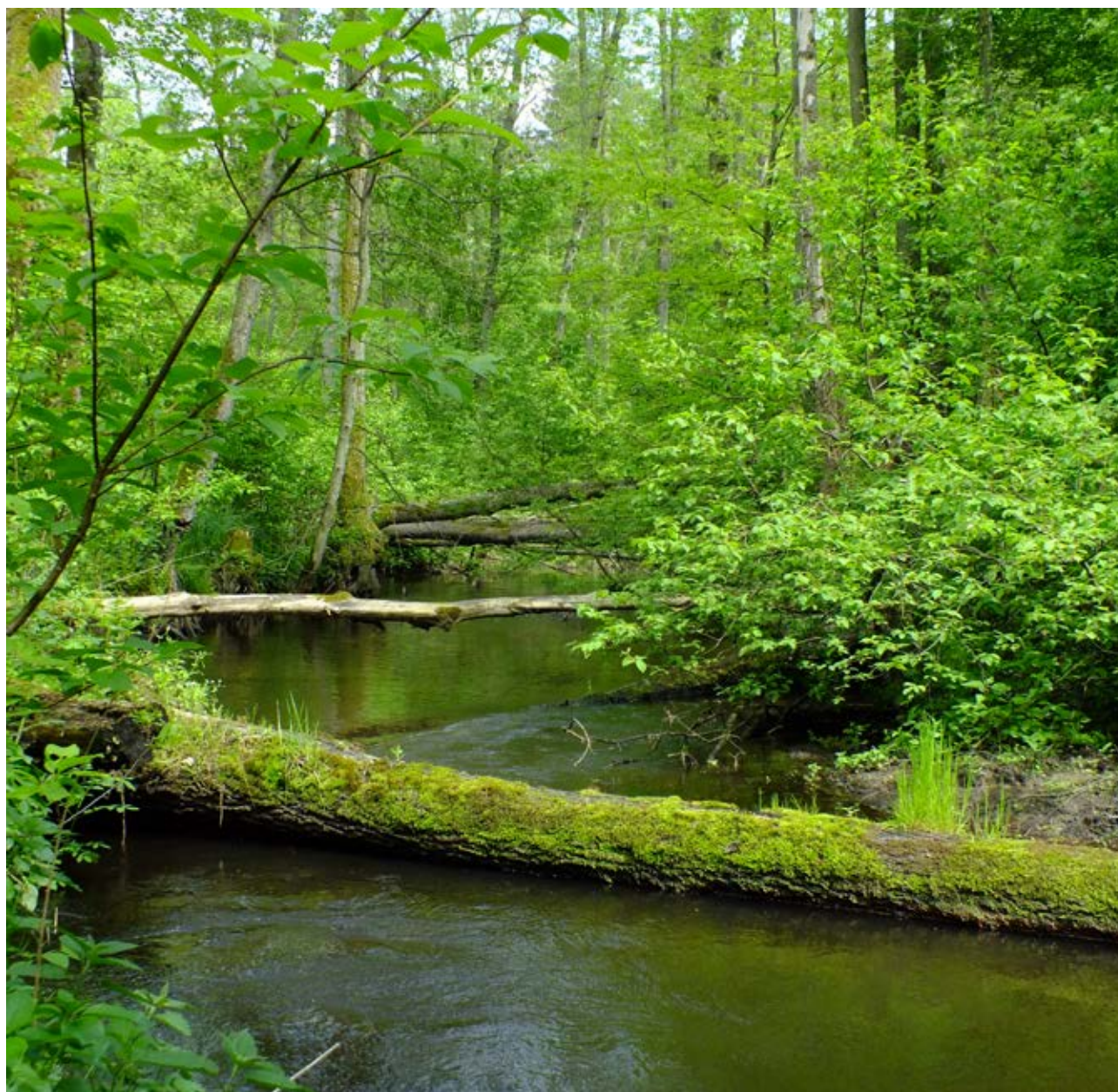
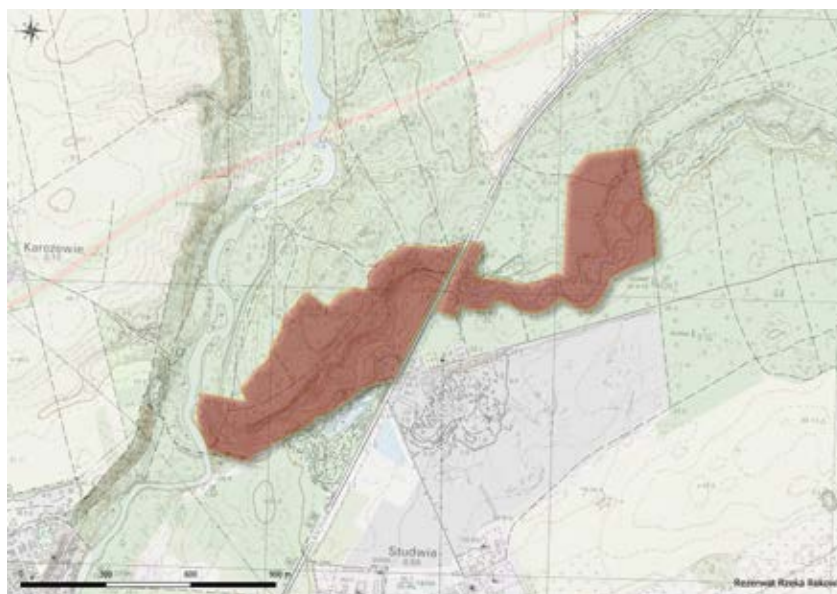
Rzeka Rekowa w obrębie rezerwatu charakteryzuje się zmiennym nurtem, miejscami płynie szybko (w tych odcinkach rzeki na kamieniach notowano *Hildebrandia rivularis*), jednak na większości długości nurt jej jest powolny i nieuregulowany. Koryto rzeki pokryte jest licznym powałem, co tworzy niezwykle urokliwe krajobrazy naturalnego ciek. Na odcinku gdzie koryto otaczają grądy i buczyny, wody rzeki miejscowo spiętrzone są przez działalność bobrów. Krasnorost *Hildenbrandia rivularis* występuje jedynie w słodkich i czystych wodach. Jego plecha o ubarwieniu od czerwieni, ciemnego różu, po brąz, ściśle przylega do kamieni. W naszym kraju krasnorost ten związany jest z wodami płynącymi o różnym natężeniu nurtu. Występuje głównie na Pomorzu. Oprócz chronionego gatunku krasnorostu w wodzie na kamieniach występują glony i mszaki, a przy brzegu miejscami wątrobowce, a także pojedyncze okazy roślin wilgociolubnych, takich jak: przetacznik bobowniczek (*Veronica beccabunga*), psianka słodkogórz (*Solanum dulcamara*), karbieniec pospolity (*Lycopus europaeus*),

Krasnorost *Hildenbrandia rivularis*, fot. R. Karnecki

tarczycy pospolitej (*Scutellaria galericulata*) czy sit rozpierzchły (*Juncus effusus*). Dopiero w ujściowym odcinku rzeki, gdzie płynie ona płaską terasą, w nurcie występuje potocznik wąskolistny (*Berula erecta*), bylina o kłęczach płozących się, pełzających, mająca liście pojedyncze pierzaste o kwiatach złożonych w białe baldachy. Wzdłuż brzegów rzeki wykształciły się płaty roślinności ziołoroślowej i szuwarowej.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Nurt rzeki Rekowa, fot. G. Domian

107. BRZOWE BAGO KOŁO CZAPLINKA

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 58,13 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Czaplinek, powiat drawski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Drawska PLB320019, Jeziora Czaplineckie PLH320039

Cel ochrony: zachowanie unikalnych zespołów roślinnych związanych z torfowiskiem wysokim typu bałtyckiego oraz borami i lasami bagiennymi wraz z rzadkimi, zagrożonymi i chronionymi gatunkami roślin

Rezerwat położony jest w otulinie Drawskiego Parku Krajobrazowego. Głównym przedmiotem ochrony obiektu są gatunki roślin rzadkie, zagrożone we florze Pomorza i związane z siedliskami torfowisk wysokich zdegradowanych, lecz zdolnych do naturalnej i stymulowanej regeneracji oraz borów i lasów bagiennych, w tym: torfowiec ostrolistny (*Sphagnum capillifolium*), widłoząb miotlasty (*Dicranum scoparium*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), modrzewnica zwy-

Rzekotka drzewna (*Hyla arborea*), fot. Ł. Limarowski

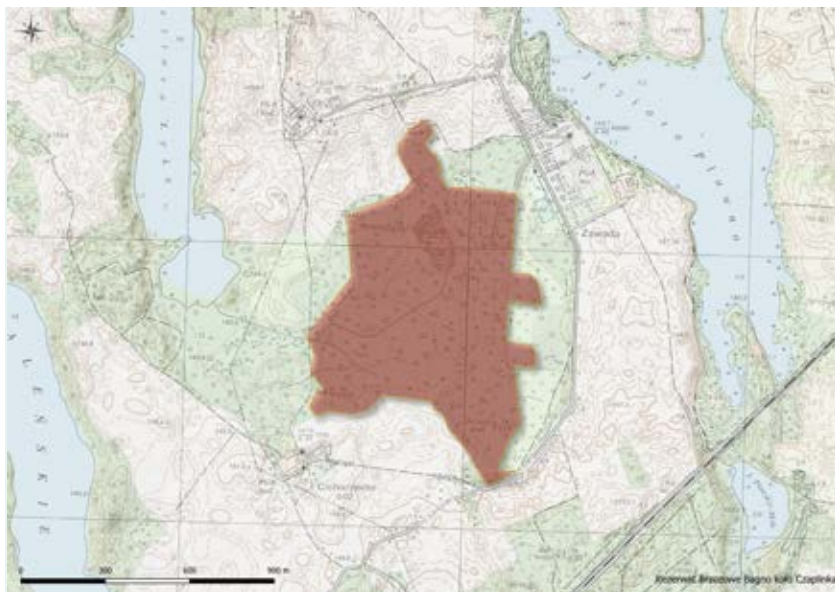
Rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), fot. A. Siedlak

czajna (*Andromeda polifolia*), przygielka biała (*Rhynchospora alba*), borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*), nowelia krzywolistna (*Nowellia curvifolia*), listera jajowata (*Listera ovata*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), rokietnik pospolity (*Pleurozium schreberi*), bielistka siwa (*Leucobryum glaucum*), wełnianka pochwowata (*Eriophorum vaginatum*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*) i pływacz zwyczajny (*Utricularia vulgaris*).

Do rzadkich, chronionych i zagrożonych gatunków zwierząt występujących w rezerwacie należy

zaliczyć: żabę jeziorkową (*Rana lessonae*), żabę moczarową (*Rana arvalis*), żabę trawną (*Rana temporaria*), rzekotkę drzewną (*Hyla arborea*), traszkę zwyczajną (*Triturus vulgaris*), ropuchę szarą (*Bufo bufo*), żurawia (*Grus grus*), kszczyka (*Gallinago gallinago*) i brodziec samotnego (*Tringa ochropus*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Kopuła torfowiska, fot. A. Siedlak

108. NADMORSKI BÓR STORCZYKOWY

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 27,58 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wolin, powiat kamieński

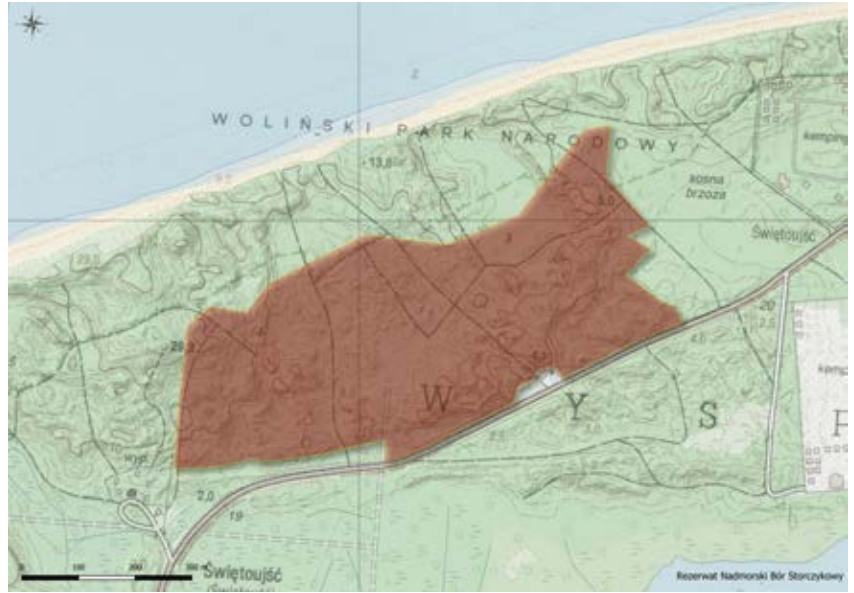
Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wolin i Uznam PLH320019

Cel ochrony: zachowanie w pełni wykształconego zbiorowiska leśnego boru bażynowego na typowym siedlisku wydm nadmorskich oraz ochrona bogatych stanowisk gatunków charakterystycznych dla tego zespołu roślinnego. Ochrona ponad 130-letniego drzewostanu sosnowego wykształconego w karłowatej postaci, charakterystycznej dla tego siedliska

Kruszczyk rdzawoczerwony (*Epipactis atrorubens*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Cały obiekt zajmują lasy i bory na wydmach nadmorskich. Dominującym zespołem roślinnym jest subatlantycki bór świeży *Leucobryo-Pinetum*, natomiast stosunkowo niewielkopolwierzchnie zajmują nadmorski bór sosnowy *Empetro nigri-Pinetum* (wykształcony w postaci bez bażyny czarnej), pomorski las brzo-zowo-dębowy *Betulo-Quercetum*, brzezina bagienna *Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*. Stoki i szczyty wzniesień wydm o wystawie południowej porastają murawy szczotlichowe *Spergulo vernalis-Corynephorum*. Runo charakteryzuje się bogactwem gatunków roślin z rodziny storczykowatych, występują tu liczne rozproszone stanowiska kruszczyka rdzawoczerwonego (*Epipactis atrorubens*) i kruszczyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*), kilka stanowisk tajeży jednostronnej (*Goodyera repens*), stanowisko listery jajowatej (*Listera ovata*). Ponadto zanotowano obfite stanowiska widłaka jałowcowatego (*Lycopodium annotinum*). Natomiast na wydmach w południowej części rezerwatu odnaleziono rozproszone stanowiska pomocnika baldaszkowego (*Chimaphila umbellata*) i sasanki łąkowej (*Pulsatilla pratensis*) oraz wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*) w formie płożącej.

Gruszyczka średnia (*Pyrola media*), fot. D. Musielak

Ciekawym elementem flory rezerwatu jest gruszycznik jednokwiatowy (*Moneses uniflora*), dość często spotykany w górach, rzadziej występujący na niżu.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Ekosystem leśny na mierzei wydmowej, fot. A. Raclawska

109. KRZYWICKI MSZAR

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 5,95 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Osina, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie torfowiska wysokiego oraz unikalnych zbiorowisk roślinnych reprezentujących różne siedliska podlegające prawnej ochronie, a także gatunki roślin chronionych, rzadkich i zagrożonych

Obiekt jest naturalnym, dobrze zachowanym ekosystemem torfowiska wysokiego z serią sukcesyjną różnych zbiorowisk roślinnych, zasiedlających silnie zróżnicowane nisze ekologiczne, reprezentujących, będące w różnej fazie rozwoju fitocenozy dywanowego pła mszarnego, fitocenozy leśne, a także siedliska eutroficzne z roślinnością zaroślową.

Głównym walorem są rzadkie i zagrożone we florze Pomorza gatunki roślin, m.in.: kilkanaście gatunków torfowców (*Sphagnum* sp.), turzyca bagienna (*Carex limosa*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), modrzewnica

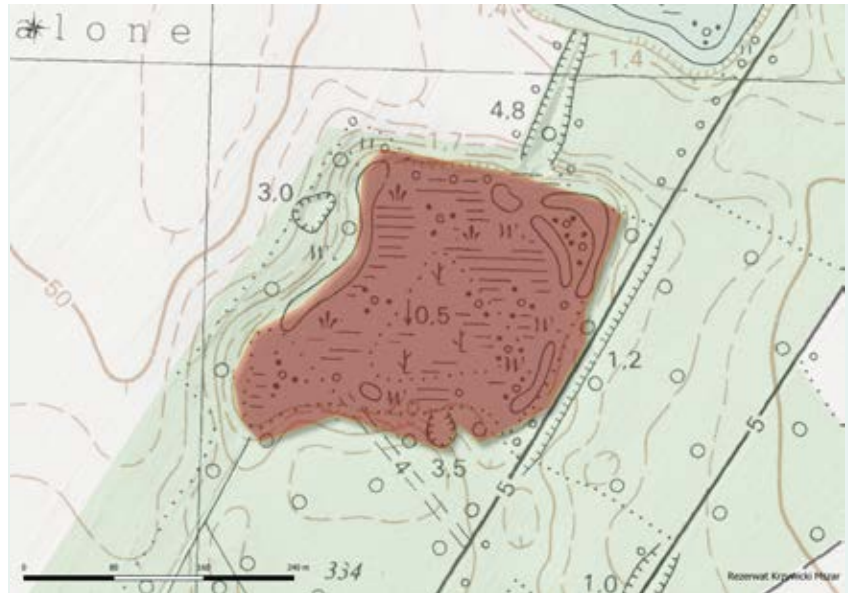

Torfowiec magellański (*Sphagnum magellanicum*), fot. D. Musielak

Zieleńczyk ostrężyniec (*Callophrys rubi*) na kwiatkach bagna zwyczajnego (*Ledum palustre*), fot. Ł. Limarowski

zwyczajna (*Andromeda polifolia*), bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), przygiętka biała (*Rhynchospora alba*). Występowanie tych taksonów związane jest ze zróżnicowaniem siedliskowym ekosystemu. Stąd na obszarze torfowiska występuje duża różnorodność fitosocjologiczna zbiorowisk roślinnych, wśród których wiele fitocenoz reprezentuje określony typ siedlisk: torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) oraz zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji – reprezentowane przez fitocenozy *Sphagnetum magellanicum*, zb. *Eriophorum vaginatum*-*Sphagnum fallax*; torfowiska przejściowe i trzęsawiska – reprezentowane przez fitocenozy *Caricetum lasiocarpae*, *Caricetum rostratae*; obniżenia dolin-

Wełnianka wąskolistna (*Eriophorum angustifolium*), fot. A. Raclawska

kowe i pła mszarne – reprezentowane przez fitocenozy *Rhynchosporetum albae*, *Eriophoro angustifolii-Sphagnetum recurvi*; bory i lasy bagienne reprezentowane przez fitocenozy *Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis Pinetum*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum*.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Torfowisko z widoczną sukcesją drzew lekkonasiennych, fot. A. Raclawska

110. WRZOSIEC

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 14,27 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Osina, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

Cel ochrony: zachowanie mszaru wrzoścowego ze śródtorfowiskowym jeziorem oraz unikalnych zbiorowisk roślinnych reprezentujących różne siedliska podlegające prawnej ochronie, a także gatunki roślin chronionych, rzadkich i zagrożonych

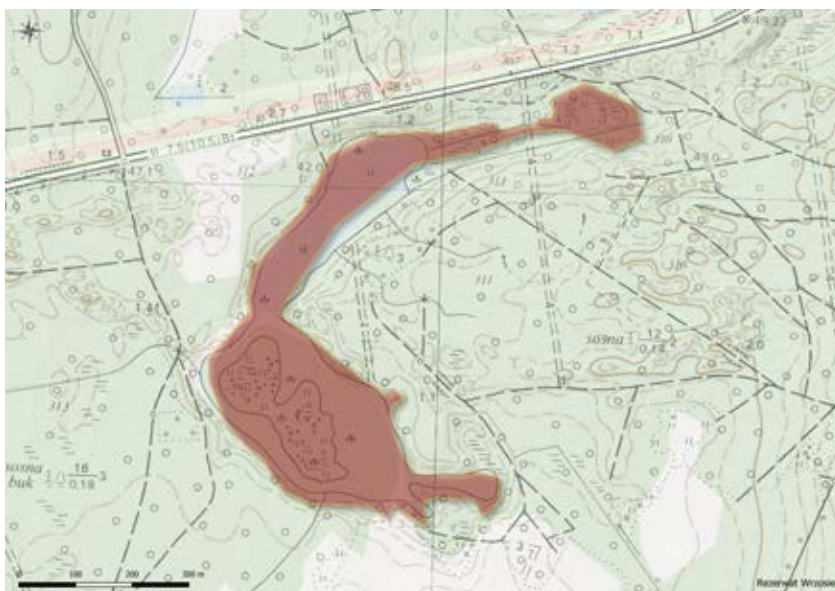
Wrzosiec bagienny (*Erica tetralix*), fot. D. Musielak

Obiekt obejmuje ekosystem mszaru wrzoścowego z serią sukcesyjną różnych zbiorowisk roślinnych zasiedlających silnie zróżnicowane nisze ekologiczne, reprezentujące zarówno siedliska roślinności wodnej, w różnej fazie rozwoju pła mszarne, fitocenozy leśne, a także siedliska mezotroficzne i eutroficzne z różnorodną roślinnością szuwarową, leśną i zarostową.

Na terenie rezerwatu występują rzadkie i zagrożone we florze Pomorza gatunki roślin, w tym: kilkanaście gatunków torfowców (*Sphagnum* sp.), turzyca bagienna (*Carex limosa*), rosiczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), modrzewnica zwyczajna (*Andromeda polifolia*) bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), przygielka biała (*Rhynchospora alba*).

Występowanie tych taksonów związane jest ze zróżnicowaniem siedliskowym ekosystemu, obejmującym starorzecza i inne naturalne, eutroficzne zbiorniki wodne – reprezentowane przez fitocenozy *Potametum natantis*, *Nupharo-Nymphaeetum albae*, *Polygonetum natantis*, naturalne, dystroficzne zbiorniki wodne – reprezentowane przez fitocenozy *Sparganietum minimi*, torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe) oraz zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji – reprezentowane przez fitocenozy *Erico-Sphagnetum medii*, *Sphagnetum magelanici*, zb. *Eriophorum vaginatum-Sphagnum fallax*, torfowiska przejściowe i trzęsawiska – reprezentowane przez fitocenozy *Caricetum lasiocarpae*, obniżenia dolinkowe i pła mszarne – reprezentowane przez fitocenozy *Caricetum limosae*, *Rhynchosporium albae*, *Eriophoro angustifolii-Sphagnetum recurvi* oraz bory i lasy bagiennie – reprezentowane przez fitocenozy *Vaccinio uliginosi-Pinetum*.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Śródtorfowiskowe jezioro, fot. A. Raclawska

111. NADMORSKI BÓR BAŻYNOWY W MRZEŻYNIE

Data uznania: 4 sierpnia 2010 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 8,92 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Trzebiatów, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Wybrzeże Trzebiatowskie PLB320010,
Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017

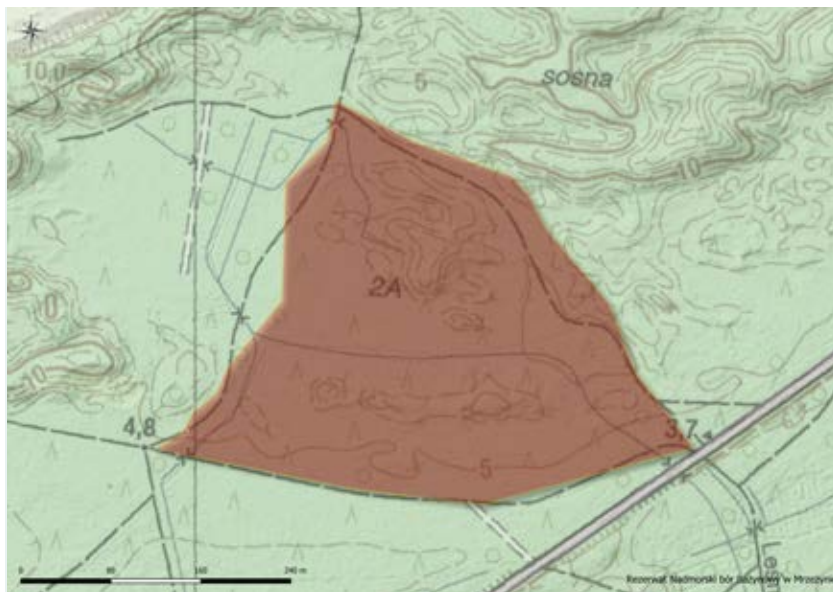
Cel ochrony: zachowanie w pełni wykształconego zbiorowiska leśnego boru bażynowego na typowym siedlisku wydm nadmorskich oraz ochrona bogatych stanowisk gatunków charakterystycznych dla tego zespołu roślinnego, a także ochrona 124-letniego drzewostanu sosnowego wykształconego w karłowatej postaci, charakterystycznej dla tego siedliska

Obiekt stanowi jeden z najlepiej zachowanych na polskim wybrzeżu fragmentów boru bażynowego *Empetro nigri-Pinetum* z bogatym zestawem gatunków roślin charakterystycznych dla tego zbiorowiska leśnego. Drzewostan sosnowy, w typowej skarłowaciałej postaci, charakterystycznej dla tego zespołu roślinnego, przekroczył nieco 120 lat. W drzewostanie, oprócz sosny zwyczajnej (*Pinus sylvestris*), niewielki udział ma również kosodrzewina (*Pinus mugo*), różniąca się od odmiany górskiej niepłożącą, lecz bardziej wysmukłą sylwetką. Na obszarze rezerwatu stwierdzono występowanie łącznie 15 gatunków roślin i grzybów rzadkich, zagrożonych i chronionych na terenie Pomorza Zachodniego, Polski i Europy. Na terenie rezerwatu występuje: kosodrzewina (*Pinus mugo*), torfowiec błotny (*Sphagnum palustre*), torfowiec frędzlowaty (*Sphagnum fimbriatum*), torfowiec ostro-

Bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

listny (*Sphagnum capillifolium*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), bażyna czarna (*Empetrum nigrum*), turzyca piaszkowa (*Carex arenaria*), piórosz pierzasty (*Ptilium crista-castrensis*), brodawkowiec czysty (*Pseudoscleropodium purum*), płonnik pospolity (*Polytrichum commune*), rokietnik pospolity (*Pleurozium schreberi*), bielistka siwa (*Leucobryum glaucum*), widłoząb miotlasty (*Dicranum scoparium*), chrobotek reniferowy (*Cladonia rangiferina*) i próchniczek błotny (*Aulacomnium palustre*). Po-

duchy torfowców (*Sphagnum* sp.) wykształciły się przede wszystkim w rowach odwadniających, przecinających opisywany fragment nadmorskiego boru. Rowy te są płytkie i obecnie bardzo mocno zarośnięte krzewami bagna i innymi krzewinkami, nie stanowiąc zagrożenia dla siedliska.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Bór bażynowy, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

112. MSZAR KOŁO SIEMIDARŻNA

Data uznania: 24 listopada 2011 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 20,93 ha, 40,16 ha otulina

Lokalizacja administracyjna: gmina Brojce, powiat gryficki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie cennych zbiorowisk roślinnych charakterystycznych dla torfowisk wysokich i przejściowych oraz ochrona bogatej flory torfowców, innych mchów i charakterystycznej dla mszarów flory naczyniowej

Obiekt stanowi śródleśne torfowisko wysokie z niewielkim udziałem fitocenoz torfowisk przejściowych, w bardzo dobrym stanie przyrodniczym i z klasycznym układem zbiorowisk roślinnych. Torfowisko porośnięte jest głównie borem bagiennym *Vaccinio uliginosi-Pinetum*. Warstwę mszarową, o strukturze dolinkowo-kępowej,

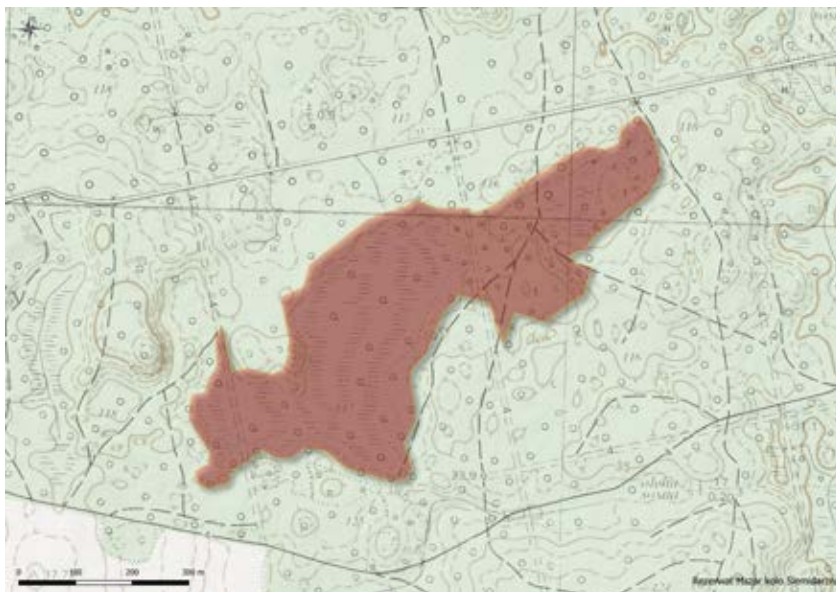

Mszar, fot. B. Adamczyk

tworzy przede wszystkim torfowiec magellański (*Sphagnum magellanicum*), mniejszy udział ma torfowiec kończysty (*Sphagnum fallax*), próchniczek błotny (*Aulacomnium palustre*). Warstwę zielną stanowi głównie wełnianka pochwowata (*Eriophorum vaginatum*) i żurawina błotna (*Oxycoccus palustris*). Natomiast w warstwie krzewów licznie występują bagno zwyczajne (*Ledum palustre*) i modrzewnica europejska (*Andromeda polifolia*), mniejszy udział ma borówka bagienna (*Vaccinium uliginosum*). Na kopule torfowiska, na otwartych powierzchniach, obecne są fitocenozy torfowisk przejściowych, głównie z przygielką białą *Rhynchosporium albae*, oraz niewielkie enklawy mszaru wełnianki wąskolistnej *Sphagno recurvi* (=fallacis)-*Eriophoretum angustifolii*. W sąsiedztwie przygielkowego pła wykształciły się fitocenozy wysokotorfowiskowego mszaru *Sphagnetum magellanicum* oraz powierzchnie mszaru z wełnianką pochwowatą z niewielkim nalożeniem sosny *Sphagno recurvi* (=fallacis)-*Eriophoretum vaginatum pinetosum*. Brak jest otwartych powierzchni wodnych, które w wyniku naturalnej suk-

cesji zarosły płem mszarnym *Rhynchosporetum albae* oraz wyżej wymienionymi fitocenozami wysokotorfowiskowymi. Niewielki udział trzęślicy modrej (*Molinia caerulea*) i innych gatunków obcych zbiorowiskom mszarnym, wskazuje na dobry stan hydrologiczny tego obiektu. Z uwagi na wyjątkową wrażliwość rezerwatu na zmiany w układzie hydrologicznym wyznaczono wokół niego otulinę, którą stanowią zbiorowiska leśne na powierzchni 40,16 ha.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Wetniana pochwowata (*Eriophorum vaginatum*) na mszarze, fot. A. Raclawska

113. MOKRADŁA KOŁO LEŚNICZÓWKI ŁOWISKA

Data uznania: 24 listopada 2011 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

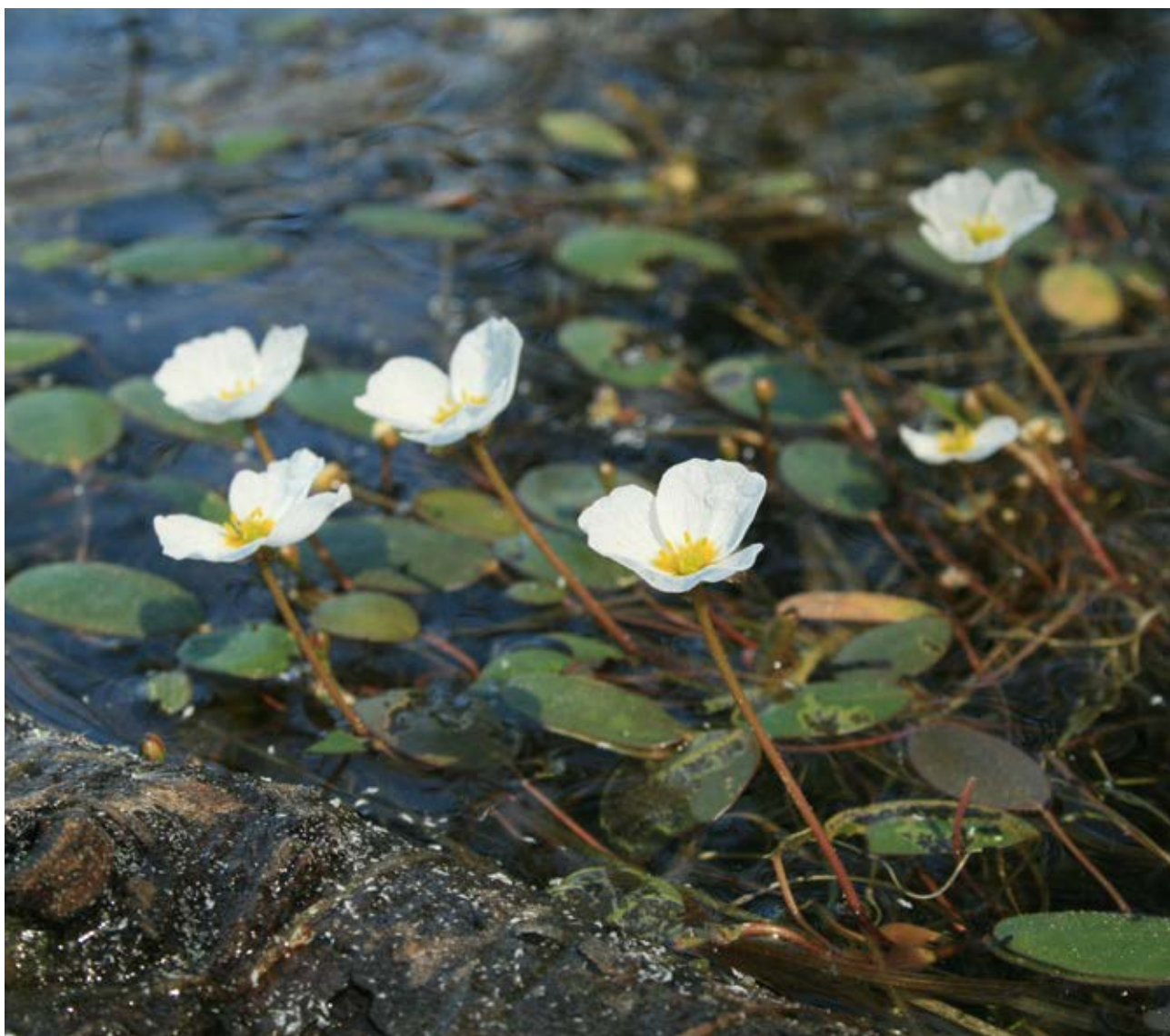
Powierzchnia: 101,75 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Wałcz, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie kompleksu torfowisk przejściowych i jezior wraz z ich zlewnią porośniętą przez bory sosnowe i mieszane oraz ochrona stanowisk rzadkich gatunków roślin wodnych i torfowiskowych, m.in. elismy wodnej (*Luronium natans*) oraz mchu sierpowca błyszczącego (*Drepanocladus vernicosus*)

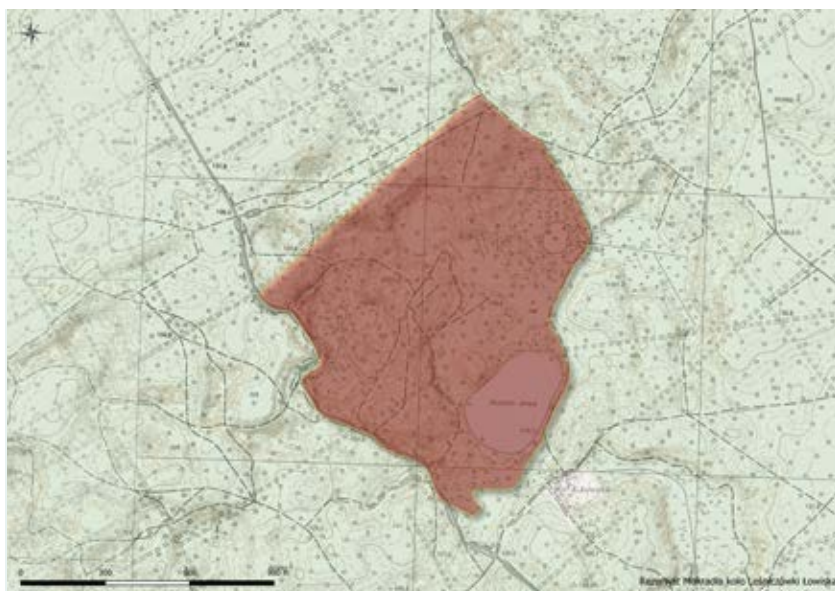
Rezerwat stanowi rozległy kompleks torfowisk przejściowych z trzema jeziorami (Jeleń, Sołtyskie i Oczko), otoczony borem sosnowym. Jest to obiekt o randze międzynarodowej z uwagi na stanowisko elismy wodnej (*Luronium natans*) [Jezioro Jeleń]. Ostatnie badania terenowe w rezerwacie nie potwierdziły występowania nad jeziorem Oczko mchu haczykowca błyszczącego *Hamatocaulis vernicosus* (sierpowca błyszczącego *Drepanocladus vernicosus*). Potwierdzono natomiast w tej lokalizacji liczne występowanie gatunku chronionego i ginącego w Polsce skorpionowca brunatnego *Scorpidium scorpioides*.

Elisma wodna (*Luronium natans*), fot. Ł. Limarowski

Przedmiotowy teren to także miejsce występowania cennych siedlisk, takich jak: torfowiska przejściowe i trzęsawiska, obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku *Rhynchosporion* oraz brzegi lub osuszone dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami z *Littorelletea* i/lub *Isoëto-Nanojuncetea*.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Jezioro Sołtyśkie, fot. P. Waloch

114. BAGNO RACZYK

Data uznania: 24 listopada 2011 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 34,23 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Człopa, powiat wałecki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016, Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046

Cel ochrony: zachowanie kompleksu turzycowisk, trzcinowisk i łożowisk otaczających ujście rzeki Cieszynki do jeziora Młyński Staw oraz terasy źródłiskowej porośniętej przez dobrze zachowane olsy źródłiskowe, jak również ochrona miejsc gniazdowania i żerowania kilkudziesięciu gatunków ptaków, głównie wodno-błotnych i drapieżnych

Obiekt stanowi mozaikę cennych siedlisk przyrodniczych typowych dla krajobrazu Pomorza o znaczeniu regionalnym. Pierwszy (większy fragment rezerwatu) o powierzchni 32,87 ha obejmuje ujściowy odcinek rzeki Cieszynki, nadbrzeżne zarośla, lasy, turzycowiska i trzcinowiska. W pasie olsów wzdłuż brzegów rzeki występują dobrze wykształcone źródliska tworzące miejscami ciągłą terasę źródłiskową oraz kopułę źródłiskową. Natomiast drugi fragment obiektu o powierzchni 1,52 ha obejmuje zbiorowiska roślinne z zimowitem jesiennym (*Colchicum autumnale*), pierwiosnką lekarską (*Primula veris*) i błyszczem włoskowatym (*Tomentypnum nitens*). Powyższy teren jest miejscem występowania siedlisk przyrodniczych, w tym: naturalnych jezior eutroficznych z roślinnością typu *Magnopotamion* lub *Hydrocharition*, lasów nadrzecznych z olszą czarną

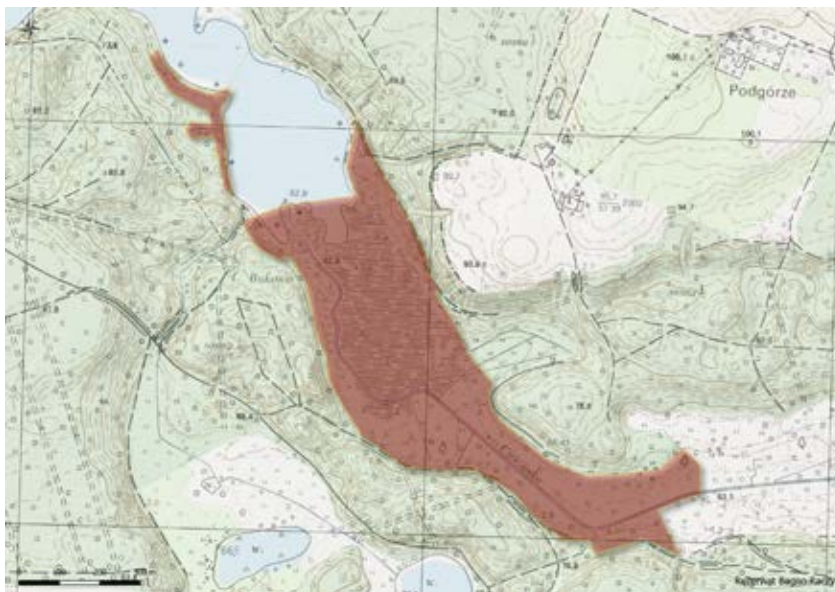

Błotniak stawowy (*Circus aeruginosus*), fot. Ł. Limarowski

(*Alnus glutinosa*) i jesionem wyniosłym (*Fraxinus excelsior*) oraz niżowych i górskich świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie.

Dolina Cieszynki stanowi także korytarz migracyjny łączący kompleksy leśne centralnej części Puszczy Drawskiej z lasami leżącymi na zachód od Trzcianki. Bagno Raczyk jest miejscem lęgów szeregu ptaków wodno-błotnych objętych ochroną w myśl postanowień Konwencji Berneńskiej, Dyrektywy Ptasiej i ustawowo chronionych, w szczególności: żurawia (*Grus grus*), dzięcioła czarnego (*Dryocopus martius*), błotniaka stawowego (*Circus aeruginosus*), zimorodka (*Alcedo atthis*), gąsiorka (*Lanius collurio*) i innych. Spośród gatunków rzadkich i zagrożonych w rezerwacie stwierdzono: porzeczkę czarną (*Ribes nigrum*), grążela żółtego (*Nuphar lutea*), janowca barwierskiego (*Genista tinctoria*) i wąkrotę zwyczajną (*Hydrocotyle vulgaris*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Łabędzie (*Cygnus olor*) w rezerwacie Bagno Raczyk, fot. K. Moczarska-Ryczko

115. SŁONECZNE WZGÓRZA

Data uznania: 13 listopada 2012 r.

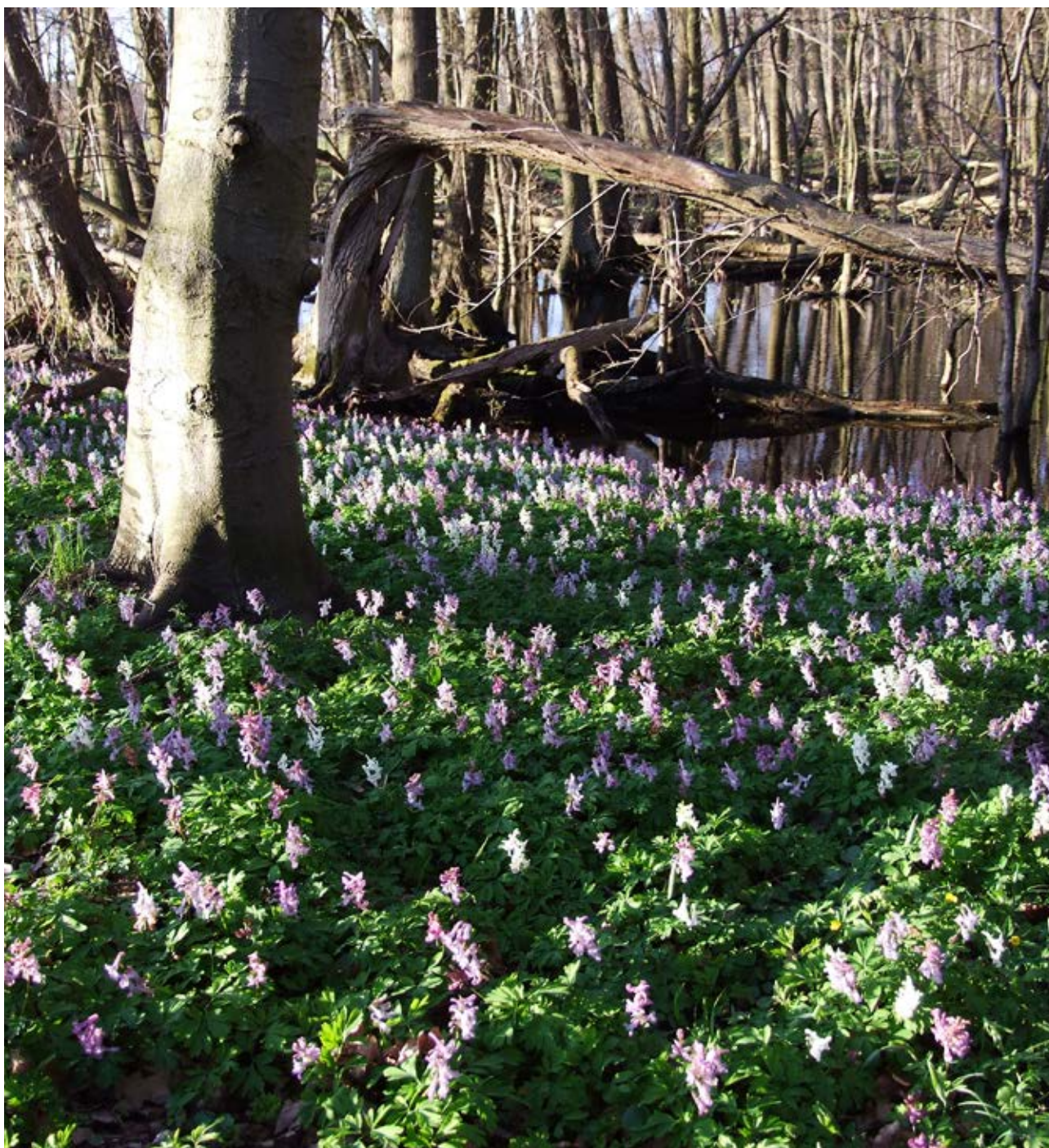
Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 49,81 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Chojna, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037

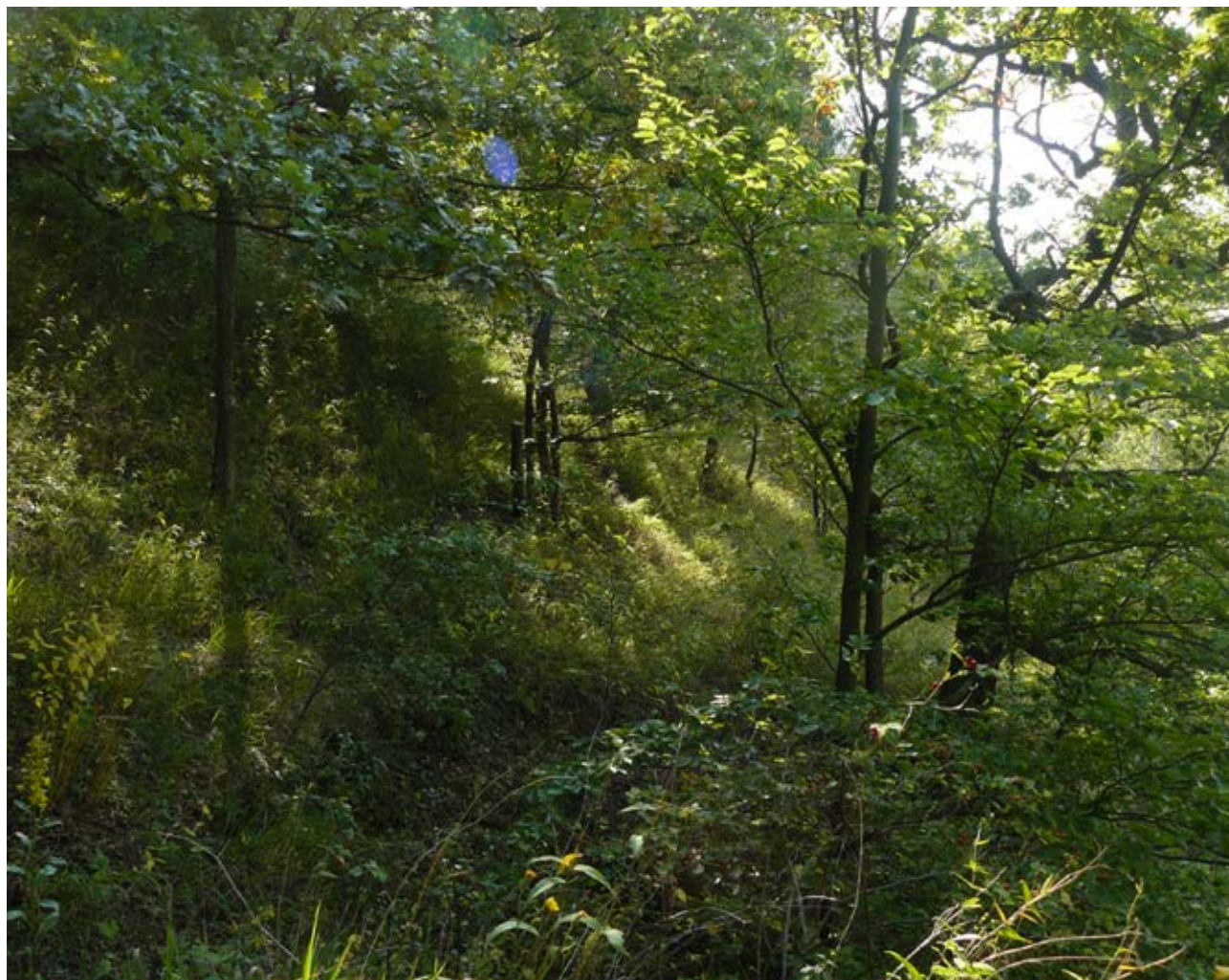
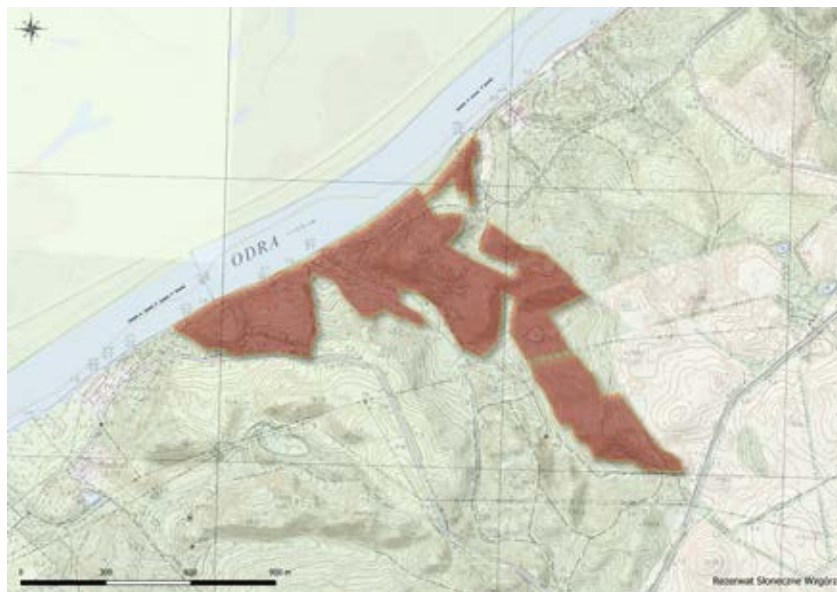
Cel ochrony: zachowanie mozaiki płatów muraw kserotermicznych, zarośli kserotermicznych i bogatych lasów liściastych wraz z ich cenną florą i fauną oraz walorów krajobrazowych wzgórz morenowych i przyległego zbocza doliny Odry między miejscowościami Raduń i Zatoń Dolna

Łan kokoryczy pełnej (*Corydalis solida*) i pustej (*Corydalis cava*) w siedlisku grądu subatlantyckiego (9160), fot. G. Domian

Obiekt obejmuje specyficzną i bardzo urozmaiconą mozaikę różnego rodzaju siedlisk na podłożu głównie wapiennym, od muraw kserotermicznych i łąk, bogatych okrajków, zarośli, przez zboczowe łągi z fiołkiem wonnym (*Viola odorata*), buczyny storczykowe, dąbrowy świetliste, aż po grądy oraz żyzne i kwaśne buczyny niżowe. Wszystkie te siedliska odznaczają się na tle regionu oraz kraju wysokim stopniem naturalności oraz bogactwem rzadkich i chronionych gatunków. Na terenie rezerwatu występuje m.in. jedno z pięciu stanowisk ostnicy powabnej (*Stipa pulcherrima*), uznawane za największy jednolity płat murawy z tym gatunkiem w Polsce. Ponadto zlokalizowano tu jeszcze 25 gatunków roślin chronionych w Polsce oraz liczne rzadkie gatunki mykoflory. Teren jest także rewirem m.in. bielika (*Haliaeetus albicilla*), puchacza (*Bubo bubo*), jelonka rogacza (*Lucanus cervus*) i pachnicy dębowej (*Osmoderma eremita*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Siedlisko ciepłolubnej dąbrowy (9110), fot. P. Waloch

116. PRZEŁOM RZEKI WOŁCZENICY

Data uznania: 18 czerwca 2013 r.

Rodzaj rezerwatu: krajobrazowy

Powierzchnia: 49,21 ha

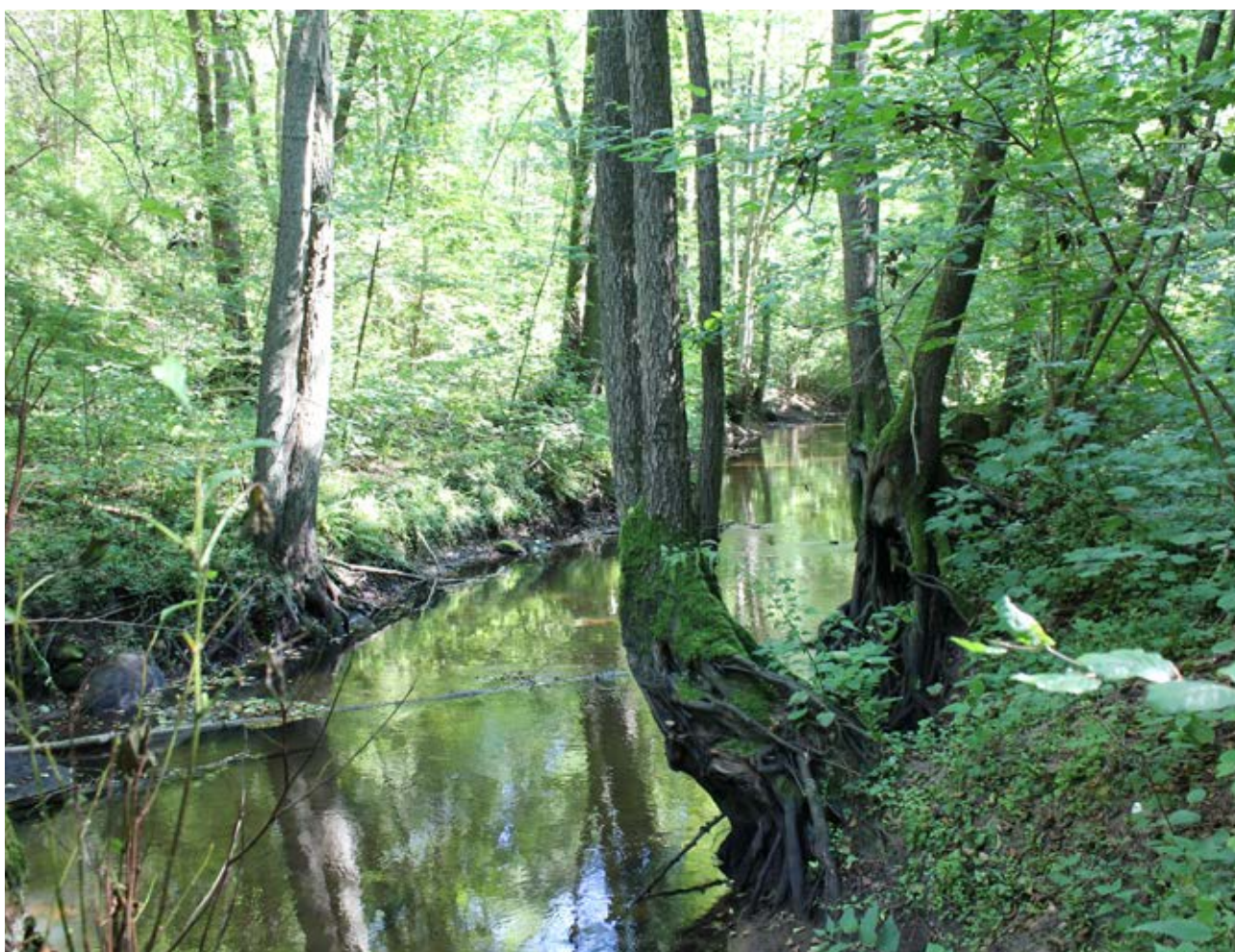
Lokalizacja administracyjna: gminy Przybiernów i Nowogard, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Ostoja Goleniowska PLH320013

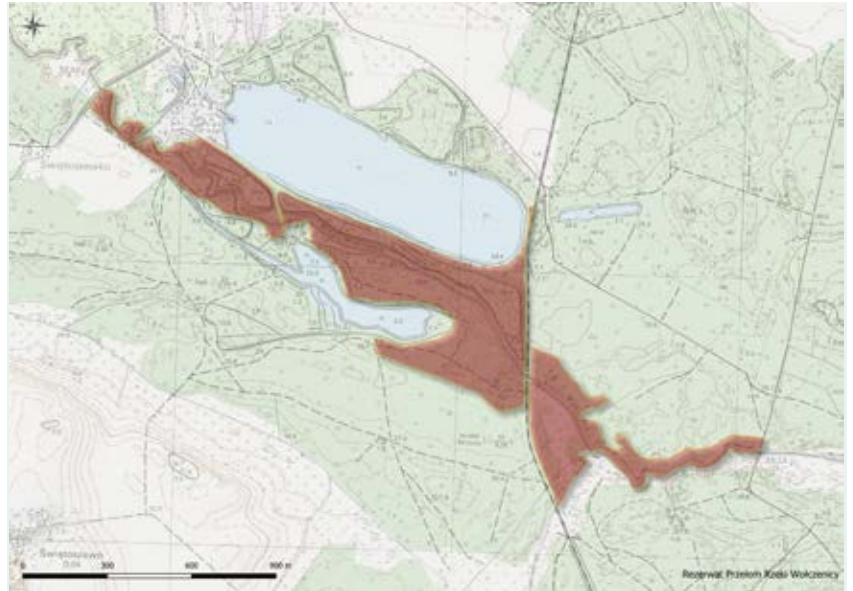
Cel ochrony: zachowanie młodogłacialnego krajobrazu z przełomem rzeki Wołczenicy wraz ze zróżnicowaną florą i szatą roślinną porastającymi jego strome i skaliste brzegi

Obiekt obejmuje fragment kompleksów leśnych w dolinie rzeki Wołczenicy wzdłuż krętego koryta ww. cieku. Od strony północnej w kierunku rzeki opadają stromo skaliste marglowe wzgórza o nachyleniu zboczy do 45°. Do najcenniejszych walorów przyrody nieożywionej należy bardzo dobrze zachowany relief fragmentu rozległej doliny moreny dennej (Równina Gryficka) z bogatą mozaiką mikroreliefu z przełomowym odcinkiem ww. rzeki. Skrzydła doliny Wołczenicy zamknięte są wyniesionymi kilka metrów wyżej spłaszczonymi wałami morenowymi. W ich obrębie, w obniżeniach wykształciły się bezodpływowe lub drenowane przez rzekę zagłębienia z torfowiskami różnych typów. Pod płytkimi pokładami utworów polodowcowych zalegają utwory ze starszych epok geologicznych (kreda). Wraz ze zróżnicowaniem reliefu występuje zróżnicowanie gleb z ważnym powierzchniowo i funkcjonalnie udziałem gleb hydrogenicznych. Wszystkie powyższe wymienione aspekty sprawiają, że obszar rezerwatu charakteryzuje się ponadprzeciętnymi walorami krajobrazowymi.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Rzeka Wołczenica, fot. archiwum RDOŚ w Szczecinie

Wiosenne runo w grądzie zboczowym, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Rezerwat przyrody Przełom Rzeki Wolczenicy, fot. archiwum RDOŚ w Szczecinie

117. BÓR SAMLIŃSKI im. Henryka Zięciaka

Data uznania: 14 kwietnia 2015 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 56,26 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Kamień Pomorski i Golczewo, powiat kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie różnych typów zbiorowisk leśnych, wykazujących wiele cech naturalności, z licznymi stanowiskami rzadkich i chronionych gatunków roślin

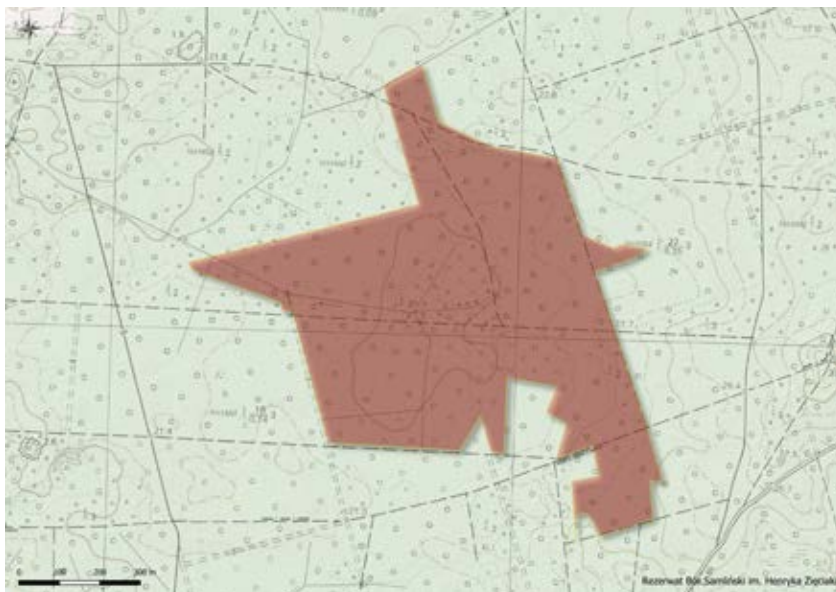
Obiekt zajmują zbiorowiska leśne, w zdecydowanej większości reprezentowane przez bory i lasy bagienne oraz bory wilgotne i świeże, których gatunkiem dominującym jest sosna zwyczajna (*Pinus sylvestris*). W obrębie rezerwatu stwierdzono występowanie 184 taksonów roślin naczyniowych należących do 56 rodzin. Wśród nich znajdują się gatunki chronione i rzadkie, w tym rosziczka okrągłolistna (*Drosera rotundifolia*), długosz królewski (*Osmunda regalis*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), wiciokrzew

Ostojka ksylobiontów, fot. B. Adamczyk

pomorski (*Lonicera periclymenum*), (występujący bardzo często na całym obszarze rezerwatu), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*).

Na obszarze odnotowano także obecność kilku taksonów mszaków objętych ochroną. Na szczególną uwagę zasługują tutaj przedstawiciele rodzaju *Sphagnum* – torfowiec, występujący licznie na terenach silnie uwodnionych. Obok nich do ważniejszych gatunków należy zaliczyć: płonnikę pospolitą (*Polytrichum commune*), bieliskę siwą (*Leucobryum glaucum*), dra-

bika drzewkowatego (*Climacium dendroides*), tujujca tamaryszkowatego (*Thuidium tamariscinum*), rokielnika pospolitego (*Pleurozium schreberi*), gajnika Isniącego (*Hylocomnium splendens*), piórosza pierzastego (*Ptilium crista-castrensis*) i widłozęba miotlastego (*Dicranum scoparium*). Jednym z głównych walorów faunistycznych przedmiotowego obiektu jest zajmowanie rewiru lęgowego przez bielika (*Haliaeetus albicilla*), stwierdzone od lat 70. XX w.

Rezerwatowi nadano imię Henryka Zięciaka – emerytowanego, długoletniego leśniczego Leśnictwa Samolino, osoby ponadprzeciętnie zaangażowanej w lokalną ochronę przyrody i prekursora ochrony bielików jeszcze w latach 70. i 80. XX w.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), fot. B. Adamczyk

118. WIĄZY RESKIE

Data uznania: 5 lutego 2016 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 34,24 ha

Lokalizacja administracyjna: gminy Płoty i Resko, powiaty gryficki i łobeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

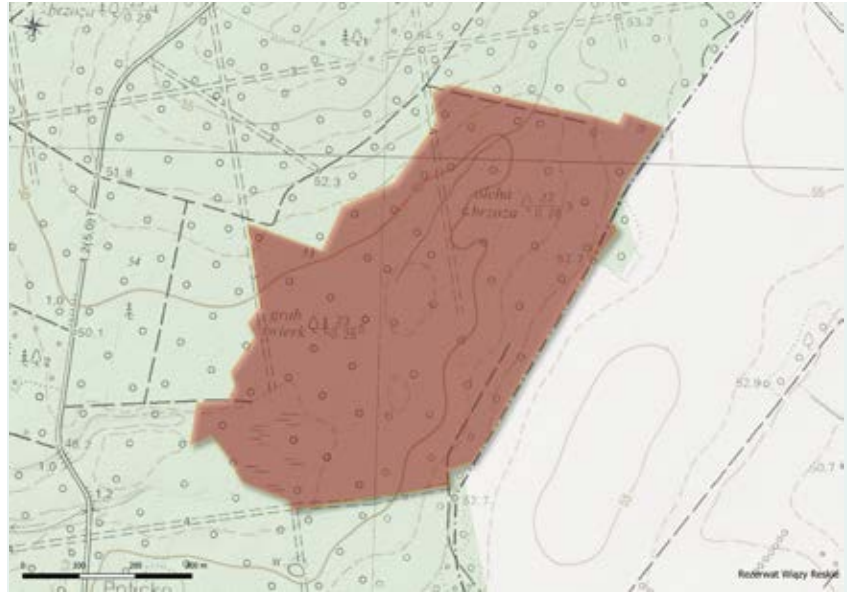
Cel ochrony: utrzymanie naturalnych procesów zachodzących w wyróżniających się pod względem fitocenotycznym i florystycznym lasach łągowych i olsowych wraz z występującą w obiekcie populacją podkolana zielonawego (*Platanthera chlorantha*)

Obiekt wyróżniają pod względem fitocenotycznym i florystycznym kompleksy lasów łągowych i olsowych, w tym łągi dębowo-wiązowo-jesionowe *Ficario-Ulmetum*, z licznymi starymi wiązami szypułkowymi (*Ulmus laevis*), będące biotopem storczyka podkolana zielonawego (*Platanthera chlorantha*). W łągach wiązowych mają duży udział 100–160-letnie wiązy. Wiązy tworzą wysokie przypory pniowe, co jest ciekawostką morfologiczną u pni w naszym regionie geograficznym. W skład rezerwatu wchodzi także piękna kwaśna buczyna z licznym starodrzewiem. Rezerwat jest jednym z obszarów chronionych posiadających liczne wiekowe drzewa, tak ważne dla flory mszaków i grzybów. Łągi dębowo-wiązowo-jesionowe należą do rzadkich zbiorowisk Pomorza i najczęściej spotykane są w dolinach dużych rzek. Rzadko przy małych ciekach. Zagrożeniem są odwodnienia, a także lata z małą ilością opadów, co prowadzi do suszy. Jest to obecnie tym większy ewenement, że wiązy stały się rzadkim składnikiem lasów i parków, ze względu na niszczącą je grafiozę, tzw. holenderską chorobę wiązów.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Łąg dębowo-wiązowo-jesionowy, fot. G. Domian

Podkolan zielonawy (*Platanthera chlorantha*), fot. P. Waloch

Okazale wiązy (*Ulmus* sp.), fot. S. Jurzyk-Nordlów

119. BAGNO IGLICKIE

Data uznania: 30 grudnia 2016 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 46,04 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Resko, powiat łobeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie torfowiska pojeziernego z rzadkimi i ginącymi zbiorowiskami oraz gatunkami roślin

Rezerwat obejmuje trudno dostępny obszar pojeziernego torfowiska, na terenie którego stwierdzono dwa rzadkie i ginące zbiorowiska, w tym przede wszystkim *Menyantho trifoliatae-Sphagnetum teretis*, występujące na siedliskach nizinnych torfowisk zasadowych o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk. Bardziej otwarte przestrzenie centralnej części torfowiska otoczone są olsem torfowcowym *Sphagno squarrosi-Alnetum*. Półotwartą przestrzeń zbadanej północno-wschodniej części bagna porasta zbiorowisko mechowiskowe z torfowcem obłym *Menyantho trifoliatae-Sphagnetum teretis*, tworzone przez takie gatunki jak: turzyca prosowa (*Carex paniculata*), bobrek trójlistkowy (*Menyanthes trifoliata*), siedmiopalecznik błotny (*Comarum palustre*) i zachylnik błotny (*Thelypteris palustris*), z udziałem jaskra wielkiego (*Ranunculus lingua*) i nerecznicy grzebieniastej

Mezotroficzny las bagienny, fot. E. Simonowicz-Woźniewicz

(*Dryopteris cristata*). O wybitnych walorach fizjocenotycznych torfowiska świadczy występowanie bardzo rzadkiego, wymierającego na Pomorzu Zachodnim i narażonego na wymarcie w całej Polsce żłobika koralowego (*Corallorhiza trifida*). Na terenie rezerwatu stwierdzono do tej pory 74 taksony roślin naczyniowych, w tym trzy gatunki umieszczone na liście gatunków zagrożonych na Pomorzu Zachodnim. Są to, oprócz żłobika koralowego (*Corallorhiza trifolia*), nerecznica grzebieniasta (*Dryopteris cristata*) i ożanka nierównoząbkowa (*Teucrium scorodonia*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Ols pomechowiskowy, fot. E. Simonowicz-Woźniewicz

120. KLIF W DZIWNÓWKU

Data uznania: 8 lutego 2017 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 4,17 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Dziwnów, powiat kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie krajobrazu ściany brzegu morskiego w obrębie oddziaływania naturalnych procesów abrazji

Czoło klifu żywego, fot. Ł. Limarowski

Rezerwat obejmuje zachowany w stanie naturalnym jeden z okazałych fragmentów klifu żywego. Klify żywe stanowią unikatowy w Polsce typ krajobrazu ze specyficznymi dla niego procesami geodynamicznymi, powodującymi wykształcenie i rozwój dynamicznie zmieniających się typów siedlisk. Rozmaitość i mozaikowość fitocenoz oraz ich nietrwałość na klifach jest krańcowym przykładem różnorodności fitocenotycznej w strefie nadmorskiej. Dzięki temu, w porównaniu z większością obszarów śródlądowych, strefa nadmorska odznacza się znacznie większą różnorodnością florystyczną, fitocenotyczną i biotopową. Motorem tych ciągłych przemian roślinności na klifach jest abrazja. Jej niszczące działanie obejmuje wszystkie odcinki klifowe. Procesy abrazyjne sprawiają, że roślinność na zboczach może być zniszczona całkowicie lub częściowo, przez co powierzchniowe warstwy zsuwają się do morza, odsłaniając nowe podłoże zasobne w związki mineralne. Abrazja morska niszczy więc brzeg, jednocześnie stwarzając nowe siedliska dla specyficznej sukcesji roślinności na klifach.

W granicach rezerwatu, w wyniku procesu abrazji, zostały odsłonięte ruiny powojennych fortyfikacji obrony przeciwdesantowej w postaci małych schronów obserwacyjnych i obserwacyjno-bojowych. Pierwotnie umocnienia te miały bronić wybrzeża ówczesnej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przed desantem państw NATO, jako punkty obserwacyjne i schrony bierne w pobliżu Baterii Artylerii Stałej (BAS).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Aktywny klif w rezerwacie, fot. P. Waloch

121. KLIF W ŁUKĘCINIE

Data uznania: 8 lutego 2017 r.

Rodzaj rezerwatu: przyrody nieożywionej

Powierzchnia: 1,91 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Dziwnów, powiat kamieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000

Cel ochrony: zachowanie krajobrazu ściany brzegu morskiego w obrębie oddziaływania naturalnych procesów abrazji

Rezerwat obejmuje odcinek klifu nadmorskiego o długości ok. 650 m i jednocześnie z utworzonym tego samego dnia rezerwatem przyrody Klif w Dziwnówku stanowi bardzo ważne uzupełnienie zachodniopomorskiej sieci form ochrony przyrody, o zachowany w stanie naturalnym, ostatni z okazałych fragmentów klifu żywego.

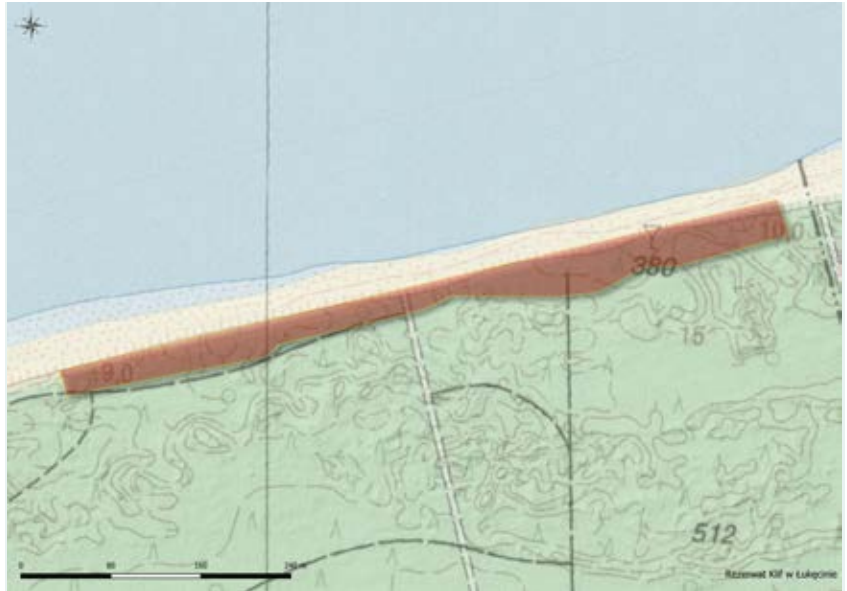
Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Efekt abrazji klifu, fot. P. Waloch

Klif żywy w rezerwacie, fot. P. Waloch

Fałdownik szeleszczący (*Rhytidiadelphus triquetrus*), fot. P. Waloch

Sukcesja zbiorowisk leśno-zaroślowych na klifie, fot. P. Waloch

122. WYDMY MIĘDZY DŹWIRZYNEM A GRZYBOWEM

Data uznania: 8 lipca 2017 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 14,20 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Kołobrzeg, powiat kołobrzeski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017,
Wybrzeże Trzebiatowskie PLB320010

Cel ochrony: zachowanie typowych zbiorowisk roślinnych wydmy białej i wydmy szarej wraz z licznymi populacjami rzadkich i chronionych gatunków roślin

Rezerwat obejmuje zachowane w stanie naturalnym typowe zbiorowiska roślinne wydmy białej, takich jak zespół piaskownicy zwyczajnej i wydmuchrzycy piaskowej *Elymo-Ammophilietum arenarie* oraz wydmy szarej, takich jak zespół psammofilnej murawy z kocankami i jasiońcem *Helichryso-Jasionetum litoralis* wraz z licznymi populacjami rzadkich i chronionych gatunków roślin. Ten naturalnie kształtujący się odcinek wydm stanowi reprezentację typowych choć już rzadkich dla Pomorza Zachodniego układów roślinności tworzących się wydm białych przechodzących w wydmy szare i zawydmy charakteru zadrzewienia sosnowego w niektórych miejscach o charakterze nadmorskiego boru bażynowego. Wydmy szare w miejscach stykających się z wydmą białą pokryte są poduchami bażyny czarnej

Tajęża jednostronna, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Krajobraz wydmy w rezerwacie, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

(*Empetrum nigrum*), która w miejscach dużego nasłonecznienia i skrajnych warunków przybiera charakterystyczną formę morfologiczną charakterystyczną dla atlantyckich wrzosowisk bążynowych. Warte wspomnienia jest liczne występowanie na tym wydmyowym odcinku trzech gatunków gruszynek (*Pyrola* sp.), tajemny jednostronnej (*Goodyera repens*), widłaka goździstego (*Lycopodium clavatum*), korzeniówki pospolitej (*Monotropa hypopitys*), chrobotków (*Cladonia* sp.) i innych gatunków typowych dla dobrze zachowanych siedlisk wydmyowych.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Strefa przejścia wydmy białej w wydmy szarą, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

123. ŁĄKI BOBOLICKIE

Data uznania: 23 grudnia 2017 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 128,07 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Bobolice, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Radwi, Chocieli i Chotli PLH320022

Cel ochrony: zachowanie mozaiki łąk w dolinie rzeki Chocieli z występującymi tu rzadkimi gatunkami roślin oraz walorów krajobrazowych doliny

Rezerwat obejmuje największe na Pomorzu skupiska łąk pełnikowych, położone wśród wzgórz morenowych w dolinie rzeki Chocieli. Obszar rezerwatu charakteryzuje się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi z uwagi na urozmaiconą rzeźbę terenu (wydłużone, nieregularne zagłębienia oddzielone wydłużonymi progami), górski charakter przecinającej obiekt rzeki (głębokość doliny dochodzi miejscami do 50 m) oraz różnorodne siedliska powstałe poprzez odmienne warunki wilgotnościowe podłoża (na zboczach doliny występują młaki i źródła) oraz zróżnicowane gleby torfowe. Wszystkie

Wielosił błękitny (*Polemonium caeruleum*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

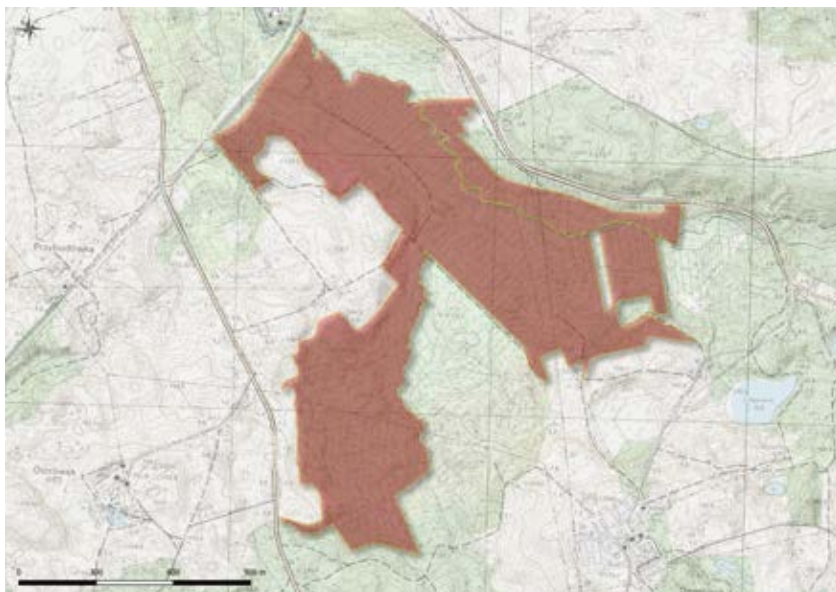
Pełnik europejski (*Trollius europaeus*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

ww. czynniki sprawiły, iż w granicach rezerwatu wykształciły się powiązane ze sobą przestrzennie różne typy ekologiczne – torfowiska pojezierne, przepływowe i zasilane wodami podziemnymi, naporowymi torfowiska źródłkowe.

Do osobliwości florystycznych należą tu wielosił błękitny (*Polemonium caeruleum*), pełnik europejski (*Trollius europaeus*), podkolan zielonawy (*Platanthera chlorantha*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), kukułka plamista (*Dactylorhiza maculata*), kukułka szerokolistna (*Dactylorhiza majalis*), listera jajowata (*Listera ovata*).

Łącznie na obszarze doliny zinwentaryzowane zostało dotychczas 36 zespołów i zbiorowisk roślinności źródłkowej, torfowiskowej, bagiennej, łąkowej, leśnej i zaroślowej.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Łąka z pełnikiem europejskim (*Trollius europaeus*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

124. WAPIENNY LAS

Data uznania: 28 lipca 2018 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 21,71 ha oraz 1,31 ha otuliny

Lokalizacja administracyjna: gmina Polanów i Bobolice, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Radwi, Chocieli i Chotli PLH320022

Cel ochrony: zachowanie kompleksu lasów bukowych, grądowych i łęgowych na podłożu wapiennym wraz z rzadką roślinnością żyznych buczyn storczykowych i licznymi źródłiskami

Rezerwat obejmuje unikatowy obszar przy dolinie rzeki Dobrzycy z różnorodnymi zbiorowiskami roślinnymi. Nazwa rezerwatu wynika z dużej ilości odkrytego wapnia w glebie, którego źródłem jest trawertyn, zwany również martwicą wapienną. Ta porowata skała osadowa, składająca się głównie z kalcytu i aragonitu, powstaje w wyniku wytrącenia się wapnia z wód źródłanych pod wpływem gwałtownych zmian ciśnienia lub temperatury. Wyróżnia ją bogactwo barw – od białej, poprzez żółtawą, czerwonawą do prawie czarnej. Duża ilość wapnia w glebie, duża wilgotność i żyzność skutkują powstawaniem specyficznych (jak na północną Polskę) zbiorowisk roślinnych.

Buczyna storczykowa w rezerwacie, fot. P. Waloch

Źródliko wapienne z trawertynami, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Na terenie rezerwatu można spotkać, m.in. drzewostany buczyn pomorskich w różnych podspółach oraz różne zbiorowiska drzewostanów olchowych. W górnej części stoku, na niewielkim wypłaszczeniu występuje żyzna buczyna niżowa. Wyjątkowo pięknie bogate runo żyznych buczyn wygląda wiosną, kiedy zakwitają geofity wiosenne: zawilec gajowy (*Anemone nemorosa*), przylaszczka zwyczajna (*Hepatica nobilis*), marzanka wonna (*Galium odoratum*) czy fiołek leśny (*Viola reichenbachiana*). Po rozwinięciu liści przez buki, geofity przechodzą w stan spoczynku, a w ich miejsce pojawia się w niewielkich ilościach szczyr trwały (*Mercurialis perennis*) czy żywiec cebulkowy (*Dentaria bulbifera*). W miarę scho-

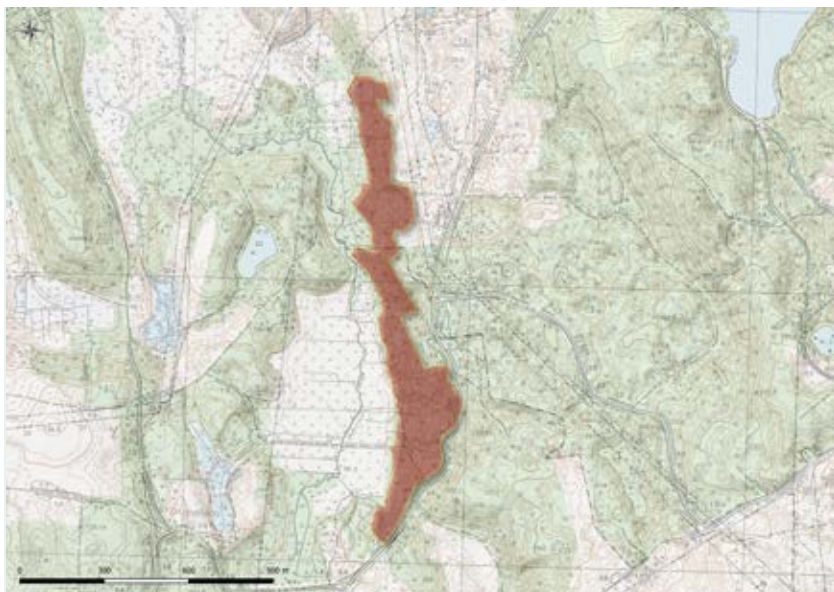
dzenia w dół stoku zwiększa się wilgotność i ilość wapna w glebie, dając początek buczyny źródliskowej ze szczyrem. Oprócz szczyru trwałego, który przykrywa prawie całe dno lasu, można tu spotkać wapieniolubne storczyki, m.in. buławnika czerwonego (*Cephalanthera rubra*) oraz gnieźnika leśnego (*Neottia nidus-avis*).

Drugą grupę dość nietypowych drzewostanów w tym rezerwacie stanowią olsy źródliskowe. Jedne, ze znacznie uboższą florą, to olsy posadowione wewnątrz źródlisk. W części z nich, tych mniej zasadowych, gatunkiem dominującym jest rzeżucha gorzka (*Cardamine amara*).

Na tych bardziej bogatych w wapno można spotkać przetacznika bobowniczka (*Veronica beccabunga*). Na wszystkich tych źródliskach również licznie występują wątrobowce z rodzaju *Pellia* sp.

Liczne źródliska, próchniejące drewno, głązy i wiekowe buki stwarzają również bardzo dobre warunki dla rozwoju mszaków. Najczęściej występujące to: zasiedlające próchniejące drewno wątrobowiec płozik różnolistny (*Lophocolea heterophylla*) oraz mchy: krótkosz pospolity (*Brachythecium rutabulum*), merzyk groblowy (*Mnium hornum*), płaskomerzyk falisty (*Plagiomnium undulatum*) i rokiety cyprysowy (*Hypnum cupressiforme*). Na korze drzew można znaleźć wątrobowce, takie jak: usznica spłaszczona (*Radula complanata*), miedzik płaski (*Frullania dilatata*) czy śniedrza cząbrowata (*Lejeunea cavifolia*). Na szczególną uwagę zasługuje parzoch szerokolistny (*Porella platyphylla*). Gatunek ten porasta dużymi darniami kory buków w ich nasadowej części, ale również – co jest dla tego gatunku bardzo nietypowe – na kamieniach w potokach. Jest to roślina bardzo rzadka na Niżu Polski i została zaliczona do mszaków zagrożonych wyginięciem. Dużą osobliwością jest znalezienie w 2010 r. stanowisko widłozębu zielonego (*Dicranum viride*).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Jeden z licznych naturalnych strumieni, fot. P. Waloch

125. MECHOWISKO MANOWO

Data uznania: 13 września 2018 r.

Rodzaj rezerwatu: torfowiskowy

Powierzchnia: 55,47 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Manowo, powiat koszaliński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Mechowisko Manowo PLH320057

Cel ochrony: zachowanie kompleksu torfowiska pojeziernego, w szczególności soligenicznego torfowiska alkalicznego w kompleksie z torfowiskiem przejściowym, łągami i lasami bagiennymi wraz z charakterystycznymi fitocenoząmi wyróżniającymi się bogactwem flory i fauny

Rezerwat obejmuje dolinę rzeczki Dzierzęcinki na południowy wschód od miejscowości Manowo i należy do największych, dobrze zachowanych kompleksów torfowisk pojeziernych w północno-zachodniej Polsce. Zidentyfikowano tu mechowiskowy zespół turzycy obłej (*Caricetum diandrae*) oraz zbiorowisko z dominacją turzycy dzióbkowatej (*Carex rostrata*) i większym udziałem torfowców, a także ich odmiany z trzcina. Zbiorowiska te charakteryzują się dużym udziałem mszaków, zarówno torfowców, jak i mchów brunatnych. Od strony zachodniej i południowej na powierzchni torfowiska rozwinęły się zbiorowiska zaroślowe i le-

Struktura dobrze wykształconego mechowiska z gnidoszem błotnym (*Pedicularis palustris*), fot. P. Waloch

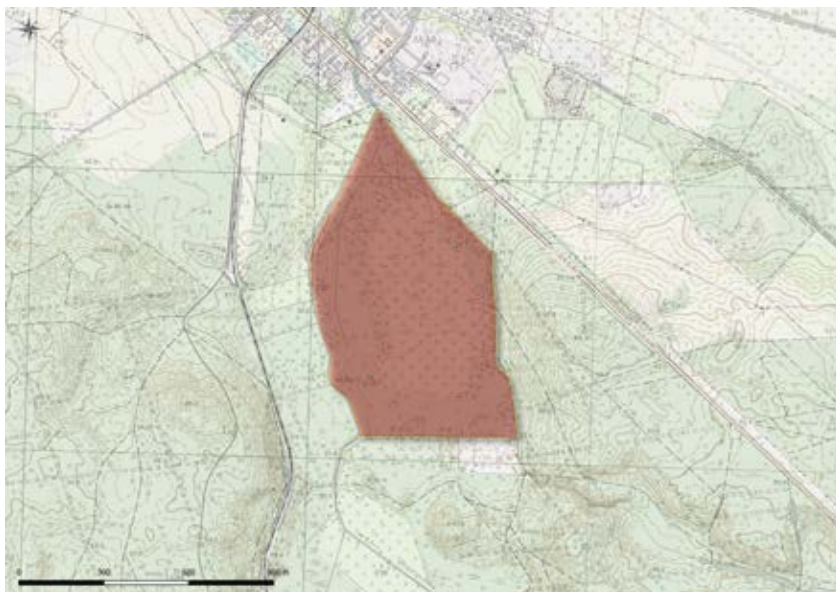
Łąg źródliskowy we wschodniej części rezerwatu, fot. A. Antoniów

śne, zaś w miejscach silnie uwodnionych występuje zespół trzciny pospolitej i narecznicy błotnej *Thelypteridi-Phragmitetum*.

We florze torfowiska zasadowego występują interesujące relikty glacialne: mszar nastroszony (*Paludella squarrosa*), błotniszek wełnisty (*Helodium blandowii*) i chwytlikowiec lśniący (*Tomentypnum nitens*). Do osobliwości fauny i flory w granicach obiektu należą rzadkie, zagrożone i objęte ochroną prawną gatunki, w tym: lipiennik Loesella (*Liparis loeselii*) i haczykowiec błyszczący (*Hamatocaulis vernicosus*) oraz poczwarówka jajowata (*Vertigo moulinsiana*) i poczwarówka zwężona (*Vertigo angustior*).

Na obszarze rezerwatu występują płaty czterech siedlisk przyrodniczych będących przedmiotem ochrony w ramach Dyrektywy Siedliskowej Unii Europejskiej, tj.: 7140 torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea nigrae*), 7230 górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk, 91E0 łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albae*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródliskowe) oraz 91D0 bory i lasy bagienne. Wymienione walory były podstawą do wyznaczenia na tym terenie obszaru Natura 2000 Mechowisko Manowo PLH320057.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Mechowisko w centralnej części rezerwatu, fot. P. Waloch

126. CISY SOSNOWICKIE im. Tomasza Szeszyckiego

Data uznania: 26 października 2022 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 4,03 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Przybiernów, powiat goleniowski

Lokalizacja w sieci Natura 2000: rezerwat zlokalizowany jest poza obszarami Natura 2000.

Cel ochrony: zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych odnowienia naturalnego cisa pospolitego (*Taxus baccata*), stanowiącego drugie piętro w drzewostanie sosnowym

Rezerwat stanowi drzewostan sosnowy w wieku 60 lat z bardzo licznym odnowieniem naturalnym cisa pospolitego (*Taxus baccata*). W 2006 r. prof. dr hab. Paweł Rutkowski przeprowadził inwentaryzację odnowień naturalnych na tym terenie, w wyniku której spisano 4483 okazów cisa, co daje średnie zagęszczenie 1124 okazów na hektar powierzchni. Podczas kolejnej inwentaryzacji przeprowadzonej w roku 2019 potwierdzono 3360 okazów tego gatunku. Rezerwat jest jednym z cenniejszych stanowisk z cisem w Nadleśnictwie Rokita. Populacja jest bardzo cenna przyrodniczo, wykazuje tendencję do rozprzestrzeniania się. Cała populacja cisa jest prawdopodobnie potomstwem dwóch cisów rodzicielskich rosnących przy zabudowaniach w odległości około 300 m.

Rezerwatowi nadano imię Tomasza Szeszyckiego – długoletniego Nadleśniczego Nadleśnictwa Rokita, osoby wyjątkowo zaangażowanej w ochronę przyrody, a zwłaszcza w ochronę i restytucję cisa pospolitego (*Taxus baccata*). O cisie pospolitym Tomasz Szeszycki pisał: „cis to piękne, niepowtarzalne drzewo, bardzo stare historycznie, żywy relikw z flory dawnych epok, o niezwykłych, bardzo szerokich zaletach, ciągle odkrywający swe nowe tajemnice”. Tomasz Szeszycki był inicjatorem utworzenia sześciu rezerwatów przyrody na terenie Nadle-

Cis pospolity (*Taxus baccata*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

śnictwa Rokita (Bór Samliński im. Henryka Zięciaka, Wiejkowski Las im. Zbigniewa Wabiszczewicza, Jezioro Czarne, Przybiernowski Bór Bagienny, Golczewskie Uroczysko, Przełom rzeki Wołczyńcy) i innych form ochrony przyrody (użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych i pomników przyrody), a także współautorem tworzenia wielu ścieżek przyrodniczo-leśnych i dydaktycznych, tras spacerowych i szlaków rowerowych na terenie gminy Golczewo i Przybiernów.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Cisy rosnące pod okapem sosen, fot. P. Waloch

127. ŹRÓDLISKA BIEGAŁY

Data uznania: 26 października 2022 r.

Rodzaj rezerwatu: wodny

Powierzchnia: 23,34 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Malechowo, powiat sławieński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Grabowej PLH320003.

Cel ochrony: zachowanie szczególnych walorów przyrodniczych ekosystemu rozległej niszy źródłiskowej cieków Biegała wraz z mechanizmami jej funkcjonowania, jako złożonego systemu wzajemnego oddziaływania procesów hydrologicznych, geomorfologicznych i biotycznych

Rezerwat stanowi wyjątkowo cenny przyrodniczo obiekt obejmujący fragment unikatowego, naturalnego cieków o charakterze podgórskim, o nazwie Biegała (w zlewni rzeki Grabowej) wraz z licznymi niszami źródłiskowymi. W rozległym systemie nisz źródłiskowych Biegały zachodzi całe spektrum procesów rzeźbotwórczych związanych z działaniem źródeł. W dnach poszczególnych nisz wypływy wód powodują osłabienie spójności, wzruszenie i odprowadzanie drobnoziarnistego materiału. W miejscach podboczowych wypływy i wycieki prowadzą do powstawania podcięć erozyjnych inicjujących osuwiska i obrywy. Wypływy wód na różnych wysokościach stoków formują wnęki źródłowe. Procesy te prowadzą do pogłębiania dna nisz i do ich nierównomiernego poszerzania i wydłużania. Poza degradacją fizyczną, z nisz źródłiskowych jest odprowadzany ładunek materiału rozpuszczonego.

Rdestniczka gęsta (*Groenlandia densa*), fot. Ł. Limarowski

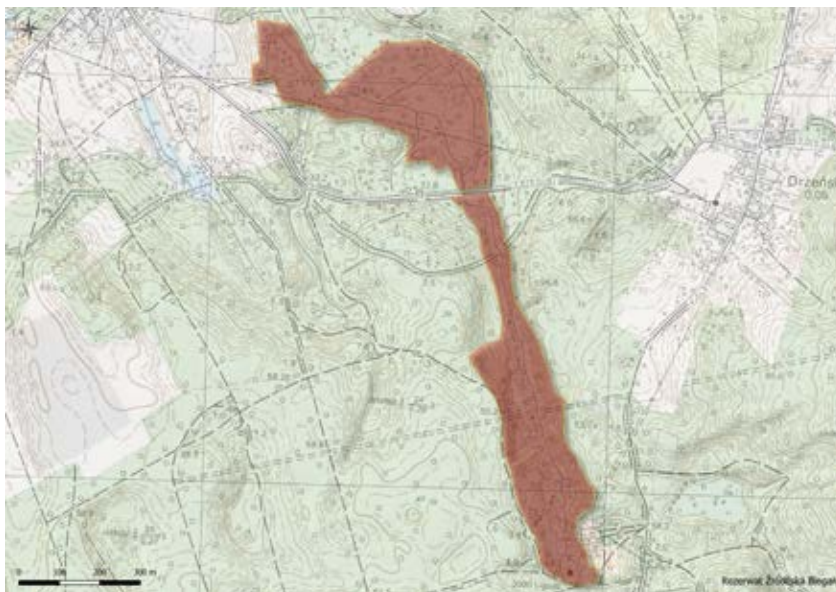

Rzeka Biegała w rezerwacie, fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

Aktywność procesów morfologicznych w niszy źródłiskowej Biegały doprowadziła do ukształtowania obszaru o szczególnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych (stosunkowo duże deniwelacje terenu, wyraziste formy terenowe, zróżnicowana roślinność, znaczna otwartość krajobrazu).

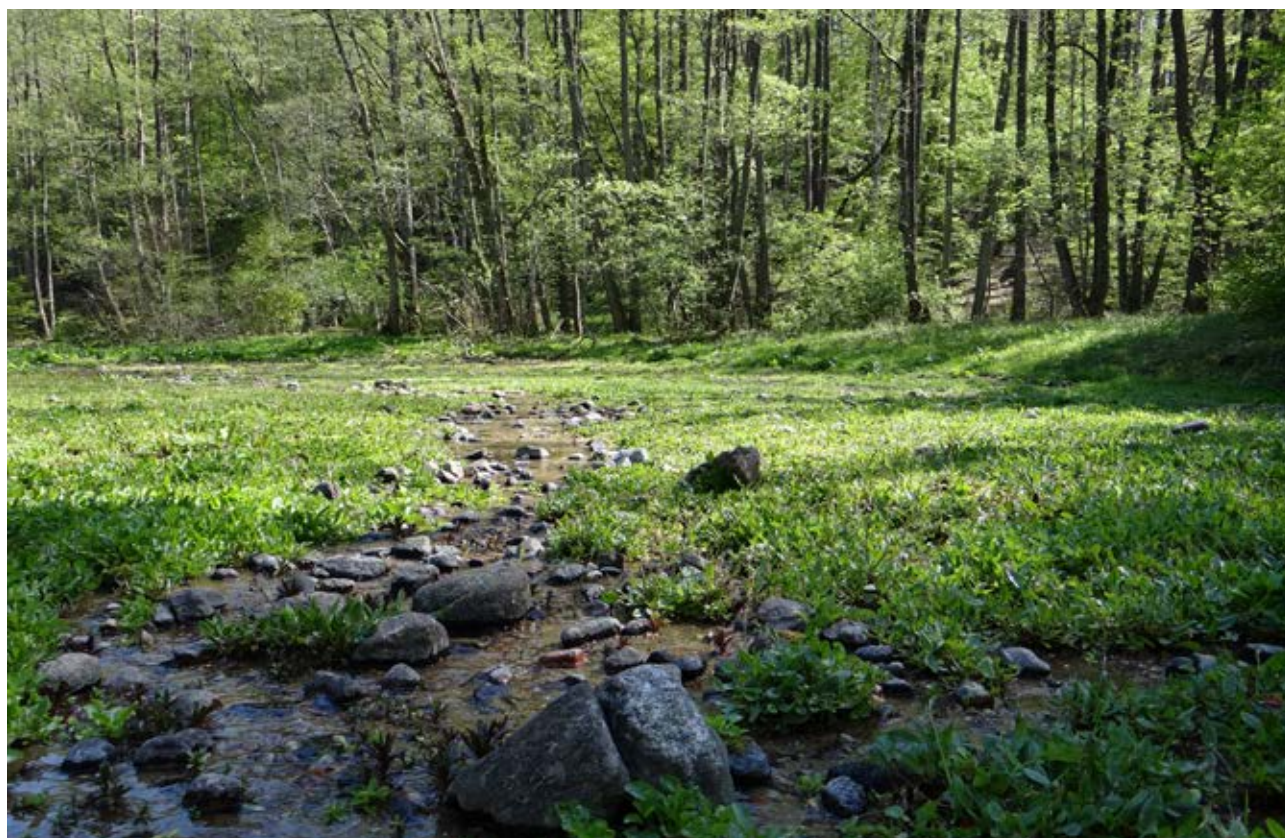
Rezerwat „Źródłiska Biegały” charakteryzuje się mozaiką ekosystemów, wśród których dominują zbiorowiska leśne na stromych mineralnych skarpach doliny oraz ekosystemy leśne, nieleśne i wodne związane bezpośrednio z ciekami oraz licznymi niszami źródłiskowymi.

Wśród gatunków osobiłowej flory do najcenniejszych w rezerwacie należy rdestniczka gęsta (*Groenlandia densa*) (reintrodukowana w ramach projektu LIFE13 NAT/PL/000009, pn. „Active protection of water-crowfoots habitats and restoration of wildlife corridor in the River Drawa basin In Poland” („Czynna ochrona siedlisk włosieniczników i udroźnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawy w Polsce”). Znalazła ona w rezerwacie dogodne warunki dla swojego rozwoju i na tą chwilę perspektywy jej przetrwania wydają się być niezagrażone. Do innych cennych przedstawicieli flory naczyniowej i brioflory stwierdzonych w rezerwacie należą: kukułka Fuchsa (*Dactylorhiza Fuchsi*), rukiew wodna (*Nasturtium officinale*), wiciokrzew pomorski (*Lonicera periclymenum*), wodnokrzywoszyj zanurzony (*Hygroamblystegium tenax*), widłoząb płowy (*Dicranum fulvum*), źródliskowiec zmienny (*Palustriella commutata*), żebrowiec paprociowaty (*Cratoneuron filicinum*), nastroszek kędzierzawy (*Uloa crispa*), brzeźnik strumieniowy (*Platyhypnidium riparioides*).

Zagrażeniem dla bioróżnorodności i walorów florystycznych rezerwatu jest liczne stanowisko obcego i ekspansywnego kroplika żółtego *Mimulus guttatus* (występującego głównie w obrębie otwartych nisz źródłiskowych). Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie wraz z nadleśnictwem Polanów prowadzi działania ochronne związane ze zwalczaniem tego gatunku.

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Główne źródlisko w rezerwacie – obszar usuwania inwazyjnego kroplika żółtego (*Mimulus guttatus*), fot. D. Musielak

128. KAMIENIECKIE WĄWOZY im. prof. Janiny Jasnowskiej

Data uznania: 16 lutego 2023 r.

Rodzaj rezerwatu: florystyczny

Powierzchnia: 95,78 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Kołbaskowo, powiat policki

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Dolnej Odry PLB320003, Dolna Odra PLH320037.

Cel ochrony: jest utrzymanie wyjątkowo licznej populacji kokoryczy drobnej (*Corydalis pumila*), zachowanie i odtwarzanie naturalnych cech ekosystemów leśnych, zwłaszcza w odniesieniu do ich składu gatunkowego i dynamiki oraz zachowanie i odtwarzanie siedlisk roślinności kserotermicznej i psammofilnej

Rezerwat zlokalizowany jest po wschodniej stronie Doliny Odry i obejmuje fragment zboczy, w tym także ostańca erozyjnego, na którego szczycie znajdowało się wczesnośredniowieczne grodzisko. Zbocza doliny porożcinane są poprzecznymi wąwozami, z licznymi wysiękami wód tworzącymi niewielkie strumienie. Na dwóch niewielkich polanach znajdują się murawy kserotermiczne i napiaskowe, między polanami ubogie florystycznie zarośla tarniny, zaś na pozostałej powierzchni zboczy wykształcają się zbiorowiska w typie grądu z drzewostanami dębowymi i dębowo-bukowymi. W terasie zalewowej Odry w miejscach wyżej położonych rozwija się las łągowy.

Owocująca kokorycz drobna (*Corydalis pumila*), fot. M. Kwiatkowska-Pieleszek

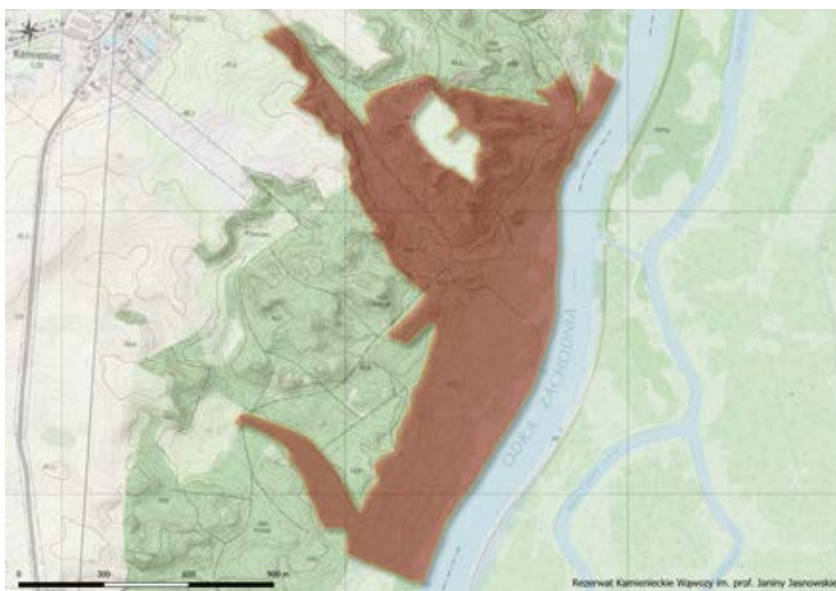
Walory tego obiektu zostały odkryte i opisane po raz pierwszy w latach 60. XX w., przy czym początkowo zidentyfikowano tu jako cenne przyrodniczo murawy kserotermiczne. W 1972 r. opublikowana została informacja prof. dr hab. Janiny Jasnowskiej o obfitym występowaniu kokoryczy drobnej (*Corydalis pumila*). W obrębie rezerwatu licznie występują gatunki roślin naczyniowych poddane ochronie prawnej, w tym: listera jajowata (*Listera ovata*), ostnica włosowata (*Stipa capillata*), śnieżyczka przebiśnieg (*Galanthus nivalis*). Do zagrożonych w skali regionalnej lub rzadkich w takiej skali należy dziewięć stwierdzonych gatunków roślin: czosnek wężowy (*Allium scorodoprasum*), czyściec prosty (*Stachys recta*), kokorycz drobna (*Corydalis pumila*), listera jajowata (*Listera ovata*), niezapominajka skąpokwiatowa (*Myosotis sparsiflora*), ostnica włosowata (*Stipa capillata*), przytulia lepczyca (*Galium rivale*), stokłosa prosta (*Bromus erectus*), szczaw gajowy (*Rumex sanguineus*). Występują tu licznie takie gatunki siedlisk kserotermicznych, jak: pięciornik piaskowy (*Potentilla arenaria*), goździk kartuzek (*Dianthus carthusianorum*), chaber drikiewnik (*Centaurea scabiosa*) i nadreński (*C. stoebe*), czosnek wężowy (*Allium scorodoprasum*), tymotka Boehmera (*Phleum phleoides*), rozchodnik sześciorzędowy (*Sedum sexangulare*), stokłosa prosta (*Bromus erectus*), szalwia lekarska (*Salvia pratensis*). Ponadto stwierdzono na obszarze przedmiotowego obiektu gatunki charakterystyczne dla żyznych lasów liściastych: czosnaczek pospolity (*Alliaria officinalis*), piżmaczek wiosenny (*Adoxa moschatellina*), ziarnopłon wiosenny (*Ficaria verna*), nercznica samcza (*Dryopteris filix-mas*), jaskier kosmaty (*Ranunculus lanuginosus*), kuklik pospolity (*Geum urbanum*). W obrębie źródlisk i w miejscach niżej położonych rozwija się bujna roślinność łąkowa cechująca się znacznym bogactwem gatunkowym, w tym licznym udziałem gatunków charakterystycz-

nych dla żyznych lasów liściastych z rzędu *Fagetalia*.

Na ok. 94% powierzchni rezerwatu występują chronione siedliska przyrodnicze: 6120 Ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe *Koelerion glaucae*, 6210 Murawy kserotermiczne *Festuco-Brometea*, 9160 Grąd subatlantycki *Stellario-Carpinetum*, 9170 Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*), 91E0 Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae Alnenion glutinoso-incanae*) i olsy źródliskowe – siedlisko priorytetowe, 91F0 Łęgowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*). Ostatnie badania terenowe wykazały występowanie nienotowanego wcześniej na tym terenie priorytetowego siedliska 7220 Źródliska wapienne ze zbiorowiskami *Cratoneurion commutati*.

Rezerwatowi nadano imię prof. Janiny Jasnowskiej – osoby wyjątkowo zaangażowanej w ochronę przyrody województwa zachodniopomorskiego. Janina Jasnowska urodziła się 18 grudnia 1925 r. w Nisku, zmarła 22 listopada 2021 r. w Szczecinie, była wieloletnim członkiem i przewodniczącą Wojewódzkiej Rady Ochrony Przyrody, a następnie Regionalnej Rady Ochrony Przyrody, pracownikiem Akademii Rolniczej w Szczecinie, a także prezesem Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego. Pani profesor od lat 60. kompleksowo prowadziła studia botaniczne oraz badania naukowe na obszarze Pomorza Zachodniopomorskiego. Jeden z wyników ww. prac stanowiła dokumentacja tego rezerwatu z 1972 r.

Dla celów turystycznych i rekreacyjnych udostępniono w rezerwacie pieszo-rowerowy Szlak Bielika.

Wapienny strumień w rezerwacie, fot. A. Smoliga

129. WYSOKA SKARPA RZEKI TYWY

Data uznania: 16 lutego 2023 r.

Rodzaj rezerwatu: leśny

Powierzchnia: 20,69 ha

Lokalizacja administracyjna: gmina Gryfino, powiat gryfiński

Lokalizacja w sieci Natura 2000: Dolina Tywy PLH320050

Cel ochrony: zachowanie wartkiej, meandrującej rzeki o charakterze podgórskim, naturalnie wykształconych zbiorowisk leśnych, w tym łęgów olszowo-jesionowych, grądów z przytulią leśną (*Galium sylvaticum*), żyznych buczyn, unikatowego krajobrazu głęboko wciętej doliny rzecznej oraz stanowisk rzadkich gatunków roślin, w tym storczyków

Rezerwat rozciąga się w postaci wąskiego pasa wzdłuż rzeki Tywy pomiędzy miejscowościami Żórawie i Żórawki. Tywa w obrębie granicy rezerwatu ma długość ok 2,5 km. Strone zbocza, bystry nurt rzeki oraz zachowana w dobrym stanie roślinność naturalna sprawiają, że obiekt ten cechuje wiele ponadprzeciętnych walorów przyrodniczych.

Na terenie rezerwatu stwierdzono występowanie wielu gatunków objętych ochroną gatunkową. Niewątpliwie najcenniejszym gatunkiem jest licznie występujący buławnik wielkokwiatowy (*Cephalanthera damasonium*). Bardzo cennymi taksonami są również gatunki narażone na wyginięcie na Pomorzu: czerniec gronkowy (*Actaea spicata*), gnieźnik leśny (*Neottia nidus-avis*), przetacznik górski (*Veronica montana*) i jastrzębiec żmijowcowaty

Buławnik wielkokwiatowy (*Cephalanthera damasonium*), fot. P. Waloch

Drzewostan w rezerwacie, fot. P. Waloch

(*Hieracium echinoides*). Inne godne uwagi gatunki rzadkie na Pomorzu Zachodnim to: kokorycz wątła (*Corydalis intermedia*), fiołek przedziwny (*Viola mirabilis*), jarząb brekinia (*Sorbus torminalis*), perłówka jednokwiatowa (*Melica uniflora*), tojeść gajowa (*Lysimachia nemorum*), przytulia leśna (*Galium sylvaticum*), hildenbrandia rzeczna (*Hildenbrandia rivularis*).

Rzeka Tywa na odcinku rezerwatu przyrody stanowi siedlisko przyrodnicze 3260 – nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników *Ranunculion fluitantis*. Siedlisko 3260 zajmuje dna koryt strumieni i rzek, najczęściej

(I) – II–V rzędu o średniointensywnym do intensywnego przepływie wody, osadach z dominującą frakcją piaszczystą, żwirową lub drobnokamienistą (z widocznym udziałem większych kamieni i głazów), zasilane wodami podziemnymi lub z intensywną wymianą wód między korytem rzeki a jej strefą hyporeiczną poprzez przepuszczalne osady denne. Cieki te, przynajmniej w fragmentach, porośnięte są przez płaty roślin zakorzenionych w dnie i z zanurzonymi w wodzie pędami, rzadziej wytwarzających również liście pływające po powierzchni wody lub pędy częściowo wyniesione ponad powierzchnię (częste przy brzegu lub w mikrosiedliskach o spowolnionym przepływie wody). W skład roślinności siedliska wchodzi również przytwierdzone do dna mszaki i makroskopowe glony (zielonice nitkowate, krasnorosty).

Rezerwat nie jest udostępniony dla celów turystycznych i rekreacyjnych.

Rzeka Tywa w gąrowskim jarze, fot. P. Waloch

Lista rezerwatów przyrody położonych w woj. zachodniopomorskim:

1. Rezerwat Bukowe Zdroje
im. Profesora Tadeusza Dominika
2. Rezerwat Buczynowe Wąwozy
im. prof. Floriana Celińskiego
3. Rezerwat Kołowskie Parowy
im. Józefa Lewandowskiego
4. Rezerwat Źródłiskowa Buczyna
im. Jerzego Jackowskiego
5. Rezerwat Trawiasta Buczyna
im. prof. Stefana Kownasa
6. Rezerwat Jezioro Lubiatońskie
im. prof. Wojciecha Górskiego
7. Rezerwat Bielinek
8. Rezerwat Brodogóry
9. Rezerwat Jezioro Liwia Łuża
10. Rezerwat Zdroje
11. Rezerwat Janiewickie Bagno
12. Rezerwat Ozy Kiczarowskie
13. Rezerwat Łasko
14. Rezerwat Wieleń
15. Rezerwat Jezioro Piekiełko
16. Rezerwat Kurowskie Błota
17. Rezerwat Torfowisko nad Jeziorem Morzysław Mały
18. Rezerwat Tchorzyno
19. Rezerwat Stary Załom
20. Rezerwat na Rzece Grabowej
21. Rezerwat Bielica
22. Rezerwat Brunatna Gleba
23. Rezerwat Łuniewo
24. Rezerwat Olszyna Źródłiskowa
pod Lubiechowem Dolnym
25. Rezerwat Jezioro Jasne
26. Rezerwat Uroczysko Święta
im. prof. Mieczysława Jasnowskiego
27. Rezerwat Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem
28. Rezerwat Gogolewo
29. Rezerwat Stary Przylep
30. Rezerwat Czarnocin im. prof. Janiny Jasnowskiej
31. Rezerwat Dęby Wilczkowskie
32. Rezerwat Jezioro Czarnówek
33. Rezerwat Jezioro Kiełpino
34. Rezerwat Jezioro Szare
35. Rezerwat Sośnica
36. Rezerwat Glinki
37. Rezerwat Kanał Kwiatowy
38. Rezerwat Mszar koło Starej Dobrzycy
39. Rezerwat Parnowo
40. Rezerwat Wyspa na Jeziorze Bierzwnik
41. Rezerwat Jezioro Głębokie
42. Rezerwat Jezioro Iłowatka
43. Rezerwat Wrzosowisko Sowno
44. Rezerwat Jodły Karnieszewickie
45. Rezerwat Cisy Tychowskie
46. Rezerwat Buczyna
47. Rezerwat Wierzchomińskie Bagno
48. Rezerwat Czapli Ostrów
49. Rezerwat Wrzosowiska Cedyńskie
im. inż. Wiesława Czyżewskiego
50. Rezerwat Białodrzew Kopicki
51. Rezerwat Głowacz
52. Rezerwat Dęby Sądowskie
53. Rezerwat Kamienna Buczyna
54. Rezerwat Dąbrowa Krzymowska
55. Rezerwat Sławieńskie Dęby
56. Rezerwat Olszyny Ostrowskie
57. Rezerwat Cisy Rokickie im. prof. Stanisława Króla
58. Rezerwat Dolina Pięciu Jezior
59. Rezerwat Mszary Tuczyńskie
60. Rezerwat Jeziora Siegniewskie
61. Rezerwat Jezioro Prosino
62. Rezerwat Dolina Świergotki
63. Rezerwat Wielki Bytyń
64. Rezerwat Karsiborskie Paprocie
65. Rezerwat Rosiczki Mirosławskie
66. Rezerwat Golcowe Bagno
67. Rezerwat Długogóry
68. Rezerwat Markowe Błota
69. Rezerwat Wyspa Sołtyski
70. Rezerwat Cisy Boleszkowickie
71. Rezerwat Skalisty Jar Libberta
72. Rezerwat Grądowe Zbocze
73. Rezerwat Torfowisko Toporzyc
74. Rezerwat Zielone Bagna
75. Rezerwat Olszanka
76. Rezerwat Leśne Źródła
77. Rezerwat Golczewskie Uroczysko
78. Rezerwat Bagno Kusowo
79. Rezerwat Słowińskie Błota
80. Rezerwat Warnie Bagno
81. Rezerwat Przybiernowski Bór Bagienny
82. Rezerwat Mszar nad jeziorem Piaski
83. Rezerwat Krzywicki Mszar
84. Rezerwat Nad Jeziorem Liptowskim
85. Rezerwat Żółwia Błoc
86. Rezerwat Rzeka Rekowa
87. Rezerwat Brzozowe Bagno koło Czaplinka
88. Rezerwat Nadmorski Bór Storczykowy
89. Rezerwat Nadmorski bór bażynowy w Mrzeżynie
90. Rezerwat Wrzosiec
91. Rezerwat Bagno Raczyk

92. Rezerwat Bórbagno Miałka	112. Rezerwat Klif w Łukęcinie
93. Rezerwat Bukowskie Bagno	113. Rezerwat Wydmy między Dźwirzynem a Grzybowem
94. Rezerwat Przełom Rzeki Wołczenicy	114. Rezerwat Łąki Bobolickie
95. Rezerwat Wiejkowski Las
im. Zbigniewa Wabiszczewicza	115. Rezerwat Mechowisko Manowo
96. Rezerwat Torfowisko Konotop	116. Rezerwat Bagno Ciemino
97. Rezerwat Strzaliny koło Tuczna	117. Rezerwat Zaleskie Bagna
98. Rezerwat Stramniczka	118. Rezerwat Diabelskie Pustacie
99. Rezerwat Słoneczne Wzgórza	119. Rezerwat Źródliko Skrzypowe
100. Rezerwat Sieciemieńskie Rosiczki	120. Rezerwat przyrody Świdwie
101. Rezerwat Roby	121. Rezerwat Źródlikowe Zbocza
102. Rezerwat Przełom rzeki Dębnicy	122. Rezerwat Wapienny Las
103. Rezerwat Osetno	123. Rezerwat przyrody Łazy
104. Rezerwat Mszar koło Siemidarżna	124. Rezerwat Nad Płociczną
105. Rezerwat Mokradła koło Leśniczówki Łowiska	125. Rezerwat Źródlika Biegały
106. Rezerwat Krzemieńskie Źródlika	126. Rezerwat Cisy Sosnowickie
im. Tomasza Szeszyckiego
107. Rezerwat Jezioro Czarne	127. Rezerwat Dolina Rurzyca
108. Rezerwat Bór Samliński im. Henryka Zięciaka	128. Rezerwat Kamienieckie Wąwozy
im. prof. Janiny Jasnowskiej
109. Rezerwat Wiązy Reskie	129. Rezerwat Wysoka Skarpa Rzeki Tywy
110. Rezerwat Bagno Iglickie	
111. Rezerwat Klif w Dziwnówku	

Lista obszarów Natura 2000 położonych w woj. zachodniopomorskim:

Obszary specjalnej ochrony ptaków:

1. Przybrzeżne wody Bałtyku PLB990002	12. Ławica Słupska PLC990001
2. Puszcza nad Gwdą PLB300012	13. Ostoja Witnicko-Dębniańska PLB320015
3. Wybrzeże Trzebiatowskie PLB320010	14. Lasy Puszczy nad Drawą PLB320016
4. Zalew Kamieński i Dziwna PLB320011	15. Jezioro Miedwie i okolice PLB320005
5. Jezioro Świdwie PLB320006	16. Puszcza Barłinea PLB080001
6. Zatoka Pomorska PLB990003	17. Ostoja Wkrzańska PLB320014
7. Jeziora Wełtyńskie PLB320018	18. Ostoja Drawska PLB320019
8. Bagna Rozwarowskie PLB320001	19. Delta Świny PLB320002
9. Ostoja Ińska PLB320008	20. Łąki Skoszewskie PLB320007
10. Puszcza Goleniowska PLB320012	21. Zalew Szczeciński PLB320009
11. Ostoja Cedyńska PLB320017	22. Dolina Dolnej Odry PLB320003

Specjalne obszary ochrony siedlisk:

1. Mechowisko Manowo PLH320057	10. Police – kanały PLH320015
2. Pojezierze Ińskie PLH320067	11. Bagno i Jezioro Ciemino PLH320036
3. Dolina Radwi, Chocieli i Chotli PLH320022	12. Poligon w Okonku PLH300021
4. Dolina Iny koło Recza PLH320004	13. Uroczyska w Lasach Stepnickich PLH320033
5. Ostoja Goleniowska PLH320013	14. Jezioro Dobropolskie PLH320070
6. Kemy Rymańskie PLH320012	15. Dorzecze Parsęty PLH320007
7. Bobolickie Jeziora Lobeliowe PLH320001	16. Diabelskie Pustacie PLH320048
8. Brzeźnicka Węgorza PLH320002	17. Dolina Bielawy PLH320053
9. Wiązogóra PLH320066	18. Bystrzyno PLH320061

19. Las Baniewicki PLH320064
20. Ostoja Golczewska PLH320052
21. Jezioro Kopań PLH320059
22. Wzgórza Krzymowskie PLH320054
23. Jeziora Szczecineckie PLH320009
24. Wzgórza Moryńskie PLH320055
25. Bukowy Las Górki PLH320062
26. Przymorskie Błota PLH220024
27. Jezioro Śmiadowo PLH320042
28. Ujście Warty PLC080001
29. Ostoja Barlinecka PLH080071
30. Jeziora Czaplineckie PLH320039
31. Jezioro Wielki Bytyń PLH320011
32. Dolina Tywy PLH320050
33. Dolina Wieprzy i Studnicy PLH220038
34. Dolina Piławy PLH320025
35. Jezioro Bobięcińskie PLH320040
36. Dolina Krąpieli PLH320005
37. Mirosławiec PLH320045
38. Dolina Rurzyca PLH300017
39. Gogolice-Kosa PLH320038
40. Lasy Bierzwnickie PLH320044
41. Pojezierze Myśluborskie PLH320014
42. Dolina Płoni i Jezioro Miedwie PLH320006
43. Wzgórza Bukowe PLH320020
44. Uroczyska Puszczy Drawskiej PLH320046
45. Dolina Grabowej PLH320003
46. Torfowisko Poradz PLH320065
47. Ostoja na Zatoce Pomorskiej PLH990002
48. Dorzecze Regi PLH320049
49. Jezioro Kozie PLH320010
50. Jezioro Lubie i Dolina Drawy PLH320023
51. Mieszkowicka Dąbrowa PLH320051
52. Jezioro Stolsko PLH320063
53. Warnie Bagno PLH320047
54. Ostoja Wełtyńska PLH320069
55. Torfowisko Reptowo PLH320056
56. Karsibórz Świdwiński PLH320043
57. Torfowisko Chłopiny PLH080004
58. Dżiczny Las PLH320060
59. Słowińskie Błota PLH320016
60. Jezioro Wicko i Modelskie Wydmy PLH320068
61. Dolna Odra PLH320037
62. Strzalin koło Tuczna PLH320021
63. Janiewickie Bagno PLH320008
64. Wolin i Uznam PLH320019
65. Ujście Odry i Zalew Szczeciński PLH320018
66. Trzebiatowsko-Kołobrzeski Pas Nadmorski PLH320017
67. Jezioro Bukowo PLH320041
68. Dolina Iny koło Recza PLH320000

Literatura

Bociąg K., Osadowski Z., Reinert R., Pełechata A. 2004. Dokumentacja przyrodnicza do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Kiełpino”. Gdańsk-Koszalin-Poznań.

Bajon A., Dymek G., Ryndziewicz-Woźny B., Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. 2006. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Olszanka”. Gorzów Wielkopolski.

Banaś-Stankiewicz U. 2008. Weryfikacja walorów przyrodniczych proponowanego do ochrony rezerwatu „Bór bażynowy w Mrzeżynie”. Szczecin.

Banaś-Stankiewicz U. 2008. Weryfikacja walorów przyrodniczych proponowanego do ochrony rezerwatu „Mszar koło Siemidarzna”. Szczecin.

Banaś-Stankiewicz U. 2008. Weryfikacja walorów przyrodniczych proponowanego do ochrony rezerwatu „Żółwia Błoc”. Szczecin.

Barańska K., Wiaderny A., Żmichorski M., Książkiewicz Z., Klub Przyrodników. 2008. Dokumentacja projektowa rezerwatu Słoneczne Wzgórza. Świebodzin.

Biechoński J. 2001. Plan ochrony częściowego rezerwatu przyrody „Cisy Boleszkowickie” na okres 1.01.2002–31.12.2021. Gorzów Wielkopolski–Szczecin.

Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2003. Waloryzacja przyrodnicza gminy Ostrowice. (Operat generalny). Szczecin.

Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2003. Waloryzacja przyrodnicza gminy Tuczno. Szczecin.

Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2006. Aneks do opracowania Planu ochrony przyrody rezerwatu „Ozy Kiczarowskie” oraz propozycja zmian powierzchniowych. Szczecin.

Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2005. Operat generalny do planu ochrony rezerwatu przyrody „Świdwie” na lata 2005–2025. Szczecin.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. Pakalski-Janusz Nosowicz J. 1999. Rezerwat przyrody „Bielinek” Nadleśnictwo: Chojna, Obręb: Piasek, Województwo Zachodniopomorskie, Gmina: Cedynia, Plan ochrony na okres od 1 I 2000 r. do 31 XII 2019 r. Toruń.

Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2008. Dokumentacja rezerwatu przyrody Źródłiskowe Zbocza. Szczecin.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. w Toruniu. 2004. Rezerwat przyrody „Wielen” Nadleśnictwo Polanów, obręb Polanów, województwo zachodniopomorskie, powiat Koszalin, gmina Polanów. Materiały podstawowe do planu ochrony na okres od 1.01.2005 do 31.12.2024. Toruń.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. w Toruniu. 2004. Rezerwat przyrody „Torfowisko nad Jeziorem Morzysław Mały” województwo zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Złocieniec, wieś Cieszyno Drawskie. Materiały podstawowe do planu ochrony wraz z propozycją poszerzenia rezerwatu na okres od 1.01.2005 do 31.12.2024. Toruń.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. Pakalski-Janusz Nosowicz J. 2005. Rezerwat przyrody „Dąbrowa Krzymowska” Nadleśnictwo Chojna Obręb Piasek województwo zachodnio-pomorskie Gmina Chojna. Materiały podstawowe do planu ochrony na okres od 1.01.2006 do 31.12.2025. Toruń.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. Pakalski-Janusz Nosowicz J. 2006. Rezerwat przyrody „Kołowskie Parowy im. Józefa Lewandowskiego”, Nadleśnictwo Gryfino Obręb Rozdoły Leśnictwo Kołowo województwo Zachodniopomorskie Gmina Stare Czarnowo, Materiały podstawowe do planu ochrony na okres 1.01.2007 do 31.12.2026. Toruń.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. Pakalski-Janusz Nosowicz J. 2006. Rezerwat przyrody „Skalisty Jar Libberta”, Nadleśnictwo Choszczno Obręb Choszczno II Leśnictwo Płońsko województwo Zachodniopomorskie Gmina Barlinek, Materiały podstawowe do planu ochrony na okres 1.01.2007 do 31.12.2026. Toruń.

Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „OPERAT” S.C. Pakalski-Janusz Nosowicz J. 2006. Rezerwat przyrody „Golcowe Bagno” Materiały podstawowe do planu ochrony na okres 1.01.2007 do 31.12.2026. Toruń.

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Diabelskie Pustacie” na lata 2011–2031. Gorzów Wielkopolski.

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Czarne” na lata 2011–2031. Gorzów Wielkopolski.

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Krzemieńskie Źródłiska” na lata 2011–2031. Gorzów Wielkopolski.

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Przełom Rzeki Dębicy na lata 2011–2031”. Gorzów Wielkopolski.

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Gorzowie Wielkopolskim. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Wiejkowski Las” na lata 2011–2031. Gorzów Wielkopolski.

Bociąg K., Osadowski Z., Reinert R., Pełechata A. 2004. „Dokumentacja przyrodnicza do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Kiełpino”. Gdańsk, Koszalin, Poznań.

Domian G., Ziarnik K. – praca zbiorowa pod redakcją. 2010. Księga Puszczy Bukowej. Tom I: Środowisko przyrodnicze. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie. Szczecin.

Dylawerska J.K., Dylawerski M., „ACER”. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Buczyna”. Szczecin.

Dylawerska J. K., Dylawerski M. 2005. Materiały do planu ochrony rezerwatu „Parnowo”. Szczecin.

Dylawerska J.K., Dylawerski M., „ACER”. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Trawiasta Buczyna im. Profesora Stefana Kownasa”. Szczecin.

Dylawerska J.K., Dylawerski M., „ACER”. 2006. Materiały do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Liwia Łuża”. Szczecin.

Dylawerska J.K., Dylawerski M., „ACER”. 2006. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Przybiernowski Bór Bagienny”. Szczecin.

Dylawerska J., K., Dylawerski M., „Acer”. 2009. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu „Dolina Rurzycy”. Szczecin.

Dylawerska J., K., „ACER” Usługi Branży Leśnej i Terenów Zieleni. 2002. Plan ochrony rezerwatu częściowego „Jodły Karnieszewickie” na okres 1.01.2002 r.–31.12.2021 r. Krajenka.

- Dylawerska J.K., ACER" Usługi Branży Leśnej i Terenów Zieleni. 2002. Plan ochrony rezerwatu częściowego „Łuniewo” na okres 1.01.2002–31.12.2021 r. Krajenka.
- Friedrich S. 2000. Operat ochrony flory i roślinności rezerwatu częściowego „Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem”. Szczecin.
- Friedrich S. 2006. Materiały do planu ochrony rezerwatu „Zdroje” w Szczecinie. Szczecin.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE. 2011. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Bórbagno Miałka” na okres 1.01.2012–31.12.2031 r. Poznań.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE, 2011. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Osetno” na okres 1.01.2012–31.12.2031 r. Poznań.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE. 2011. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Roby” na okres 1.01.2012–31.12.2031 r. Poznań.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE. 2011. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Stramniczka” na okres 1.01.2012–31.12.2031 r. Poznań.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE. 2012. Opracowanie projektowe rezerwatu przyrody „Wiązy Reskie” (materiały robocze). Poznań.
- Gawroński A., Gawrońska A., FRUGILE. 2012. Opracowanie projektowe rezerwatu przyrody „Bagno Iglickie” (materiały robocze). Poznań.
- Herbichowa M., Herbich J., Ściborski M., Jaskuła R., Oleksa A., Pawlaczyk P. 2007. Rezerwat przyrody „Słowińskie Błota”. Plan ochrony na lata 2008–2027. Świebodzin.
- Herbichowa M., Herbich J., Zyska W., Pawlaczyk P., Stańko R., Woźniak K., Utracka-Minko B., Kukwa M. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Janiewickie Bagno”. Słupsk.
- Hesse T. 2000. Leśny rezerwat przyrody „Sławieńskie Dęby” powiat Sławno, województwo zachodniopomorskie, Dodatkowe materiały uzupełniające dotyczące fauny do planu ochrony na lata 1.01.1998–31.12.2017. Koszalin.
- Izydorek I., Szadkowska-Izydorek M. 1997. Leśny rezerwat przyrody Sławieńskie Dęby, gmina Sławno, województwo słupskie. Plan ochrony na lata 1.01.1998–31.12.2017. Słupsk.
- Janyszek S., Szczepanik-Janyszek M., Król S. 2002. Walory botaniczne rezerwatu przyrody „Cisy Tychowskie”. Rocznik Akademii Rolniczej w Poznaniu CCCXLVII (2002). Bot. 5: 79–88.
- Jasnowska J., Kowalski W. W. A., Zyska W. 2003–2004. Plan Ochrony Rezerwatu „Torfowisko Toporzyk”. Szczecin.
- Janicki D., Prajs B., Kościów R. 2002. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Brodogóry”. Szczecin.
- Janicki D., Prajs B., Stasińska M., Sotek Z. 2006. Podstawowe materiały do planu ochrony rezerwatu przyrody „Łasko”. Szczecin.
- Janicki D., Prajs B., Stasińska M., Zyska P., Zyska W. 2005. Podstawowe materiały planu ochrony rezerwatu przyrody „Jeziora Siegniewskie”. Szczecin.
- Jasnowska J., Kowalski W., Janicki D. 2001–2002. Plan ochrony rezerwatu przyrody Tchórzyno wraz z suplementem. Szczecin.
- Jasnowska J., Kowalski W. W. A., Markowski S., Janicki D., Raclawski B. 2008. Plan ochrony rezerwatu „Uroczysko Święta”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze. Szczecin.

- Jasnowska J., Kowalski W. W. A., Zyska P., Zyska W. 2003–2004. Plan ochrony rezerwatu „Wrzosowisko Sowno”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze. Szczecin.
- Jasnowska J., Kowalski W. W. A., Zyska W. 2003–2004. Plan ochrony rezerwatu „Torfowisko Toporzyk”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze. Szczecin.
- Jasnowska J., Markowski S., Kmiecik S., Janicki D. 2000. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Mszar koło Starej Dobrzycy”. Szczecin.
- Jasnowska J., Markowski S., Kowalski W., Kmiecik S., Janicki D. 1999. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Mszar nad Jeziorem Piaski”. Szczecin.
- Jasnowska J., Jurzyk S., Wróbel M., Janicki D. 2006. Plan ochrony rezerwatu „Rosiczki Mirosławskie”. Szczecin.
- Jasnowska J., Jurzyk S., Wróbel M., Kmiecik S., Raclawski B. 2008. Plan ochrony rezerwatu „Czarnocin”. Szczecin.
- Jasnowska J., Jurzyk S., Wróbel M., Kalisiński M. 2005. Plan ochrony rezerwatu „Karsiborskie Paprocie”. Szczecin.
- Jasnowska J., Wróbel M., Jurzyk S., Kalisiński M. 2005. Plan ochrony rezerwatu „Białodrzew Kopicki”. Szczecin.
- Janyszek S., Janyszek M., Śliwa P. 2006. Dokumentacja planu ochrony rezerwatu przyrody Buczynowe Wąwozy im. prof. Floriana Celińskiego. Poznań.
- Janyszek S., Szczepanik-Janyszek M. 2001. Plan ochrony rezerwatu „Długogóry” na 20-lecie od 1 stycznia 2002 r. do 31 grudnia 2022 r. Poznań.
- Jermaczek M., Ruta P., Klub Przyrodników. 2007. Dokumentacja projektowa rezerwatu „Bagno Raczyk”. Świebodzin.
- Jermaczek M., Ruta P., Klub Przyrodników. 2007. Dokumentacja projektowa rezerwatu „Przełom Płocicznej”. Świebodzin.
- Jermaczek M., Ruta P., Wołejko L., Klub Przyrodników. 2007. Dokumentacja projektowa rezerwatu „Bukowskie Bagno”. Świebodzin.
- Jermaczek M., Ruta P., Wołejko L., Klub Przyrodników. 2007. Dokumentacja projektowa rezerwatu „Nad Jeziorem Liptowskim”. Świebodzin.
- Jermaczek M., Ruta P., Wołejko L., Stanilewicz A. 2007. Dokumentacja projektowa rezerwatu „Łowiska”. Świebodzin.
- Kalisińska E., Kalisiński M. 2006. Rezerwat przyrody „Jezioro Lubiatowskie”. Plan ochrony na lata 2007–2026. Szczecin.
- Kaup G., Ignaszak K. 2014. Monitoring stanu populacji zalotki większej *Leucorrhinia pectoralis* na terenie obszaru Natura 2000 PLH320047 „Warnie Bagno” w roku 2014. Szczecin.
- Klimaszyk P. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Piekiełko”. Poznań.
- Kłosowscy St. i G. 2001. Flora Polski. Rośliny wodne i bagienne. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa.
- Kochanowska R., Kozłowska T., Rygielski T., 1993. Rezerwat „Pełnik Europejski w Bobolicach”. Szczecin.
- Kowalski W. W. A. 2005. Plan ochrony rezerwatu „Kanał Kwiatowy”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze.

- Kowalski W. W. A. 2008. Ocena walorów przyrodniczych proponowanego do powołania rezerwatu przyrody „Krzywicki Mszar” na terenie gminy Osina w województwie zachodniopomorskim. Szczecin.
- Kowalski W. W. A. 2008. Ocena walorów przyrodniczych proponowanego do powołania rezerwatu przyrody „Wrzosiec” na terenie gminy Osina w województwie zachodniopomorskim. Szczecin.
- Kowalski W. W. A., Banaś U., Borówka K., Janicki D. 2002. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Ozy Kiczarowskie”. Opracowanie autorskie naukowe-badawcze. Szczecin.
- Kowalski W. W. A., Banaś-Stankiewicz U., Zyska W., Zyska P. 2005. Plan ochrony rezerwatu „Jezioro Jasne”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze. Szczecin.
- Kowalski W. W. A., Jasnowska J., Zyska W., Zyska P. 2003–2004. Plan ochrony rezerwatu krajobrazowego „Dolina Pięciu Jezior”. Szczecin.
- Kościów R., Prajs B., Janicki D. 2002. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Stary Przylep”. Szczecin.
- Kraska M. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Iłowatka”. Poznań.
- Kujawa-Pawlaczyk J. Usługi Leśne – Urządzenie Lasu. 2007. Rezerwat przyrody „Zaleskie Bagna”. Projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J. Doradztwo i Ekologia. 2004–2006. Dokumentacja przyrodnicza torfowiska bałtyckiego „Roby” Gmina Trzebiatów, województwo zachodniopomorskie. Słupsk.
- Kujawa-Pawlaczyk J. Doradztwo i Ekologia. 2004. Dokumentacja przyrodnicza projektowanego rezerwatu „Stramniczka” Gmina Dygowo, województwo zachodniopomorskie Nadleśnictwo Gościno, RDLP Szczecinek. Słupsk.
- Kujawa-Pawlaczyk, Pawlaczyk P. 2004. Rezerwat przyrody „Wierzchomińskie Bagno” Koncepcja ochrony i projekt planu ochrony. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Gawroński A., Pawlaczyk P. 2005. Rezerwat przyrody „Zielone Bagna”. Plan ochrony na lata 2006–2025, dokumentacja i projekt planu. Województwo zachodniopomorskie, Gmina Ostrowice, Nadleśnictwo Połczyn Zdrój.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Gawroński A., Stańko R. 2006. Projektowany rezerwat przyrody „Łazy”. Projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Gawroński A. Usługi Leśne – Urządzenie Lasu. Kujawa-Pawlaczyk. 2006. Rezerwat przyrody „Źródłiskowa Buczyna im. Jerzego Jackowskiego” Projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Stańko R., Kiciński P. Usługi Leśne – Urządzenie Lasu. Kujawa-Pawlaczyk. 2008. Rezerwat przyrody „Torfowisko Konotop” Plan ochrony na lata 2008–2027. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Gawroński A., Stańko R. Usługi Leśne – Urządzenie Lasu. J. Kujawa-Pawlaczyk. 2006. Projektowany rezerwat przyrody „Łazy” Projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Gawroński A., Stańko R. Usługi Leśne – Urządzenie Lasu. J. Kujawa-Pawlaczyk. 2006. Projektowany rezerwat przyrody „Sieciemieńskie Rosiczki” Projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Stańko R. 2003. Rezerwat przyrody „Markowe Błota” Plan ochrony na lata 2003–2022. Poznań.

- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Stańko R., Gawroński A. 2006. Rezerwat przyrody „Bagno Ciemino”, projekt planu ochrony rezerwatu. Szamotuły.
- Kujawa-Pawlaczyk J., Pawlaczyk P., Stańko R., Gawroński A. Melosik I. 2006. Rezerwat przyrody „Warnie Bagno”. Szamotuły.
- Kurnicki B. 2013. Waloryzacja szaty roślinnej projektowanego rezerwatu przyrody w leśnictwie Samlino Nadleśnictwo Rokita. Szczecin.
- Leśnik T., Młynkowiak E. 2008. Ocena walorów przyrodniczych proponowanego do powołania rezerwatu przyrody „Rzeka Rekowa”, na terenie gminy Płoty, w województwie zachodniopomorskim. Szczecin.
- Lewandowski T., 2011. Wapienny Las. Nadleśnictwo Polanów. Wydawnictwo Ekwita. Polanów.
- Moczarska-Ryczko K., Ambroziak K., Banasiak Ł., Gorkowienko B., Karnecki R., Limarowski Ł., Raclawska A., Siedlak A., Sigiel-Dopierała A., Zdun A. 2015. Ochrona wybranych siedlisk i gatunków wymienionych w Dyrektywie Siedliskowej na podstawie wskazań zawartych w planach zadań ochronnych i planach ochrony na terenie województwa zachodniopomorskiego. Szczecin.
- Nawara Z. 2006. Flora Polski. Rośliny łąkowe. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa.
- Pakalski J., Nosowicz J., Biuro Usług Ekologicznych i Urzędzeniowo-Leśnych „Operat” S.C.
- Rezerwat przyrody „Torfowisko nad Jeziorem Morzysław Mały” 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony wraz z projektem poszerzenia rezerwatu na okres od 1.01.2005 do 31.12.2024 r. Toruń.
- Pawlaczyk P., Kujawa-Pawlaczyk J., Stańko R., Gawroński A., Melosik I. 2007. Rezerwat przyrody „Bagno Kusowo”. Plan ochrony na lata 2008–2027. Świebodzin.
- Piątkowska D., Strzelecka J., Lewandowska A., 2006. Uzupełnienie do opracowania Plan ochrony rezerwatu przyrody Tchrzyno. Szczecin.
- Piątkowska D., Szubielska J., Zych A., Raniszewska M., Łyczek M. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Gogolewo”. Szczecin.
- Piątkowska D., Szubielska J., Zych A., Klimek H., Leśnik T., Młynkowiak M., Łyczek M., Sołowiej M. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Dęby Sądowskie” na lata 2006–2026. Szczecin.
- Piątkowska D., Zych A., Lewandowska A., 2006. Aneks do materiałów podstawowych do planu ochrony rezerwatu „Długogóry”. Szczecin.
- Piątkowska D., Zych A. 2006. Aneks do opracowania „Plan ochrony rezerwatu przyrody Stary Przylep”. Szczecin.
- Piątkowska D., Zych A., Leśnik T., Młynkowiak E., Łyczek M., Sołowiej M. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Olszyna Źródłiskowa pod Lubiechowem Dolnym” 2006–2026. Szczecin.
- Piątkowska D., Zych A., Leśnik T., Młynkowiak E., Podlasiński M., Łyczek M., Sołowiej M. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Dolina Świergotki” 2006–2026. Szczecin.
- Piątkowska D., Wiraszka P., Szczepaniak P., Antoszek O. Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 1999. Waloryzacja przyrodnicza Gminy Ińsko. Szczecin.
- Piotrowicz R. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony Rezerwatu Przyrody „Jeziro Czarnówek”. Poznań.

- Pluciński P., Barańska K., Żmichorski M., Klub Przyrodników. 2013. Plan Ochrony Rezerwatu Przyrody „Słoneczne Wzgórza”. Świebodzin.
- Prajs J. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody nieożywionej „Bielica”. Szczecin.
- Prajs J. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody nieożywionej „Brunatna Gleba”. Szczecin.
- Prajs J., Prajs B. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody nieożywionej „Bielica”. Szczecin.
- Prajs B., Stasińska M., Sotek Z., Janicki D. 2006. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Sośnica”. Szczecin.
- Prajs B., Śmietana P., Sotek Z., Stasińska M. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Rezerwat na rzece Grabowej”. Szczecin.
- Rutkowski P. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Cisy Rokickie im. prof. Stanisława Króla” w gminie Przybiernów, w powiecie goleniowskim, w województwie zachodniopomorskim, wraz z aneksem. Obrzycko.
- Rutkowski P. 2005. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Olszyny Ostrowskie” w powiecie gryfińskim, w województwie zachodniopomorskim. Obrzycko.
- Rutkowski P. 2006. Inwentaryzacja odnowień naturalnych cisa (*Taxus baccata* L.) w Nadleśnictwie Rokita, w pododdziałach 729f, 744m. Gaj Mały.
- Rutkowski P. (red.), Lebedowicz K., Łangowski P., Łyczek M., Kiciński P., Kuczkowska A., Maciejewska-Rutkowska I., Nierychowska A., Rusińska A., Sikorski J. 2006. Podstawowe materiały do planu ochrony rezerwatu przyrody „Bukowe Zdroje im. Profesora Tadeusza Dominka” położonego w województwie zachodniopomorskim w gminie Szczecin, powiat Szczecin-Grodzki oraz gminie Stare Czarnowo, powiat gryfiński według stanu na 31 października 2006 r. Obrzycko.
- Stachnowicz W. – praca zbiorowa pod redakcją. 2004. Rezerwat przyrody „Wielki Bytyń” (powiat wałecki, woj. zachodniopomorskie). Plan ochrony (projekt). Poznań.
- Stępień E., Zawal A. 2004. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Szare”. Szczecin.
- Stępień E., Zawal A. 2006. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Golczewskie Uroczysko”. Szczecin.
- Stępień E., Zawal A. 2006. Plan ochrony rezerwatu przyrody „Źródłisko Skrzypowe”. Szczecin.
- Stasińska M., Sotek Z., Prajs B., Janicki D. Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2006. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody Wyspa Sołtyski. Szczecin.
- Stasińska M., Sotek Z., Prajs B., Janicki D., Zyska W. 2004. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Dęby Wilczkowskie”. Szczecin.
- Szeszycki T., Dylawerska K., Dylawerski M. 2006–2008. Koncepcja powiększenia obszaru ochrony rezerwatowej „Przybiernowski Bór Bagienny” (Dolina Wołczyńcy) informacja wstępna. Rokita.
- Szeszycki T. 2013. Cis pospolity *Taxus baccata*. Historia, ochrona, hodowla, przyszłość. Szczecin.
- Szmeja J., Szmeja K. 1993. Warunki fitocenotyczno-biotopowe i plan ochrony rezerwatowej jezior oligotroficznych w województwie koszalińskim. Gdańsk.

Szpikowski J. 2021. Raport końcowy z realizacji zadania: wykonanie pomiarów hydrologicznych i fizykochemicznych oraz badań hydrochemicznych wód powierzchniowych i podziemnych wraz z kartowaniem obiektów hydrograficznych i wykonaniem mapy morfo dynamicznej oraz opracowaniem dokumentacji projektowanego rezerwatu przyrody „Źródlika Biegały” w ramach projektu LIFE13 NAT/PL/000009, pn. „Active protection of water-crowfoots habitats and restoration of wildlife corridor in the River Drawa basin in Poland”/„Czynna ochrona siedlisk włośieniczników i udrożnienie korytarza ekologicznego zlewni rzeki Drawy w Polsce”. Storkowo.

Waloch P. 2008. Ocena walorów przyrodniczych proponowanego do powołania rezerwatu przyrody „Wysoka Skarpa Rzeki Tywy”. Szczecin.

Wiraszka P., Piątkowska D., Szczepaniak P., Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. Waloryzacja przyrodnicza Gminy Stepnica. Szczecin.

Witkowska-Żuk L. 2008. Atlas Roślinności lasów. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa.

Wolender M., Kaczorowski G. 2000. Operat ochrony fauny rezerwatu częściowego „Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem”. Szczecin.

Wołejko L. Akademia Rolnicza Katedra Botaniki. 1991. Dokumentacja rezerwatu przyrody Krzemieńskie Źródlika. Szczecin.

Wołejko L., Bacieczko W., Zyska W., Gawroński A., Gruca M., Łyczek M. 2005. Materiały do planu ochrony rezerwatu „Grądowe Zbocza” w gminie Recz, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wołejko L., Bacieczko W., Zyska W., Gawroński A., Gruca M., Łyczek M. 2005. Materiały do planu ochrony rezerwatu „Leśne Źródła” w gminie Tuczno, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wołejko L., Bacieczko W., Zyska W., Gawroński A., Rutkowski T. 2004. Plan ochrony rezerwatu „Stary Załom” w gminie Człopa, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wołejko L., Gawroński A., Zyska W., Łyczek M., Szafnagel-Wołejko A. 2006. Materiały podstawowe do planu ochrony rezerwatu przyrody „Mszary Tuczyńskie” w gminie Tuczno, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wołejko L., Stańko R., Gawroński A., Horabik D., Makles M. 2014. Dokumentacja przyrodnicza projektowanego rezerwatu przyrody „Mechowisko Manowo”. Świebodzin.

Wójciak H. 2003–2007. Flora Polski. Porosty, mszaki, paprotniki. MULTICO Oficyna Wydawnicza. Warszawa.

Wysocki D., Bosiacka B., Kaliciuk J., Śmietana P. 2005. Podstawowe materiały planu ochrony rezerwatu przyrody „Czapli Ostrów” gmina Dębno Lubuskie, powiat Myślibórz, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wysocki D., Bosiacka B., Kaliciuk J., Śmietana P. 2006. Podstawowe materiały planu ochrony rezerwatu przyrody „Kurowskie Błota” gmina Kołbaskowo, powiat Police, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Wysocki D., Bosiacka B., Kaliciuk J., Śmietana P. 2005. Podstawowe materiały planu ochrony rezerwatu przyrody „Jezioro Prosino”, gmina Czaplina, powiat drawski, województwo zachodniopomorskie. Szczecin.

Ziarnek K., Ziarnek M., Domian G. 2005. Materiały podstawowe planu ochrony rezerwatu przyrody Wyspa na Jeziorze Bierzwonik. Szczecin.

Ziarnek K., Ziarnek M., Tracz M., Tracz M. 2006. Materiały podstawowe planu ochrony rezerwatu przyrody Głowacz gm. Irńsko, woj. zachodniopomorskie. Szczecin–Dłusko.

Ziarnek K., Ziarnek M., Tracz M., Tracz M. 2006. Materiały podstawowe planu ochrony rezerwatu przyrody Kamienna Buczyna gm. Ińsko, woj. zachodniopomorskie. Szczecin–Dłusko.

Ziarnek K., Waloch P., Wieczorek A., Michalska M., Wolender M. Zych A., Zyska P., Zyska W. 2006. Materiały podstawowe planu ochrony rezerwatu przyrody Wrzosowiska Cedyńskie gm. Cedynia, woj. zachodniopomorskie. Szczecin.

Ziarnek K., Ziarnek M., Domian G. 2005. Materiały podstawowe planu ochrony rezerwatu przyrody Glinki. Szczecin.

Ziarnek K., Ziarnek M. 2008. Ocena walorów przyrodniczych proponowanego rezerwatu przyrody „Kamienieckie Wąwozy” (gmina Kołbaskowo, województwo zachodniopomorskie). Szczecin.

Zimnicka-Pluskota M., Wiraszka P., Starościc B., Tretiak I., Karczewska E., Bork E. Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. 2003. Waloryzacja przyrodnicza gminy Człopa. Szczecin.

Zyska W., Jasnowska J., Kowalski W. W. A. 2003–2004. Plan ochrony rezerwatu „Jezioro Głębokie”. Opracowanie autorskie naukowo-badawcze. Szczecin.

Akty prawne dotyczące poszczególnych rezerwatów przyrody znajdują się na stronie internetowej Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody: <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/>

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW
WOJEWÓDZKIEGO FUNDUSZU OCHRONY
ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ
W SZCZECINIE

30 LAT
WOJEWÓDZKI FUNDUSZ
OCHRONY ŚRODOWISKA
I GOSPODARKI WODNEJ
W SZCZECINIE